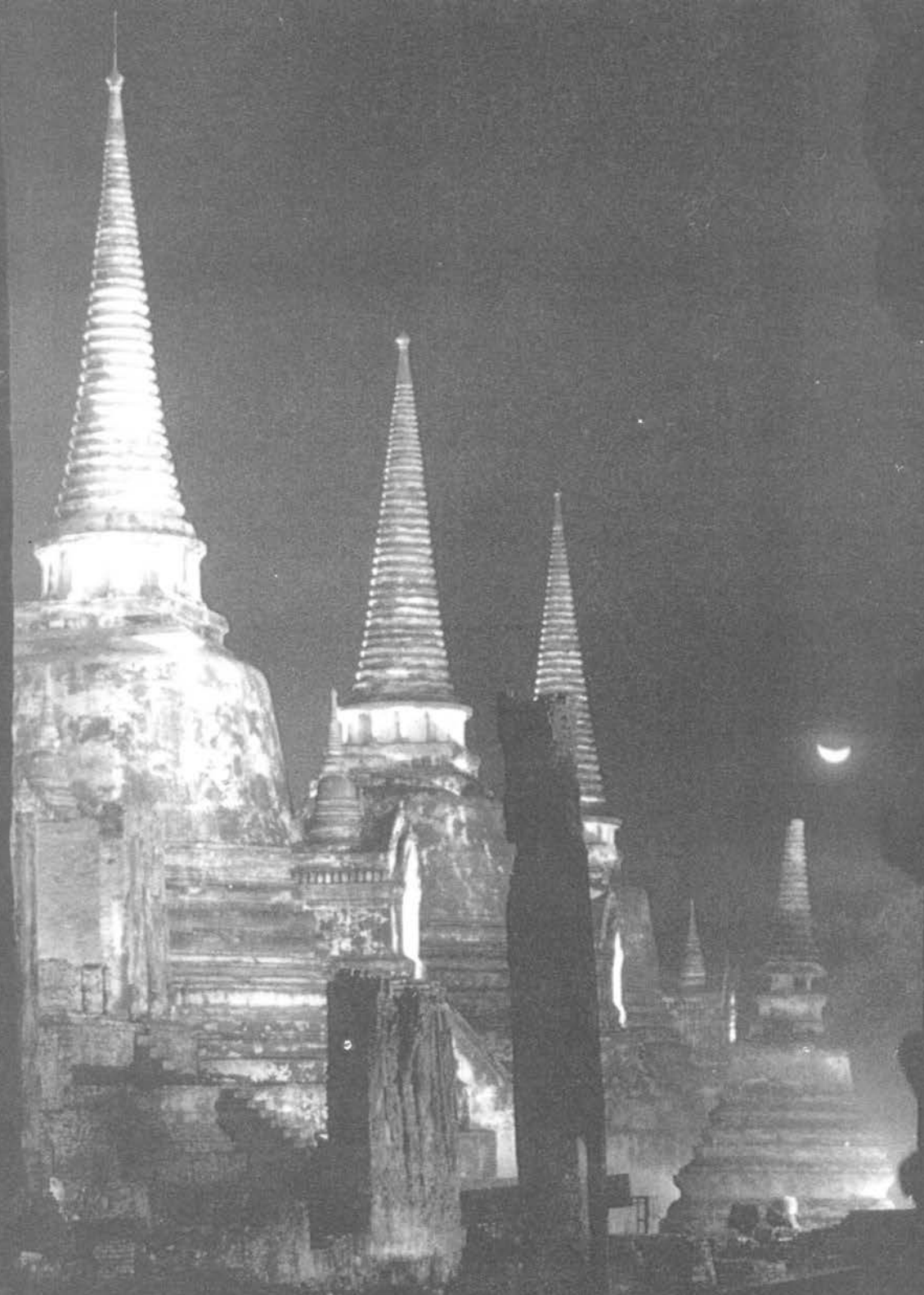

อยุธยาพรวดกโลก ๒๕๕๐

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

อยุธยา มรดกโลก ๒๕๔๐

หวังให้อยุธยา
ก้าวไกลไปข้างหน้า

อยุธยา มรดกโลก ๒๕๔๐

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑/๒๕๔๐

เจ้าของ สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ผู้อำนวยการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
นายประเสริฐ โขธิพิทักษ์ รองผู้อำนวยการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
นายพระนาย สุวรรณรัฐ รองผู้อำนวยการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา วัฒนะ อธิการบดีสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บรรณาธิการบริหาร

รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา วัฒนะ

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวิทย์ เทียบทอง

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศรีธันว์ อยู่สุขชี

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปิยะวรรณ สุธารัตน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พัทธนา ฉายศรีศิริ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศรีธันว์ อยู่สุขชี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิพนธ์ ทวีกาญจน์

อาจารย์นงลักษณ์ แซ่มโซติ

ปก-ศิลปกรรม-รูปเล่ม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิพนธ์ ทวีกาญจน์

นางสาวรัตนา รักสกุลพาณิชย์

ภาพถ่าย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โอภาส ศรีตะอาด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิพนธ์ ทวีกาญจน์

อาจารย์บุญณรงค์ ทองอร่าม

คอมพิว : นางนุชจี สิงห์ฤกษ์

: นางก้าไลทอง ผงบุญตา

สำนักพิมพ์สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา โทร.๐๓๕-๒๔๑๑๕๖,๒๔๑๔๐๗ ต่อ ๑๑๑ โทรสาร.๐๓๕-๒๔๒๓๐๘

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์เทียนวัฒนา อยุธยา โทร.๐๓๕-๓๓๕๕๒๗,๓๓๕๘๗๘ โทรสาร.๐๓๕-๓๓๕๕๗๘

ปีพิมพ์ : ๒๕๔๐

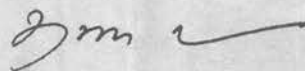
จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ ฉบับ

คำนำในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒

หนังสือ “อยุธยาจรดไกล ๒๕๔๐” เล่มนี้ ได้จัดทำขึ้นโดยคณาจารย์ของสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยาพิมพ์ครั้งแรก เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๔๐ ในนามจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นของที่ระลึกสำหรับแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานเฉลิมฉลองอยุธยาจรดไกล ในช่วงระหว่างวันที่ ๑๒-๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ เนื่องจากเป็นหนังสือที่มีคุณค่า จึงทำให้มีผู้ถามหาและต้องการกันมาก จนหนังสือที่ได้จัดทำในครั้งแรก จำนวน ๒๐๐๐ เล่ม ไม่เพียงพอกับความต้องการ

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จึงได้ดำริจัดพิมพ์ ครั้งที่ ๒ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ประการแรกสนองความต้องการของผู้ที่ต้องการจริง ๆ แล้วยังไม่ได้ ประการที่สอง เพื่อใช้มอบเป็นของที่ระลึกร่วมกับหนังสือที่คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสถาบันกำลังจัดทำอยู่ในโอกาสทำพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ ศูนย์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสถาบัน ในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ นี้ด้วย และประการสุดท้าย สถาบันจะจัดจำหน่ายเพื่อนำรายได้เข้ากองทุน “ครูช่วยศิษย์มิตรช่วยเพื่อน” อันเป็นกองทุนที่สถาบันเพิ่งจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำรายได้ไปช่วยแก้ปัญหาแก่นักเรียนนักศึกษาของสถาบันที่ประสบปัญหาเศรษฐกิจจนไม่สามารถเรียนตามปกติได้

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์สำหรับทุกท่านที่ได้เป็นเจ้าของ และขอขอบคุณท่านที่ได้ซื้อหนังสือไว้ เพราะเท่ากับท่านได้มีส่วนได้สร้างกุศลให้กับลูกหลานของท่าน ให้ได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่อง จนจบการศึกษาต่อไปด้วย ขอขอบคุณทุกท่านที่ช่วยเขียนบทความให้ ขอขอบคุณคณาจารย์ของสถาบันทุกท่านที่ได้ทุ่มเทกำลังใจ กำลังกาย จัดทำหนังสือนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี และสุดท้ายขอขอบคุณจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้กรุณานุญาตให้สถาบันจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นใหม่ ในนามสถาบัน

(รศ.ดร.บุหงา วัฒนนะ)

อธิการบดี

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บทบรรณาธิการ

หนังสือ “อยุธยาจรดโลก ๒๕๔๐: หวังให้อยุธยาก้าวไกลไปข้างหน้า” นี้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้มอบให้สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จัดทำขึ้น เนื่องในงานฉลองอยุธยาจรดโลกประจำปี ๒๕๔๐ ซึ่งกำหนดจัดขึ้นในระหว่างวันที่ ๑๒ - ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ ณ บริเวณนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งการจัดงานนี้ สืบเนื่องจากนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ด้วยความภาคภูมิใจ ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้จัดงานฉลองเป็นประจำทุกปี

สำหรับปี ๒๕๔๐ นี้ ประเทศไทยมีวิกฤตการณ์ด้านเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ถึงขั้นต้องไปกู้เงินจากกองทุนระหว่างประเทศ เพื่อมาอุปถัมภ์ฐานะทางการเงิน กระแสแห่งการให้ชาวไทยต้องรู้จักประหยัดก็เกิดขึ้นโดยทั่วไป ดังนั้นการจัดงานเฉลิมฉลองขึ้น จะถือเป็นการสวนกระแสหรือไม่ เป็นเรื่องที่น่าคิด.....

บทความอันมีคุณค่ายิ่งในหนังสือเล่มนี้ ได้ปรากฏมีขึ้นได้มิใช่เนื่องในโอกาสจัดงานเฉลิมฉลองนี้หรือเพียงแค่นี้หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้น ก็น่าจะเป็นคำตอบให้แล้วว่า ไม่ต้องกังวลเรื่องการสวนกระแสให้ประหยัดเท่าใดนัก เพราะประโยชน์ที่ได้จากการจัดงานนี้ มีมากกว่ากันมากมายนัก

บทความเรื่อง “หวังให้อยุธยาก้าวไกลไปข้างหน้า” ของผู้ว่าราชการจังหวัด ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. ชูวัฒน์ วุฒิเมธี เป็นบทความที่ทำให้เราได้เห็นวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของท่าน ที่มองอยุธยาในฐานะพ่อเมือง และในฐานะผู้หวังดี จึงได้นำข้อบทความของท่าน เป็นชื่อของหนังสือเล่มนี้ด้วย

คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ กวีซีไรต์ได้อนุญาตให้นำบทกวีของท่านเกี่ยวกับอยุธยา จาก “เขียนแผ่นดิน” มาลงพิมพ์ได้เพิ่มสีสัน ชีวิตชีวา และความประทับใจ ให้เราได้ซาบซึ้งกับแผ่นดิน นามพระนครศรีอยุธยา นี้มากยิ่งขึ้น

สถานที่สำคัญ โครงการสำคัญ และบุคคลสำคัญ ที่เกิด...มี...และปรากฏในอยุธยา ทำให้ได้ทราบความสำคัญ ความเปลี่ยนแปลงและรายละเอียด จากบทความเรื่อง นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา...ในอนาคต โครงการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย เหลียวหลัง...แลหน้า ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ห้องพระยาโบราณราชธานินทร์

บทความจำนวนหลายเรื่อง แสดงให้เห็นถึง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสิ่งดีมีคุณค่าของอยุธยา อาทิเช่น เล่นกับช้างแบบโบราณ บายศรีอยุธยา นานาสาระในวัฒนธรรมข้าวของชาวอยุธยา พิธีกว่นข้าวทิพย์ สารภะนารู เกี่ยวกับบ้านไทยภาคกลาง การแต่งกายของไทยสมัยอยุธยา ช่าง...ช่างอยุธยา ช่างสลักหูกวัก ดีดาบสู้ศึก ดาบดีคนรอด : ชาตียอด การรบทางเรือของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เกล็ดพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐ เรื่องความเชื่อ : หากไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่ เร่งฟื้นฟูการท่องเที่ยวเพื่อขยายเศรษฐกิจ(อยุธยา) ฯลฯ เรื่องราวของบทความเหล่านี้ เดิมทีนั้นคือหัวข้อที่จะจัดแสดงในงานนิทรรศการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการจัดงาน อยุธยาจรดโลก ด้วย แต่เพื่อให้เรื่องราวเหล่านั้น ได้ปรากฏเป็นหลักฐาน และได้เผยแพร่ให้กว้างขวางสืบไป จึงได้นำมาเรียบเรียงเป็นบทความพิมพ์ลงในหนังสือเล่มนี้

แม้ว่าขณะนี้วิกฤตการณ์ในบ้านเมืองของเรายังไม่ผ่านพ้น แต่สิ่งนี้ไม่น่าจะเป็นอุปสรรคที่ทำให้เราทั้งหลายต้องท้อถอย หรือหมดกำลังใจ เรื่องราวต่าง ๆ ที่ท่านกำลังจะได้อ่าน น่าจะช่วยเสริมสร้างกำลังใจให้เรารัก ภาคภูมิใจในบ้านเกิดเมืองนอน และกระตุ้นให้เราได้หันมาเผชิญหน้าต่อสู้กับวิกฤตการณ์ต่อไป.

ได้รับมอบ
อภินันท์

สารบัญ

- ๑ เมื่อหวังให้อยุธยา ก้าวไกลไปข้างหน้า
- ๑๔ พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย
- ๒๑ เหลียวหลัง แลหน้า ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
- ๓๒ โครงการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร
- ๔๐ บ้านไทยในภาคกลาง
- ๔๖ เร่งฟื้นฟูการท่องเที่ยวเพื่อเยียวยาเศรษฐกิจ (อยุธยา)
- ๕๘ การแต่งกายของไทยสมัยอยุธยา
- ๖๒ นานาสาระในวัฒนธรรมข้าวของชาวอยุธยา
- ๗๔ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา...ในอนาคต
- ๗๕ เขียนแผ่นดิน "อยุธยา"
- ๘๐ ลำนำกล่อมกรุง
- ๘๖ ตีดาบลู้ศึก ดาบดีคนรอด ชำติรอด
- ๘๖ เครื่องมุกไทย
- ๙๐ เล่นกับช้างแบบโบราณ
- ๙๖ การดนตรีสมัยอยุธยา
- ๑๐๐ กฎหมายที่สนับสนุนการอนุรักษ์ และพัฒนานครประวัติศาสตร์
- ๑๐๖ ช่าง...ช่างอยุธยา...ช่างสลักหยวก
- ๑๑๒ บายศรีอยุธยา
- ๑๒๖ การรบบทางเรือของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
- ๑๔๐ ย้อนอดีต มรดกโลก ๒๕๓๙
- ๑๕๔ ห้อง "พระยาโบราณราชธานินทร์"
- ๑๖๒ พิธีกว่น "ข้าวทิพย์"
- ๑๗๐ เรื่อง ความเชื่อ หากไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่

เมืองหวังให้อยุธยา ก้าวไกลไปข้างหน้า

ศ.ดร.ยวัฒน์ วุฒิเบธี

ลักษณะและศักยภาพพื้นฐานการพัฒนา

เมื่อพิจารณาในลักษณะของที่ตั้งแล้ว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่ราบลุ่มของแม่น้ำสำคัญภายในพื้นที่ของประเทศ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา, แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก คุณลักษณะของที่ดินจึงมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นดินที่มีศักยภาพสูงสุดเพื่อการพัฒนาการเกษตร

เมื่อมองลักษณะที่ตั้งของจังหวัดในลักษณะพื้นที่เมืองบริวารของกรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทย พระนครศรีอยุธยาก็มีลักษณะเด่นของที่ตั้ง คือ ระยะทางไม่ห่างไกลจากเมืองหลวง และยังเป็นพื้นที่ประตูผ่านเข้าออกเมืองหลวงของประชาชนจากภูมิภาคสำคัญถึงสองพื้นที่คือภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ด้วยลักษณะที่ตั้งแบบนี้โอกาสพัฒนาพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองคู่แฝดของกรุงเทพมหานครจึงมีความเป็นไปได้สูงมากและอาศัยบารมีของความเป็นเมืองหลวงเก่าของประเทศไทยมาถึง ๔๑๗ ปี ยิ่งทำให้ความหวังของการพัฒนาเมืองคู่แฝดมีความเป็นไปได้อย่างยิ่ง เพราะคนไทย

ทั้งประเทศย่อมอยากจะทำให้กรุงเก่าเข้ามาสัมผัสเมืองหลวงไทยในอดีตของเขาด้วยความอยากรู้ และความภาคภูมิใจ

เมื่อมองในลักษณะของศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ พระนครศรีอยุธยานับได้ว่าเป็นศูนย์กลางของการรวบรวมวัฒนธรรมเชิงพุทธไว้อย่างสมบูรณ์ เพราะ ณ พื้นที่นี้เป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนชาวพุทธที่รุ่งเรืองมาแล้วในอดีตจากเชียงใหม่ สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร ลพบุรี และดึงเอาวัฒนธรรมพื้นที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาดั้งเดิมในประเทศไทย คือ นครปฐม เอามารวมไว้เป็นพุทธประเพณีปฏิบัติอันยาวนานถึง ๔๑๗ ปี ในฐานะเมืองหลวงศูนย์กลาง การบริหารการปกครอง และการเศรษฐกิจ และการสืบสานมานุษยวิทยาเชิงวัฒนธรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ทางสังคมของชาวไทยในทุก ๆ ด้าน หากมีความเข้าใจและจัดทำแผนพัฒนาทางสังคมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง พระนครศรีอยุธยาจะเป็นพื้นที่พัฒนาจิตใจของคน

ไทยทั้งชาติ โดยมีพื้นฐานทางพุทธศาสนาผสมผสานกับลัทธิศาสนาอื่น เป็นเหตุปัจจัยในการพัฒนาคนไทยทั้งชาติได้ พื้นที่นี้มีโอกาส เป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธได้เช่นเดียวกับนครเมกกะของชาวอิสลามอันยิ่งใหญ่

เมื่อมองในทางเศรษฐกิจ พื้นที่พระนครศรีอยุธยา เหมาะอย่างยิ่งที่จะเป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจด้านการผลิตอาหารเลี้ยงคนไทย และเลี้ยงพลโลกได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ทั้งนี้โดยศักยภาพอันอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของน้ำที่ไหลผ่าน และสภาพราบลุ่มของพื้นที่การจัดการด้านการพัฒนาระบบการใช้น้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน และการพัฒนาระบบการจัดการเกษตรทำได้ง่ายโดยต้นทุนต่ำ และการใช้แรงงานน้อย การพัฒนาเกษตรผสมผสานในลักษณะเกษตรคุณภาพ สามารถดำเนินการได้อย่างดี และสามารถใช้คุณภาพผลผลิตทางการเกษตรแทนปริมาณผลผลิตการเกษตรทำรายได้แก่ประชาชนและรายได้ประชาชาติ

อนึ่ง หากมองในด้านเศรษฐกิจเชิงอุตสาหกรรม เท่าที่เป็นอยู่ขณะนี้ การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นการลงทุนที่สูงในด้านการปรับปรุงสภาพพื้นที่ จากที่ลุ่มให้เป็นที่ดิน (เพราะที่ตั้งทางอุตสาหกรรมต้องการพื้นที่สูงพื้นภาวะน้ำท่วม) การถมดินลงในที่ลุ่มจึงเป็นการลงทุนที่สูง การลงทุนปรับปรุงสภาพพื้นที่เหมาะสม แต่ก็ยังคงมีการลงทุนสูง (แต่น้อยกว่าการถมดิน) คือการทำคันคูรอบบริเวณพื้นที่อุตสาหกรรมและสร้างระบบระบายน้ำและการผันน้ำออกจากพื้นที่อุตสาหกรรมก็เป็นวิธีการอีกอย่างหนึ่ง วิธีการปรับปรุงสภาพพื้นที่ที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่อุตสาหกรรมของพระนครศรีอยุธยาขณะนี้ จำเป็นต้องลงทุนสูง และยังมีค่าใช้จ่ายที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมกระจายออกไปนอกเขตนิคมอุตสาหกรรมจำนวนมาก แม้รายได้จากภาคอุตสาหกรรมจะเป็นแหล่งที่มาของรายได้จำนวนมากแต่ก็ยังคงเป็นปัญหาที่กระจายสภาพแวดล้อมและระบบการเกษตรของพื้นที่พระนครศรีอยุธยา จึงมีความจำเป็นต้องหาแนวทางแก้ไข ทั้งนี้ เราจำเป็นต้องพัฒนาทั้งด้านเกษตรกรรม

และอุตสาหกรรมควบคู่กันไป เพื่อให้เป็นที่มาของรายได้หลักทั้ง ๒ ทางนี้

เมื่อมองทางด้านการคมนาคมขนส่ง พระนครศรีอยุธยามีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน ทั้งระยะทางระหว่างกรุงเทพมหานคร ที่มีสนามบินนานาชาติ และท่าเรือ ก็ไม่ไกลมากนัก และมีเครือข่ายถนนเชื่อมโยงจำนวนมาก และมีทางรถไฟเชื่อมโยงเข้าสู่เมืองหลวงของประเทศ และเชื่อมโยงต่อไปถึงท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบัง และสัปดาห์พร้อมกันนั้น แม่น้ำเจ้าพระยาสายโลหิตหลักทางน้ำของประเทศก็สามารถจัดการคมนาคมขนส่งทางน้ำเข้าสู่กรุงเทพมหานคร ท่าเรือคลองเตยเลยไปท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังได้อย่างดีด้วยลักษณะเด่นด้านนี้ พระนครศรีอยุธยาจึงมีโอกาสดูแลการพัฒนาไปสู่ความเจริญที่ยั่งยืนและมั่นคงได้อย่างกว้างขวาง

แนวทางเร่งด่วนในการพัฒนาพระนครศรีอยุธยา

หากมองภาพโดยรวมของความเจริญในพื้นที่แล้ว เมื่อมองอย่างลึกซึ้งและโดยทางกว้างแล้ว จังหวัดนี้อัตราการเจริญเติบโตค่อนข้างจะช้ากว่าหลาย ๆ จังหวัดโดยรอบ และเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยพื้นฐานของจังหวัดแล้วยิ่งชี้ชัดว่าขาดการนำปัจจัยสนับสนุนการพัฒนามาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง จึงมีผลทำให้จังหวัดก้าวหน้าไปไม่สมกับเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ทางความเจริญด้านการเมือง การปกครองและแหล่งศูนย์กลางเศรษฐกิจของประเทศ ความบกพร่องที่เกิดขึ้นสามารถมองได้ในหลายมิติด้วยกัน

๑. ด้านประชากร คนที่มีวุฒิภาวะและศักยภาพสูงของจังหวัด ส่วนใหญ่ยังคงใช้ความรู้ความสามารถอยู่นอกพื้นที่จังหวัด และยังขาดระบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมและเพียงพอสำหรับเยาวชน หรือการจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการใช้แรงงานในธุรกิจที่มีอยู่ในจังหวัด ทำให้ประชาชนที่อยู่ในวัยการศึกษาจึงต้องแสวงหาสถานที่ศึกษานอกจังหวัด เป็นการสิ้นเปลืองทางเศรษฐกิจทั้งด้านค่าใช้จ่าย และโอกาสการใช้แรงงานนอกเวลาการศึกษาเพื่อพัฒนาครอบครัวและเพิ่มความชำนาญ

ในการดำรงชีวิตในพื้นที่บ้านเกิดของตน

ขณะเดียวกันสภาพการใช้แรงงานของประชาชนในจังหวัดยังมีลักษณะการใช้แรงงานไม่เต็มที่ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะอยู่ในครัวเรือนพื้นที่เกษตรกรรม แต่ไม่ได้ใช้แรงงานในภาคเกษตรกรรมอย่างจริงจัง ทำให้มีสภาพเหมือนกับว่าแรงงานภาคเกษตรกรรมไม่เพียงพอ แต่ความเป็นจริงคือประชาชนขาดความสนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำให้เสียโอกาสเพิ่มรายได้ของครอบครัว ซึ่งโอกาสที่จะมีรายได้ทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

๒. **การวางผังชุมชน** จากการใช้ประโยชน์ที่ดินจะเห็นว่าบริเวณนอกเขตชุมชนมีทั้งการใช้พื้นที่เป็นเขตที่อยู่อาศัยใหม่ ๆ และพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมกระจายอยู่ทั่ว ๆ ไป ในเขตพื้นที่เกษตรกรรม และมีการจัดพื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรม แต่การปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่จากเกษตรกรรมมาเป็นที่อยู่อาศัย และอุตสาหกรรมนั้น ยังคงขาดวิสัยทัศน์ด้านการพัฒนาปัจจัยหลักพื้นฐานทางกายภาพของชุมชนเมือง กล่าวคือ ขาดเครือข่ายการจัดบริการขั้นพื้นฐานอันจำเป็นของชุมชนใหม่ที่มีระบบที่ดี ได้แก่ ระบบการคมนาคม น้ำดื่ม น้ำใช้ ระบบไฟฟ้า และระบบการรักษาสุขภาพแวดล้อมของชุมชน ทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้เข้าอยู่อาศัยในชุมชนใหม่ และเกิดผลกระทบพื้นที่ข้างเคียงในหลาย ๆ ปัญหาด้วยกัน เช่น ภาวะน้ำท่วมขัง น้ำเน่าเสีย ระบบกำจัดขยะ และระบบการจัดบริการทางสังคม เช่น โรงเรียน สถานพยาบาลในชุมชน

ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรม การเลือกที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม ยึดเส้นทางคมนาคมโดยใช้ถนนเดิมเป็นหลัก ทำให้เกิดการใช้พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ ทำให้เกิดมีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมในที่ราบลุ่ม ใกล้ชุมชนเดิม รวมทั้งมีโรงงานอุตสาหกรรมกระจายไปตามพื้นที่เกษตรและหมู่บ้านเกษตร ทำให้เกิดผลกระทบในการลงทุนสิ้นเปลืองทั้งภาครัฐและเอกชน และมีความขัดแย้งกับประชาชนในถิ่นนั้น ๆ เกี่ยวกับความขัดแย้งด้านมลภาวะ จึงเกิดลักษณะความไม่พึงประสงค์ในการ

พัฒนาอุตสาหกรรม คือ คนไม่มีความภาคภูมิใจในกิจการอุตสาหกรรม ที่บังเกิดขึ้นในจังหวัด

ส่วนด้านการวางผังชุมชนเขตที่พักอาศัยเดิมนอนติด ผังเมืองดั้งเดิม และวิถีชีวิตเดิม ๆ เปลี่ยนไป แต่ขาดความวางผังเมืองชุมชนรองรับทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาระบบการอยู่อาศัยร่วมกัน ทำให้หน่วยการประกอบท้องถิ่นประสบความยุ่งยากลำบากในการจัดบริการชุมชนในทุก ๆ ด้าน ดังจะเห็นได้และเกิดขึ้นทุกพื้นที่ทุก ๆ อำเภอ แม้แต่ในเขตเมืองเก่าของอำเภอพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ หากได้มีการวางผังไว้ในอดีตเมื่อ ๒๕-๓๐ ปี ที่ผ่านมานี้ การพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัยเขตชุมชนดั้งเดิมคงไม่มีปัญหาอย่างที่เป็นอย่างปัจจุบันนี้ และสภาพอย่างนี้จะเป็นปัญหาต่อเนื่อง และจะทำให้สภาพการดำรงชีวิตทรุดโทรมลงเรื่อย ๆ และถ้าหากจะปรับปรุงพัฒนาจะต้องลงทุนสูงและมีความขัดแย้งสูงระหว่างประชาชนกับองค์การปกครองท้องถิ่น และหน่วยราชการอื่น ๆ รวมไปถึงความแตกแยกของคนในชุมชนอันจะส่งผลไปถึงการพัฒนาแนวคิดทางการบริหารการปกครอง (การเมือง) ไม่ได้ดีและไม่สามารถระดมความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่ายในการพัฒนาตามแนวคิดการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตยได้

๓. **ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ** และสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านนี้กำลังขยายวงของความขัดแย้งออกไปอย่างกว้างขวาง โดยความจริง

ทางวิชาการและความเป็นไปทางปฏิบัติคำว่าอนุรักษ์ นั้นชัดเจนในรูปภาษาความหมายของคำไทยแล้ว คือ “การใส่ใจในการทูลถนอมบำรุงรักษาอันบ้าง” แต่ในความเข้าใจขยายวงกว้างอยู่ปัจจุบันนี้ไปคิดกันว่า อนุรักษ์ คือ ห้ามทำห้ามใช้ห้ามไปยุ่งเกี่ยว ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มต้องการอนุรักษ์ และกลุ่มต้องการใช้

โดยความจริงทางธรรมชาตินั้น สิ่งมีชีวิต ต้องการปัจจัยอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อความ “จำเริญ” ของการครองชีวิต และการดำเนิน ครรลองของชีวิตให้ต่อเนื่องยืนยาวโดยเฉพาะสิ่งมีชีวิต ที่มีระบบการบริโภค ย่อยสลาย ขับถ่าย และต้องการ ความรู้สึกทางประสาทสัมผัสโดยมีมนุษย์เป็นกลุ่มใหญ่ ที่สุดในโลกนี้

ดังนั้น ความจำเป็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่พระนครศรีอยุธยา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในจังหวัดนี้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ และน้ำเป็นจุดกำเนิด และความเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งน้ำจึง มีความสำคัญมากเป็นอันดับแรก และการอนุรักษ์ ระบบไหลเวียนหรือไหลผ่านของน้ำเป็นเรื่องที่มีความสำคัญควบคู่กัน ประกอบกับการพัฒนาระบบ การใช้น้ำมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้ง ๓ ประการ สำคัญ ๆ นี้ ไม่มีลักษณะเด่นชัดและจริงจังในการ ดำเนินการในจังหวัดนี้ ในทางตรงข้ามกลับไม่ให้

ความสำคัญ แต่หันไปสนใจในวิธีการป้องกันน้ำท่วม เป็นหลัก จะเรียกว่า สนใจให้ความสำคัญที่ปลายเหตุ กี่ว่าได้

ด้านทรัพยากรอาหาร ที่ไหนมีน้ำที่นั่นพืชพันธุ์ เจริญงอกงามได้อย่างดี จังหวัดนี้ ดิน น้ำ แสง อากาศ เหมาะอย่างยิ่งของความเจริญเติบโตทางพืชพันธุ์ทั้ง บนบก ในน้ำ แต่ปัจจุบันนี้สภาพความเจริญเติบโต ของพืช สัตว์ทุกชนิดเริ่มมีผลกระทบ ทำให้การ เกิดขึ้นพัฒนาเติบโตค่อย ๆ ลดลง ๆ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเราขาดการอนุรักษ์ ขาดการวางแผนปรับปรุง พัฒนา และมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ไม่มีความสมดุลย์ แหล่งอยู่อาศัยน้ำใหญ่ของจังหวัด จึงมีสภาพเปลี่ยนไป เพราะเรานำเอาโครงการพลิกผัน ความเปลี่ยนแปลงในลักษณะอาชีพและการดำรงชีวิต เข้ามาโดยไม่คำนึงผลกระทบทางธรรมชาติ

อีกประการหนึ่ง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่บรรพชนคนอยุธยา เข้าคิดริเริ่มสร้างและสืบทอด มาถึงปัจจุบันนี้ ก็เป็นทรัพยากรธรรมชาติด้านหนึ่ง เรียกว่า “ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น” การ อนุรักษ์ปรับปรุงพัฒนาและการนำมาใช้อย่างสมคุณค่า ทั้งด้านเศรษฐกิจ การบริหารการปกครอง สังคม จิตวิทยาและวัฒนธรรม ยังดำเนินการได้ไม่ทันกับ ความเปลี่ยนแปลงทางความต้องการด้านวัตถุนิยม เราจึงไม่สามารถโน้มน้าวจิตใจ นิสัย ค่านิยม พฤติกรรม ในความภาคภูมิใจของประชาชนที่จะมีรักษาคงไว้ และใช้เป็นเหตุปัจจัยในการสร้างสรรพัฒนา ค่านิยม อุดมการณ์ ความรักชาติถิ่นที่อยู่ ได้อย่างจริงจัง จึงมี ผลไปถึงความไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรของอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน

๔. ความใส่ใจอย่างจริงจังจริงใจและทุ่มเทใน การบริหารงานสาธารณะ พุดง่าย ๆ ก็คือ การปฏิบัติ งานราชการไม่ว่าจะเป็นหน่วยราชการระดับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น รวมทั้งภาคเอกชน ตลอดระยะเวลาที่ประเทศไทยเราก้าวเข้าสู่ยุคของการ “พัฒนาอย่างมีแผน” นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เรื่อยมา การบริหารงานเพื่อประชาชน และชุมชนในจังหวัดนี้ มีลักษณะแบบแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไม่ได้มีแผนปัจจุบัน ระยะสั้น ระยะยาว และระยะหวังผลในการข้างหน้า

ไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ กระบวนการปฏิบัติงาน ไม่สามารถสร้างแนวคิด ระบบ ระเบียบ และวิธีปฏิบัติ ตลอดจนแนวทางแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้ชาวอยุธยา หรือคนไทยทั่ว ๆ ไป มองอนาคตข้างหน้าได้ว่า พระนครศรีอยุธยาจะมีรูปร่างหน้าตาอย่างไรในอนาคตที่ยาวไกลและยั่งยืน เพื่อให้แผ่นดินนี้เป็นถิ่นที่อยู่ที่ประชาชนเขาปรารถนาจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสงบสันติ หรือที่เรียกว่า เป็น “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” ของประชาชนชาวไทยและหรือต่างประเทศ

กล่าวมาในข้อ ๔. นี้โดยสรุปก็คือ แนวความคิด ด้านการบริหารการปฏิบัติงานทั้งภาคราชการทุกระดับ และภาคเอกชนยังไม่สามารถเข้าสู่จุดของการระดม บัณฑิตทุก ๆ ด้าน เพื่อการพัฒนาพระนครศรีอยุธยา ได้อย่างจริงจัง เรียกอย่างภาษาบริหารปัจจุบันก็ว่า วิสัยทัศน์ วิชาการ ความชำนาญ ความใส่ใจ การแสวงหาข้อเท็จจริง การกำหนดแนวทางการ แก้ไขปรับปรุง และแนวทางการก้าวไปข้างหน้าของ การบริหารสาธารณะยังไม่เหมาะสมและดีพอ นั่นเอง

จากปฐมเหตุของปัญหาทั้ง ๔ ประการข้างต้น อันเป็นเหตุอุปสรรคที่ทำให้จังหวัดนี้ก้าวไปข้างหน้า ไม่ทันกับความต้องการของผู้คนในจังหวัด และไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่ ผลักดันจากภายนอกได้อย่างน่าพอใจ ดังนั้น หากหวัง ที่จะสร้างพระนครศรีอยุธยาให้ก้าวขึ้นมาอยู่แนวหน้า

และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของเมืองหลวงเก่าที่ชาวไทย ภาคภูมิใจ และให้สมกับความหมายของพื้นที่ “มรดกโลก” (พื้นที่ในเกาะเมืองเก่า) ที่องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องและเพื่อสร้างองค์ประกอบของเขต มรดกโลก และกรุงเก่าให้เกิดภาพลักษณ์ภาคภูมิ เต็มพื้นที่ทั้งจังหวัด และเป็นการวางแผนการพัฒนา แบบยั่งยืน ชาวพระนครศรีอยุธยา ภาคเอกชน นักการเมืองทุกระดับ และหน่วยราชการ น่าจะต้อง มอง คิด ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติไปทิศทางเดียวกัน และมีความร่วมมืออย่างพร้อมเพรียงกัน นี่คือ จุดเริ่มต้นอันสำคัญยิ่งของแนวทางเร่งด่วนในการ พัฒนาจังหวัดนี้

ข้อเสนอแนวทางพัฒนาแบบมั่นคงยั่งยืน

การพัฒนาด้านสังคม สมาชิกในสังคมหรือ คนในพระนครศรีอยุธยา จะต้องช่วยกันอย่างจริงจัง ในการพัฒนาด้านสังคม เพื่อให้เป็นแกนนำในการ พัฒนาด้านอื่น เพราะคนคือจุดศูนย์กลางการพัฒนา ที่ดีทุก ๆ ด้าน จึงต้องเริ่มพัฒนาที่ตัว คน หรือสมาชิก ของสังคม

๑. การพัฒนาด้านสังคม (ที่ไม่เกี่ยวกับ เศรษฐกิจ) แผนพัฒนาด้านนี้เป็นการเน้นการพัฒนา ด้านวัฒนธรรม เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาจิตใจ เพื่อสร้าง คุณธรรมให้เกิดแก่ตัวคนโดยนำเอาหลักธรรมคำสอน ทางศาสนาปรับใช้ให้เกิดผลอย่างจริงจัง ในจังหวัดนี้ วัดพุทธ เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันศาสนา จำเป็นจะต้องเร่งปรับปรุงพัฒนาวัด ศาสนสถาน ให้ครบวงจร เริ่มตั้งแต่บริเวณอาคาร สถานที่ และ มรรควิถีปฏิบัติของสงฆ์ และองค์พระสงฆ์ จะต้อง ดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อใช้ความสวยงามความสงบ ของตัววัดเป็นแรงดึงดูดใจ และเสริมความสง่างาม ของวัดมรดกโลก ให้คนเข้าวัดและพบวัดปฏิบัติ สง่างามของพระสงฆ์ และวิถีปฏิบัติครบถ้วนถูกต้อง ตามหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนา พร้อมกับการ สนับสนุนคนที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ในจังหวัดนี้ ไปอย่างเสมอภาคเท่าเทียมพร้อม ๆ กันเพื่อให้พื้นที่นี้ เป็นศูนย์กลางปฏิบัติศาสนกิจอย่างกว้างขวาง

ขณะเดียวกัน สถาบันครอบครัว โรงเรียน

ทุกระดับจะต้องนำเอาหลักศาสนาเข้าไปในการอบรม บ่มนิสัยคนในสถาบันนั้น ๆ โดยใช้หลักศาสนาในการบริหารการปกครอง การส่งเสริมให้ทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยความรู้รักสามัคคี เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน มีความเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ให้รู้จักเคารพสิทธิส่วนบุคคล สิทธิส่วนรวม และตั้งจิตมั่นอยู่ในการปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุด เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๒. การพัฒนาสังคมเพื่อเป็นฐานการนำพัฒนาทางสังคม การปกครอง การเศรษฐกิจ ในด้านนี้จำเป็นต้องให้ความสนใจ การศึกษา ให้เข้าใจถ่องแท้ในโครงสร้างทางสังคม ระบบทางสังคมของคนพระนครศรีอยุธยา แล้ววางแผนพัฒนาอุดช่องโหว่ของโครงสร้าง และระบบทางสังคมที่บอบสลาย ให้กลับเข้าสู่แบบเดิม แล้วนำเอาวิชาการความชำนาญ (Scientific knowledge, Technical knowhow) ปัจจุบันเข้าเสริมช่วยสร้างให้โครงสร้างและระบบทางสังคมให้มั่นคงเพื่อสนับสนุนและเป็นฐานรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการบริหารการปกครอง ทั้งนี้เพื่อทำให้องค์การและหรือองค์กรทางสังคม มีความมั่นคงพร้อมที่จะเป็นสถาบันอยู่ และปฏิบัติการกิจกรรมร่วมกันได้อย่างภาคภูมิใจและเชื่อมั่นศรัทธาในสังคม

ขณะเดียวกัน การพัฒนาบุคคล ผู้นำ หรือกลุ่มผู้นำในสังคม มีความจำเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อได้ดำเนินการพัฒนาสังคมตามข้อ ๑. อย่างได้ผลแล้ว การพัฒนาผู้นำย่อมทำได้ไม่ยาก การพัฒนาผู้นำทางสังคมนี้เป็นเรื่องจำเป็นเพราะผู้นำจะเป็นหัวหน้าขององค์กรและหรือองค์กรทางสังคม ต้องสร้างคุณธรรม ความสำนึกในการทำงาน การแสวงหาความรู้ ประสบการณ์ การปรึกษาหารือเพื่อแสวงหาวิสัยทัศน์, ความกล้าตัดสินใจ กล้ารับผิดชอบ ที่อยู่บนพื้นฐานของความเสียสละ และประโยชน์ส่วนรวมของสังคม โดยยึดคำขวัญ “อยู่อย่าไม่สิ้นคนดี” มาเป็นแรงปลุกใจให้คนอยากเป็นผู้นำตามอุดมคตินี้

๓. การพัฒนาด้านการศึกษาและสาธารณสุข ด้านสภาพแวดล้อมของจังหวัดนี้ มีลักษณะพิเศษ คือ ความเป็นเมืองหลวงเก่า มีถาวรวัตถุที่เป็นรากฐาน

แสดงออกถึงอารยธรรมของบรรพชน, รูปแบบ, การปกครอง, วิถีชีวิตในอดีต, ลักษณะเป็นหลักการเกษตร และปัจจุบันมีการนำเอาอุตสาหกรรมเข้ามาเป็นปัจจัยนำรายได้แก่ประชาชน (และมีแนวความเชื่อว่าจะทำรายได้ได้ดีกว่าภาคเกษตร) และมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุหลาย ๆ อย่าง เข้ามาคลุกเคล้าเป็นองค์ประกอบการดำรงชีวิตของประชาชน

ด้วยเหตุนี้ การจัดการศึกษาจะต้องมีความเป็นอิสระของนักการศึกษาที่จะต้องปรับประยุกต์หลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อ

- เยาวชนคนจังหวัดนี้ มีความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของบรรพบุรุษ

- เข้าใจและซึมซับเอารูปแบบการบริหารการปกครองของบรรพบุรุษ ที่เขาสามารถอยู่กันมาได้ยาวนานกว่า ๔๐๐ ปี

- เข้าใจและมองเห็นวิถีชีวิตการประกอบอาชีพในอาชีพในอดีตของบรรพบุรุษ ที่เลี้ยงชีพกันมาได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน

- เข้าใจมองเห็นสู่ทางการปรับแนวความคิด ความรู้ ความชำนาญ ที่สามารถจะประกอบภารกิจ การงานให้สอดคล้องกับความก้าวหน้ารู้ทัน ทั้งทางวิธีการและอุปกรณ์การประกอบอาชีพที่ทันสมัยในปัจจุบัน

ทั้งหมดดังกล่าวมานี้ เพื่อเตรียมคนให้มี

ความพร้อม ทั้งทางจิตใจ อุดมการณ์ ความรู้ ความชำนาญ ที่จะช่วยกันพัฒนาสร้างสรรค์ชุมชนของตน

ในด้านการจัดระดับของสถานศึกษา นอกจากระดับชั้นต้น ๆ ต้องเป็นไปตามปกติที่เป็นอยู่เพียงแต่ประยุกต์หลักสูตรได้อย่างอิสระดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในระดับวิชาชีพที่มีอยู่ปัจจุบันนี้ ควรพิจารณาในหลักเบื้องต้น คือ จังหวัดของเราต้องการผลิตบุคลากรด้านใด มากน้อยเพียงใด เพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงานที่มีอยู่ในจังหวัด โดยมีมุ่งผลิต นักการศึกษา, นักการศาสนา, นักการพัฒนาการเกษตร, วิศวกร, สถาปนิก และความรู้ทุก ๆ ด้าน ที่เกี่ยวข้องกับการอุตสาหกรรมครบวงจร

ยิ่งไปกว่านั้น จะต้องมีศูนย์หรือสถานที่พัฒนาเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ให้แก่ผู้ที่ประกอบอาชีพแล้ว ได้มีโอกาสที่จะศึกษาอบรมฝึกหัดในวิชาการ ความชำนาญใหม่ ๆ ที่ทันสมัย โดยเขาไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายมากนัก ดังนั้น ในเบื้องต้นสถานศึกษาระดับอาชีวะหรืออุดมศึกษา ทุกแห่งน่าจะพิจารณาขยายกิจกรรมด้านโรงฝึกงาน ให้ครอบคลุมถึงการรับฝึกงานพัฒนาฝีมือแรงงานให้แก่ประชาชนที่มีอาชีพแล้ว ที่ต้องการจะหาความรู้ ความชำนาญเพิ่มขึ้น ตามการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ซึ่งจะดีกว่าการจัดตั้งสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน หรือสำนักฝึกอบรมเป็นเอกเทศขึ้นมา เพราะนอกจากจะไม่ช่วยเสริมความสำคัญของสถาบันศึกษาที่มีอยู่แล้ว ยังจะเป็นการสิ้นเปลือง และทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในการให้การศึกษาแก่ประชาชน (นอกจากว่าสถาบันการศึกษาจะมีงานล้นมือแล้ว)

อีกประการหนึ่ง ควรจะต้องมุ่งมองไปสู่การจัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เป็นลักษณะการรวมและขยายผล และขยายภาพลักษณ์ออกไปเป็นสถาบันการศึกษาระดับนานาชาติ ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกฐานะจังหวัดให้เป็นศูนย์การศึกษาทุก ๆ ด้านที่แท้จริง ให้เป็นศูนย์การศึกษาที่แยกตัวออกมาจากกรุงเทพมหานคร เพราะโดยระยะทางจากเมืองหลวงกรุงเทพฯ ไม่ห่างไกลการแลกเปลี่ยน

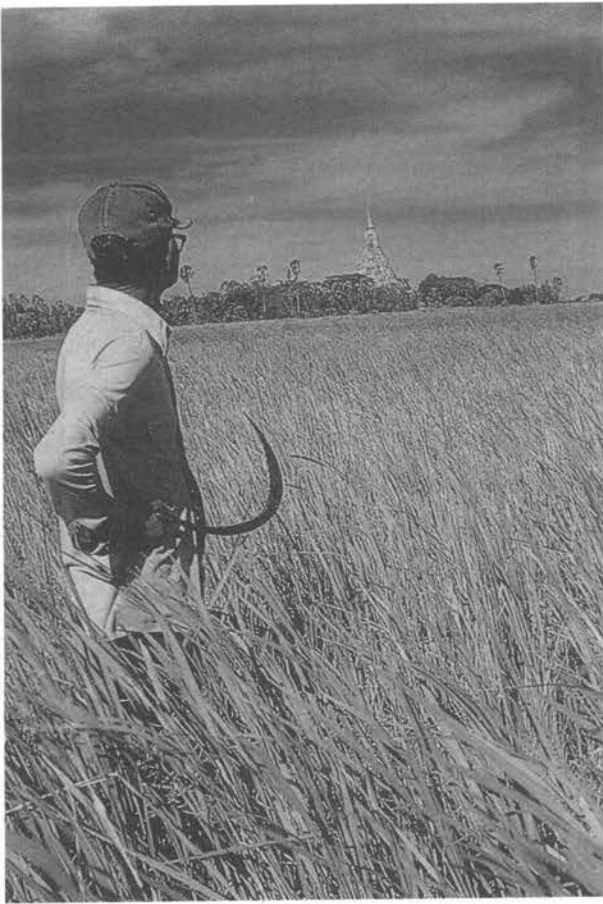
คณาจารย์ทำได้ง่ายประการหนึ่ง และการคมนาคมจากกรุงเทพฯ ไม่มีปัญหา พร้อมกับมีสนามบินที่ใกล้ ๆ การคมนาคมระหว่างประเทศเป็นไปได้โดยง่าย สภาพแวดล้อมแบบนี้ น่าจะมองทางไกลไปข้างหน้า ด้วยการพิจารณารวมสถาบันอาชีวศึกษาต่าง ๆ เข้าเป็นโครงข่ายของการศึกษาภายใต้ชื่อสถาบันอุดมศึกษา แล้วแยกระดับเรียนได้ตั้งแต่ระดับอาชีวศึกษา การฝึกอบรม และสายวิชาชีพอุดมศึกษา เป็นการสร้างความสำคัญและยิ่งใหญ่ในสถาบันการศึกษาในจังหวัด

ด้านสาธารณสุข ในขณะนี้โรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยาได้รับการยกฐานะเป็นโรงพยาบาลศูนย์แล้ว ดังนั้น ขั้นตอนรับผิดชอบต่อไปนี้คือการวางแผนด้านนโยบาย, แผนปฏิบัติ, แผนติดตามประเมินผล ว่าเราจะต้องสามารถขยายบริการออกไปทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ ให้เป็นศูนย์กลางการบริการทางการแพทย์ การสาธารณสุข และการอนามัยสิ่งแวดล้อมโดยเชื่อมโยงกับการศึกษาในระดับของสถาบันอุดมศึกษาดังกล่าวข้างต้น จะทำให้ภาพของการบริการด้านสาธารณสุขมีความหมายอันน่าศรัทธาต่อสาธารณสุข

การพัฒนาด้านการเกษตร

ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า พระนครศรีอยุธยามีศักยภาพสูงมากด้านการเกษตร และโดยพื้นฐานความชำนาญดั้งเดิมของจังหวัดนี้คือ ทำอาชีพการเกษตรทุก ๆ สาขา และจวบจนปัจจุบันนี้ แรงงานด้านนี้ก็มิใช่เป็นจำนวนมาก มากกว่าการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ และอีกส่วนหนึ่งของกลุ่มเยาวชนวัยแรงงาน เมื่อจำนวนคนส่วนใหญ่ยังอยู่ในชนบทในสภาพของอาชีพการเกษตร โอกาสที่จะสร้างรายได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ เป็นรายได้หลักของครอบครัว คู่ไปกับรายได้อุตสาหกรรมจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาการเกษตรเพื่อ

- ให้แรงงานสูงอายุ ยังคงเป็นกำลังสร้างรายได้ และผลิตอาหารใช้ในครัวเรือนได้อย่างเพียงพอ
- ยึดเยาวชนส่วนหนึ่งให้อยู่ประกอบอาชีพ

การเกษตร สืบทอดอาชีพของบรรพชน และพัฒนา ศักยภาพการทำการเกษตร ที่จะเป็นอนาคตแรงงาน เกษตรที่เป็นกำลังผลิตอาหารเลี้ยงคนไทยทั้งประเทศ

- เปิดงานรองรับแรงงานภาคอุตสาหกรรม ที่ไม่ได้อยู่ในกะเวลาของการทำงานภาคอุตสาหกรรม มาใช้ในแรงงานภาคเกษตรกรรม

- สงวนพื้นที่ปลอดมลภาวะ และพื้นที่สีเขียว เพื่อความชุ่มชื้นของชุมชน และพื้นที่ส่วนรวมของ จังหวัด

- มุ่งทำให้พื้นที่ของจังหวัด เป็นศูนย์กลางนำ การพัฒนาการเกษตรที่ครบวงจร ในการนำวิชาการ และเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาภาคเกษตรกรรม อย่างสมบูรณ์เหมาะสมในรูปแบบของ “การเกษตร คุณภาพ” แทน “การเกษตรปริมาณ” เพื่อเป็นการ ลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มพูนรายได้ เช่น ราคาสูง ในด้านคุณภาพ

การวางแผนพัฒนาการเกษตร ต้องเน้น “การเกษตรผสมผสานครบวงจร” โดย ต้องนำปัจจัย จำเป็น และปัจจัยสนับสนุนมาใช้ในการทำการ เกษตรอย่างสมบูรณ์ทุก ๆ ด้าน ปัจจัยที่ต้องทำเป็น แผนงานประกอบกัน ได้แก่

- แผนการชลประทาน การจัดการเกี่ยวกับการใช้น้ำเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการนํ้านอกฤดูฝน ให้สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปให้กว้างขวาง ครอบคลุมพื้นที่จำนวนมาก และลดพื้นที่การเกษตร ฤดูฝนลง (เพื่อหลีกเลี่ยงภาวะน้ำท่วม)

- จัดแปลงไร่นาขนาดเล็ก ๆ ให้พอเหมาะ กับแรงงานที่มีอยู่ในครอบครัว แรงงานผู้สูงอายุ และแรงงานบางเวลาจากการว่างเว้นภาคอุตสาหกรรม และบริการ

- ดำเนินการพัฒนาที่ดิน ด้วยการปรับพื้นที่ ปรับปรุงบำรุงดิน และระบบเก็บกักน้ำและป้องกัน น้ำท่วม

- ปรับปรุงพันธุ์และขยายพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ สู่เกษตรกรอย่างทั่วถึงเพียงพอ

- จัดระบบการคุ้มครองป้องกันโรคพืช โรค สัตว์เลี้ยง

- จัดการพัฒนาความรู้ ความชำนาญให้ เกษตรกรในลักษณะ “ทำไปเรียนรู้ไป” แสวงหาความรู้ ความชำนาญในไร่นา ไม่ต้องไปเข้าชั้นเรียนที่ใด ๆ

- จัดการระบบเงินทุนของเกษตรกรและเงิน อุดหนุนภาครัฐ ด้วยการจัดการสหกรณ์ทุกรูปแบบ เพื่อระบบให้บริการ และเป็นผู้จัดกิจกรรมการผลิต การตลาด อย่างเข้มแข็ง

- ภาครัฐ จัดการด้านการตลาด ทั้งตลาดกลาง ภายในจังหวัด และนอกจังหวัด และพร้อมกับ จัดบริการด้านการแปรรูปผลผลิตการเกษตร เป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน

- ภาครัฐ จัดบริการด้านการสนับสนุนการ จัดการไร่นา การให้คำแนะนำ และให้ความมั่นใจใน การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งนี้ เพื่อให้ผล ผลิตมีคุณภาพหลากหลายพืชพันธุ์ เพื่อทำรายได้ ทั้งรายวัน, รายเดือน, รายปี แก่ครอบครัว

ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรแนวนี ใน หลักการพัฒนาการเกษตรแบบธุรกิจเกษตร เป็น ลักษณะ “เกษตรอุตสาหกรรม” คือ ทำการเกษตร อย่างมีแผนมีระบบ ทั้งด้านวิชาการเสริมความชำนาญ ระดมทุนและการตลาด เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ แล้วนำออกไปสู่การจัดระบบ “อุตสาหกรรมเกษตร”

คือ การแปรรูปผลผลิตการเกษตร ในรูปอุตสาหกรรมอาหาร ทั้งนี้ ยึดจุดเน้น คือ การดำเนินการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองของเกษตรกรเป็นสำคัญ กล่าวคือ เกษตรกรเอาตัวเป็นหลักในการดำเนินการ ตั้งแต่ขั้น การคิด ตกลงใจ ปฏิบัติ รับผิดชอบ และรู้แนวทางเสนอขอความช่วยเหลือทั้งจากภาครัฐ เอกชน ในส่วนของการขยายงาน

การพัฒนาอุตสาหกรรม

ความเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดนี้ ส่วนใหญ่ไม่สนับสนุนอาชีพหลักเดิมของประชาชน แต่เป็นอุตสาหกรรมที่นำเอาวัตถุดิบป้อนโรงงานมาจากภายนอกเกือบทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงมองไม่ได้ชัดเจนว่า ผลดีจากการอุตสาหกรรมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่คนในจังหวัดได้โดยส่วนรวมอย่างชัดเจน คงมีบางส่วนเท่านั้น อันได้แก่ รายได้มาทดแทนรายได้ภาคเกษตร ที่ค่อนข้างไม่แน่นอนและไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ และการลงทุนภาคเกษตรกรรม ประกอบกับสถานการณ์แวดล้อมปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต การขยายตัวในภาคอุตสาหกรรม คงจะถูกจำกัดอยู่ในวงแคบ หากเรายังคงมุ่งสู่การอุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนประกอบการผลิต ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และเน้นการผลิตเพื่อส่งออก ทั้งนี้ เพราะปัจจัยการผลิตในประเทศไทยมีต้นทุนสูง ขณะเดียวกันหนทางเลือกของผู้ประกอบการทั้งหลายที่ตั้งโรงงาน, อัตราค่าแรงงาน, แรงงานฝีมือ ความสะดวกรวดเร็วในด้านการบริการ และการคมนาคมขนส่ง เพื่อการส่งออก และความมั่นคงต่อเนื่องทางด้านนโยบายของการบริหารการปกครองของประเทศ ขณะเดียวกัน “ความรู้สึก” ขัดแย้งกังวลด้านมลภาวะ ก็กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมและประเภทของอุตสาหกรรมจึงมีความจำเป็นรีบด่วนที่ต้องเริ่มดำเนินการคือ

- แผนการกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรม ให้เหมาะสมกับสภาพที่ตั้งของพื้นที่ โดยต้องเริ่มจับตามดูในเขตนิคมอุตสาหกรรมที่อยู่แล้วขณะนี้ ว่าควรจะให้มีโรงงานอุตสาหกรรมประเภทใด อยู่ในนิคมไหน

- แผนการจัดเขตอุตสาหกรรมเกษตร เพื่อสนับสนุนรองรับแผนการพัฒนาการเกษตร เพื่อเป็นอุตสาหกรรมรับวัตถุดิบจากคนในจังหวัดนี้ ทำให้เกษตรกรมีรายได้มั่นคงแน่นอนในการทำการเกษตร

- ต้องมีมาตรการควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมนอกเขตนิคมอุตสาหกรรม ต้องให้สามารถควบคุมมลภาวะ และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมชุมชนให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- จะต้องมีการกฎหมายควบคุมบังคับอย่างแน่นหนาที่ต้องให้โรงงานอุตสาหกรรมทุกประเภท ต้องอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมเท่านั้น เพื่อความแน่นอนในประสิทธิภาพการดูแลเรื่องผลกระทบทางมลภาวะ และสิ่งแวดล้อม

- แผนสนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐานจากภาครัฐ อย่างชัดเจน มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อเนื่อง ได้แก่ ระบบน้ำสะอาด, การคมนาคมขนส่ง, ระบบไฟฟ้า และโทรศัพท์

- แผนงานพัฒนาเพิ่มพูนความรู้ และพัฒนาฝีมือแรงงาน แก่ผู้ใช้แรงงานอย่างเพียงพอ และมีประสิทธิภาพ โดยความร่วมมือกันของภาครัฐและภาคเอกชน และผู้ประกอบการ

- แผนธุรกิจบริการสนับสนุน กิจการอุตสาหกรรม ได้แก่ ธนาคาร บริการขนส่ง บริการด้านความมั่นคงปลอดภัย

- แผนการคมนาคมขนส่งมวลชน โดยเฉพาะการจัดระบบเส้นทางรถยนต์โดยสาร เชื่อมโยงกับชุมชน สู่เขตนิคมอุตสาหกรรม เพื่อประชาชนสามารถเดินทางไปทำงานได้สะดวกตลอดเวลา ไม่ใช่จะต้องมีบริการรถยนต์รับส่งอย่างเช่นปัจจุบันนี้ เพราะผู้จัดขาดความชำนาญ เสี่ยงต่ออันตรายในการเดินทาง และผู้ใช้แรงงาน ขาดความเป็นอิสระในบุคคล พร้อมกับสถานที่จำหน่ายสินค้า ของที่ระลึก และอาหาร ต้องจัดทำให้มีระบบเรียบร้อย สะดวกสวยงาม และสะอาดปลอดภัย

- แผนเร่งด่วนการซ่อมบำรุงโบราณสถานให้มีสภาพพอที่จะนิกภาพออกถึงโครงสร้างงานสถาปัตยกรรม, วิศวกรรม, ประณีตศิลป์, วิจิตรศิลป์ เพื่อให้สถานที่สำคัญสามารถโน้มน้าวจิตใจ

ให้อยากดู อยากศึกษา

- แผนการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ บริเวณพื้นที่มรดกโลก ด้วยการปลูกเพิ่มไม้ประจำถิ่น ไม้ธรรมชาติที่ให้ใบ ดอก แตกกิ่งก้านออกไปตามฤดู และบริเวณสวนสมเด็จพระศรีสวรินทิพย์ต้องจัดตกแต่งให้เป็นรูปแบบสวนสาธารณะ แบบสวนพืชพันธุ์ และสวนรุกขชาติ

- แผนการจัดการแสดงทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีตามจุดของโบราณสถานสำคัญในโอกาสสำคัญ ๆ ตามกิจกรรมขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติได้แก่การจัดการแสดงนาฏศิลป์ดนตรีเพลง เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวไปสู่ที่นั่น ๆ อาจจะเรียกบริเวณจัดงานนั้น ๆ ว่า “ลานคนกรุงเก่า” ก็น่าจะเป็นไปได้

- แผนการประสานงานปรับปรุงคูน้ำ, คูเมือง, กำแพงเมือง, ถนน ให้อุทยาน สะอาดปลอดภัย ในการไปเยือน หรือสัญจรไปมา ผ่านน้ำเข้าออกคูเมือง ใส่น้ำพุประดับไฟ เพื่อให้ถนนและคูเมือง เป็นแหล่งพักผ่อนยามราตรี

- แผนประสานงานกลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และธุรกิจบริการเพื่อจัดคณะท่องเที่ยว มาทั้งภาคกลางวันและกลางคืน (โดยเฉพาะโบราณสถาน) การใช้แสงไฟประกอบในสถานที่ จะสร้างชีวิตของสถานที่ให้ดึงดูดความสนใจและสร้างภาพลักษณ์ของสถานที่ได้ด้วย ขณะเดียวกันมีการประสานงานกับจังหวัดข้างเคียง เพื่อจัดเส้นทางการท่องเที่ยว สุพรรณบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท ลพบุรี โดยมีพระนครศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลาง

- แผนการพัฒนาปรับปรุงรอบเมือง ถนนหลัก ๆ ในตัวตลาด การดำเนินการก่อสร้างทางเท้า, พื้นผิวถนน, ระบบระบายน้ำ, สัญญาณจราจร และพัฒนาสองฝั่งแม่น้ำรอบเกาะ โดยเฉพาะบริเวณป้อมเพชร วัดไชยวัฒนาราม พระเจดีย์สมเด็จพระศรีสุริเยศ และวัดกษัตริยาธิราชวรวิหาร

- แผนการพัฒนาระบบรถยนต์โดยสาร รถสามล้อ สำหรับเป็นพาหนะในเขตเมือง ในรูปลักษณะ ที่สวยงาม สะอาดปลอดภัย

การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและธุรกิจบริการนี้

เป็นแผนที่จะต้องดำเนินการโดยรีบด่วน เพราะเป็นงานที่สามารถทำได้ในระยะสั้นและไม่ยุ่งยากทั้งนี้สามารถทำได้โดยภาคเอกชนโดยตรง หรือร่วมกับการเดินทาง

การวางแผนอุตสาหกรรมดังกล่าวมาข้างต้น เพื่อกำหนดพื้นที่ประกอบการอุตสาหกรรม และเกษตรกรรม อย่างชัดเจน โดยพิจารณาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่อำนวยความสะดวกสูงสุดของแต่ละกิจกรรม และควบคุมมลภาวะผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้อย่างจริงจัง และเพิ่มอุตสาหกรรมเกษตร เพื่อคนในพื้นที่ ป้อนโรงงานอุตสาหกรรมได้ ทุกคนมีรายได้ตามความถนัด ความรู้ ความสามารถ โดยทั่วกัน สภาพการว่างงานก็จะลดลง ครอบครัวจะมีรายได้หลัก ๆ ๒ ทาง พร้อม ๆ กัน

การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและธุรกิจบริการ

พระนครศรีอยุธยา ในฐานะเมืองหลวงเก่า พร้อมกับได้รับเกียรติเป็นพื้นที่มรดกโลก ในอาณาเขตที่ตั้งตัวเมืองหลวง ดังนั้น โอกาสที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความจำเริญรุ่งเรืองทางอารยธรรม ความเป็นไทย ก็เป็นหนทางหนึ่งของการพัฒนารายได้ให้แก่ท้องถิ่น แต่ปัจจัยหลักของการดึงดูดนักท่องเที่ยว **“อยู่ที่วัตถุที่แสดงออกเชิงวัฒนธรรมและอารยธรรม”** แต่ด้วยเหตุของความชำรุดทรุดโทรมของวัตถุ ทำให้แรงดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไปลดลง จะมีก็เฉพาะนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักมานุษยวิทยา เท่านั้นที่จะสนใจและเข้าใจในจุดเริ่มต้นเกิด เป็นอยู่ และสิ้นไปของวัฒนธรรมและอารยธรรม แต่หากจะจัดการท่องเที่ยวเชิงแสวงหาความรู้แบบย้อนยุคประวัติศาสตร์ ความประณีตสวยงาม พื้นที่มรดกโลกนี้ ยังอยู่ในสภาพที่ไม่พร้อมสำหรับการดึงดูดนักท่องเที่ยว เพราะทุก ๆ อย่างมีสภาพแข็งกระด้าง ขาดชีวิตชีวา น่าดึงดูดใจ ดังนั้นการตกแต่งแต้มสีสัน โดยไม่ทำลายพื้นฐานทางสถาปัตยกรรมวัฒนธรรม จึงเป็นความต้องการรีบด่วนของการพัฒนาการท่องเที่ยวฯ จึงจำเป็นต้องมีแผนงานต่าง ๆ คือ

- แผนพัฒนาระบบทางเท้า, ถนน, ป้ายแสดงเส้นทางให้รู้ที่ตั้งโบราณสถาน, ป้ายชื่อโบราณสถาน, การจัดระบบการจราจร, ทางเดินเท้า, ทางรถจักรยาน ๒ ล้อ พื้นผิวจราจรและการจัดระบบการเดินรถ

- แผนสร้างภาพจำลอง เชิงสถาปัตยกรรม โบราณสถาน ที่เต็มรูปแบบ (แม้จะคลาดเคลื่อนไปบ้าง) ที่น่าจะเป็น เพื่อให้ผู้มาชมสามารถนึกภาพลักษณะของความตระการตาสง่างามของโบราณวัตถุเหล่านั้น ที่ดูแล้วมีชีวิตชีวาขึ้น และเมื่อดูสภาพปรัทักหักพังที่เหลืออยู่ต่อหน้าเกิดความเสียดาย หว้างแค้น และเกิดแรงบันดาลใจที่จะร่วมกันรักษาเอาไว้หรือบูรณะใหม่ขึ้นมา

- แผนการจัดระบบที่จอดรถสาธารณะส่วนระหว่างภาคเอกชน ทางราชการ และประชาชน สำหรับธุรกิจบริการนั้น เมื่อเรามีจุดมุ่งหมายในการดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ ธุรกิจบริการ เช่น ร้านอาหาร โรงแรม และสถานพักผ่อน ต้องคำนึงถึงการผสมผสานวัฒนธรรมไทยให้สอดคล้องกับพฤติกรรม ความนึกคิดพื้นฐานของชาวต่างชาติด้วย อันได้แก่ ความสะอาด ความปลอดภัยในชีวิต และความสะดวกสบาย และนิสัยคนตะวันตก ไม่ชอบการถูกเอารัดเอาเปรียบ และวิธีการยึดเยียด

แผนการพัฒนาเมืองบริวารของกรุงเทพมหานคร

จากระยะทางที่ไม่ไกลนัก และระบบการขนส่งมวลชนที่กำลังก่อสร้างอยู่ในปัจจุบัน คาดหวังได้ว่าการคมนาคมขนส่งมวลชน จะมีมากขึ้น สะดวกขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นในพื้นที่จังหวัด มีรถไฟผ่านตลอดแนวยาวของพื้นที่ ทำให้การคมนาคมขนส่งมีเส้นทางพัฒนาได้อีกมาก ดังนั้น แผนงานพัฒนาเมืองบริวาร ควรมีแผนงาน คือ

- แผนการใช้ระบบขนส่งทางรถไฟ ให้ประชาชนใช้เดินทางไปกลับอยุธยา-กรุงเทพฯ แทนรถโดยสารประจำทาง และรถยนต์ส่วนบุคคล เพราะเป็นการประหยัดปลอดภัย ใช้น้ำมันน้อย และสามารถขนส่งได้คราวละจำนวนมาก แผนงานนี้สามารถให้บริการแก่ประชาชนจังหวัดใกล้เคียง เช่น อ่างทอง ชัยนาท สิงห์บุรี สระบุรี ลพบุรี ทำให้

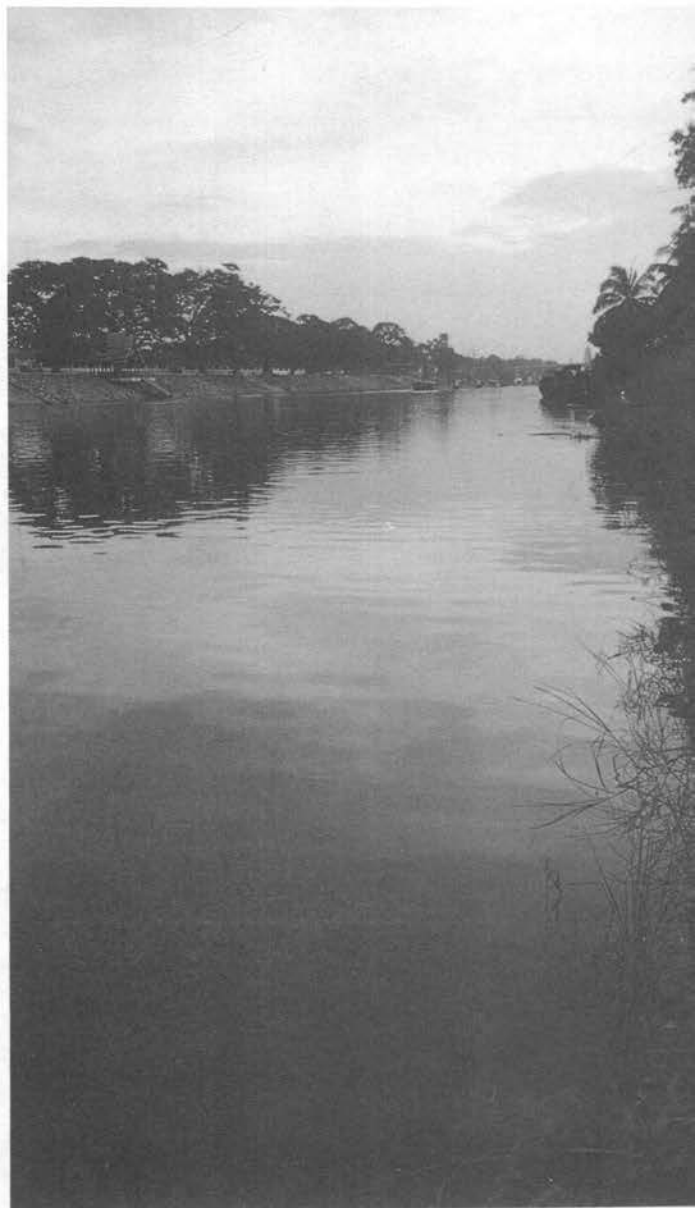
ประชาชนสามารถเดินทางไปกลับในแต่ละวันได้อย่างรวดเร็ว สะดวกปลอดภัย

- แผนพัฒนาที่อยู่อาศัย จากผลของแผนการใช้รถไฟ เช่น ระบบขนส่งมวลชน จะมีผลทำให้คนมาพักอาศัยในพื้นที่จังหวัดมากขึ้น ทำให้ธุรกิจบ้านและที่ดิน จะขยายตัวขึ้น ดังนั้น ระบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยก็มีความจำเป็นต้องมีแผนทั้งการคัดเลือกพื้นที่ การควบคุมระบบก่อสร้าง และการจัดผังชุมชน เพื่อให้มีความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การกำจัดน้ำเสีย ขยะ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน ที่อยู่อาศัย โดยการกำหนดเขตพื้นที่ให้ชัดเจน เช่น ย้ายที่พักอาศัย ไม่ใช่ปล่อยให้ปะปนกันเช่นปัจจุบัน

แนวทางการพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังกล่าวนี เป็น การเสนอแผนงานเชิงแนวความคิด การจัดระบบการพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และปัจจุบันสนับสนุนการพัฒนา ซึ่งจะประกอบด้วยระเบียบกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเสียสละ ความร่วมมือ และการเคารพในกฎหมาย

คิดอีกหลากหลาย ผู้เสนอแนวคิดขอออนผู้รู้ ผู้ตั้ง
ความหวังร่วมกันเสนอแนวคิดสนับสนุนในการสร้าง
กรอบความคิดในการพัฒนาจังหวัดพระนครศรี
อยุธยากันอย่างจริงจังต่อไป

ระเบียบแบบแผนของการอยู่ร่วมกันโดยมีเป้าประสงค์
เดียวกันคือ ความก้าวหน้าของจังหวัดอย่างยั่งยืน
พร้อมกับแนวคิดเชิงการใช้วิทยาการและความชำนาญ
ในการบริหารการวางแผน วางโครงการและการ
ปฏิบัติงานตามโครงการต่าง ๆ แต่ความคิดนี้จะเป็น
ผลทางปฏิบัติอย่างจริงจัง ทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง
และระยะยาว อย่างไร หน่วยการปกครองท้องถิ่น
ราชการส่วนภูมิภาค และภาคเอกชนในจังหวัด ต้องมี
บทบาทสำคัญในการผลักดันแผนนี้ ภายใต้กรอบ
ของคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.)
หอการค้าจังหวัด สภาอุตสาหกรรม ในระดับนี้ก็ขึ้น
อยู่กับพวกเราเองในจังหวัด จะฉันทกำลังบริหาร
แผนงานโครงการกันอย่างไร ประสิทธิภาพได้มากน้อย
เพียงใด เพราะหากมีพลังเพียงพอ แนวคิดนี้จึงจะ
สามารถผลักดันไปสู่การกำหนดนโยบายในระดับชาติ
และสภาผู้แทนราษฎรในแง่ความต้องการแก้ไข หรือ
บัญญัติพระราชบัญญัติที่เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน
ในพื้นที่ แนวคิดนี้จึงตั้งอยู่บนฐานของ “การวางแผน
ยุทธศาสตร์การพัฒนาเฉพาะพื้นที่” ซึ่งย่อมยังมีแนว

พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย

นศ.วนิช สุธารัตน์

นักท่องเที่ยวนักมาเยี่ยมชมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความคิดเห็นตรงกันว่า ถ้าต้องการดูพระอุโบสถที่สวยงามสมบูรณ์แบบทางสถาปัตยกรรมของอยุธยาโบราณนั้น ต้องเดินทางไปที่วัดหน้าพระเมรุ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัวเมือง ริมคลองสระบัว ตรงข้ามพระราชวังโบราณ พระอุโบสถวัดนี้มีลักษณะของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้นมีความงดงามสมบูรณ์เป็นเลิศเพราะรอดพ้นจากการทำลายของข้าศึกเมื่อคราวเสียกรุงครั้งใหญ่มาได้อย่างน่าอัศจรรย์ เช่นเดียวกันบรรดาเจดีย์ทั้งหลายที่มีอยู่มากมาย และหลงเหลือจากการเปลี่ยนแปลงตามสภาพธรรมชาติ และการทำลายของบุคคลในระยะเวลาสองร้อยปีเศษนั้น กล่าวได้ว่าไม่มีเจดีย์องค์ไหน ที่ยังคงมีความงดงามสมบูรณ์แบบ และเพียบพร้อมไปด้วยคุณค่าทางสถาปัตยกรรมตามแบบของอยุธยาตอนกลาง เทียบเท่ากับพระเจดีย์ ศรีสุริโยทัยได้เลย

พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองพระนครศรีอยุธยา ในตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา ตรงบริเวณนี้เรียกกันว่า หัวแหลม เนื่องจากพื้นดินได้ยื่นลงไปแม่น้ำเจ้าพระยาค่อนข้างมาก ทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาสวนนี้มีความกว้างน้อยกว่าส่วนอื่น ชาวกรุงเก่าจึงเรียกพื้นที่ส่วนนี้ว่าหัวแหลมมาตั้งแต่สมัยโบราณ

บริเวณที่พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยตั้งอยู่ในสมัยกรุงเก่าเป็นที่ตั้งของสวนหลวงในเขตพระราชวังหลัง และอยู่ติดกับวัดสวรค์ซึ่งเป็นวัดเก่าแต่เดิมบริเวณหัวแหลมส่วนนี้เป็นที่ตั้งของวัดต่าง ๆ ตามหลักฐานของกรมศิลปากรได้ระบุว่า มีวัดอยู่ในบริเวณนี้จำนวน ๖ วัด ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ตามแนวกำแพงเมืองด้านนี้ คือ วัดสิงห์ วัดฉาง วัดโคกกลาง วัดจอมทอง วัดน้อย และวัดสวรค์

วัดสวนหลวงสวรค์

ตามพระราชพงศาวดารได้กล่าวไว้ว่า วัดสวนหลวงสวรค์เป็นวัดที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๕ แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างขึ้น ในที่สวนหลวงซึ่งติดกับ

วัดสวรค์ของเดิม จึงมีชื่อเรียกรวมกันว่า วัดสวนหลวงสวรค์ เหตุที่ทรงสร้างวัดนี้ขึ้นมีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า

“ปี พ.ศ. ๒๐๙๑ คือปีแรกที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสวยราชสมบัติ พระเจ้าตะเบงชเวตี้ กษัตริย์พม่า ได้ยกกองทัพใหญ่มาประชิดพระนคร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงทรงยกกองทัพออกไปลองกำลังข้าศึก ในครั้งนั้นสมเด็จพระสุริโยทัย ซึ่งเป็นพระอัครมเหสี ทรงแต่งพระองค์อย่างชายคุมกองทัพตามเสด็จไปด้วย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงชนช้างเสียที่ข้าศึกเมื่อสมเด็จพระสุริโยทัยทรงเห็นเช่นนั้น เกรงว่าพระสวามีจะเป็นอันตราย จึงไสช้างตรงเข้าไปต่อสู้ข้าศึกซึ่งมีกำลังมากกว่า การกระทำของพระองค์ครั้งนี้เป็นการเสียชีวิตอย่างยิ่งเมื่อแก้ไข พระราชสวามีออกมาได้แล้ว พระองค์ก็ถูกข้าศึกฟันด้วยของ้าวสั้นพระชนม์บนคอช้าง...”

บริเวณที่เป็นสมรภูมิใหญ่ในสมัยนั้นคือบริเวณท้องทุ่งรอบ ๆ ชานพระนครกรุงศรีอยุธยา แต่เนื่องจากทางด้านทิศเหนือเป็นด้านที่มีคลองคูเมืองซึ่งเป็นแนวกันที่แคบกว่าด้านอื่น ๆ อีกสามด้าน ซึ่งเป็นแม่น้ำ ดังนั้นกำลังส่วนใหญ่ของฝ่ายข้าศึกจึงมักจะเข้าตีกรุงศรีอยุธยาทางด้านนี้

ทุ่งลุมพลี ทุ่งภูเขาทอง และทุ่งมะขามหย่อง ซึ่งเป็นทุ่งอยู่ทางทิศเหนือของกรุงศรีอยุธยา จึงเป็น

สมรภูมิใหญ่ จากการพิจารณาตำแหน่งที่ตั้งของทัพพระเจ้าแปร ตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร และตำแหน่งของกรุงศรีอยุธยา นักประวัติศาสตร์สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่าสถานที่ซึ่งสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์นั้น คือบริเวณทุ่งภูเขาทอง ซึ่งปัจจุบันทางราชการได้สร้างอนุสรณ์สถานเป็นการเกิดพระเกียรติสมเด็จพระศรีสุริโยทัยขึ้นอย่างสวยงาม ณ บริเวณทุ่งมะขามหย่อง ซึ่งอยู่ทางด้านทิศเหนือของทุ่งภูเขาทอง ใกล้ๆกับบริเวณ ลำน้ำมะขามหย่อง ลำน้ำสายนี้ได้มีปรากฏมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

เหตุการณ์ภายหลังสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์แล้ว ข้อความในพระราชพงศาวดารได้กล่าวต่อมาว่า

“.....สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงโปรดให้เชิญพระศพมาไว้ที่ตำหนักสวนหลวง ครั้นเมื่อเสร็จสงครามแล้ว จึงโปรดให้สร้างพระเมรุ พระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระสุริโยทัยที่สวนหลวงนั้นแล้วสร้างพระอารามขึ้นตรงที่พระเมรุ ยังมีพระสถูปเจดีย์องค์ใหญ่เป็นสำคัญ ยังคงปรากฏอยู่ทุกวันนี้ เรียกกัน

ว่า วัดสวนหลวงสบสวรรค์”

วัดสวนหลวงสบสวรรค์ จึงเกิดขึ้นจากการผนวกเอาเนื้อที่ของวัดสบสวรรค์ซึ่งมีมาแต่เดิม มารวมกับเนื้อที่และสิ่งก่อสร้างที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงโปรดให้สร้างขึ้นใหม่ในบริเวณสวนหลวง ซึ่งเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพของสมเด็จพระสุริโยทัย สิ่งก่อสร้างที่ทรงโปรดให้สร้างขึ้นคงจะเป็นพระอุโบสถ พระเจดีย์องค์ใหญ่ พระเจดีย์ อื่น ๆ รวมทั้งพระตำหนักสำหรับประทับด้วย และคงจะทรงโปรดปรานสถานที่แห่งนี้เป็นพิเศษ เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากพระราชวังหลวง และเป็นที่เงียบสงบ

ข้อความในพงศาวดารกล่าวว่าในบั้นปลายของพระชนม์ชีพสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระองค์ได้เสด็จมาประทับยังบริเวณสวนหลวงนี้ภายหลังที่ได้สละราชสมบัติแก่พระราชโอรส เพื่อให้ได้อยู่ใกล้ชิดดวงพระวิญญูณที่จงรักภักดีของพระมหาลี ซึ่งต่อมาในสมัยหลังได้มีการสร้างวังหลังของกรุงศรีอยุธยาขึ้นในบริเวณนี้ด้วย

วัดสวนหลวงสบสวรรค์ได้ถูกทำลายเมื่อครั้งเสียกรุงครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ แต่ก็คงจะมีร่องรอยทราบหักพังของพระอุโบสถ และโบราณสถานต่าง ๆ เหลือรอดอยู่พอสมควรเช่นเดียวกับโบราณสถานส่วนอื่น ๆ

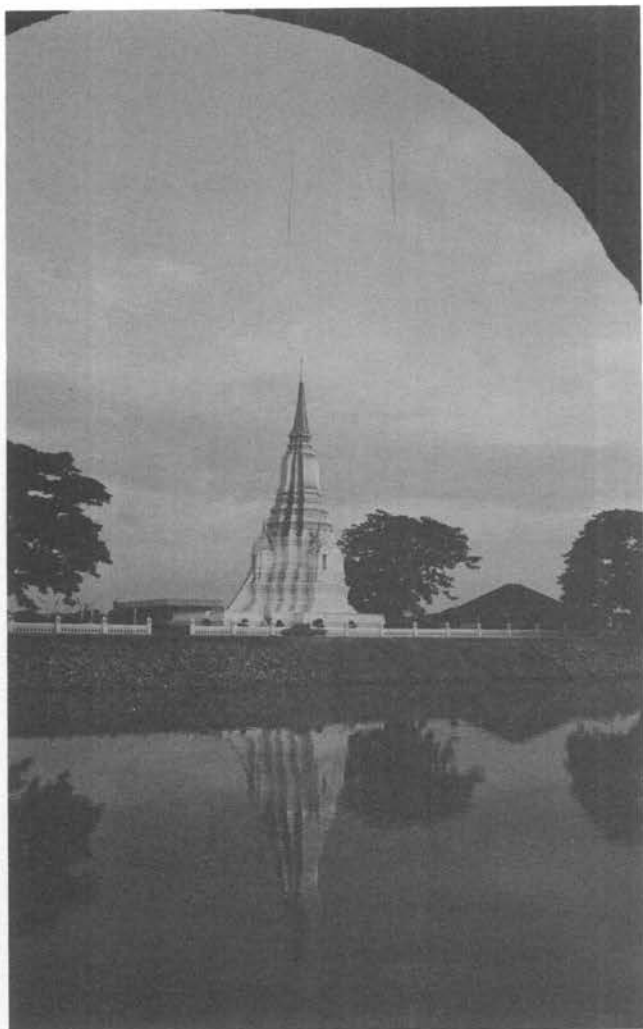
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๔ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการสร้างกรมทหารขึ้นในบริเวณนี้ มีการสร้างอาคารขึ้นหลายหลังในลักษณะเป็นบ้านพักของผู้บัญชาการกองทหารแบบยุโรป องค์ประกอบของวัดที่ยังเหลืออยู่มีการรื้อทำลายหมดเหลือพระเจดีย์ใหญ่อยู่องค์เดียว พระเจดีย์องค์นี้จะมีชื่อเรียกกันอย่างไรนั้นไม่มีปรากฏ

ปี พ.ศ. ๒๔๕๑ พระยาโบราณราชธานินทร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ได้ตรวจสอบสถานที่สำคัญในพระนครศรีอยุธยา มีการทำแผนที่ประกอบความสำคัญของสถานที่แห่งนี้จึงได้ปรากฏประจักษ์ชัดเจนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับชื่อพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยนั้นได้หลักฐานจากหนังสืออธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยาตีพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ของพระยาโบราณราชธานินทร์ เนื่องในงานพระเมรุทองสนามหลวงว่า

“พระเจดีย์วัดสวนหลวงสวรค์ ในรัชกาลที่ ๖ โปรดฯให้เรียกว่า พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย”

การบูรณะพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย และปรับปรุงด้านภูมิสถาปัตย์

จากหลักฐานของกรมศิลปากรได้ระบุว่า พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยได้มีการซ่อมแซม และบูรณะมาก่อนแล้ว และจากหลักฐานที่ค้นพบในการบูรณะ ในตอนต่อมา รวมทั้งพิจารณารูปแบบเทียบเคียงของเจดีย์ลักษณะเดียวกัน ซึ่งมีอยู่ในวัดโบราณต่าง ๆ เช่น วัดไชยวัฒนาราม วัดเจ้าปราบประตูชัย วัดมหาธาตุ วัดบรมพุทธาราม เป็นต้น ทำให้เชื่อได้ว่า รูปทรงพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เป็นรูปทรงที่มีมาตั้งแต่สมัยเดิมแล้ว การบูรณะซ่อมแซมที่กระทำมาก่อนนั้นเป็นการบูรณะซ่อมแซมตามรูปแบบของเดิม โดยมีได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแต่อย่างใด

โครงการบูรณะพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย และภูมิสถาปัตย์โดยรอบองค์พระเจดีย์ มีการเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ โดยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ขณะดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และรักษา

ราชการผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้กำหนดนโยบายให้ กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศให้ความร่วมมือสนับสนุน ปรับปรุงบูรณะพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย โดยมอบหมาย ให้พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ขณะดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารในขณะนั้น เป็น ประธานกรรมการดำเนินงานโดยประสานรายละเอียด การบูรณะกับกรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด มีการตั้ง คณะทำงานขึ้นมาจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย และมีเป้าหมายในการปรับปรุงบูรณะองค์พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย และภูมิสถาปัตยกรรม โดยรอบทั้งหมด กำหนดเร่งรัด โครงการเสร็จสมบูรณ์ก่อนวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นปีที่มีพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา

งานที่ได้กระทำสำเร็จไปทั้งหมดแล้ว ประกอบด้วยการปรับปรุงพื้นที่โดยรอบองค์พระเจดีย์ การบูรณะองค์พระเจดีย์ด้วยการกระเทาะปูนเก่าออก แล้วฉาบด้วยปูนดำ และปิดทองคำเปลวบริเวณส่วน ปลียอดของพระเจดีย์ การก่อสร้างศาลาตรีมุข สำหรับประดิษฐานพระรูปหล่อของสมเด็จพระสุริโยทัย ตลอดจนรื้อถอนสิ่งก่อสร้างที่กีดขวาง มีการจัดภูมิสถาปัตยกรรมรอบ ๆ องค์พระเจดีย์ โดยใช้หลักวิชา

การบูรณะครั้งนี้ได้มีการค้นพบโบราณวัตถุ อันทรงคุณค่าอย่างยิ่งทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี หลายชิ้น โบราณวัตถุเหล่านี้ได้บรรจุไว้ในเจดีย์ฯ ประกอบด้วย พระพุทธรูปปางมารวิชัยเจดีย์ทรงกลม เจดีย์หกเหลี่ยม ทั้งหมดทำด้วย หิน ศิวะ และ มี ผอบทอง ซึ่งภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และ ยังมีเครื่องสูงทั้งหมดที่ทำจากทองคำแผ่นติดตั้ง สำหรับบูชาพระสารีริกธาตุ รวมทั้งวัตถุมงคลอื่น ๆ อีกมาก

นอกจากนี้ในการบูรณะองค์พระเจดีย์ครั้งนี้ กองบัญชาการทหารสูงสุดได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรม ราชานุญาตให้สร้างพระปฏิมากรตามแบบ พระพุทธ ปฏิมากรทรงเครื่อง ปางประทานพร สมัยอยุธยา ตอนกลาง ทรงพระราชทานนามว่า "พระพุทธสุริโยทัย สิริกิตมายุมงคล" และได้เสด็จพระราชดำเนินทรง กระทำพระราชพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมากร ประดิษฐานในองค์พระเจดีย์ฯ และทรงเปิดอาคาร นิทรรศการเกียรติประวัติของสมเด็จพระสุริโยทัย พร้อมกันในพระราชพิธีสมโภชพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๓๕

อาคารนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระสุริโยทัย

ในการบูรณะพระเจดีย์ครั้งนี้ กรมศิลปากร โดยเจ้าหน้าที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้ปรับปรุงอาคารของกรมทหารที่มีมาแต่เดิม ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระเจดีย์ตรงกันข้ามกับประตูหน้าเป็นอาคารนิทรรศการเชิดชูพระเกียรติประวัติของสมเด็จพระสุริโยทัย ลักษณะการจัดนิทรรศการสวยงามสมบูรณ์แบบ เปี่ยมไปด้วยสาระความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี โดยเฉพาะภาษาไทยที่ใช้บรรยายประกอบภาพมีความไพเราะสละสลวยมาก เป็นงานที่สมบูรณ์แบบ สมภูมิปัญญาของการอนุรักษ์

สภาพปัจจุบันของพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย

พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยเป็นพระเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ตามแบบย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่ แต่สัดส่วนลง

ตัวมีความงามเป็นเลิศทางด้านสถาปัตยกรรม เมื่อมองจากประตูด้านหน้า ลักษณะเด่นทางภูมิสถาปัตย์ ที่เห็นได้ชัดก็คือ การใช้เสาโคมโอฟ้าสีขาวสวยงาม ขนาดไม่สูงนัก วางในตำแหน่งเหมาะสมจะเป็นแกนขนานกับองค์พระเจดีย์ รอบ ๆ องค์พระเจดีย์ประดับตกแต่งด้วยไม้พุ่มขนาดเล็ก มีทั้งข่อยดัด เข็มแดง เข็มทองวางสลับกันบนผืนพรมเขียวขจีของหญ้าญี่ปุ่น ภาพที่มองเห็นทำให้รู้สึกเหมือนกับมองเห็นพระเจดีย์สีทอง ลอยเด่นอยู่ท่ามกลางหมู่พุ่มพฤษภา

บริเวณรอบ ๆ องค์พระเจดีย์มีทางเดินปูด้วยอิฐสีแดงสลับพื้นปลาตามแบบถนนพระศรีสรรเพชญ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ส่วนหน้าขององค์พระเจดีย์ทางด้านทิศเหนือ มีทางเดินด้วยแผ่นหินสีแดงต่อออกไปจากทางเดินปูด้วยอิฐ ดึงดงาม สอดคล้องกลมกลืนกันทางด้านทิศตะวันออก ห่างออกไปพอสมควรมีแนวรั้วสีขาว ปลุกต้นลำทมเรียงรายเป็นระยะ แน่นว่า ยืนอยู่ตรงตำแหน่งด้านหน้าของพระเจดีย์ยังได้กลิ่นหอมของลำทมรายรินมาตามสายลม

ด้านทิศตะวันตกเป็นแนวถนนอุททอง ระหว่างถนนกับแม่น้ำเจ้าพระยา มีต้นจามจุรีขนาดใหญ่เรียงรายเป็นแถวแนวลอดริมฝั่งแม่น้ำทรงพุ่มอันสวยงามของจามจุรี ซึ่งเว้นระยะห่างจากองค์เจดีย์อย่างเหมาะสม ทำให้มีมุมมองที่สวยงามเกิดขึ้นอีกมุมหนึ่งเมื่อทอดสายตามองข้ามแม่น้ำไปยังอีกฝั่งหนึ่ง สิ่งที่มองเห็นก็คือ ศาลาการเปรียญ และพระอุโบสถ วัดกษัตราธิราช ชูช่อฟ้าใบระกาสีทองสดใสบัววาวอยู่ท่ามกลางแสงตะวัน

ลมหนาวอ่อน ๆ ดันเดือนพฤศจิกายนพัดมา
จากแม่น้ำ ช่วยเสริมให้บรรยากาศรอบ ๆ
องค์พระเจดีย์มีชีวิตชีวามากขึ้น ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่
มองเห็นได้จากการได้สัมผัสสถานที่แห่งนี้ในช่วง
ระยะเวลาอันจำกัด

“ชาวกรุงเก่ากล่าวกันว่าพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย
งามยิ่งนักในคืนลอยกระทง”

ท่านละ เคยได้ไปเยี่ยมชมพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย
แล้วหรือยัง

เอกสารอ้างอิง

กองบัญชาการทหารสูงสุด พระราชพิธีสมโภชพระเจดีย์
ศรีสุริโยทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดพิมพ์
เนื่องในวโรกาสฉลองพระชนมพรรษา ๕ รอบ
สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สิงหาคม
๒๕๓๔.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑

กรมศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๓๔.

พระราชวัง และวัดโบราณ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พร้อมทั้งรูปถ่ายและแผนผัง จัดพิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ นายจำรัส เกียรติก้อง ณ
เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๑.
ตรี อมาตยากุล นำเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
กองวรรณคดี และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
พ.ศ. ๒๕๐๕.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
พระนิพนธ์ ไทยรบพม่า โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา ธนบุรี
๒๕๑๔.

เหลียวหลัง แลหน้า ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

รศ.กร.บุหงา วัฒน:

ถ้าจะมอย้อนหลังไปเมื่อก่อน ๑๐ ปีที่แล้ว บรรดานักท่องเที่ยวที่เคยมาท่องเที่ยวอยุธยา จะไม่เคยได้ยิน หรือได้เห็นชื่อ **ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา** ซึ่งตรงกันข้ามกับปัจจุบัน ที่ทุกคนเมื่อมุงมาเที่ยวอยุธยาจะต้องขอเข้าชมศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาด้วย ยิ่งผู้ที่มีเวลาน้อยก็มักจะเลือกชมสิ่งนี้ได้ เพราะถ้าเทียบกับสถานที่อื่น ๆ ในตัวเกาะเมืองอยุธยาแล้ว ศูนย์ฯ นั้นนับเป็น “สิ่งใหม่” สุดที่ชาวอยุธยาถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสิ่งหนึ่งที่พึงหวดสายตานักท่องเที่ยวทั้งหลายไม่ว่าคนไทยด้วยกันหรือชาวต่างชาติก็ตาม แต่ไม่แน่ใจว่าบรรดาท่านที่มีโอกาสได้เข้าชมศูนย์ฯ นี้แล้ว จะเกิดความประทับใจมากน้อยเพียงใด และมีปริมาณเท่าใดที่ใครศึกษาเพิ่มเติม เกี่ยวกับความเป็นมา และความ(จะ)เป็นไปของศูนย์ฯ ในอนาคต ในงานอยุธยามรดกโลก ประจำปีนี้ซึ่งจะจัดขึ้นในระหว่างวันที่ ๑๖-๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ นี้ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะเปิดบริการให้ท่านที่สนใจ ได้เข้าชมภายในบริเวณศูนย์ฯ แห่งนี้เป็นการเข้าชมฟรี ทั้งช่วงกลางวันและกลางคืน (ปกติต้องซื้อบัตรเข้าชม) ฉะนั้นในโอกาสนี้ ก็ขอแนะนำเรื่องศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา มาเล่าสู่กันฟังอีกครั้งหนึ่ง (สำหรับท่านที่รู้แล้ว) และเล่าเพื่อเป็นวิทยาทานสำหรับผู้ใฝ่รู้ในสิ่งใหม่ทั้งหลาย

อดีต

สืบเนื่องมาตั้งแต่ในปี ๒๕๓๐ ซึ่งเป็นปีที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุ ครบ ๖๐ พรรษา และเป็นปีที่ประเทศไทยและ ประเทศญี่ปุ่นได้มีความสัมพันธ์กันต่อเนื่องมาครบ ๑๐๐ ปีพอดี รัฐบาลของทั้งสองประเทศจึงได้เห็น ชอบในการจัดตั้งศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาขึ้น โดยถือเป็นโครงการเพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระบรม ราชวโรกาสดังกล่าวมาแล้ว และเพื่อเป็นที่ระลึกใน มิตรภาพของทั้งสองประเทศด้วย ซึ่งโครงการนี้ได้ รับเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าจากรัฐบาลญี่ปุ่นจำนวน ๙๙๙ ล้านบาท (ประมาณ ๑๗๐ ล้านบาท ตามค่า ของเงินในขณะนั้น) ทั้งนี้โดยมีสมาคมไทย-ญี่ปุ่น ให้การสนับสนุนและพยายามผลักดันให้เกิดโครงการ นี้ขึ้น การลงนามในข้อตกลงในการช่วยเหลือได้ กระทำขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๐ แต่ ได้เริ่มก่อสร้างโดยมีพิธีวางศิลาฤกษ์ ในวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ และเสร็จสิ้นจนสามารถเปิด ดำเนินการได้ ในวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดศูนย์ฯนี้

สภาพที่ตั้งและลักษณะของอาคารศูนย์ฯ

อาคารของศูนย์ฯได้ดำเนินการจัดสร้างอยู่ ๒ แห่ง จัดเป็นอาคารหลักกับอาคารผนวก อาคารหลักตั้งอยู่บนถนนโรจนะ โดยใช้พื้นที่ของ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา (ชื่อขณะนั้น) จำนวน ๖ ไร่ ๑ งาน ๑๒ ตารางวา เป็นที่ก่อสร้าง จุดที่จะ สังเกตได้ง่ายคือ ถ้าท่านเดินทางมาจากกรุงเทพฯ ทางเส้นทางสายเอเชีย เลี้ยวซ้ายเพื่อจะเข้ามายัง เกาะเมืองเมื่อข้ามสะพานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ให้ขับรถตรงไปเรื่อย ๆ ผ่านสี่แยกไฟแดง ๒ ครั้ง ให้มองทางด้านซ้ายมือท่าน จากสี่แยกไฟแดงครั้งที่ ๒ ท่านจะเห็นจวนผู้ว่าราชการ จังหวัด และเมื่อพ้น อาณาเขตของจวนผู้ว่าฯ ก็เข้าสู่อาณาเขตของ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา หรือสถาบันราชภัฏ พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ อยุธยาตั้งอยู่ระหว่างเขตบ้านพักข้าราชการของ สถาบันกับศูนย์ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ “สวนหลวง” ส่วนอาคารผนวกตั้งอยู่ ณ สถานที่ที่เคยเป็นหมู่บ้าน ญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ ปัจจุบันคือตำบลเกาะเรียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่อยู่ ๑ ไร่ ๒ งาน ๑๗ ตารางวา จุดเด่นของอาคารทั้งสองหลังที่จะมอง

เห็นได้ชัดแตกต่างไปจากอาคารอื่น ๆ ในบริเวณเกาะเมืองก็คือ เป็นการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ผู้ที่มองอาคารอย่างผิวเผิน อาจจะคิดว่าเป็นรูปแบบการก่อสร้างอย่างญี่ปุ่น แต่ที่จริงมันไม่ใช่ เพราะอาคารนี้เคยได้รับรางวัลชนะเลิศการออกแบบอาคาร โดยภาพรวมอาคาร ทั้งสองหลังนี้เมื่อมองจากภายนอกจะมีรูปแบบเหมือนกัน ต่างกันแต่เพียงขนาดเท่านั้น สำหรับ ตัวอาคารหลักที่อยู่บนถนนโรจนะ เป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างเป็นห้องทำงาน ห้องสมุด ห้องเตรียมการจัดแสดง และเก็บของชั้นบนเป็นพิพิธภัณฑ์ และห้องอเนกประสงค์

วัตถุประสงค์ที่สำคัญของศูนย์ฯแห่งนี้ ก็เพื่อให้ศูนย์ฯนี้ได้ทำหน้าที่เสมือนเป็นสถาบันวิจัยระดับชาติด้านอยุธยาศึกษา โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ไทยสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี นอกจากนี้ยังมุ่งให้ศูนย์ฯได้ทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์อยุธยาตลอดจนได้มีห้องสมุดภายในศูนย์ฯ เพื่อประโยชน์ในการเป็นศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์โดยเฉพาะประวัติศาสตร์อยุธยา สำหรับหน้าที่ด้านการเป็นพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ ดูเหมือนจะเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดของศูนย์ฯแห่งนี้เพราะเป็นหน้าที่ที่ก่อให้เกิดความสนใจจากชาวไทยและชาวต่างประเทศทั้งหลายได้มาแวะเยี่ยมชม จุดเด่นของส่วนพิพิธภัณฑ์ ในศูนย์ฯนี้ก็คือเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มุ่งเน้นการสร้างภาพชีวิต สังคม วัฒนธรรมของกรุงศรีอยุธยาในอดีตให้กลับขึ้นมาใหม่ด้วยการจำลองอาคาร สถานที่ ชุมชน กิจกรรม และสิ่งของที่สูญไปแล้วให้ปรากฏสอดคล้องกับความเป็นจริงตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์แต่เป็นการจำลองในลักษณะที่ย่อส่วน ทั้งนี้มีการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยในการจัดนิทรรศการถาวรด้วยการกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาในนิทรรศการนั้นอยู่ในความควบคุมทางด้านวิชาการฝ่ายไทย แต่ภายใต้คำแนะนำปรึกษาทางวิชาการและเทคนิคจากนักวิชาการญี่ปุ่นซึ่งมีคิลปินอาวสุจากบริษัท Nomura Display คือ นายยาซุยูกิ ทากาโม (Yasuyuki Takamo) เป็นผู้เสนอให้นำเสนอรูปแบบนิทรรศการถาวรในเนื้อหา ๕ ส่วนด้วยกัน คือ

๑. **พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี** แสดงความรุ่งโรจน์ของอยุธยาในฐานะเมืองหลวง มีการแสดงจำลองของพระราชวังโบราณ วัดไชยวัฒนาราม เพนียดคล้องช้าง ฯลฯ

๒. **กรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองท่า** แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับนานาชาติ โดยมีเรือสำเภาไทยจำลองสมัยอยุธยา และจำลองบริเวณป้อมเพชร ซึ่งแสดงวิถีชีวิต ตลาด และการค้าในเมืองอยุธยา ฯลฯ

๓. **อยุธยาในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง** แสดงภาพอยุธยาในฐานะศูนย์กลางของเมืองสำคัญต่าง ๆ แสดงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์ กับประชาชน โดยแสดงพิธีอินทราภิเษก พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีแห่พระกรฐิน อิทธิพลความเชื่อในเรื่องไตรภูมิ ทศชาติชาดก ฯลฯ

๔. **ชีวิตชาวบ้านไทยสมัยก่อน** แสดงความเป็นอยู่ ความเชื่อ พิธีกรรม มีการแสดงหมู่บ้านไทยจำลอง จิตรกรรมฝาผนัง ชีวิตชุมชนชาวบ้าน การโกนจุก แต่งงาน การละเล่นของเด็ก ภาพพุทธภิกขุ ฯลฯ

๕. **ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับชาวต่างประเทศ** แสดงภาพแผนที่เมืองอยุธยา ที่วาดโดยชาวต่างชาติ เอกสารติดต่อกับต่างชาติ ภาพวาดชุมชน และบุคคลสำคัญชาวต่างชาติที่ปรากฏในประวัติศาสตร์อยุธยา เป็นต้น

ปัจจุบัน

นับตั้งแต่ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ได้เปิดดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า สภาพการณ์ดำเนินงานของศูนย์ไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเลย ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานก็ยังคงอยู่ในกรอบสามประการเช่นเดิม ด้านพิพิธภัณฑ์ก็ยังคงมีความ “ถาวร” ในการจัดแสดง นิทรรศการในขอบข่ายทั้งห้าส่วนอยู่เช่นเดิม มีการใช้สถานที่ของศูนย์ในส่วนอื่น ทำกิจกรรมบ้างเป็นครั้งคราว เช่นการจัดประชุมวิชาการ การจัดนิทรรศการ (ชั่วคราว) เนื่องจากโอกาสเทศกาล หรือวันสำคัญพิเศษ เช่น เนื่องในปีกาญจนาภิเษก มีอีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการไม่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันก็คือ ผู้ที่รับผิดชอบในการกำกับดูแลศูนย์ฯ กล่าวคือ เมื่อเริ่มจะมีการเปิดศูนย์ฯ ในปี ๒๕๓๓ นั้น คณะกรรมการที่ปรึกษา โครงการศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการระดับ ปลัดกระทรวง อธิบดีกรมที่เกี่ยวข้องในกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และนักวิชาการอีกส่วนหนึ่ง ได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๓๓ ให้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดย การกำกับดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นผู้รับผิดชอบดูแล บำรุงรักษาศูนย์ เป็นการชั่วคราวไม่เกิน ๓ ปี และในช่วง ๓ ปีนี้ ให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และคณะอนุกรรมการ ทั้งสองฝ่าย (ฝ่ายอำนวยการ และฝ่ายดำเนินงาน)

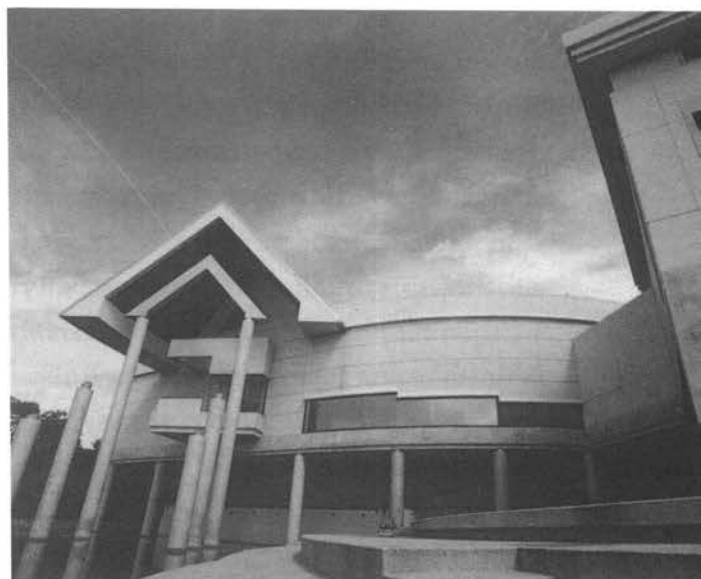
ร่วมกับคณะส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจัดเสนอรูปแบบ การบริหารศูนย์ที่เหมาะสม ต่อมาเมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๓๖ กระทรวงมหาดไทย ได้มีหนังสือ แจ้งให้ผู้ว่าราชการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ทราบ ว่ากระทรวงฯ ขอขยายระยะเวลาให้องค์การบริหาร ส่วนจังหวัด โดยการกำกับดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้รับผิดชอบดูแลศูนย์ฯ ต่อไปจนถึงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๓๖ ทั้งนี้ เพราะยังอยู่ในระหว่างการศึกษา รูปแบบการบริหารศูนย์ฯ ที่เหมาะสม ซึ่งในช่วงนี้เอง ที่มีหน่วยงาน ใหญ่ ๒ หน่วยงาน ได้เสนอโครงร่าง และรูปแบบการบริหารศูนย์ฯ เพื่อแสดงเจตจำนงที่จะขอ บริหารศูนย์ฯ นี้เอง คือหน่วยงาน ของกระทรวง ศึกษาธิการ โดยวิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา (ชื่อในขณะนั้น) กับหน่วยงานของทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งทั้งสองหน่วยนี้ต่างก็อ้างเหตุผลสำคัญเพื่อ ประกอบการพิจารณาหลายประการ สำหรับขอคิด เห็นส่วนตัวของข้าพเจ้า (ซึ่งไม่เกี่ยวกับ ตำแหน่ง อธิการบดีสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยาขณะนี้) แล้วข้าพเจ้าคิดว่าเป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัวและ นำเกลียดทั้งสองหน่วยงานเพราะเข้าลักษณะแย่งชิงกัน

เพื่อเอาชนะกันเท่านั้น กรณีของวิทยาลัยครูหรือสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา นั้น ถ้าต้องการอ้างสิทธิ์ของการเป็นเจ้าของที่ดินที่ก่อสร้าง ซึ่งได้ระบุเป็นเงื่อนไขไว้ก่อนมอบที่ดินไว้ว่า “.....เมื่อกระทรวงมหาดไทยจะดำเนินการก่อสร้างทางกรมการฝึกหัดครู (ซึ่งขณะนั้น) ควรได้รับสิทธิที่จะได้ใช้ และมีส่วนร่วมในการบริหารศูนย์ด้วย” กรณีนี้ก็ควรจะอ้างสิทธิ์เสียตั้งแต่ครั้งแรกคือ เมื่อสร้างศูนย์เสร็จ และจะเริ่มเปิดดำเนินการศูนย์ในปี ๒๕๓๓ ไม่ใช่ตอนแรกนั้นปล่อยให้มิมติให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการกำกับดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่เพียงฝ่ายเดียว แล้วกรมการฝึกหัดครูก็ไม่ได้ท้วงติงโต้แย้งใด ๆ ครั้นเมื่อครบกำหนด ๓ ปีแล้ว เริ่มจะต้องมีการพิจารณากันใหม่ (และก็อาจเป็นเพราะมีข่าวว่า ทบวงมหาวิทยาลัยจะเสนอขอโอนศูนย์ไปกำกับดูแลเองก็ได้ จึงทำให้เกิดจิตสำนึก อยากทวงสิทธิตามเงื่อนไขของการมอบที่ดินขึ้นมา) ทำนองเดียวกับทบวงมหาวิทยาลัย การเสนอขอโอนโครงการศูนย์ไปกำกับดูแลเองด้วยเหตุผลต่าง ๆ ก็เช่นกัน ถ้าจะเปรียบก็คงจะคล้าย ๆ กับที่สื่อมวลชนทั้งหลายได้วิจารณ์พรรคการเมืองบางพรรคอยู่ขณะนี้ว่า ช่วงที่มีส่วนร่วมในการบริหารงานรัฐบาลยุค ฯพณฯ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรีก็ไม่เห็นทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นอย่างไร แล้วยังเสนอตัวมาขอเป็นนายกฯเองอีก แล้วจะให้เชื่อได้อย่างไรว่าจะแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ ทั้งนี้เพราะนักวิชาการส่วนหนึ่งของทบวงมหาวิทยาลัยได้มาช่วยบริหารศูนย์ ในช่วง ๓ ปีแรกอยู่แล้ว แต่ถ้าถามว่า แล้วเกิดการเคลื่อนไหวทางวิชาการได้แค่ไหน วัตถุประสงค์ของศูนย์ทั้ง ๓ ข้อ ทำได้มากน้อยเพียงใด ทุกคนคงมีคำตอบ ฉะนั้นถ้าจะรับโอนไปอยู่ทบวงมหาวิทยาลัยจริงวัตถุประสงค์ที่มีอยู่เดิม จะทำได้ดีขึ้นหรือไม่ และถ้ายังปรับเปลี่ยนศูนย์นี้ใหม่เพื่อวัตถุประสงค์อื่น (เพื่อให้เห็นว่า ถ้าเป็นอย่างนี้ทบวงมหาวิทยาลัยน่าจะดีที่สุดนั่น ดูแล้วน่าชื่นชมในวิธีการที่จะได้มาซึ่งศูนย์นี้หรือไม่)

และท้ายที่สุดข้าพเจ้าก็แอบดีใจเงียบ ๆ เมื่อได้ทราบว่าทางกระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือที่

มท ๐๒๐๕.๒/๑๑๘๓๑ ลงวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๓๙ แจ้งให้ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ทราบ ว่า คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษา เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๙ และได้ลงมติเห็นชอบให้ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทำความเข้าใจกับกรมธนารักษ์เกี่ยวกับที่ดินที่เป็นที่ตั้งศูนย์ต่อไป ก็จะทำให้กระทรวงมหาดไทยใช้เวลาถึง ๓ ปี เพื่อจะตัดสินใจว่าศูนย์ควรอยู่ในการกำกับดูแลของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเช่นเดิม ซึ่งข้าพเจ้าไม่ทราบสาเหตุที่ทำให้ต้องตัดสินใจล่าช้านั้นสืบเนื่องมาจากการแย้งชิงกันเป็น “เจ้าของ” ศูนย์ระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ กับทบวงมหาวิทยาลัยหรือเปล่า

ฉะนั้นกล่าวโดยสรุป ณ ช่วงนี้การดำเนินการของศูนย์จากอดีตจนถึงปัจจุบันไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง จะมีเพียงบางส่วนที่หายไปหลังจากมติ ครม. เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๙ ก็คือ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้สูญหาย คือไม่มีผู้ใดเข้ามาเกี่ยวข้องกับศูนย์นี้อีกเลย (ที่จริงไม่ได้เกี่ยวมากก่อนหน้านี้แล้ว คือ ตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ เป็นต้นมา)

อนาคต

ไม่ทราบว่าจะเป็นข่าวดีหรือข่าวร้ายสำหรับข้าพเจ้าเอง (คราวนี้คิดทั้งที่เป็นความคิดส่วนตัวและคิดในฐานะอธิการบดีสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยาด้วย) กล่าวคือในโอกาสที่ได้เรียนเชิญท่านผู้ว่าราชการคนใหม่ คือ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ไปพบปะพูดคุยกับบรรดา คณาจารย์และข้าราชการของสถาบันราชภัฏ เมื่อตอนต้นเดือนมิถุนายน ๒๕๔๐ ที่ผ่านมา ท่านได้พูดถึงการดำเนินการของศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ตอนหนึ่ง สรุปได้ว่า “จังหวัดฯ อยากจะยกมาให้ชาวราชภัฏได้รับผิดชอบ บริหารดูแล และพัฒนา ด้านวิชาการ แทนจังหวัดฯ ซึ่งไม่มีบุคลากรมากพอที่จะดำเนินการให้ได้ดี เท่าที่ทำอยู่ขณะนี้ก็ได้อาศัย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ทั้งในด้านบุคลากร และงบประมาณบางส่วน...” และจากคำพูดนี้ก็ได้มีการสืบเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันว่า ทางจังหวัดฯ มีความต้องการจริง ๆ ที่จะให้สถาบันราชภัฏ ได้เข้าไปรับผิดชอบในการดำเนินงานในทุก ๆ ด้าน ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในขั้นตอนว่า สถาบันราชภัฏควรจะเริ่มต้นอย่างไร และเมื่อมาอยู่ในความรับผิดชอบของสถาบันราชภัฏ อย่างเต็มรูปแบบแล้ว ควรจะมีการดำเนินการอย่างไร บริหารงบประมาณด้วยงบประมาณ จึงจะทำให้ศูนย์ฯ ก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับชุมชนได้สูงสุด และสามารถทำให้วัตถุประสงค์ดั้งเดิมของศูนย์ฯ ทั้ง ๓ ประการ ดังกล่าวมาแล้ว ได้บรรลุทุกวัตถุประสงค์ ซึ่งก็จะต้องเกิดความรู้สึก ๒ อย่างในตัวผู้ที่จะมาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะข้าพเจ้า ความรู้สึกหนึ่งก็คือ เป็นงานที่ท้าทายให้ชาวราชภัฏ ได้พิสูจน์ศักยภาพและความสามารถในหลาย ๆ ด้านที่จะต้องนำมาใช้ในการดำเนินการ และจัดการในศูนย์ฯ นี้ให้ประสบผลสำเร็จด้วยกับอีกความรู้สึกหนึ่งก็คือ “กังวลใจ” เกรงว่ารับเอามาทำแล้วจะทำได้ไม่ดีไปกว่าเดิมหรือแย่ไปกว่าเดิมอีกเพราะองค์ประกอบของความสำเร็จของงานนี้มีปัจจัยภายนอกอยู่หลายอย่างแต่อย่างไรก็ตาม ไหน ๆ ก็ไหน ๆ (ตามสไตล์ที่คนทั่วไป ชอบพูด) ศูนย์ฯ นี้ ทางสถาบันราชภัฏก็

คงจะต้องรับมาดำเนินการเองอยู่แล้วไม่วันใดก็วันหนึ่งในเร็ว ๆ นี้ โอกาสนี้ก็ขอพูดคุยกับท่านที่สนใจในเชิงวิชาการของศูนย์ฯ นี้ ในงานที่เกี่ยวกับส่วนที่นำเสนอในลักษณะของงานพิพิธภัณฑ์ในแง่เดียวก่อนและขอเรียนให้ทราบว่า เป็นข้อคิดเห็นส่วนตัวที่ยังไม่เกี่ยวข้องกับสถาบันราชภัฏแต่อย่างใด เพราะยังไม่ได้มีการปรึกษาหารือกันในลักษณะคณะกรรมการ เพียงแต่ข้าพเจ้าได้ข้อคิดเห็นจากการที่มีโอกาสไปศึกษาดูงานด้านการจัด “พิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา” (Learning Museum) ในต่างประเทศ ๓ ประเทศ คือ อังกฤษ แคนาดา และสหรัฐอเมริกา ในช่วงระยะวันที่ ๗ - ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๓๙ จึงเห็นว่า ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมา อาจเอามาใช้กับกรณีของพิพิธภัณฑ์ในศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาได้

คำว่า “พิพิธภัณฑ์” หรือ Museum ในความรู้ (ลึก) ของคนทั่วไปหรือส่วนใหญ่น่าจะนึกถึงตึกหรืออาคารสัก ๑ หลัง จะมีขนาดใหญ่หรือเล็กหรือมีตึกหลาย ๆ หลังอยู่ในบริเวณเดียวกันก็แล้วแต่ว่าจะมีชื่ออะไรต่อท้าย เช่น พิพิธภัณฑ์แห่งชาติหรือพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์เมือง แต่สิ่งที่ทุกคนเคยมีประสบการณ์ในการไปเยี่ยมชมมาแล้วสำหรับพิพิธภัณฑ์ในบ้านเมืองเราไม่ว่าจะระดับชาติ จังหวัดหรือท้องถิ่นก็ตามมักจะนึกถึงไปในทางเดียวกันก็คือเป็นแหล่งที่สะสม “ของเก่า” ของเก่าที่ว่านี้อาจจะเป็นสิ่งของในประวัติศาสตร์ ผลงานด้านศิลปะและโบราณวัตถุทั้งหลาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถ้าเป็น นักเรียน นักศึกษา และได้มีโอกาสไปเยือน หรือไปเที่ยว หรือจะโดยครู-อาจารย์ พาไปก็ตาม จะหาได้น้อยมากที่นักเรียน นักศึกษา เหล่านี้อยากไปเยี่ยมหรือเที่ยวอีกทั้งนี้ยกเว้น นักศึกษาบางสาขาที่จำต้องไปเพื่อประโยชน์ในการศึกษาของตนเอง

ถ้าจะวิเคราะห์ว่า ลักษณะการจัดพิพิธภัณฑ์ที่ผ่านมามีคุณค่ากับการลงทุนหรือไม่ คำตอบที่ชัดเจนคือไม่ ถ้าพิจารณาในด้านเชิงปริมาณของผู้เข้าชม โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ หรือที่มีในท้องถิ่น แต่ถ้าจะถามว่าเพราะอะไร ก็คงจะมีนานา คำตอบ เป็นต้นว่า แท้จริงแล้ว รัฐบาลเองก็ยังไม่ลงทุน ไม่มากพอที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์ ได้เป็นพิพิธภัณฑ์

ในความหมายของพิพิธภัณฑ์ที่แท้จริง การขาดกำลังบุคลากรในบางฝ่ายที่จะพัฒนางานด้านพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่ (เกือบทั้งหมด) เน้นการจัดพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบเดิม คือมุ่งเพื่อการสะสม “ของเก่า” ด้านเดียว ทำให้ผู้เข้าชม โดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษา ขาดความสนใจที่จะไปพิพิธภัณฑ์ เพื่อการศึกษาหาความรู้หรือเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในลักษณะ Learning Museum

ฉะนั้นถ้าจะมีการปรับปรุงในส่วน “พิพิธภัณฑ์” ภายในศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ก็ควรจะได้รับการปรับปรุงให้มีลักษณะของพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา (Learning Museum) ให้ได้จึงจะก่อประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้ที่จะเข้าไปเพื่อศึกษาหาความรู้อย่างแท้จริง นั่นคือ ต้องทำให้พิพิธภัณฑ์มีลักษณะดังนี้

๑. แหล่งที่เพิ่มพูนและเผยแพร่ความรู้ในทุกแขนงวิชาหรือเกือบทุกแขนงวิชาในท้องถิ่นที่บุคคลทุกเพศทุกวัย สามารถจะศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

โดยกรณีนี้ให้ยึดความรู้ด้านประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นแกนสำคัญ หรือความรู้หลักของศูนย์ฯ

๒. “พิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา” นี้ ควรเน้นแหล่งที่นักวิชาการ ในท้องถิ่นได้ใช้ส่วนหนึ่งสำหรับค้นคว้าวิจัยในสิ่งที่ปัญหาของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ และสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่มีความเกี่ยวพันกัน แล้วนำเสนอออกเผยแพร่ ณ พิพิธภัณฑ์นั้นด้วย

และเพื่อให้พิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาภายในศูนย์ฯ ได้ดำเนินการได้ตามหลักการดังกล่าว จะต้องปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่ให้มีจุดประสงค์ของการดำเนินงานที่ครอบคลุมดังนี้

๑. เป็นแหล่งที่สะสมความรู้ ในทุกแขนงวิชา โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพและปัญหาของท้องถิ่น

๒. เป็นแหล่งที่จะเผยแพร่ความรู้และวิทยาการตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ทันสมัย ในส่วนต่าง ๆ ทั่วโลกทั้งนี้ไม่เฉพาะเพียงแต่ด้านประวัติศาสตร์เท่านั้น

๓. เป็นแหล่งที่บุคลากรทุกเพศ ทุกวัย สามารถมาเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทาง “พิพิธภัณฑ์”

ได้จัดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่พึงประสงค์

๔. เป็นแหล่งที่ใช้ค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่เกี่ยวกับปัญหาของท้องถิ่น และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของอยุธยา

พิพิธภัณฑ์ในแคนาดา

มีบริเวณว่างของห้องโถงใหญ่ซึ่งจะจัดมุมหนึ่งไว้ให้

ว่างตลอดสำหรับการแสดง หรือกิจกรรมอื่น ใน

ลักษณะที่หมุนเวียนกันไป

ลักษณะกิจกรรมหลักที่จะพึงมีในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

๑. การจัดนิทรรศการแบบถาวร เป็นการสะสม รวบรวม ความรู้ด้านศิลปะวัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ ทุกแขนงวิชาในท้องถิ่น ที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานโดยจัดในลักษณะของ Natural History Museum ทั้งนี้ในส่วนนี้อาจปรับปรุงและพัฒนาจากส่วนที่มีจัดอยู่แล้วเดิมก็ได้โดยเพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วนให้มีมากขึ้น

๒. การจัดนิทรรศการแบบชั่วคราว เน้นการจัดในลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น ในแต่ละช่วงเวลานั้น ๆ เช่น ช่วงการเกิดดาวหาง การเกิดสุริยุปราคา งานประเพณีสำคัญของท้องถิ่น หรืองานสำคัญของชาติที่ชาวไทยทุกคนควรรู้ หรือจากตัวอย่างที่ได้เห็นมาในพิพิธภัณฑ์ในแคนาดา มีอยู่บางพื้นที่ในพิพิธภัณฑ์มีนิทรรศการถาวร ว่าด้วยประวัติชนเผ่าต่าง ๆ ในแคว้นควิเบค และเมื่อถึงเทศกาลฉลองชนเผ่าอินเดียนแดง ก็จะมีการจัด

นิทรรศการแบบชั่วคราวบริเวณหน้าพิพิธภัณฑ์ จัดแสดงวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชาวอินเดียแดง เป็นต้น สำหรับพื้นที่ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ก็ยังมีที่ว่างมากทั้งบริเวณชั้นบน ชั้นล่างสามารถ ทำกิจกรรมนี้ได้

๓. กิจกรรมที่ให้ผู้เข้าชมมีโอกาสได้มีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรมเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ (Interactive activity) โดยกิจกรรมนี้มุ่งให้เกิดการเรียนรู้จากการใช้ ประสาททั้ง ๕ (Sensation) เช่น มีกิจกรรมการสาธิต การสอนศิลปะ การทอผ้าแบบไทย ๆ การแกะสลัก ต่าง ๆ จากนั้นให้ผู้เข้าชมมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้ กิจกรรมส่วนนี้จะเลือกจัดเฉพาะที่ผสมผสานกลมกลืน กับบรรยากาศ หรือลักษณะเนื้อหาที่น่าสนใจอยู่ใน พิพิธภัณฑ์ขณะนั้น

๔. กิจกรรมในการค้นคว้าวิจัยให้มหัศจรรย์ ค้นคว้า วิจัย เกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อม หรือปัญหา ใน ห้องถิ่น ตลอดจนการค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ห้องสมุดต้องมีความพร้อมด้านเอกสารตำรา และจัด เผยแพร่ เพื่อให้ผู้เข้าชมเข้าใจได้ง่าย ๆ

๕. กิจกรรมที่ให้ผู้เข้าชม ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง จากการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ทันสมัยช่วยในการจัด เช่น การใช้คอมพิวเตอร์แบบสัมผัส การใช้สื่อแบบผสม (Multimedia) การใช้ภาพยนตร์ประเภท ๓ มิติ (Imax & Ominax)

องค์ประกอบเสริมที่จะทำให้ “พิพิธภัณฑ์ เพื่อการศึกษา” ภายในศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ประสบผลสำเร็จเมื่อมีการปรับปรุงแล้ว

ด้านงบประมาณ

๑. รัฐบาลต้องสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่ง อย่างต่อเนื่องเพื่อให้พิพิธภัณฑ์สามารถดำเนินการต่อไปได้ โดยเฉพาะรักษาสถานการณ์ต่าง ๆ ให้คงที่ เหมือนเดิม เช่น ส่วนของการจัดนิทรรศการถาวร และ การพัฒนางานใหม่ ๆ หรือการเปลี่ยนนิทรรศการ แบบชั่วคราว การต้องมีค่าจ้างไว้จ้างผู้เชี่ยวชาญ บางแขนงมาช่วยออกแบบงานและหรือกิจกรรมต่าง ๆ

๒. การให้โอกาสภาคเอกชน หรือมูลนิธิ ต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาค และหรือร่วม ดำเนินการในกิจกรรมบางอย่างที่เหมาะสม

กิจกรรมการสาธิตที่มีอยู่เป็นประจำ ทำให้เด็ก ๆ สนใจมาก เช่น การทอผ้าด้วยมือ การแกะสลัก ด้วยขวาน (เครื่องมือ) สมัยโบราณ บางกิจกรรมก็ให้เด็ก ได้มีส่วนร่วมด้วย

มีอาสาสมัครทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ๆ มาแสดงการเดิน พื้นเมืองของชาวอินเดียน

ด้านบุคลากรในการดำเนินงาน

นอกจากจะใช้นักการศึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินการแล้ว จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญอื่น ๆ มาร่วมงานด้วย จึงจะทำให้งานประสบผลสำเร็จด้วยดี ซึ่งผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวอาจจัดการในลักษณะเฉพาะกิจ หรือรับผิดชอบงานประจำก็ได้

ด้านประชาชน/ผู้ปกครอง/นักเรียนและกลุ่มผู้เข้าชม

ต้องแก้ไขเรื่องทัศนคติและความคิดรวมในเรื่อง “พิพิธภัณฑ์” ว่าจะเป็แหล่งวิชาการที่สมบูรณ์สมควรที่จะได้เข้ามาใช้บริการเพื่อแสวงหาความรู้อย่างแท้จริง ซึ่งบุคลากรทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันประชาสัมพันธ์ และหาวิธีการที่จะแก้ไขในเรื่องนี้

กิจกรรมเสริม

พิพิธภัณฑ์ในศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาควรจะมีกิจกรรมเสริมที่เหมาะสมเพื่อดึงดูดให้บุคลากรในห้องถิ่น หรือนักท่องเที่ยวมา ใช้ หรือเข้าชม พิพิธภัณฑ์อย่างต่อเนื่องเช่น

๑. จัดกิจกรรมเข้าค่ายในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อน
๒. ให้ผู้ปกครอง หรือ ครู บุตรหลาน หรือนักเรียนมาใช้สถานที่ในพิพิธภัณฑ์ เพื่อการเรียนการสอน หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน
๓. มีร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึกและของสำคัญของท้องถิ่น
๔. มีร้านอาหารจำหน่ายใกล้ ๆ หรืออยู่ในบริเวณเดียวกัน

บทสรุป

เป็นความจริงประการหนึ่งที่ว่า “การที่จะริเริ่มงานใหม่สักอย่างหนึ่งไม่ว่างานนั้นจะยุ่งยากหรือยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตาม ถ้างานนั้นได้รับการสนับสนุน ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี งานนั้นย่อมสำเร็จด้วยดีเช่นกัน แต่จะมีความยากอยู่ที่ว่าเมื่อริเริ่มได้สำเร็จแล้ว จะทำอย่างไรจึงจะสามารถดำเนินการให้งานนั้นมีมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง” ทำนองเดียวกันแม้ว่างานบางอย่างได้ริเริ่มไปนานแล้ว แต่ต้องการการ

ปรับปรุง และเป็นการปรับปรุงที่ต้องเกี่ยวเนื่องกับทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดของคนอยู่ด้วย ก็ถือว่าเป็งานหนักไม่แพ้งานริเริ่มใหม่เช่นกัน ดังนั้นความต้องการการสนับสนุน และความร่วมมือจากทุกฝ่ายก็ยังคงมีอยู่ งานปรับปรุงศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่อยู่ในข่ายนี้ก็เช่นเดียวกัน ถ้าศึกษาอย่างผิวเผินหรือไม่แน่ใจว่าเราจะทำได้ก็ย่อมล้มเหลวตั้งแต่ต้น แต่ถ้าร่วมมือกันทุกฝ่าย และด้วยความมุ่งมั่นก็ย่อมจะไม่ใช้สิ่งที่ยากเกินความสามารถ แต่ที่สำคัญเมื่อเริ่มได้สำเร็จแล้วทำอย่างไรจึงจะทำให้ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์แห่งนี้ได้กลายเป็น “พิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา” อย่างแท้จริง และมีความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีอย่างสม่ำเสมอตลอดไป

ในมุมหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ Civilization ที่แคนาดา
เด็ก ๆ ฝึกทำอาหารเม็กซิกัน อินเดีย ช่วงมีงาน
เทศกาลเกี่ยวกับชนเผ่าต่าง ๆ ในแคนาดา

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ ศรีศักร วัลลิโภดม **ความสำคัญ
ของกรุงศรีอยุธยา และความเป็นมาของศูนย์ศึกษา
ประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ : อัสสลายด์พริ้นต์เตอร์ส
๒๕๓๓.

กองบรรณาธิการ “บทสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษา
ประวัติศาสตร์อยุธยา” **วารสารทางวิชาการราชภัฏ
กรุงเก่า** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, ๒๕๓๗.

Mc Donald, George F. **The Canadian Musium of
Civilization.** Hall, Qnc bcs. ๑๙๙๔.

พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ ที่เมืองฮ็อกฟোর্ด
ส่วนหนึ่งเก็บรวบรวมเครื่องมือ เครื่องใช้
ที่สำคัญในแขนงวิชาต่าง ๆ

การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อประโยชน์
ในการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง

มุมหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ ที่จัดเป็นมุมว่างสำหรับผู้ปกครองได้พาบุตร หลาน มาศึกษาหาความรู้ หรือมาทำกิจกรรมด้วยตนเอง

โครงการก่อสร้าง พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวร

ว่าที่ ร.ต.กิตติ ศิริวิชัยเมตรี

ไครรานไครรุกด้าว แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ ขาดดิน
เสียเนื้อเลือดหลังไหล ยอมสละ ลั่นแล
เสียชีพไปเสียสิ้น ชื่อก้องเกียรติงาม
(พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ปัจจุบันถ้าท่านมีโอกาสเดินทางผ่านถนนสาย
อยุธยา อ่างทอง (เส้นทางหมายเลข ๓๐๙) จาก
เกาะเมืองอยุธยาเลยขึ้นไปทางทิศเหนือประมาณ ๑ กม.
ด้านซ้ายมือจะเห็นเจดีย์ภูเขาทองตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่
ตรงกลางทุ่ง บริเวณนี้เองในอดีตได้เคยเป็นสมรภูมิ
หลายครั้งหลายครา วีรบุรุษของไทยนับไม่ถ้วนได้
สละชีวิต เลือดเนื้อเพื่อปกป้องอธิปไตยและดำรงไว้
ซึ่งความเป็นไท มหาวีรกรรมครั้งหนึ่งเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.
๒๑๒๙ ครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรง
กระทำศึกอย่างเหี้ยมโหดเป็นผลให้อริราชศัตรูต้อง
พ่ายแพ้ไป พื้นที่บริเวณดังกล่าวจึงกำลังได้รับการ
พัฒนาเพื่อเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงมหาวีรกรรมในครั้งนั้น

ความเป็นมาของโครงการ

กระทรวงมหาดไทยได้รับรายงานจากจังหวัด
พระนครศรีอยุธยาว่า เมื่อวันอังคารที่ ๔ เมษายน
๒๕๓๘ ภายหลังที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรม
ราชินีนาถ ได้เสด็จฯเป็นการส่วนพระองค์ ไปทรง
ประกอบพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระ
พระสุริโยทัย ณ สถานที่ก่อสร้างพระราชานุสาวรีย์
สมเด็จพระสุริโยทัย บริเวณทุ่งมะขามหย่อง ตำบล
บ้านใหม่ อำเภอมะนัง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์กับ
รองเลขาธิการพระราชวัง (นายจิรายุ อิศรางกูร ณ
อยุธยา) และผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ว่าสมควรจะได้มีการพิจารณาก่อสร้างพระบรม
ราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้น
ณ บริเวณทุ่งภูเขาทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ
ทางประวัติศาสตร์ และอยู่ในเขตพื้นที่ต่อเนื่องกับ
ทุ่งมะขามหย่อง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้มีการก่อสร้าง
พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัยไว้เรียบร้อยแล้ว

กระทรวงมหาดไทยเมื่อได้น้อมเกล้าฯรับพระ
ราชทานกระแสพระราชดำรัสแล้วจึงได้ประชุมเจ้า
หน้าที่ที่เกี่ยวข้องและตรวจสอบข้อมูลทาง
ประวัติศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๓๘
แล้วสรุปได้ว่า ในเรื่องความเกี่ยวข้องของพระมหา
วีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับบริเวณ
สถานที่ที่จะดำเนินการก่อสร้างบริเวณทุ่งภูเขาทองนั้น
มีความเกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ บริเวณทุ่งภูเขาทอง
ทุ่งลุมพลี ทุ่งมะขามหย่อง ทุ่งหันตรา ทุ่งแก้ว ทุ่งขวัญ
และทุ่งทะเลหญ้า เป็นต้น ต่างเป็นสถานที่ตั้งทัพและ
เป็นสมรภูมิที่สำคัญระหว่างไทย-พม่า บริเวณทุ่ง
ดังกล่าวเป็นสถานที่สู้รบเพื่อป้องกันมิให้พม่าเข้าถึง
บริเวณเกาะพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะบริเวณ
ทุ่งมะขามหย่องเป็นสถานที่ประกอบพระมหาวีรกรรม
ของสมเด็จพระสุริโยทัย เมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๑ ซึ่ง
รัฐบาลได้จัดสร้างพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัย
ซึ่งเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเสร็จ
เรียบร้อยแล้วในปี ๒๕๓๗ สำหรับบริเวณทุ่งภูเขาทอง
ซึ่งจะเป็นสถานที่ก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระ

พระนเรศวรมหาราชนั้น ประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๑๒๙ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงประกอบพระมหาวิกรรม นำกองทัพเข้าปล้นค่ายพม่าโดยทรงคาบพระแสงดาบนำกำลังเข้าตีค่ายพม่าบริเวณทุ่งลุมพลี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทุ่งภูเขาทอง จึงมีสมัญญานามว่า “พระแสงดาบคาบค่าย”

ต่อมาเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๑๒๙ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงทำกลศึกข่มทัพโหมตีทัพพม่าบริเวณทุ่งลุมพลีจนได้รับชัยชนะ โดยทรงพระแสงทวนประหารลักไวทำมุตายในที่รบจนเป็นเหตุให้ทัพพม่าต้องเลิกทัพกลับไป จากเหตุผลดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยจึงได้จัดทำโครงการพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติในหลักการให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการก่อสร้าง ในวงเงิน งบประมาณ ๔๖๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท โดยใช้งบประมาณการก่อสร้างของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๓๘ เห็นชอบในหลักการตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอ โดยให้กระทรวงมหาดไทยจัดทำรายละเอียดโครงการและวงเงินงบประมาณรายจ่ายเสนอสำนักงาน กปร. และสำนักงานงบประมาณ พิจารณา ทั้งนี้ ให้สำนักงาน กปร. กราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เพื่อทรงทราบ และขอพระราชทานพระราชดำริในเรื่องนี้ แต่กระทรวงมหาดไทยได้พิจารณานำการจัดตั้งงบประมาณมาไว้ที่กรมโยธาธิการเพื่อเป็นการสะดวกในการดำเนินการเป็นวงเงินทั้งสิ้น ๕๕๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท โดยแบ่งเป็นงบประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นค่าซื้อที่ดิน ๓๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท งบประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๑ เป็นค่าก่อสร้าง ๒๓๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

กระทรวงมหาดไทยได้จัดทำร่างคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานจัดสร้าง พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร

มหาราช และ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ได้ลงนามในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๘๗/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๘ แต่งตั้งคณะกรรมการฯ ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการฯ รวม ๕ คณะ ดังนี้

๑. คณะกรรมการฝ่ายอำนวยการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นกรรมการและเลขานุการ

๒. คณะกรรมการฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมโยธาธิการเป็นรองประธานฯ ผู้อำนวยการกองอำนวยการกลาง รักษาความปลอดภัยแห่งชาติ กองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นกรรมการและเลขานุการ

๓. คณะกรรมการฝ่ายพิธีการ อธิบดีกรมการปกครองเป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมโยธาธิการเป็นรองประธานฯ เลขานุการกรมการปกครองเป็นกรรมการและเลขานุการ

๔. คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ผู้อำนวยการสำนักงานสารนิเทศกองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นประธานกรรมการ ผู้อำนวยการกองประชาสัมพันธ์สำนักงานสารนิเทศกองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นกรรมการและเลขานุการ

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อเทิดพระเกียรติและเป็นอนุสรณ์สถานแด่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๒. เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในมหามงคลเฉลิมฉลองทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี

๓. เพื่ออนุรักษ์บริเวณประวัติศาสตร์และโบราณสถาน

๔. เพื่อพัฒนาการเกษตรในเขตพื้นที่น้ำท่วมให้เกิดประโยชน์ในฤดูแล้ง

เป้าหมายของโครงการ

๑. สร้างอนุสรณ์สถานเพื่อเป็นการรวบรวมพระวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๒. สร้างสระเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อเก็บ

ล้าร่อนน้ำไว้ส่งเสริมการเกษตร

๓. พัฒนาให้เป็นพื้นที่สีเขียว เพื่อเป็นบริเวณพักผ่อนสาธารณะสำหรับชาวเมืองอยุธยา และจังหวัดใกล้เคียง โดยการปลูกสวนป่าให้มีปริมาณมากที่สุดเท่าที่พื้นที่จะอำนวย

สถานที่ก่อสร้าง

คณะกรรมการดำเนินงานจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้พิจารณาสถานที่ก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ ณ บริเวณทุ่งภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยเหตุผลหลัก ๔ ประการ คือ

๑. ด้านประวัติศาสตร์ มีความสอดคล้องกับพระราชประวัติและพระวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวคือเป็นบริเวณที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงทำศึกเพื่อป้องกันมิให้กองทัพพม่าเข้าถึงบริเวณเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ก่อปรกับบ่อยในเขตพื้นที่ต่อเนื่องกับทุ่งมะขามหย่อง ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพระวีรกรรมของสมเด็จพระสุริโยทัย

๒. ด้านผังเมืองและการคมนาคม เป็นจุดที่มีทางหลวงสายอยุธยา-อ่างทอง (หมายเลข ๓๐๙) ผ่านด้านหน้าพื้นที่ ทำให้เดินทางได้สะดวก

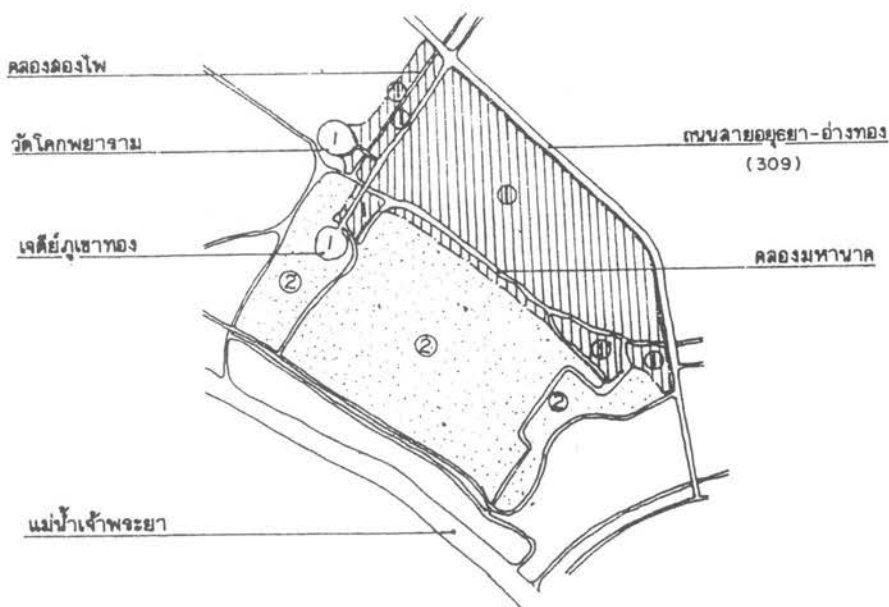
๓. สภาพพื้นที่เป็นทุ่งนาโล่ง ไม่มีสิ่งก่อสร้างที่จะบดบังทัศนียภาพของพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ และเจดีย์ภูเขาทอง

๔. ด้านสิ่งแวดล้อมทั่วไปเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ อยู่ติดกับเจดีย์ภูเขาทอง และวัดโคกพญาราม รวมทั้งคลองมหานาคและคลองสองโพ สามารถเสริมให้บรรยากาศเป็นอนุสรณ์สถานที่ศักดิ์สิทธิ์

พื้นที่

โครงการโดยรวมครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๑,๐๗๕ ไร่ โดยแบ่งลักษณะพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. พื้นที่จัดสร้างโครงการ ประมาณ ๔๖๔ ไร่ ประกอบด้วย
 - พื้นที่สระเก็บน้ำ ประมาณ ๒๖๐ ไร่
 - พื้นที่จัดสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ประมาณ ๑๘๒ ไร่
 - พื้นที่คลองในเขตโครงการ ประมาณ ๒๒ ไร่
๒. พื้นที่รับน้ำทำการเกษตร ประมาณ ๖๑๑ ไร่

แนวการออกแบบพระบรมราชานุสาวรีย์

๑. การวางผังออกแบบบริเวณพื้นที่

ผังแม่บท เนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๔๕๔-๐-๓๐ ไร่ ไกล่ถนนทางหลวงสายใหม่บางปะอิน-บางปะหัน ไกล่แม่น้ำเจ้าพระยา จึงสามารถเข้าถึงได้ ทั้งทางบกและทางน้ำสภาพพื้นที่เป็นท้องนาที่ลุ่มมาก น้ำท่วมในฤดูฝน และขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง จึงกำหนดแนวความคิดในการออกแบบให้มีลักษณะเป็นสระเก็บกักน้ำล้อมเกาะ เนื่องจากเอกลักษณ์ของสภาพเมืองอยุธยาที่มีลักษณะเป็นเกาะบริเวณที่ตั้งของเมืองเป็นที่บรรจบของแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสัก ทั้งยังมีการขุดคูโดยรอบเพื่อป้องกันข้าศึก จึงนำเป็นแนวความคิดในการกำหนดให้องค์พระราชานุสาวรีย์ฯ ประดิษฐานบนเกาะกลางน้ำ พื้นที่ของส่วนที่เป็นน้ำ ซึ่งมีสัดส่วน ๓ ใน ๕ ของพื้นที่ทั้งหมดใช้เป็นสระเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อประโยชน์ด้านการเกษตรสำหรับพื้นที่รอบ ๆ

ใช้แนวทางในการวางผังออกแบบผังบริเวณของพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัยเป็นแนวทาง โดยยึดถือในแนวพระราชดำริในอันที่จะจัดสร้างถึงเก็บกักน้ำให้แก่ราษฎรไว้ใช้ในคราวจำเป็น ฉะนั้นจึงวางผังออกแบบให้เป็นสวนสาธารณะที่มีสระเก็บน้ำขนาดใหญ่เป็นส่วนประกอบสำคัญ ซึ่งจะกระทำได้ โดยการขุดสระภายในพื้นที่ นำดินจากการขุดสระขึ้นมาถมเป็นเกาะ และคันคูกันน้ำโดยรอบพื้นที่ จัดสร้างสวนสาธารณะโดยมีองค์ประกอบในลักษณะเดียวกันกับสวนสาธารณะพระราชานุสาวรีย์พระสุริโยทัย การรักษาระดับน้ำในสระ กระทำได้ โดยการดึงน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาและจากคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกของพื้นที่

๒. ทางเข้าประธานและขอบเขตโดยรอบ

กำหนดให้ทางเข้าประธานเป็นแนวแกนเน้นนำสายตาไปยังองค์พระราชานุสาวรีย์บนเกาะกลางพื้นน้ำ ซึ่งล้อมรอบด้วยภาพท้องนา วัฒนา บ้าน เรือน และแม่น้ำเจ้าพระยาทางเบื้องหลัง สะท้อนให้เห็นชีวิตและสภาพของเมืองหลวงเดิม

ขอบเขตของที่ดินเป็นคันกันน้ำ กล่าวคือนำดินที่ขุดทำสระเก็บกักน้ำมาทำเป็นคันกันน้ำ ซึ่งเป็น

ตัวกำหนดขอบเขตของที่ดินด้วย บนคันดินนั้นปลูกพันธุ์ไม้ที่สามารถนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิง และใช้ประโยชน์อื่น ๆ ได้

๓. การคมนาคมภายใน

กำหนดให้มี ถนน ที่จอดรถ ทางเข้า-ออก ไว้เป็นสัดส่วน รวมทั้งมีทางเดินโดยรอบเชื่อมต่อกับท่าเรือขนาดเล็กแบบที่ใช้ทั่วไปในเมืองอยุธยาสามารถพายเรือจากเกาะข้ามไปยังพื้นดินรอบนอกได้ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงการสัญจรทางบกและทางน้ำ

๔. พระราชานุสาวรีย์

องค์พระราชานุสาวรีย์ฯ ซึ่งเป็นจุดเด่นของอนุสรณ์สถานประดิษฐานบนเกาะซึ่งเป็นเนินดินพื้นที่ประมาณ ๒๔ ไร่ องค์อนุสาวรีย์นั้นล้อมรอบด้วยลานกว้าง ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับใช้ประกอบกิจกรรมด้านที่หันไปยังทางเข้าประธานมีบันไดขึ้นไปยังลานดังกล่าวเพื่อให้ประชาชนได้สักการะองค์พระราชานุสาวรีย์ฯ อย่างใกล้ชิด และชมทิวทัศน์โดยรอบ

๕. งานประติมากรรม

มีประติมากรรมดังนี้

๕.๑ พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๕.๒ กองทัพข้าศึก

๕.๓ ประติมากรรมจำลองประวัติศาสตร์การใช้ภูมิศาสตร์เป็นกลยุทธ์ในการป้องกันเมืองหลวงในสมัยกรุงศรีอยุธยา

๖. งานอาคารประกอบ

กำหนดให้มีอาคารต่าง ๆ ดังนี้

๖.๑ อาคารจำหน่ายผลิตภัณฑ์การเกษตรและอุตสาหกรรมในครัวเรือน เพื่อเป็นศูนย์สำหรับจำหน่ายและแสดงผลผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของจังหวัด พร้อมทั้งมีกิจกรรมสาธิตวิธีทำและการใช้ในเทศกาลต่าง ๆ ทั้งยังมีเรือข้ามไปเกาะกลางน้ำได้ นับเป็นจุดมององค์พระราชานุสาวรีย์ได้งดงาม มีที่จอดรถให้เป็นสัดส่วน

๖.๒ ส่วนแสดงแผนผังบริเวณอนุสรณ์สถาน และคำสตติกำหนดไว้เป็น ๒ จุด คือบริเวณด้าน ทางเข้าบริเวณรูปปั้นชาวบ้าน ด้านหน้าทางเข้าประธาน

๖.๓ อาคารบำรุงรักษา ระบายน้ำ และ

บ้านพักเจ้าหน้าที่ เป็นส่วนของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลรักษาอนุสรณ์สถาน

แนวความคิดในการออกแบบ

๑. พระบรมราชานุสาวรีย์

ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้อยู่ในบริเวณใกล้กับพระเจดีย์ภูเขาทองและวัดโคกพระยาเพื่อเชื่อมโยงสิ่งก่อสร้างหลักเข้ากับโบราณสถานที่มีอยู่เดิมในบริเวณโดยรอบ

ออกแบบบริเวณพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ ให้มีลักษณะเหมือนสวนปารเมศร์มโอบล้อมด้านหลัง ไม่ใช้ลานโล่งกว้างใหญ่ซึ่งจะไม่เหมาะกับสภาพภูมิอากาศ เปิดโล่งด้านหน้า และเน้นความสง่างามนำสายตาเข้าสู่บริเวณด้วยสระน้ำไว้สะท้อนเงาพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ ขนาบข้างด้วยแนวทางเดิน ๒ ข้าง ด้านนอกปลูกต้นไม้เป็นแนวเพื่อความร่มรื่น บริเวณสวนปารเมศร์นอกจากเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับเมือง และเป็นบริเวณพักผ่อนของประชาชนและนักท่องเที่ยวด้วย

การออกแบบพระบรมราชานุสาวรีย์ เนื่องจากพระมหาวิกรมมลาครุฑที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงกระทำไว้ที่ทุ่งลุมพลี มีสองวาระ คือ

๑.๑ ทรงคาบพระแสงดาบนำทหารเข้าปล้นค่ายพม่า เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๑๒๙

๑.๒ ทรงทำกลศึกข่มพลบริเวณทุ่งลุมพลี เข้าตีข้าศึกจนได้รับชัยชนะโดยทรงพระแสงทวนประหารลักไ้ทำหมูแม่ทัพพม่าตายในที่รบเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๑๒๙

จากพระมหาวิกรมมลาครุฑทั้งสองวาระนี้ หากจะพิจารณานำมาสร้างงานประติมากรรมแล้วจะเห็นว่าพระมหาวิกรมมลาครุฑที่ทรงพระแสงทวนประหารลักไ้ทำหมูแม่ทัพพม่าตายในที่รบนั้น น่าจะนำมาสร้างเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์มากกว่า เพราะจากองค์ประกอบนี้จะเสริมสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ให้สง่างามสมพระเกียรติได้เป็นอย่างดี พระบรมราชานุสาวรีย์ที่จะสร้างควรมีขนาดไม่น้อยกว่า ๑ ๑/๒ เท่าจริง กลุ่มประติมากรรมจะประกอบด้วยองค์

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระอาชาพระหัตถ์ถือพระแสงนำกลุ่มทหารเดินเท้าพุ่งเข้าโจมตีข้าศึกตั้งอยู่บนฐานโดยรอบฐานจะเป็นประติมากรรมนูนต่ำแสดงพระราชประวัติและพระมหาวิกรมมลาครุฑอื่น ๆ

๒. อาคารแสดงพระประวัติและวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรฯ และลานแสดงกิจกรรมกลางแจ้งอยู่บริเวณต่อเนื่องจากพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ เพื่อความรู้สึกร่วมต่อเนื่องและความสะดวกในการเข้าชม

ให้อาคารและบริเวณมีบรรยากาศของสถานที่สำหรับวางแผนการรบ เช่น เป็นท้องพระโรงหรือลานหน้าค่ายทหาร ในอาคารจะเป็นที่แสดงรูปปั้น เหตุการณ์จำลอง อาวุธโบราณ ฯลฯ ในลักษณะที่สัมผัสได้บางส่วน

ลานแสดงกิจกรรมกลางแจ้ง อยู่ต่อเนื่องจากอาคารโดยยื่นส่วนหนึ่งลงไปในพื้นที่เพื่อให้ปรับเปลี่ยนบรรยากาศได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การแสดงการสู้รบทั้งทางบกและทางน้ำ การแสดงแสงสีกลางคืนโดยมีอ่างเก็บน้ำเป็นฉาก ฯลฯ

การสัญจรเชื่อมโยงระหว่างลานพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ และอาคารฯ เป็นถนนข้ามคลองปรับปรุงต่อเนื่องจากคลองมหานาค ซึ่งเป็นคลองที่มีอยู่เดิมและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้มีทำนบกั้นน้ำให้ลงเรือพายไปตามคลองมหานาคและไปขึ้นที่ลานแสดงกิจกรรมกลางแจ้งได้ถือเป็นกิจกรรมประกอบที่ใช้เน้นในกรณีที่มีเทศกาลได้

๓. บริเวณสระเก็บน้ำเพื่อเก็บน้ำสำรองไว้ใช้ในการเกษตรพื้นที่ประมาณ ๒๖๐ ไร่ มีคันกั้นน้ำโดยรอบ และใช้คันกั้นน้ำส่วนที่ติดกับถนนสายอยุธยา-อ่างทอง มาทำประโยชน์เป็นที่พักผ่อนของประชาชนด้วย โดยปลูกต้นไม้ใหญ่เป็นกลุ่ม ๆ ในบางจุดสลักรูปโล่งเพื่อให้ผู้สัญจรบนถนนดังกล่าวสามารถมองเห็นพระบรมราชานุสาวรีย์ได้ นอกจากนี้จะมีศาลาทำน้ำในบางตำแหน่งด้วย ในอ่างเก็บน้ำนี้สามารถเพิ่มเติมให้เลี้ยงปลา หรือมีน้ำพุได้ โดยมีแนวคิดในการออกแบบสระเก็บกักน้ำ ดังนี้

๓.๑ กำหนดระดับเก็บกักสูงสุดไว้เท่ากับระดับน้ำ สูงสุดของแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อให้เก็บน้ำ

ไว้ใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด และสะดวกในการเติมน้ำลงสระ

๓.๒ ออกแบบความลึกของสระให้เหมาะสมตามลักษณะและคุณสมบัติด้านวิศวกรรมของดินในบริเวณโครงการ เนื่องจากดินเป็นดินเหนียวปนดินตะกอน สภาพอ่อน และมีน้ำใต้ดินสูงมาก หากขุดดินลึกจะกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงแข็งแรงของสระ และทำให้งานขุดดิน เป็นไปด้วยความยากลำบากจึงออกแบบให้ระดับกันสระลึกจากระดับดินเดิม ไม่เกิน ๒.๕๐ เมตร

๓.๓ ดินที่ได้จากการขุดทำสระ กำหนดให้นำมาใช้ถมในงานถมดินให้หมดพอดี เพื่อให้ก่อประโยชน์สูงสุดในการกำหนดรูปแบบของโครงการ ใช้พื้นที่ประมาณ ๓๒๕ ไร่ มีคันดินกันน้ำกว้าง ๕.๕๐ เมตร สูงจากพื้นดินเดิม ๓.๑๐ เมตร ยาว ๓,๓๒๐ เมตร รอบพื้นที่โครงการความลาดคันดิน ๑ : ๓

ความก้าวหน้าของโครงการ

เมื่อวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๔๐ สำนักงานโยธาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รายงานการติดตามโครงการดังกล่าว ซึ่งได้ดำเนินการไปแล้วดังนี้

โครงการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับงบประมาณในการก่อสร้างปีงบประมาณ ๒๕๔๐ จำนวน ๑๖๗ ล้านบาท โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบดังต่อไปนี้

๑. งานดินงานขุดดินก่อสร้างอ่างเก็บน้ำพร้อมคันดิน กรมโยธาธิการโอนเงินจำนวน ๕๔.๑๘๔๔ ล้านบาท ไปให้หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เบิกจ่ายเงินแทนโดยตรง ขณะนี้ได้รับอนุมัติจากสำนักงานงบประมาณแล้ว ผลการดำเนินการขุดอ่างเก็บน้ำภายในพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ ได้ผลงานประมาณ ๗๐% ทำการปรับแต่งคันดินโดยรอบสระเก็บน้ำได้ผลงานประมาณ ๕๐%

๒. งานออกแบบปั้นหล่อองค์อนุสาวรีย์ฯ กรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินการ โดยกรมโยธาธิการโอนเงินงบประมาณ จำนวน ๑๗ ล้านบาท ให้กรมศิลปากรเบิกจ่ายเงินแทนกันโดยตรง ซึ่งขณะนี้ได้รับ

อนุมัติจากสำนักงบประมาณเรียบร้อยแล้ว

๓. งานก่อสร้างลานบันได และฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบงบประมาณ ๔๐ ล้านบาท ให้กรมศิลปากรเบิกจ่ายแทนกันโดยตรง ซึ่งขณะนี้ได้รับอนุมัติจากสำนักงบประมาณเรียบร้อยแล้ว

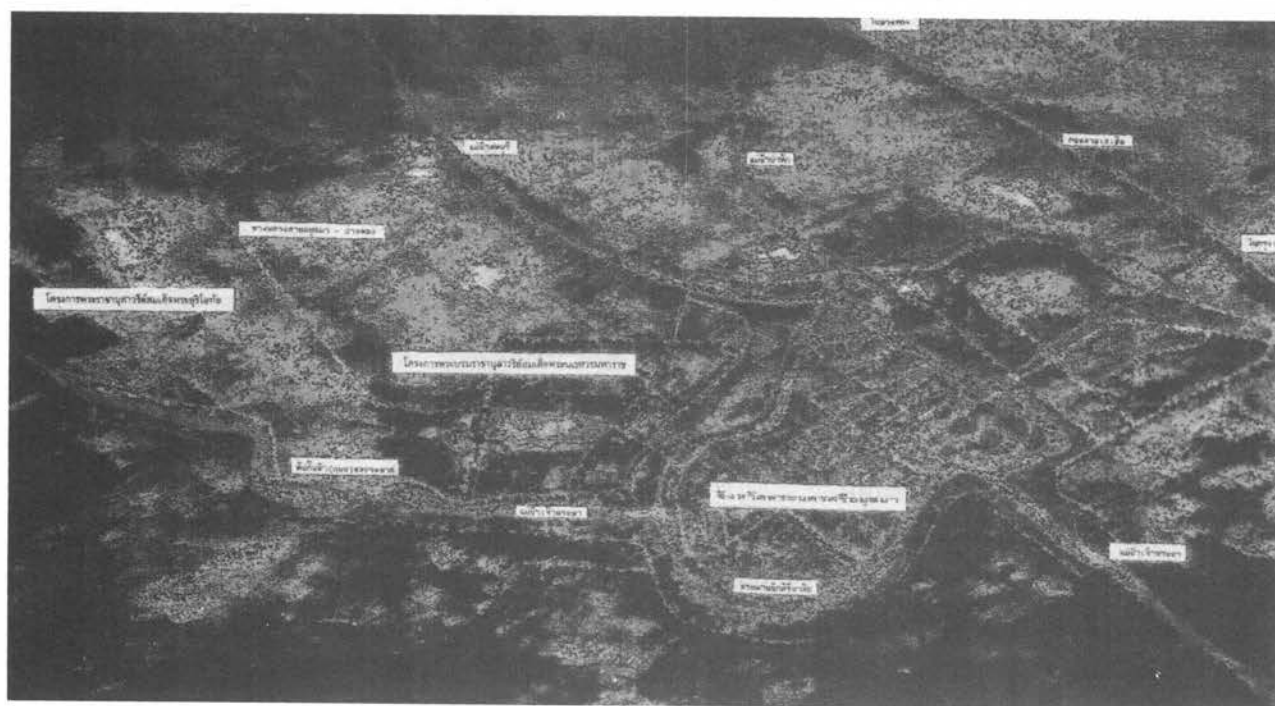
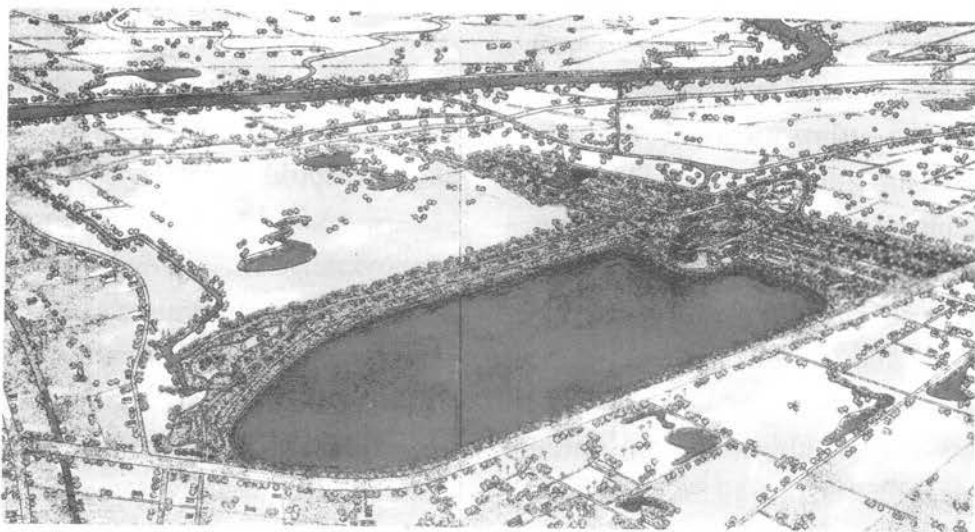
๔. งานฝังบริเวณโดยรอบได้แก่ ถนน ทางเท้า อาคารอำนวยการ งานจัดภูมิทัศน์ฯ กรมโยธาธิการเป็นผู้ออกแบบ งบประมาณ ๗๕.๓๑๔๔ ล้านบาท ดำเนินการประกวดราคาได้ผู้รับจ้างเรียบร้อยแล้ว และเซ็นสัญญาจ้างแล้วเสร็จ

๕. งานระบบชลประทาน ระบบรับ - ส่งน้ำ ระบบแปลงนา กรมชลประทานเป็นผู้ดำเนินการ โดยกรมโยธาธิการโอนเงินงบประมาณ จำนวน ๓๐.๔๔๕๓ ล้านบาท ให้กรมชลประทานเบิกจ่ายเงินแทนกันโดยตรง ซึ่งขณะนี้ได้รับอนุมัติจากสำนักงบประมาณเรียบร้อยแล้ว

ในอนาคตอันใกล้เมื่อโครงการเสร็จสมบูรณ์ สถานที่แห่งนี้นอกจากจะเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกทั้งในด้าน การเกษตร การท่องเที่ยว และประวัติศาสตร์ของชาติไทยแล้ว พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยังจะเป็นอนุสรณ์เตือนใจ ให้ชาวไทยทั้งชาติ ได้รำลึกถึงพระมหาวีรกรรม ของพระองค์ท่าน ผู้ทรงเป็นแบบอย่างของความ กล้าหาญ ความอดทนและความเสียสละ นำมาเป็นหลักปฏิบัติเพื่อการพัฒนา ถาวร และความเจริญของชาติไทยสืบไป.

ทัศนียภาพ

โครงการพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แบบที่ 1

พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แบบที่ 2

พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แบบที่ 3

บ้านไทยภาคกลาง

นศ.สุธรรบ ชาทะสิงห์

บทความนี้ผู้เขียนขอเสนอสาระน่ารู้เกี่ยวกับบ้านไทยภาคกลางอย่างกว้างๆ จากผู้รู้หลายท่าน จากความคิดเห็นของชาวบ้าน และจากความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนเอง ไม่ประสงค์ให้เป็นวิชาการเกินไปต้องการเพียงรื้อฟื้นไม่ให้ความคิดเรื่องนี้ตกตะกอนเอาเพียงพออ่านกันสบายๆ พอรู้บ้างเท่านั้น ผู้รู้เรื่องบ้านไทยมีอยู่มาก ข้าฯ น้อยมีบ้างอาจไปเทียบเคียงกับท่านเหล่านั้นได้

เรื่องของบ้าน

บ้าน คือ หน่วยสังคม (Social Unit) หน่วยแรกที่มนุษย์สังกัด มีชื่อเรียกหลายอย่างแล้ว แต่ขนาดของบ้านและฐานะทางสังคม เศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัย เช่น ปราสาท พระราชวัง ตำหนัก คู่มุ จวน คฤหาสน์ บ้าน เรือน ภูมิจ กระต่อม และกระต๊อบ บ้าน ที่ พ่อ แม่ ลูก และทุกคนในบ้านมีความรัก เคารพ สามัคคีกัน แสดงพฤติกรรมที่ถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของทุกคนในบ้าน รวมทั้งกฎเกณฑ์ ความมุ่งหวังของสังคมย่อมเป็นหน่วยสังคมที่ดีมีคุณค่า บ้านอาจเป็นวิมานหรืออน락 ไม่ได้อยู่ที่ขนาดของบ้าน และสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในบ้านสักเท่าไร แต่อยู่ที่คนในบ้านจะคิดจะทำให้เกิดขึ้น บ้าน บางครั้งมีความหมายเหมือนเรือน บางครั้งต่างจากเรือน เพราะบ้าน

หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ภายในบ้าน ถัดจากรั้วบ้านเข้าไป โดยปรกติหมายถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรม แต่ควรมองความสำคัญของสิ่งที่เป็นนามธรรมด้วย เช่น ความรัก ความเข้าใจ ภาระหน้าที่ แบบอย่างของพฤติกรรม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหา บ้านแตก ตามมา

ปัญหาเรื่องบ้านเมืองเป็นปัญหาของเราทุกคน เราจะต้องช่วยกันรับผิดชอบ ช่วยกันแก้ไขตามกำลังความสามารถในบ้านจะต้องมีเรือน ปลูกบ้าน หมายถึง ปลูกเรือน ในเรือนมีผีเรือน ถ้าผีเรือนดี ผีปากก็จะไม่เข้ามาแทรก เรือนสาม (น้ำสี่) หมายถึง เรือนผม เรือนที่อยู่และเรือนใกล้เคียง ปลูกเรือน (ก็ควร) ตามใจผู้อยู่ ผูกอยู่ (ก็ควร) ตามใจผู้นอน อย่าไปบังคับให้ลูกหลาน ออกเรือน คือ มีครอบครัว ตามใจเรามากเกินไปเดี๋ยวจะเข้าตำรา ปลูกเรือนผิดคิดจนเรือนทลาย... เป็นผู้หญิงก็ควรฝึกหัดการเป็นแม่บ้าน แม่เรือนเอาไว้บ้าง เมื่อแต่งงานก็จะได้เป็นแม่ศรีเรือน เป็นผู้ชาย เป็นหัวหน้าครอบครัวก็ควรหัดอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนบ้าง โดยเฉพาะวันที่ว่างจากหน้าทำการงาน ไม่ควรมีหลายบ้าน หรือทำตัวเป็นบ้านนอกเข้ากรุง โบราณว่าคนเมื่อลงจากบันไดบ้าน ๓ ขั้น จะหาความสุขความสบายได้ยาก มีคำกล่าวที่ว่า เมื่อจากเรือนเหมือนดั่งนกที่จากรังและเมื่อไปอาศัยอยู่บ้านคนอื่น ก็ควรยึดคติที่ว่า อยู่บ้านท่านอย่านั่งดูตาย บั้นวับันควายให้ลูกท่านเล่น

ความคิด ความเชื่อที่ว่า มีเมียญี่ปุ่น อยู่บ้านฝรั่ง กินอาหารจีน น่าจะเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง ไม่นิยมไทย ไม่เหมาะสมกับกาลสมัยในปัจจุบัน เวลาปลูกบ้าน ไม่โท่ที่คำว่า บ้าน มักจะหล่นหายไปกลายเป็น งบประมาณบานปลายไปทุกที ก็ควรระวังกันไว้ด้วย

นักวิชาการ ผู้รู้ และชาวต่างประเทศหลายท่านได้เขียนและเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเรือนไทยไว้มาก ในรูปของบทความ เอกสาร ตำรา จดหมายเหตุ นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องนี้เป็นอย่างมาก และอีกทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้เรื่องเรือนไทยได้ก็คือ ศึกษาจากวรรณคดีไทย เช่นขุนช้าง ขุนแผน เป็นต้น

ลักษณะเด่นของเรือนไทยภาคกลาง

ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในปัจจัย ๔ ของมนุษย์ คือ ที่อยู่อาศัยคนไทยภาคกลางมีเรือนไทยที่เป็นแบบฉบับ มีความประณีต สวยงาม เป็นเอกลักษณ์เป็นมรดกของสังคม ที่คนไทยควรภาคภูมิใจเป็นภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรสงวนรักษาไว้ เรือนไทยแบ่งออกเป็น ๒ ยุค คือ ยุคก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงสมัยอยุธยาเป็น เรือนไทยแท้ หลังสมัยรัชกาลที่ ๕ วัฒนธรรมตะวันตกแพร่เข้ามาสู่สังคมไทยมาก เรือนไทยเดิมจึงเปลี่ยนมาเป็น เรือนไทยประยุกต์

เรือนไทยดั้งเดิมจะเป็นเรือนไทยชั้นเดียว ใต้ถุนสูง ปลูกสร้างด้วยไม้ เพราะในอดีตประเทศไทยมีไม้สักและไม้อื่นๆ อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ไม่นิยมปลูกสร้างด้วยอิฐหรือปูน นิยมปลูกริมแม่น้ำลำคลอง เพราะในอดีตบรรพบุรุษไทยใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางสำคัญในการคมนาคม บางทีเพื่อต้องการหลีกเลี่ยงจากปัญหาน้ำท่วมบ้าน คนไทยภาคกลางจึงสร้างบ้านไทยเป็นแพลอยอยู่ในน้ำเสียเลยพูดง่ายๆ เรือนแพก็คือ เรือนไทยที่ไม่มีเสาขึ้นเอง

เรือนไทยมี ๒ แบบ คือเรือนเครื่องผูก เป็นเรือนของคนยากจน สร้างด้วยไม้ไผ่ โดยใช้ไม้ไผ่ทำฝา เรียกว่า ฝาขัดแตะ ใช้ไม้ไผ่ทำพื้นเรียกว่า ฟาก เวลาเด็กไทยเกิดเมื่อก่อนจึงเรียกว่า ตกฟาก มุงหลังคาด้วยจาก หรือแฝก หรือหญ้าคา เรือนเครื่องลับ หรือเรือนฝากระดาน เป็นเรือนของคนที่มีฐานะปานกลาง หรือฐานะดี สร้างด้วยไม้เนื้อดี เช่น เสาไม้เต็ง พื้นไม้แดง ฝาและเครื่องบนไม้สัก ทุกส่วนสามารถถอดถอนประกอบได้ เพราะประกอบกันเข้าด้วยเดือยหรือสลักไม้ อาจใช้ตะปูจีนบ้าง แต่ไม่นิยมนัก การรื้อถอนโยกย้าย อาจจะเป็นเพราะการย้ายที่อยู่ใหม่ ดั้งพัง การแบ่งมรดก หรืออาจจะรื้อเรือนไปถวายวัดเมื่อจะทำบุญ หรือเมื่อเจ้าของเรือนตายลงก็ได้

ลักษณะเด่นของเรือนไทยที่สำคัญ ได้แก่

๑. **มีใต้ถุนสูง** ทำให้ลมพัดผ่าน อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่มีปัญหาน้ำท่วมบ้าน ปลอดภัยจากสัตว์และคนร้าย สามารถใช้บริเวณใต้ถุนเป็นที่นั่งพักผ่อน รับรองแขก ใช้เป็นที่เก็บสัมภาระ เครื่องมือ

เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ใช้เป็นที่ประกอบหัตถกรรมในครัวเรือน จึงนับว่าเป็นบริเวณเอนกประสงค์จริงๆ ถัดจากใต้ถุนบ้านออกไปตรงบริเวณที่เหมาะสมก็ปลูกผักสวนครัว เช่น ข่า ตะไคร้ โหระพา มะกรูด กระเพรา รั้วบ้านมักจะปลูกต้นไม้หรือไม้ยืนต้นอื่นๆ เพื่อไว้ใช้ประโยชน์ และเป็นแนวเขตคัน ไม่นิยมทำรั้วคอนกรีตสวย ๆ แบบบ้านไทยในปัจจุบัน เพราะคนไทยสมัยก่อนใช้ความเป็นเครือญาติความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีมิติร่วมกันเป็นรั้วที่มองไม่เห็น ช่วยรักษาความปลอดภัยอยู่แล้ว

๒. มีชานหรือนอกชานกว้าง ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีชีวิตอยู่ใกล้ชิดธรรมชาติคือ ลม แดด ฝน นอกชานใช้เป็นที่ตั้งกระถางต้นไม้ ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ใช้เป็นสถานที่ตากยาดอง หรือตากกลางบ้าน ตากพืชผลทางการเกษตร ตากอาหารเช่น กะปิ น้ำปลา ปลาร้า ปลาเค็ม ใช้เป็นที่ตั้งโถ่งน้ำ ที่อาบน้ำ ตากเสื้อผ้า ใช้เป็นที่นั่งพัก ร่มวงสนทนาสนุกสนาน เวลาว่างงานพื้และเวลาแดดร่มลมเย็น ใช้เป็นทางเดินติดต่อระหว่างเรือนแต่ละหลังแต่ละครอบครัว ก่อให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่ญาติพี่น้องหรือเป็นส่วนเชื่อมระหว่างเรือนนอน เรือนครัว สำหรับเรือนไทยของคนที่มีฐานะดี มีข้าทาสบริวารมาก อาจสร้างห้องขึ้นกลางชานหรือตรงข้างบันไดหน้าบ้านเพื่อใช้เป็นที่จัดงานพักผ่อน หรือรับรองแขก ข้อเสียของชานบ้านก็คือ เนื่องจากพื้นชานเป็นไม้ จึงทำให้ผุกร่อน เพราะตากแดด ตากฝน ทำให้ต้องเปลี่ยนไม้อยู่บ่อยๆ ทำให้พื้นดินใต้ชานเปียกและอยู่เสมอวิธีของคนสมัยนี้ คือ มุงหลังคาชานบ้านเสียเลยเป็นการประยุกต์บ้านไทย ทำให้เอกลักษณ์ของบ้านไทยลดไป ทางที่ดีควรเปลี่ยนพื้นชานเป็นพื้นปูน ปูกระเบื้อง น่าจะเหมาะสมกว่า ถัดจากชานก็จะถึงประตูบ้าน และบันไดลงพื้นดิน ตรงเหนือประตูบ้านอาจจะสร้างหลังคาจั่วทรงไทยคลุมไว้เรียกว่าซุ้มประตู ถ้าไม่มีชานบ้านก็อาจทำบันไดลาดตรงระเบียงบ้านเลย เวลากลางคืนก็จะยกบันไดขึ้นเก็บบนพื้นบ้านเพื่อความปลอดภัย

๓. หลังคาทรงสูง แบบจอมแห หรือแบบจั่ว หน้าพรหม มุงแฝก หญ้าคา ใบจาก สังกะสี หรือ

มุงด้วยกระเบื้องดินเผา แล้วแต่ฐานะทางการเงินของเจ้าของบ้าน แต่จะไม่ใช้กระเบื้องเคลือบ เพราะจะเหมือนกับโบสถ์ หลังคาทรงสูงช่วยให้ความร้อนจากหลังคาบ้านกระจายลงมาสู่ด้านล่างของห้องได้ช้า ทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่ร้อน ทำให้เวลาฝนตกน้ำฝนจะไม่ค้างอยู่บนหลังคาและไหลลงรวดเร็ว ทำให้หลังคาไม่รั่วได้ง่าย ถัดจากชายคาบ้าน เช่น ตรงทางเข้าประตูหน้าบ้าน หรือบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่เหมาะสมมักจะนิยมทำร้านดอกไม้เพื่อปลูกต้นไม้เช่นกระดังงา มะลิ จำปี บานบุรี และไม้ที่มีดอกหอมอื่นๆ ไว้ด้วยเพื่อกันแดด และเพื่อการใกล้ชิดกับธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น คุ้มขุนแผน

๔. ตัวเรือน มีลักษณะฝา และเสาสอบเข้าหากันทั้ง ๔ ด้าน เหตุผล คือ เพื่อความแข็งแรง มั่นคง และเวลาด้านลม ฝาเรือนมีหลายแบบ มีชื่อต่างกัน เช่น ฝาปะกน ฝาสายบัว ฝาลูกฟัก ฝาสำหรับ ฝาถึง ฝาขัดแตะ เป็นต้น ถอดประกอบได้ สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความคิดละเอียดในจิตใจ และความประณีตสวยงามในงานช่างของคนไทย แทนที่จะใช้ไม้ธรรมดาไสขอบเหลี่ยมแล้วก็ตีเข้าไปเป็นฝาแนวตั้งหรือแนวนอนที่พบได้ทั่วไปตามบ้านสมัยปัจจุบัน มีระเบียงอยู่นอกตัวเรือน ใช้นั่งพักผ่อนหรือรับรองแขกได้ เขียนหมาก หมอนอิง หมอนขวาน กล่องบุหรี ป่าน้ำชา ตะเกียงลาน อุปกรณ์แก้ปวดเมื่อย และของใช้ส่วนตัวของเจ้าของบ้านก็มักจะวางอยู่ที่ระเบียงนี้ เรือนไทยโดยทั่วไปจะมีเสา ๒ ช่วง จึงกันห้องได้ ๓ ห้อง ถ้ามีเกินกว่านั้นถือว่าผิดโบราณ จะอยู่ไม่เป็นสุข ถ้าจะให้ดี ๔-๕ ห้องขึ้นไปจะต้องสร้างเรือนเพิ่มขึ้นอีกที่ตัวเรือนจะมีบานประตูหน้าต่างบ้านไทยสมัยโบราณ บานประตู หน้าต่าง จะเปิดเข้าไปในตัวบ้าน ใช้ไม้ทำเดือย ไม่ใช้บานพับเหมือนสมัยต่อมา กลอนประตูหน้าต่าง ก็ใช้ไม้เช่นเดียวกัน

เรือนไทยที่ปลูกรวมกันเป็นหมู่หลายหลัง จะมีชื่อเรียกต่างๆ กันไป แล้วแต่นาต สถานที่ตั้งและประโยชน์ใช้สอย เช่น เรือนใหญ่ (ถ้าใช้บ้านใหญ่ ความหมายมักจะเพี้ยน) หมายถึง เรือนหลังใหญ่ หอกลาง คือเรือนที่ปลูกอยู่ตรงกลาง หอริ คือเรือนที่ปลูกไปตามยาว หอขวาง คือ เรือนที่ปลูก

เป็นด้านสกัด นอกจากนั้นอาจจะมีหอนก หอนั่ง หรือที่วัดก็จะมีหอสวดมนต์ หอฉัน เป็นต้น

๕. ลักษณะประกอบอื่นๆ มีอีกหลายประการ ได้แก่ เฉลียงหรือระเบียง เป็นองค์ประกอบของบ้านไทยที่จะขาดไม่ได้ ระเบียงจะช่วยให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเรือนไม้ใช้ศาลาสั่งที่จะขาดไม่ได้ในบ้านไทยก็คือ ศาลพระภูมิในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อของคนโบราณที่เราคนไทยควรจะได้รับรู้รับทราบไว้ เลือกเฉพาะบางประเด็นมาเล่าสู่กันฟัง (คงไม่ถึงขั้นเชื่อโบราณแล้วจะบานบุรี) มีหลายอย่าง เช่น เวลาปลูกเรือนควรดูฤกษ์ ดูยามให้ได้เดือนวันดีและเวลาดี (เช่น เดือนอ้าย เดือนสี่ เดือนหก เดือนเก้า เดือนสิบสอง) มักจะสร้างบ้านให้เสร็จภายในหนึ่งวัน โดยเตรียมชุดหลุมเสาเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนแล้วชาวบ้านมาระดมช่วยกัน ไม่นิยมใช้ไม้มะค่า หรือไม้ตะเคียนปลูกบ้านเวลาชุดหลุมเสาต้องระวังอย่าให้สัตว์ตกลงไปตาย ไม่ปลูกเรือนคร่อมต้นไม้ ไม่ปลูกเรือนขวางตะวัน เสาที่สำคัญเรียกว่า เสาเอก เสาโท เสาตรี ต้องการเสาที่บริสุทธิ์ เช่น ไม้มีตาไม้ หรือเป็นรูตรงส่วนที่จะปักลงไปในดิน จะทำให้ไม่ผุง่าย และตรงส่วนที่จะติดยึดกับรอยด ถ้ามีตาไม้จะเจาะไม้ยาก เสาเอกคือ เสาที่ปักลงไปในหลุมต้นแรก เมื่อเอาเสาหลุมแล้ว จะไม่ยกเสาขึ้นจากหลุมอีก บ้านใดบ้าน

จะไม่ลงดินทางทิศตะวันตก ถ้าเป็นบ้านใดเรือนจะไม่เวียนซ้าย ลูกบันไดจะไม่ใช้จำนวนคู่ ไม่ปลูกต้นไม้ เช่น ลั่นทม ต้นโคกไว้ในบริเวณบ้าน เวลานอนจะไม่หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก และไม่หันศีรษะไปตรงกับประตูเข้าออกของบ้าน

เรือนไทยในทัศนะของคนสร้างและคนอยู่อาศัย

ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมต่างชาติแพร่เข้ามาสู่สังคมไทยอย่างมากมาย เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ความนิยมการปลูกสร้าง และอยู่อาศัยในบ้านเรือนไทยลดลงไปเป็นอันมาก จนน่าเป็นห่วงว่าในที่สุดสังคมไทยอาจจะสูญเสียเอกลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมคือบ้านไทยไปก็ได้ จึงเป็นเรื่องที่เราคนไทยควรทราบว่า คนไทยที่ยังอยู่อาศัยในบ้านไทย และคนไทยที่มีอาชีพปลูกสร้างเรือนไทยชายมีความคิดเห็นอย่างไร

นางสุรินทร์ ห่างปี อายุ ๗๐ ปี บ้านตำบลเสาชิง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความเห็นที่น่าสนใจว่า “บ้านทรงไทยก็สวยดี อยู่แล้วเย็นสบาย ยิ่งอยู่ใกล้แม่น้ำแบบบ้านยายด้วย เย็น ๆ ก็มานั่งหน้าบ้านรับลม ไม่มีปัญหาเรื่องฝนรั่ว ฝนสาด ถ้าช่างสร้างบ้านได้เรียบร้อย แน่นหนา ถ้าทำซุยกี่รว เป็นธรรมดา รางน้ำที่ชายคาบ้านถ้าใช้ไปนาน ๆ ก็

ย่อมจะรั้ว ก็หาอะไรมารองน้ำเอา บ้านทรงไทยสวย เป็นสัญลักษณ์ของคนไทย คนมีเงินยังนิยมปลูก คนไม่มีเงินก็กู้หนี้ยืมสินเขามาปลูกก็มีก็ยังนิยมกันอยู่”

นางบุญล้อม ไชแสงทอง บ้านตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวว่า “แถวบ้านยายยังมีให้เห็นเยอะทั้งเก่าและใหม่ คนก็ยังชอบอยู่เยอะ แบบมันยังสวยอยู่ บางคนปลูกเพื่อสวยงาม ความชอบบางคนปลูกเพื่อเพิ่มบารมีอะไรก็เถอะ แต่มันก็เป็นการสืบทอดของไทยได้เดี๋ยวนี้ ไม่แพ้ ของปลูกบ้านแพ่ง มันก็ทำให้ปลูกยาก ยายก็ตั้งใจที่ยังมีคนชอบบ้านทรงไทยเหมือนยายอยู่ ให้ลูกหลานได้เห็นว่า บรรพบุรุษเราฉลาดยังไง เก่งยังไง ที่คิดบ้านทรงไทยมาให้เราอยู่อาศัยกันหลายชั่วอายุคน”

นายบาง อาสนะทอง บ้านตำบลโผงเผง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ให้ความเห็นแก่เราว่า “ตาก็ชอบบ้านทรงไทยนี้แหละ อยู่มาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ก็คุ้มฟ้าคุ้มฝนบังแดดให้ร่มเงาเย็นสบายดีเห็นคนโน้น คนนี้ เขาปลูกบ้านทรงแปลก ๆ ก็ว่าสวยดี แต่มันไม่เหมือนบ้านทรงไทยของเรา มันสวยสูงกว่ากัน แต่เดี๋ยวนี้ไม่แพ้ คนเลยไม่นิยมปลูก มันก็เป็นไปตามสมัยนิยมนะ ช่างก็หายาก ยิ่งฝีมือดี ๆ ยิ่งหายาก เข้าไปใหญ่ แพงด้วย คนจน ๆ เลยไม่ค่อยปลูกกัน ส่วนคนรวยก็เห็นว่า แบบมันเซย ล้าสมัย เลยปลูกแบบสมัยใหม่”

นายสุบิน พงศ์พิพัฒน์ บ้านตำบลบ้านขยาย อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นช่างรับเหมาสร้างบ้านไทย ให้ความเห็นนำฟังว่า “การก่อสร้างบ้านทรงไทยแพงกว่าบ้านสมัยใหม่ แต่บ้านสมัยใหม่ถ้าสร้างเป็นตึกเวลารื้อก็เหลือแต่วงกบ เรือนไทยเวลารื้อย้ายสะดวกกว่า เรื่องวัสดุแพงมาก ไม้สักก็หายาก ช่างเรือนไทยหายาก ค่าแรงแพง ไม้สักเดี๋ยวนี้ใช้ไม้จากพม่าและลาว บ้านทรงไทยส่วนมากใช้ไม้สักยาว ไม้ใหญ่ ซึ่งหายาก การอยู่อาศัยในบ้านทรงไทยจะไม่ร้อน หน้าต่างเปิดได้โล่ง ถ้าจะติดเครื่องปรับอากาศจะต้องตีฝา จะกันห้องก็ได้ แต่ต้องเพิ่มประตู ห้องน้ำ ห้องส้วม (ห้องล่าอาง) ไม่มีในตัวเรือน แต่ถ้าจะทำก็ทำได้ เรือนไทยทำด้วยปูนก็ได้ แต่บางคนไม่ชอบ ชาวบ้านใช้ลูมียิยม

หุ้มหั่วแป เวลานั้นเข้าไปทำให้แห้งยาก ทำให้ผุไวนามากกว่าปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ผู้มีความรู้เกี่ยวกับบ้านไทยมักจะถามผมว่า เวลาสร้างบ้านไทยทำไมไม่เขียนแบบและสร้างตามแบบ ผมก็บอกไปว่า แบบอยู่ในหัวผมอยู่แล้ว บางที่ผมดูแบบก็พบว่า คนเขียนแบบยังไม่มีสมาธิเรื่องบ้านไทยดีพอพบว่า พอสร้างตามแบบไปแล้ว เดี่ยวบนเดี่ยวล่างไม่สมกัน เลยอดไม่สวยงาม บางราย จะแก้แบบให้ก่อนก็ไม่ยอม ความรู้สึกที่ได้จากการอยู่บ้านไทยนั้น คนอายุมาก ๆ คนเก่า ๆ จะชอบ แต่คนสมัยใหม่ไม่ชอบเพราะบางคนกลัวผี ค่าใช้ จ่ายสูง วิธีแก้ไขคือทางราชการน่าจะส่งเสริม น่าจะลดภาษีให้บ้าง จะทำให้ต้นทุนลดลง สำหรับผมนิยมจะสร้างบ้านแบบโบราณ ไม่สนับสนุนการประยุกต์ ปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจไม่ดี การสร้างบ้านไทยลดลงไปมาก ทำให้ลูกน้องซึ่งมีอยู่หลายคนได้รับผลกระทบกระเทือน"

บทสรุป

บ้านไทยภาคกลางเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่มีความประณีต สวยงาม ลงตัวเป็นแบบฉบับช่วยให้เกิดความรู้สึก สะดวกสบาย สุขสงบ สามัคคี ใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอนึ่งประสงค์แก่ผู้อยู่อาศัยเหมาะสมกับการเป็นสังคมเกษตรกรรมกับสภาพทางภูมิศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมของไทย การอนุรักษ์บ้านไทย ด้วยการสร้างบ้านไทยเพื่ออยู่อาศัย จึงเป็นสิ่งที่ควรทำ ควรส่งเสริม สนับสนุน ถ้าเป็นคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมีความพร้อมด้านไม้และวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ ก็คงมีโอกาสเป็นไปได้มาก แต่สำหรับผู้ที่มีข้อจำกัดทางด้านเงิน ก็น่าจะปรับปรุงรูปแบบและวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างไปได้บ้าง โดยพยายามไม่ให้เสียเอกลักษณ์ของบ้านไทยมากเกินไป หน่วยราชการหรือสถาบันเอกชนที่เกี่ยวข้อง ถ้าเสนอแนวทางสร้างบ้านไทยแบบประหยัดให้ประชาชนผู้สนใจทราบได้ก็จะเป็นการดี บริเวณที่น่าจะสนับสนุน หรือหาทางให้เกิดการก่อสร้างอาคารบ้านไทยกันอย่างจริงจังก็คือ บริเวณใกล้กับโบราณสถาน หรือริมถนนทางเข้าสู่เกาะเมืองอยุธยา

มรดกโลก ความคิดเช่นนี้ คงเป็นการอนุรักษ์แบบไม่หวัชชนฝ่า ซึ่งก็คงจะยังดีกว่ารับเอาแบบฉบับสถาปัตยกรรมของต่างชาติมาเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์เลยมิใช่หรือ

เอกสารอ้างอิง

ศ.น.อ.สมภพ ภิรมย์ ร.น. ราชบัณฑิต ปกิณกะคดี

หมายเลข 18 บ้านไทยภาคกลาง โรงพิมพ์

องค์การคำครุสภา กันยายน พ.ศ. 2519

ไพโรจน์ แสงจันทร์ สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัย

เอกสารทางวิชาการฉบับที่ 64 หน่วยงานศึกษา

นิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู พ.ศ. 2536

เร่งฟื้นฟูการท่องเที่ยว เพื่อเยียวยาเศรษฐกิจ (อยุธยา)

มศ.อนันต์ รัตนกานุสร

ปัจจุบันนี้คนไทยทั่วทั้งประเทศกำลังประสบปัญหาภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจเกือบจะล่มสลาย เศรษฐกิจตกต่ำที่ร้ายแรงที่สุด ถ้าไม่นับเหตุการณ์ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่บ่งชี้ว่าเศรษฐกิจเกือบจะล่มสลาย ได้แก่ องค์กรธุรกิจจำนวนมากกำลังปิดตัวเองลงเรื่อย ๆ ก่อให้เกิดสภาพคนว่างงานจำนวนมากที่ตามกันมา คนถูกเลิกจ้างต้องตกงาน คนที่จบการศึกษาเป็นจำนวนมากต้องว่างงาน เนื่องจากธุรกิจล้มระเนระนาด ไม่มีงานให้ทำ มีอาชีพกำลังระบดไปทั่ว ขโมยมากขึ้น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีน้อยลง หลายคนเริ่มท้อแท้ ไม่มีกำลังใจสู้ชีวิต บางคนทำอัตวินิบาตกรรม บางรายก็ฆ่าตัวตายพร้อมกับคนในครอบครัว บางครอบครัวต้องให้ลูกออกจากโรงเรียน เพราะไม่มีเงินส่ง บางครอบครัวให้ลูกย้ายโรงเรียนที่เสียค่าเล่าเรียนแพงไปโรงเรียนที่มีค่าใช้จ่ายถูกกว่า ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการเงิน ได้แก่ ธนาคาร หรือไฟแนนซ์ มีปัญหา ถูกสั่งระงับกิจการชั่วคราวถึง ๕๘ ไฟแนนซ์ ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ บ้านจัดสรร มีปัญหาสร้างเสร็จแล้วขายไม่ได้ ที่กำลังสร้างอยู่ก็ต้องระงับการก่อสร้าง เพราะธนาคารหรือไฟแนนซ์ไม่ยอมปล่อยเงินกู้ต่อ คนที่ทำงานในธุรกิจไฟแนนซ์และอสังหาริมทรัพย์จึงตกงานเป็นจำนวนมาก คนจำนวนมากไม่มีกำลังซื้อ ของกินมีราคาแพง เงินหายาก ค่าของเงินบาทตกลงหรือลดค่าลง มีผลให้น้ำมันราคาแพงขึ้น รถยนต์และบ้านที่ประชาชนเช่าซื้อ ไม่มีเงินจะส่ง จนต้องถูกธนาคาร หรือไฟแนนซ์ยึดคืน คนไทยพึ่งโรงรับจำนำเพิ่มขึ้น เงินทุนสำรองเงินตราต่างประเทศของไทยได้แก่เงินดอลลาร์ถูกนำออกมาใช้จนเกือบหมดท้องพระคลังเงินไหลออกจากประเทศไทยทุกวัน ไม่มีวันหยุด ศ.ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้เขียนบทความ

ลงในหนังสือพิมพ์มติชนว่า ขณะนี้เงินไหลออกนอกประเทศประมาณเดือนละ ๑,๑๐๐-๑,๒๐๐ ล้านดอลลาร์ ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่ไม่น้อยเลย ดร.วิรัช รามางกูร ได้เปรียบเทียบว่า เงินที่ไหลออกเหมือนกับเลือดที่ไหลไม่หยุด

รัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศขาดความรู้ความสามารถ ไม่มีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล ประกอบกับ

ไม่ได้รับความเชื่อมั่นจากคนไทยและชาวต่างชาติที่จะเข้ามาลงทุน สุดท้ายรัฐบาลจึงตัดสินใจขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนระหว่างประเทศที่เรียกย่อ ๆ ว่า กองทุน IMF รัฐบาลบริหารงบประมาณแผ่นดินเองไม่ได้ต้องทำตามคำแนะนำจาก IMF มีการเปรียบเทียบกันว่ารัฐบาลได้นำประเทศไทยไปจำนองไว้กับ IMF แล้ว

ทางรอด หรือทางออกของประเทศไทย คือ จะต้องนำเงินเข้าประเทศให้ได้มากที่สุด จะต้องเต็มเลือดให้ร่างกายแข็งแรง ต้องนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศให้ได้เป็นจำนวนมากพอ ทำให้เงินเหล่านี้เข้ามาอยู่ในกระเป๋าคนไทย ให้คนไทยได้มีกินมีใช้ และให้เด็กไทยทุกคนได้มีโอกาสเรียนหนังสือ รัฐบาลและธุรกิจภาคเอกชนจะต้องเร่งส่งสินค้าออก

เพื่อนำเงินตราเข้าประเทศ คนจะได้มีงานทำเพิ่มขึ้น และต้องฟื้นฟูการท่องเที่ยว เพื่อเยียวยาเศรษฐกิจโดยรับด่วน

การท่องเที่ยวเยียวยาเศรษฐกิจได้อย่างไร

จากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พบว่าในปี พ.ศ. 2537 นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางมาประเทศไทยจำนวน ๖.๑๖ ล้านคน มีระยะเวลาพำนักรเฉลี่ยคนละ ๖.๙๘ วัน และในแต่ละวันจะใช้จ่ายเงินคนละ ๓,๓๗๓.๗๐ บาท ทำรายได้ให้กับประเทศไทยเป็นเงิน ๑๔๕,๒๑๑ ล้านบาท และจากการคาดคะเนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คาดว่าในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ จะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาเที่ยวไทย จำนวน ๗.๘๐ ล้านคน จะใช้จ่ายในประเทศไทยเป็นเงิน ๒๔๐,๐๐๐ ล้านบาท

นักท่องเที่ยวใช้จ่ายอะไรบ้าง

๑. ค่าที่พัก
๒. ค่าอาหาร
๓. ค่าซื้อของ
๔. ค่าเดินทาง
๕. ค่าบันเทิง
๖. อื่น ๆ

นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศช่วยสร้างงานและกระจายรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ปี ๒๕๓๗

รายการ	จำนวนเงิน (ล้านบาท)	คิดเป็นร้อยละ
ซื้อสินค้าที่ระลึก	๕๔,๖๑๔	๓๗.๖๑
ค่าที่พัก	๓๐,๖๗๑	๒๑.๑๒
อาหารและเครื่องดื่ม	๒๑,๐๘๗	๑๔.๕๒
บันเทิง	๑๓,๕๔๓	๙.๓๓
พาหนะภายในประเทศ	๙,๘๙๔	๖.๘๑
ค่าบริการการท่องเที่ยว	๘,๓๔๙	๕.๗๕
อื่น ๆ	๗,๐๕๓	๔.๘๖
รวม	๑๔๕,๒๑๑	๑๐๐.๐๐

การท่องเที่ยวช่วยกระจายรายได้ออกไปสู่ประชาชน

รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวจะกระจายออกไปสู่ส่วนต่าง ๆ มากมายในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นที่พักโรงแรม ภัตตาคาร ร้านอาหาร บริษัทนำเที่ยว ร้านค้าของที่ระลึก สถานมหรสพ บริการขนส่ง ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าใช้จ่ายในการซื้อของที่ระลึกนั้นจะกระจายออกไปยังผู้ผลิตที่ใช้แรงงานและมีมือที่มีอยู่ทั่วประเทศ

จำนวนคนไทยที่เที่ยวภายในประเทศ

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ มีคนไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศประมาณ ๔๙ ล้านคน-ครั้ง มีวันพักเฉลี่ย ๗.๒ วัน ใช้จ่ายเฉลี่ย/คน/วัน ๖๒๔ บาท ก่อให้เกิดรายได้ประมาณ ๘๑,๐๐๐ ล้านบาท

การท่องเที่ยวลงทุนน้อยแต่ผลกำไรมหาศาล

ในปัจจุบันสภาวะการณ์ทั่วโลกกำลังประสบปัญหานานัปการ อาทิ ปัญหาประชากรของโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร วัตถุดิบ และพลังงานต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งส่งผลกระทบไปทั่วโลกประเทศไทยเองก็กำลังประสบปัญหาเหล่านี้ อยู่ด้วยเช่นกัน ทั้งปัญหาการขาดดุลการค้า และดุลการชำระเงิน ฯลฯ รวมทั้งผลผลิตทางการเกษตร ก็มีปัญหา ขีดจำกัดด้านฤดูกาลและการขาดแหล่งน้ำ ปัญหาการตลาดในการส่งออกเนื่องจากมีคู่แข่งขึ้นเป็นต้น แต่การท่องเที่ยวอันเป็นอุตสาหกรรมบริการ ที่เกี่ยวกับนันทนาการกลับมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น เพราะสามารถจะนำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ มาให้แก่ประเทศชาติเป็นจำนวนมากแล้วยังช่วยสร้างงาน และกระจายความเจริญออกไปสู่ส่วนภูมิภาคด้วย

สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

ประเทศไทยร่ำรวยด้วยทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทั้งทางศิลป วัฒนธรรม ประเพณี และขนบธรรมเนียมต่าง ๆ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติทางโบราณคดีประวัติศาสตร์ ฯลฯ รวมทั้งรอยยิ้มของคนไทย

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติชอบไปเที่ยวที่ไหนมากที่สุด

จากข้อมูลว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำรวจพบว่า ชาวต่างชาติชอบไปมากที่สุดเรียงลำดับดังนี้

1. จังหวัดภูเก็ต
2. จังหวัดเชียงใหม่
๓. พัทยา
๔. เกาะสมุย

ถ้าจะวิเคราะห์จากสถานที่นักท่องเที่ยวไปเยือนผู้เขียนวิเคราะห์ว่า นักท่องเที่ยวที่ชอบไปภูเก็ต พัทยา หรือเกาะสมุย ก็คงจะชอบไปชมธรรมชาติ ๓ อย่าง (๓ S) คือ SEA, SAND และ SUN ภูเก็ต และเกาะสมุยมีสภาพเป็นเกาะเป็นสวรรค์ของนักท่องเที่ยวทั้ง ๒ แห่ง สามารถชมพระอาทิตย์ได้ทั้งขึ้นและตก ส่วนพัทยามีชายหาดเฉพาะพระอาทิตย์ตก ภูเก็ต และเกาะสมุยมีหาดทรายให้ชมได้ทั่วทั้งเกาะ พัทยา มีอ่าวที่สวยงาม และมีหาดทรายขาวละเอียดทั้งภูเก็ต พัทยาและเกาะสมุยมีทะเลที่สวยงาม พัทยา มีโรงแรมที่สูง ๆ โดยเฉพาะโรงแรมที่ตั้งอยู่บนเนินเขาสามารถชมทะเลได้ไกลสุดสายตาเห็นทะเลได้กว้างไกล

ส่วนที่เชียงใหม่ นักท่องเที่ยวชอบไปชมขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เช่น ชอบเล่นสรงกรานต์ที่เชียงใหม่ ลอยกระทงที่เชียงใหม่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เชียงใหม่ก็ยังมีอีกมาก เช่น ป่า เขา น้ำตก รีสอร์ท ล่องแก่ง ฯลฯ

นักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเที่ยวอยุธยาส่วนมากก็มักจะมาชมความงดงามทางโบราณคดีทางประวัติศาสตร์ ชมความสวยงามของเมืองโบราณและวัด อยากรู้เรื่องราวในอดีตของไทย ที่เคยเป็นเมืองหลวงเก่าที่ยาวนานถึง ๔๑๗ ปี อยากเห็นอดีตของประเทศไทย

ท่องเที่ยวไทยจะรอดวาย ถ้าทำลายสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพา "สิ่งแวดล้อม" ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรม เมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้พัฒนาเพิ่มขึ้น ก็ย่อมต้องมีการใช้สิ่งแวดล้อมเหล่านี้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาหรือผลกระทบแล้วจึงเกิดในลักษณะกว้างและสามารถลุกลามได้อย่างต่อเนื่อง

พฤติกรรมที่ทำลายการท่องเที่ยว

๑. การทิ้งขยะไม่เลือกที่
 ๒. การปล่อยน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำ
ลำคลอง ท้องทะเล
 ๓. การขีดเขียน วาดภาพลงบนผนังถ้า
โซดหิน เช่น ฝา
 ๔. การเก็บดอกไม้ พันธุ์ไม้ป่า หรือ
ไล่ล่าสัตว์ป่า และสัตว์น้ำที่หายาก
 ๕. การเก็บหินสวยงาม เปลือกหอยหายาก
ปะการังเพื่อเป็นของที่ระลึก
 ๖. การเหยียบย่ำ ปีนป่าย ลักลอบขุดค้น
โบราณสถาน
 ๗. การส่งเสียงดัง หรือทำกิจกรรมที่รบกวน
ผู้อื่นในแหล่งท่องเที่ยว
 ๘. การบุกรุกสถานที่สาธารณะประโยชน์หรือ
ล่วงล้ำลำน้ำเพื่อจัดสร้างที่พัก นันทนาการ ร้านอาหาร
อาหาร
 ๙. การสร้างสิ่งปลูกสร้างในแหล่งท่องเที่ยวที่
มีรูปแบบขัดต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม
- ไทยทั้งชาติต้องช่วยกันป้องกันและรักษาแหล่งท่องเที่ยว**
เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทำเงินตรามหาศาล
ให้กับประเทศชาติ และท้องถิ่น ถ้าเห็นพฤติกรรมที่

ทำลายแหล่งท่องเที่ยวจะต้องร่วมมือกันต่อต้านอย่าให้
ใครก็ตามที่จะทำด้วยความไม่รู้เท่าถึงการณ์ ความ
มักง่ายไร้ระเบียบ หรือเกิดจากความเห็นแก่ตัวก็ตาม
ที่จะก่อให้เกิดกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของ
ประเทศ จะต้องช่วยกันต่อต้านและช่วยกันแก้ไขด้วย
ไม่ควรจะนิ่งดูตายอีกแล้ว

AMAZING THAILAND

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้รณรงค์ให้ปี
พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๒ เป็นปีท่องเที่ยวไทยเพื่อดึงดูด
นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้มาเที่ยวประเทศไทยให้
ได้มากที่สุด เพื่อขยายเศรษฐกิจไทย เป็นที่ทราบ
กันดีอยู่แล้วว่าขณะนี้ประเทศไทยกำลังประสบภาวะ
เศรษฐกิจตกต่ำ เศรษฐกิจใกล้ล้มละลาย เงินไหล
ออกนอกมากกว่าไหลเข้า หนทางหนึ่งที่จะช่วยให้
เงินตราไหลเข้าประเทศก็คือการท่องเที่ยว การ
ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต้องเร่งโหมโรงโฆษณา
ประชาสัมพันธ์ไปยังนักท่องเที่ยวต่างประเทศ
ให้ชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวไทยมาก ๆ AMAZING
THAILAND จะประสบ ผลสำเร็จดังคาดหรือไม่ก็ขึ้น
อยู่กับคนไทยทุกคนที่จะต้องช่วยกันสร้างภาพพจน์
ของประเทศไทยให้ประทับใจแก่ชาวต่างชาติ ที่จะ
มาท่องเที่ยว และนำเงินมาใช้ในประเทศไทย ความ

ประทับใจที่ชาวต่างชาติชอบมากที่สุดคือ การให้เกียรตินักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เราต้องต้อนรับขับสู้ให้ดีที่สุด อย่าให้เขาผิดหวังมาเที่ยวครั้งเดียวแล้วสาปส่งไม่มาอีกเลย

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวควรศึกษาธรรมชาติและความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พยายามรู้ใจเขาให้มากที่สุดดังคำขวัญของการบินไทยที่ว่า “การบินไทยรู้ใจคุณ” ถ้านักท่องเที่ยวพูดภาษาอะไรเราก็ควรจัดคนที่พูดภาษานั้นไปต้อนรับ เขาจะได้เกิดความเป็นกันเอง โรงแรมโอเรียลเต็ลที่กรุงเทพเมื่อทราบว่ามีผู้จะมาจองโรงแรมชื่ออะไร ชาติอะไรจะมาพักวันที่เท่าใด เวลาใด เขาก็จะจัดคนที่พูดภาษานั้นออกไปต้อนรับด้วยภาษาของคนชาตินั้น รวมทั้งทักชื่อผู้มาพักได้ด้วย แหกก็เกิดความประทับใจ บ่อยในโรงแรมโอเรียลเต็ลพูดภาษาต่างประเทศได้ทุกคน

นอกจากนี้จุดขายของคนไทยที่คนต่างชาติไม่มีคือ ยิ้มสยาม ประเทศไทยได้ชื่อว่า LAND OF SMILE ก็เพราะคนไทยมีคุณสมบัติพิเศษที่ชาติอื่นไม่มี การยิ้มไม่ต้องลงทุนอะไรมีแต่ทำไปอย่างเดียวแต่สร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ ดังนั้นคนไทยควรจะมีบ่อย ๆ ให้เป็นความเคยชิน เพื่อจะดึงดูดเงินตราเข้าประเทศ ยิ้มกันทุกคนเมื่อเห็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ดูแลความปลอดภัย และเอาใจใส่นักท่องเที่ยว

เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะมาช่วยเยียวยาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาหาศาล ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยด้วยกันเองก็เป็นแต่เพียงให้เงินไหลเวียนอยู่ภายในประเทศ จากที่หนึ่งไปสู่ที่หนึ่ง จุดหมายหลักควรจะอยู่ที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจุดหมายรองก็คือนักท่องเที่ยวชาวไทยด้วยกันเอง ส่งเสริมให้ไทยเที่ยวไทย เพื่อเงินจะได้ไม่ไหลออกนอก เปรียบเสมือนเลือดที่หมุนเวียนอยู่ภายในร่างกาย ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติ เงินของนักท่องเที่ยวเปรียบเสมือนเป็นเลือดที่เข้ามาเติมร่างกาย เพราะเรากำลังขาดเงินตราต่างประเทศ

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเมื่อมาเที่ยวเมืองไทยเมื่อเขากลับไปแล้วจะต้องอยากกลับมาอีก คนไทย

ทุกคนจะต้องให้ความปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว อย่าให้เกิดเหตุการณ์เหมือนที่จังหวัดกาญจนบุรี นักท่องเที่ยวสาวชาวอังกฤษถูกฆ่าตายที่วัดในป่ากาญจนบุรี ผู้ที่ฆ่าเป็นพระสงฆ์ เป็นเรื่องที่น่าเศร้าสลดมาก การฉกชิงวิ่งราวนักท่องเที่ยวไม่ควรจะให้เกิดขึ้นได้ อย่าให้ใครไปกวนใจสร้างความรำคาญให้นักท่องเที่ยว เช่นคนขอทาน พนักงานรถโดยสารที่ฉูดฉาดลากลากถูกระเบือนนักท่องเที่ยวให้ขื่นรถของตัวเอง พวกขายของเข้ามาเข้าซื้อให้นักท่องเที่ยวซื้อของ อย่าเอาเปรียบนักท่องเที่ยวโดยหลอกขายของปลอม อย่าขายของเกินราคา

การท่องเที่ยวเยี่ยวยาเศรษฐกิจอยุธยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นอีกจังหวัดหนึ่งใน 76 จังหวัด ที่ประสบปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจเช่นกัน ไม่มีชื้อยกเว้น ชาวอยุธยาจำนวนมากขายที่นาแล้วไปเป็นกรรมกรรับจ้าง ไปทำธุรกิจอย่างอื่น บัดนี้คนอยุธยาจำนวนมากกำลังตกงานเดินทางกลับถิ่น ชาวอยุธยาที่ตกงานควรจะต้องคิดว่าทำอย่างไรจึงจะหาเงินได้จากนักท่องเที่ยว ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลการท่องเที่ยวควรจะเร่งฟื้นฟู

ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในอยุธยา เพื่อให้
นักท่องเที่ยวมาเที่ยวอยุธยาให้มาก เป็นการสร้างงาน
ให้กับคนในท้องถิ่น และเงินจะได้หมุนเวียนอยู่ใน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

**จำนวนนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมเยือน
อยุธยา**

จากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานเขตภาคกลาง เขต ๖ สำนักงานจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวและ
นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมเยือนอยุธยาปี ๒๕๓๙ ดังนี้

นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมเยือนอยุธยาปี ๒๕๓๙ ดังนี้

จำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน	ชาวไทย (คน)	ชาวต่างประเทศ (คน)	รวม (คน)
นักท่องเที่ยว	๓๑๕,๕๒๐	๙๖,๑๗๙	๔๑๑,๖๙๙
นักทัศนาจร	๘๙๐,๐๒๑	๕๐๑,๐๙๓	๑,๓๙๑,๑๑๔
รวม	๑,๒๐๕,๕๔๑	๕๙๗,๒๖๗	๑,๘๐๒,๘๐๘

จำนวนนักท่องเที่ยวจำแนกตามที่พักในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี ๒๕๓๙

สถานที่พัก	ชาวไทย (คน)	ชาวต่างประเทศ (คน)	รวม (คน)
โรงแรม	๑๓๖,๗๓๗	๙๕,๒๓๔	๒๓๑,๙๗๑
บ้านญาติ/เพื่อน	๑๔๔,๖๘๙	๙๔๐	๑๔๕,๖๒๙
บ้านรับรอง	๑,๑๕๔	—	๑,๑๕๔
อื่น ๆ	๓๒,๙๔๐	—	๓๒,๙๔๐
รวม	๓๑๕,๕๒๐	๙๖,๑๗๙	๔๑๑,๖๙๙

ค่าใช้จ่ายที่นักท่องเที่ยวใช้จ่ายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตลอดปี พ.ศ. ๒๕๓๙

ผู้มาเยี่ยมเยือน	ค่าใช้จ่าย (บาท)		รวม
	ชาวไทย	ชาวต่างประเทศ	
นักท่องเที่ยว	๖๓๖,๗๐๐,๐๐๐	๑๔๒,๙๗๐,๐๐๐	๗๗๙,๖๗๐,๐๐๐
นักทัศนาจร	๔๑๙,๘๒๐,๐๐๐	๓๗๓,๐๗๐,๐๐๐	๗๙๒,๘๙๐,๐๐๐
รวม	๑,๐๕๖,๕๒๐,๐๐๐	๕๑๖,๐๔๐,๐๐๐	๑,๕๗๒,๕๖๐,๐๐๐

มารู้จักจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

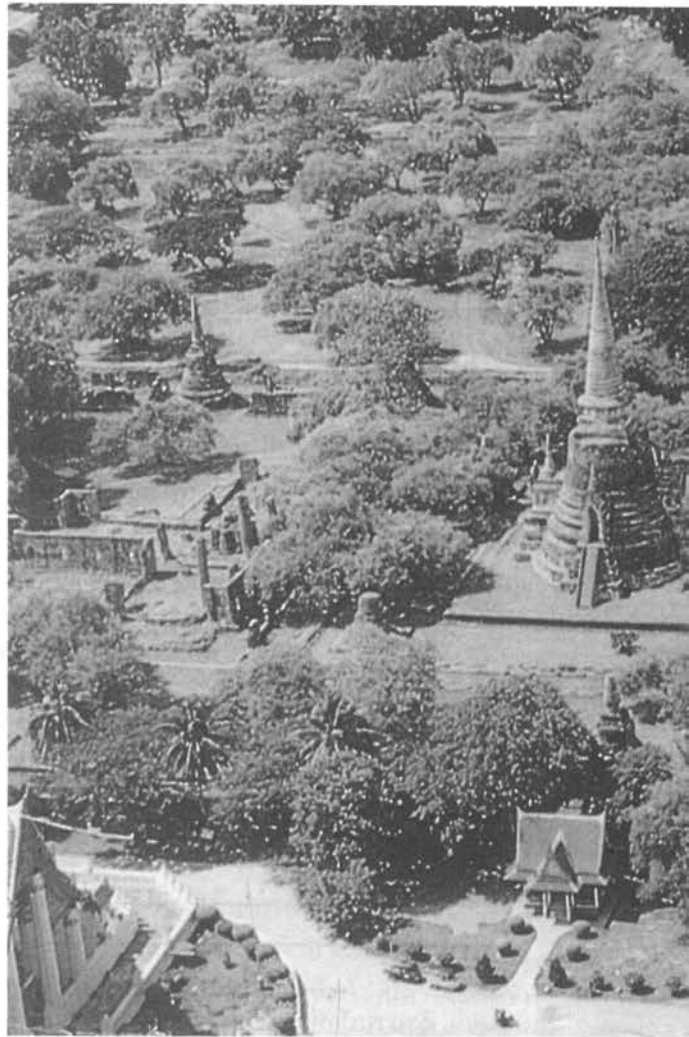
จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๗๖ กิโลเมตร มีเนื้อที่ ๒,๕๕๖.๖ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๖ อำเภอ ภูมิประเทศของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่าน ๓ สาย คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำเจ้าพระยา ไหลมาบรรจบกันในลักษณะล้อมรอบผืนแผ่นดินส่วนใหญ่ของตัวเมืองไว้ ตัวจังหวัดจึงเป็นเกาะที่มีบ้านเรือนปลูกเรียงรายไปตามสองฝั่งแม่น้ำรอบตัวเมือง มีทางรถไฟและสถานีรถไฟอยู่ทางฝั่งตะวันออกของเกาะเมือง

อยุธยาามรดกโลก

คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้มีมติรับอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งใจกลางกรุงศรีอยุธยาไว้ในบัญชีมรดกโลกทางวัฒนธรรม เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนีเซีย ซึ่งจะมีผลให้ได้รับความคุ้มครองตามอนุสัญญา ที่ประเทศต่างๆ ได้ทำร่วมกัน

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. พระราชวังโบราณ
๒. วังจันทร์เกษมหรือวังหน้า
๓. วังหลัง
๔. ปราสาทนครหลวง
๕. พระราชวังบางปะอิน
๖. วัดพระศรีสรรเพชญ์
๗. วิหารพระมงคลบพิตร
๘. วัดพระราม
๙. วัดมหาธาตุ
๑๐. วัดราชบูรณะ
๑๑. วัดเสนาสนาราม
๑๒. วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร
๑๓. วัดบรมพุทธาราม
๑๔. พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย
๑๕. วัดโลกยสุธาราม

๑๖. วัดภูเขาทอง
๑๗. วัดใหญ่ชัยมงคล
๑๘. วัดพนัญเชิงวรวิหาร
๑๙. วัดไชยวัฒนาราม
๒๐. วัดพุทไธสวรรย์
๒๑. วัดหน้าพระเมรุ
๒๒. วัดกุฎีดาว
๒๓. วัดสมณโกศ
๒๔. วัดกษัตราธิราชวิหาร
๒๕. ป้อมและปราการรอบกรุง
๒๖. สวนศรีสุริโยทัย
๒๗. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
๒๘. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา
๒๙. สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์
๓๐. พระที่นั่งเพนียด
๓๑. หมู่บ้านโปรตุเกส
๓๒. หมู่บ้านญี่ปุ่น

- ๓๓. ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
- ๓๔. พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัย
- ๓๕. คุ้มขุนแผน
- ๓๖. วัดตาลเอน
- ๓๗. วัดไก่อ
- ๓๘. ปางช้างอยุธยา

เทศกาลและงานประเพณี

งานประจำปีศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จัดเป็นประจำทุกปี ปลายเดือนมกราคม ภายในบริเวณศูนย์ศิลปาชีพบางไทรอำเภอบางไทร มีการแสดงและประกวดผลงานด้านศิลปาชีพ สินค้าพื้นเมืองทั่วไป การแสดงศิลปวัฒนธรรมอันงดงาม

งานลอยกระทงตามประเพณีและแข่งเรือยาวประเพณี ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จัดเป็นประจำทุกปีในเดือนพฤศจิกายน ภายในบริเวณศูนย์ศิลปาชีพบางไทร มีการประกวดนางนพมาศ ประกวดขบวนแห่

ประกวดกระทง ประกวดโคมแขวน การแสดง การเล่นพื้นบ้าน การแข่งเรือยาวประเพณี เรือยาวนานาชาติ การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ

งานเทศกาลสงกรานต์ จัดในวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นประจำทุกปี หน้าพระวิหารพระมงคลบพิตร อำเภอพระนครศรีอยุธยา และขบวนแห่เกวียนสงกรานต์ น้ำที่พระมงคลบพิตรจำลอง ประกวดนางสงกรานต์ และเล่นสงกรานต์สาดน้ำสำหรับผู้ที่มาเที่ยวและมาทำบุญ

งานแสดงแสงเสียงอยุธยาามรดกโลก เนื่องจากนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการประกาศจากองค์การยูเนสโก ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ ทางจังหวัดจึงได้จัดให้มีการเฉลิมฉลองทุกปี ในปีนี้จัดให้มีขึ้นตั้งแต่วันที่ ๑๒-๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ ในงานนี้ จะมีการแสดงชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของไทย รวมทั้งการแสดงแสงเสียงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยา

ชาวอยุธยาควรจัดให้มีคณะกรรมการดูแลการท่องเที่ยว

เนื่องจากการท่องเที่ยวทำรายได้ให้จังหวัด พระนครศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอยุธยาปีหนึ่งเป็นจำนวนประมาณ ๒ ล้านคน นำเงินมาใช้จ่ายในอยุธยาเป็นพันล้านบาท นับว่าเป็นรายได้ที่สูงมาก และรายได้นี้ได้กระจายไปทั่วทั้งจังหวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยว เมื่อมาเที่ยวแล้ว ได้กลับมาอีก และบอกกันต่อไป ถึงความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว และความประทับใจที่มีต่อจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงสมควรจะมี คณะกรรมการดูแลและเฝ้าระวังมิให้แหล่งท่องเที่ยว ต้องถูกทำลาย หรือแหล่งท่องเที่ยวถูกรบกวน จนคนไม่ยอมมาเที่ยวอยุธยาอีก

คณะกรรมการชุดนี้ควรประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

๑. การท่องเที่ยว สำนักงานอยุธยา
๒. ตำรวจท่องเที่ยว
๓. ขนส่งจังหวัด
๔. เจ้าท่าจังหวัด
๕. หอการค้าจังหวัด
๖. กรมศิลปากร
๗. กรมการศาสนา
๘. ประชาสัมพันธ์จังหวัด
๙. ผู้แทนโรงแรม
๑๐. ศึกษาธิการจังหวัด
๑๑. ตัวแทนจังหวัด
๑๒. บุคคลอื่นๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม

คำขวัญของจังหวัดส่งผลต่อการท่องเที่ยว

จังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย ล้วนมีคำขวัญ ทั้งนี้ คำขวัญเหล่านี้จะบอกเอกลักษณ์ของจังหวัด บอกลักษณะเด่นที่มีอยู่ในจังหวัด ลักษณะเด่นนี้ถือเป็นจุดขายการท่องเที่ยวในจังหวัดนั้นด้วย

ลองมาดูคำขวัญของจังหวัดต่างๆ ผู้เขียนจะขอยกมาภาคละ ๒ จังหวัด

ภาคเหนือ

เชียงใหม่ สุดแห่งสยาม อร่ามดอยตุง ผดุงวัฒนธรรม รสล้ำข้าวสาร หอมหวานลิ้นจี่ สตรีโลภา ชาเลิศรส สับปะรดนางแล

พิษณุโลก พระพุทธชินราชงามเลิศ ถิ่นกำเนิดนเรศวร สองฝั่งท่าลั่นเรือแพ หวานฉ่ำแท้กล้วยตาก ถ้ำและน้ำตกดงระการตา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขอนแก่น พระธาตุขามแก่น เสียงแคนดอกคูน ศูนย์รวมผ้าไหม ร่วมใจผูกเสี่ยว เที่ยวขอนแก่นนครใหญ่ ไดโนเสาร์สิรินธร เทริญทองมวยโอลิมปิก

อุบลราชธานี เมืองดอกบัวงาม แม่น้ำสองสี มีปลาแซบหลาย หาดทรายแก่งหิน ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์

ภาคกลาง

นนทบุรี พระตำหนักสง่างาม ลือนามสวนสมเด็จ เกาะเกร็ดแหล่งดินเผา วัดเก่านามระบือ เลื่องลือทุเรียนนนท์ งามน่ายลศูนย์ราชการ

สุพรรณบุรี เมืองยุทธหัตถี วรรณคดีขึ้นชื่อ เลื่องลือพระเครื่อง รุ่งเรืองเกษตรกรรม สูงล้ำประวัติศาสตร์ แหล่งปราชญ์ศิลปิน ภาษาถิ่นชวนฟัง

ภาคตะวันออก

ชลบุรี ทะเลงาม ข้าวหลามอร่อย อ้อยหวาน ข้าวสารดี ประเพณีวิ่งควาย

จันทบุรี น้ำตกสี่เลื่อง เมืองผลไม้ พริกไทยพันธุ์ดี อัญมณีมากเหลือ เสื่อจันทบูร สมบูรณ์ธรรมชาติ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ถวายญาติที่จันทบุรี

ภาคใต้

ภูเก็ต ไข่มุกอันดามัน สวรรค์เมืองใต้ หาดทรายสีทอง สองวีรสตรี บารมีหลวงพ่อแช่ม

สุราษฎร์ธานี เมืองร้อยเกาะ เงาะอร่อย หอยใหญ่ ไข่แดง แหล่งธรรมะ

ผู้เขียนจะขออธิบายคำขวัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานีว่ามีจุดขายการท่องเที่ยวได้อย่างไร ผู้เขียนเคยไปจังหวัดนี้หลายครั้ง ก่อนจะไปผู้เขียนอยากทราบว่าจังหวัดนี้มีสถานที่ท่องเที่ยวอะไรบ้าง มีของที่ระลึกอะไรที่จะซื้อกลับบ้านบ้าง ก็จะดูจากคำขวัญของจังหวัด และพยายามจะไปเที่ยวสถานที่นั้นตามคำขวัญของจังหวัด จึงทราบว่าเมืองร้อยเกาะ หมายถึง หมู่เกาะอ่างทอง สถานที่ท่องเที่ยวกลางทะเล

มีเกาะเล็กเกาะน้อยเต็มไปหมด นับเป็นจำนวนร้อย สวยงามมากเมื่อได้ชม และก็ได้ไปเที่ยวที่เกาะสมุย ซึ่งคนรู้จักชื่อเกาะสมุยมากกว่าชื่อสุราษฎร์ธานีเสียอีก เกาะอ้อยเกาะของอำเภอบ้านนาสารเป็นเกาะ ลูกใหญ่ มีสีส้มสวยงามน่ารับประทานมาก และเกาะสุราษฎร์ ก็ออกสู่ท้องตลาดไม่พร้อมกับเกาะที่อื่น ๆ หอยใหญ่ ก็หมายถึงหอยนางรมตัวโตๆ มีอยู่ที่สุราษฎร์ รสหวานอร่อยน่ารับประทาน ไข่แดงหมายถึง ไข่ที่ อำเภอไชยา ไข่เบ็ดที่นี้ไข่แดงมีสีแดงจัดน่ารับประทาน ใครที่ผ่านไปไชยามักจะซื้อไข่เค็มไปฝากบ้าน แหล่งธรรมชาติ ได้แก่ สวนโมกขพลาราม เมื่อก่อน ใครที่ผ่านไปสุราษฎร์มักจะหาโอกาสไปกราบนมัสการ ท่านพุทธทาส (ขณะนี้มรณภาพแล้ว) ปัจจุบันคนก็ยังชอบที่จะแวะไปที่สวนโมกข์ สวนแห่งความสุข ความสงบ สวนแห่งความร่มเย็น ไปแล้วไม่อยากจะกลับ

ควรปรับปรุงคำขวัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้หรือยัง

"ราชธานีเก่า อู่ข้าวอู่น้ำ เลิศล้ำกานท์กวี คนดีศรีอยุธยา"

คำขวัญนี้เป็นคำขวัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คิดขึ้นมาเมื่อไร ผู้เขียนไม่ทราบ แต่ผู้เขียนคิดว่า น่าจะได้มีการปรับปรุง เพิ่มเติมคำขวัญ โดยเพิ่มสถานที่ท่องเที่ยว หรือประเพณี หรือสิ่งอื่นๆ ที่เป็นจุดเด่น ที่ทำให้คนที่มาเที่ยวอยุธยา อยากจะเที่ยวให้ครบตามคำขวัญ บทความนี้ได้เสนอสถานที่ท่องเที่ยวถึง ๓๘ แห่ง และประเพณีบางอย่างสมควรจะใส่เพิ่มเข้าไปในคำขวัญ ทางจังหวัดหรือผู้ที่เกี่ยวข้องน่าจะให้นักเรียน นักศึกษาประกวดคำขวัญของอยุธยา โดยมีรางวัลเป็นสิ่งจูงใจคิดว่านักเรียน นักศึกษาคงจะส่งคำขวัญเข้ามาให้เลือกมากพอสมควร

บริการการท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ

เพื่อเป็นการสร้างงานและกระจายรายได้ให้กับชาวอยุธยา สมควรที่ชาวอยุธยาจะจัดบริการการท่องเที่ยว ช่วงระยะเวลาสั้นๆ แบบไปเช้า-เย็นกลับ นำเที่ยวสถานที่สำคัญในจังหวัดอยุธยา รวมทั้งบริการอาหารกลางวันและอาหารว่างด้วย จัดไกด์คอยให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว จัดพนักงานบริการ ไกด์จะต้องมีความรู้หลากหลาย ให้ความเป็นกันเองมีนิสัย

ร่าเริง กำหนดค่าบริการนำเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จด้วย ถ้าสามารถทำได้ จะเป็นการกระจายรายได้ให้คนในอยุธยาและสร้างงานเพิ่มขึ้นด้วย

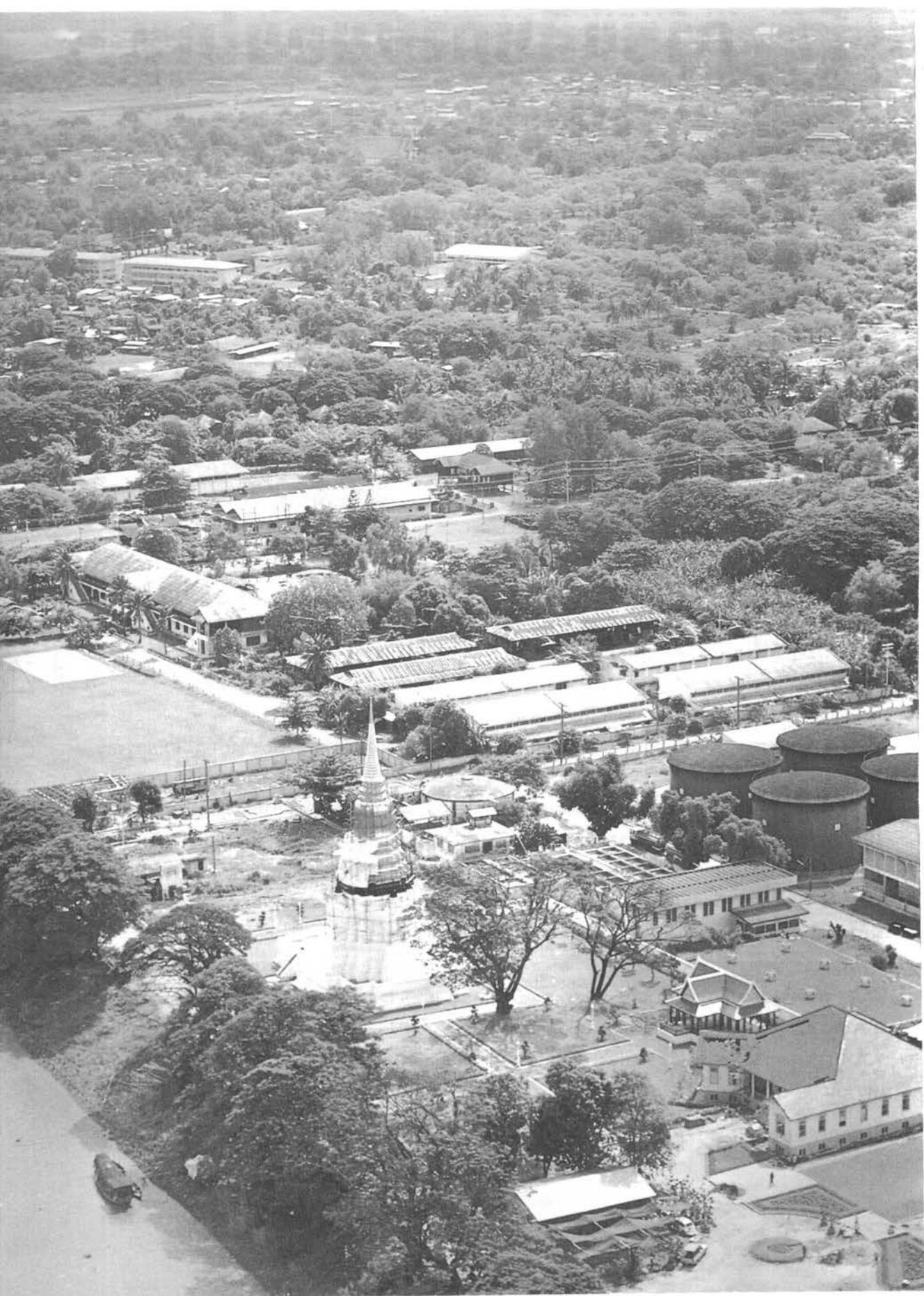
บทสรุป

ทุกวันนี้คนไทยจำนวนมากเกือบทั้งประเทศ กำลังประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจถดถอย คนไทยยากจนลง รายได้ไม่พอกับรายจ่าย บางคนต้องถูกให้ออกจากงานอันเนื่องจากธุรกิจปิดตัวเอง บัณฑิตที่จบออกมาจากสถานศึกษาส่วนใหญ่หางานทำไม่ได้ เพราะไม่มีใครจ้างงาน วิกฤตครั้งนี้ร้ายแรงมากอาจถึงขั้นประเทศล้มละลายได้ถ้าไม่แก้ไขให้ถูกวิธี และไม่รู้จักผ่อนหนักให้เป็นเบา วิธีหนึ่งที่จะผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ ช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้มากพอสมควรได้แก่การท่องเที่ยว การเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวเมืองไทยให้มาก ๆ

ก็จะมีเงินไหลเข้ามากด้วย หน่วยงานที่สำคัญหน่วยแรกที่จะช่วยในเรื่องดังกล่าวได้มาก คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ท.ท.ท.จะต้องทำทุกวิถีทางที่จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาให้ได้ พยายามเน้นจุดเด่นของคนไทย เช่น ยัมสยาม แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่เป็นจุดขาย ประชาสัมพันธ์ให้มากที่สุด เมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวแล้วอย่าให้เขาผิดหวัง พยายามดูแลรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว อย่าให้นักท่องเที่ยวถูกทำร้าย ซึ่งตรงนี้ก็อยู่ใน ความดูแลของตำรวจ เมื่อนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ เจ้าของท้องที่จะต้องช่วยดูแล นักท่องเที่ยว ช่วยบริการนักท่องเที่ยวให้เขาประทับใจ มีรู้ลืม นักท่องเที่ยวอยากรู้อะไร ก็ตอบเขาได้ แล้วเขาจะมาก็อีก เมื่อกลับไปยังประเทศตนแล้วจะได้อบอกต่อกัน อันจะทำให้ นักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนมากขึ้น นำเงินมาใช้มากขึ้น เงินเหล่านี้อาจจะไหลเวียนไปยังธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เงินเหล่านี้อาจจะไหลเข้ากระเป๋าคนไทย ทำให้คนไทยมีงานทำ มีเงินใช้มากขึ้น เศรษฐกิจก็จะกระเตื้องขึ้นมาได้บ้าง และก็อย่าลืมทำตามคำขวัญ **“ไทยช่วยไทย กินของไทย ใช้ของไทย เที่ยวเมืองไทย ร่วมใจประหยัด”**

ทุกวันนี้ชาวไทยใจหมองหม่น
เพราะทุกข์ทนกับวิกฤตเศรษฐกิจ
มีบางคนทนไม่ไหวปลิดชีวิต
ด้วยเห็นผิดจึงขอลาโลกไป
ขอเดชะพระบารมีที่ปกเกล้าฯ
ช่วยปัดเป่าให้ทุกข์สิ้นสลาย
ให้ทุกคนได้เกิดกำลังใจ
สู้ต่อไปในยุคบาทลอยตัว

การแต่งกายของไทย สมัยอยุธยา

มศ.สุมิตร เทพวงษ์

การแต่งกายของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน มีเรื่องราวที่น่าสนใจมากมาย เพราะในแต่ละยุค แต่ละสมัย จะมีการแต่งกายที่แตกต่างกันออกไป สาเหตุมาจากสภาพของบ้านเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลง ในแต่ละด้านที่เกิดขึ้นขณะนั้น

การศึกษาเรื่องการแต่งกาย จะทำให้ได้ทราบ ถึงเรื่องราวทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นของดั้งเดิม หรือ รับเอามาจากที่อื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี แต่การศึกษาในเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ยากพอสมควร เนื่องจากหลักฐาน ในการนำมาศึกษาค้นคว้านั้น เป็นหลักฐานที่หายาก การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพปฏุมกรรม พอช่วยให้ ศึกษาเรื่องการแต่งกายได้บ้าง แต่ก็เป็นการยากพอสมควรที่จะคาดคะเนถึงสมัยแห่งการแต่งกายนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน

ในการศึกษาเรื่องการแต่งกายของไทยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าเฉพาะกรณีของสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังจากกรุงสุโขทัยเสื่อมอำนาจลงในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ กรุงศรีอยุธยาได้เริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้น มีอำนาจในการดูแลปกครองเมืองต่าง ๆ ทำให้ กรุงศรีอยุธยามีอาณาจักรเพิ่มขึ้นมากมาย

กรุงศรีอยุธยามีอายุยืนนานถึง ๔๐๐ กว่าปี เกิดสงครามขึ้นบ่อยครั้งเหตุการณ์ทั้งหลายจึงมีอิทธิพล ทำให้การแต่งกายมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นเดียวกัน

อยุธยา ๑.

รูปแบบการแต่งกายของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา พอประมวลได้ ๓ รูปแบบ คือ

๑. แบบการแต่งกายตามกฎมณเฑียรบาล

ถือเป็นแบบของเจ้านาย หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ตลอดทั้งพวกผู้ดีมีสกุลก็จะแต่งกายตามไปด้วย

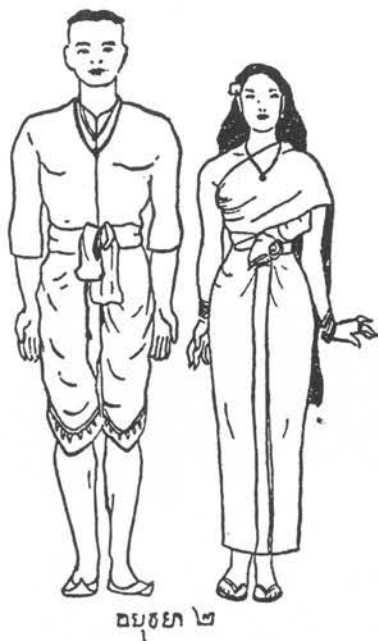
การแต่งกาย

ผู้ชาย นุ่งกางเกงยาวลงมาถึงครึ่งหน้าแข้ง ปลายขาเรียวเล็กกว่าเดิม นุ่งผ้าหยักรั้งแบบเขมร ซ้อนทับตัวกางเกง แต่ชายผ้ายาวเสมอกว่า สามเหลี่ยม หรือคอตั้ง แขนยาวจรดข้อมือ ผ่าอกสาบ ซ้ายทับสาบขวา มีผ้ากั้นตรงปลายแขนคอสาบหน้า และชายเสื้อ ใช้ผ้าคาดเอว

ผู้หญิง นุ่งผ้าขึ้นจีบหน้านางเหมือนกับสมัยสุโขทัย สวมเสื้อแขนกระบอก คอกลม ผ่าอก แต่ตัวเสื้อยาวเข้ารูปมีผ้าคลุมสะโพกไว้ด้านในของตัวเสื้อ

แต่ปล่อยชายยาวออกข้างนอกคล้ายกับเสื้อในของสตรียุคเชียงแสนระยะแรก ที่ชายเสื้อปล่อยลงมาทับผ้าชั้น แต่ต่อมาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวเสื้อไป โดยต่อเข้ากับชายเสื้อลงม่อีกทีหนึ่ง

การแต่งผม ผู้ชายและผู้หญิงยังคงเกล้าผมอยู่ การเกล้ามี ๒ แบบ คือ เกล้าไว้ท้ายทอย และเกล้าสูงบนกระหม่อม มีเครื่องประดับศีรษะเป็นครั้งแรก แต่ผู้ชายมหาดเล็กและคนรับใช้จะตัดผมสั้น

อยุธยา ๒

๒. แบบการแต่งกายของชาวบ้าน เป็นแบบการแต่งกายที่นิยมกันมากในช่วงระยะกลางของสมัยกรุงศรีอยุธยา มีลักษณะดังนี้

การแต่งกาย

ผู้หญิง นุ่งผ้าจีบหน้านาง ซ้อนกันมีชายพก ไม่นิยมสวมเสื้อ หากแต่ใช้ผ้าสไบที่บางพันรอบอก แล้วดลขึ้นไปพาดเฉียงบ่าไว้

ผู้ชาย นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลมแขนครึ่งท่อน มีผ้าขาวม้าคาดทับตัวเสื้ออีกทีหนึ่ง

การแต่งผม

ผู้หญิง มีการไว้ผมยาว ดังปรากฏในภาพย์เท่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ที่ทรงพระนิพนธ์ มีความว่า “คิดอนงค์องค์เอวอรผมประบ่าอำเอี่ยมไร”

ผู้ชาย หากเป็นแถบเมืองเหนือยังคงไว้ผมยาว ส่วนทางใต้ลงมานั้น จะตัดผมให้สั้นลง พอถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงมีการตัดผมแบบมหาดไทยเกิดขึ้น

อยุธยา ๓.

๓. แบบการแต่งกายในยุคสงคราม ผู้ชายผู้หญิงต้องจับดาบต่อสู้กับผู้รุกราน เครื่องแต่งกายจึงเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การแต่งกาย

ผู้หญิง นุ่งผ้าโจงกระเบน ไม่นิยมสวมเสื้อ แต่ใช้การห่มผ้าไขว่กันแล้วรวบไปผูกไว้หลังคอ (ห่มตะเบงมาน)

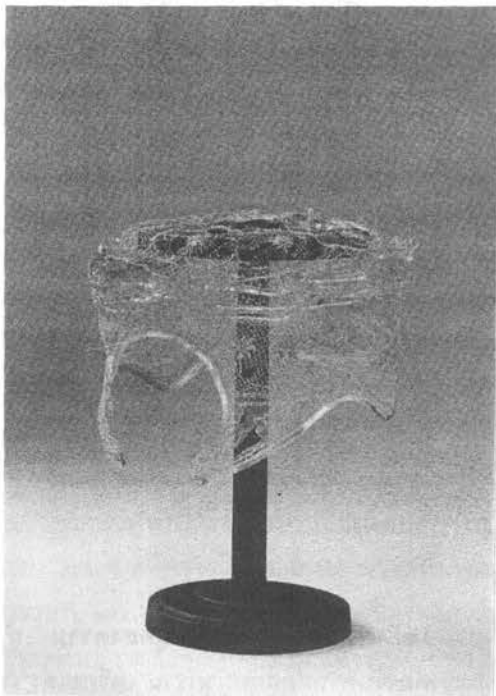
ผู้ชาย นุ่งผ้าโจงกระเบนแบบหยักครึ่งสวมเสื้อยันต์คุ้มกันภัย

การแต่งผม

ผู้หญิง จะตัดผมให้สั้นลง มีลักษณะเหมือนผู้ชาย

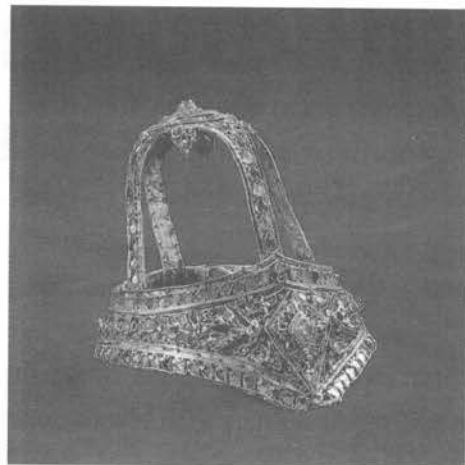
ผู้ชาย นิยมตัดผมให้สั้น ไม่ไว้วาง

สำหรับเครื่องประดับที่สวมใส่ โดยเฉพาะของพระมหากษัตริย์ และเชื้อพระวงศ์ จากการขุดพบกรุใต้พระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่พบหลักฐานเครื่องประดับของสมัยกรุงศรีอยุธยามากมาย เช่น ศิราภรณ์ทองคำกั จุลมงกุฎยอดทองคำฝังพลอยสี กรองศอทองพระกระผาง ฉลองพระบาทจำลอง ฯลฯ

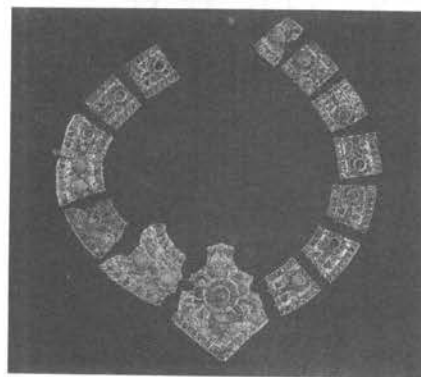
ศิราภรณ์ทองคำกั

ศิลปะอยุธยา พุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นเครื่องประดับบนศีรษะของผู้หญิง

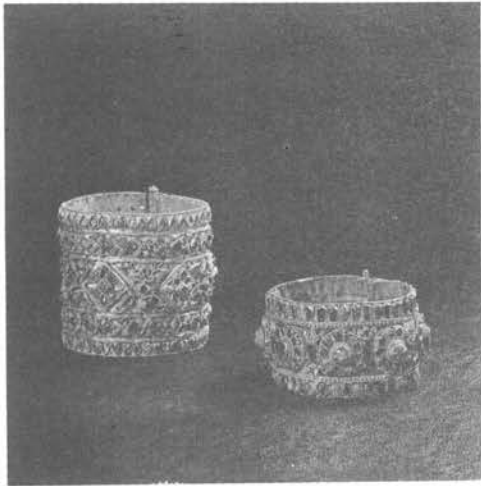
จุลมงกุฎ

ใช้สำหรับครอบบนขมวดพระเกศาที่เกล้าอยู่บนพระเศียร เป็นเครื่องราชูปโภคที่พบว่าเป็นงานประณีตศิลป์ที่ขึ้นกระเปาะ ศิลปะก่อนปี พ.ศ. ๑๙๘๗ พบในกรุวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

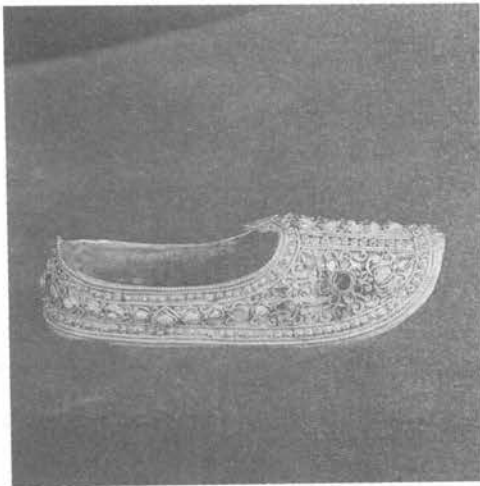
กรองศอ

เครื่องประดับ พระศอสำหรับเป็นเครื่องทรงกษัตริย์ ลักษณะเป็นทองแผ่ใหญ่ ทำแยกกันเป็นชิ้น ๆ แต่นำมาต่อกันได้ ภายในตกแต่งลวดลายและฝังพลอยมีค่าสีต่าง ๆ ไว้อย่างกลมกลืน พบในกรุวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทองพระกรแพง

ศิลปะก่อนปี ๑๙๔๗ ทำด้วยทองคำชั้น กระเปาะเป็นลายคันส่วนคอกกลางทำเป็นประจำ ยามกลมและเหลี่ยม เวลาใส่จริงจะมีรองซับเป็นผ้า เพื่อกันไม่ให้เจ็บเวลาใส่ที่ข้อมือ พบในกรุ วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ฉลองพระบาทจำลอง

ประกอบลายชนิดขึ้นกระเปาะลวดเกลียว เป็นลายประจำยาม และลายกร้อย ฝังพลอยสี พบใน กรุวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นอกจากนี้ยังมีเครื่องประดับอีกมากมายที่ได้ ขุดพบในครั้งนี้ ผู้สนใจจะหาชมได้ในพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ เจ้าสามพระยา ตรงข้ามกับสถาบันราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมการแต่งกายของไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นมีสิ่งที่น่าสนใจศึกษามากมาย ซึ่งพวกเราคนไทยการควรภาคภูมิใจในความเป็น เอกลักษณะของไทยที่มีมาในอดีตเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่า ในปัจจุบันการแต่งกายจะแตกต่างออกไป ซึ่งเป็นผล สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนทางสังคม หรือตามโลก ของโลกาภิวัตน์ก็ตาม เราก็ไม่ควรที่จะลืมความ เป็นไทย ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง ได้ศึกษา เน้นถึงความยิ่งใหญ่ที่มีมาในอดีต ในแต่ละ รูปแบบ และในช่วงยุคเศรษฐกิจของสังคมไทยใน ปัจจุบัน หากพวกเราได้นึกมาสนใจเรื่องการแต่งกาย แบบไทย อยู่อย่างไทย กินของไทย ใช้ของไทย เทียวเมืองไทย ก็คงจะเป็นสิ่งที่ดียิ่งับสภาพยุค เศรษฐกิจ เงินบาทลอยตัวอยู่ในขณะนี้แน่นอน

บรรณานุกรม

กองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

ประวัติการแต่งกายของไทย. ใน อนุสรณ์ในงาน ฌาปนกิจศพคุณแม่เชื้อ ตรีสุชี. หน้า ๕๑-๖๗.
พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘.

พวงผกา คุโรวาท. **คู่มือประวัติเครื่องแต่งกาย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เอกลักษณะดีไซน์, ๒๕๒๓.
สมภพ จันทรประภา. **อยุธยาอาภรณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. **ศิลปในประเทศไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๘.
เอนก นาวิกมูล. **การแต่งกายของไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ศุภสภา, ๒๕๓๒.

ภาพประกอบ

กองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

ประวัติการแต่งกายของไทย. ใน อนุสรณ์ในงาน ฌาปนกิจศพ คุณแม่เชื้อ ตรีสุชี. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘.

ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ปฏิทินปีพุทธศักราช ๒๕๓๑, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ม.ป.ป.

บานาสาร: ในวัฒนธรรมข้าว ของชาวอยุธยา

นศ.ร.ยัษฐี กาญจนวงศ์

๑. ความนำ

สังคมไทยยกย่องและนับถือ “ข้าว” ว่าเป็นสิ่งมีคุณค่าพิเศษ เป็นปัจจัยสำคัญของชีวิต และสังคมมาแต่ครั้งโบราณกาล ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะลักทรัพย์สมัยพระเจ้ามังรายมาตรา ๑ ว่า “ลักข้าวกล้าห่าน ไปปลูกที่นา(ตน) ให้ตีราคาต้นละ ๒๒๐๐ เบี้ย ให้ไหม ๑๐ เท่า เป็น ๒๒๐๐๐ เบี้ย เพราะว่า ข้าวเป็นของประเสริฐกว่าทุกสิ่งแล” และที่กล่าวว่า “ข้าว” เป็นปัจจัยสำคัญแก่ชีวิต คนทั้งหลายจะต้องยกย่องนับถือผู้ใดจะละเมิดมิได้ ก็มีปรากฏในกฎหมาย ลักษณะละเมิด ในสมัยพระเจ้ามังราย ความว่า

“ผู้ใดขี้ใส่ข้าวแรกทาน ตั้งแต่ตอนหว่านกล้าไปจนถึงตอนจะย้ายปลูก จะเก็บเกี่ยวให้มันหาเหล่า ๒ โห โกว ๒ คู เทียน ๒ เล่ม ข้าวดอก ดอกไม้บูชาขวัญข้าว และเสื่อนา

ผิเพียงแต่เหยี่ยวไม่ได้ขี้ ให้มันหาโกคูหนึ่งเหล่าผางหนึ่ง เทียนคูหนึ่ง ข้าวดอก ดอกไม้บูชาเสื่อนา

ถ้าถึงตอนเกี่ยวข้าวแล้ว อย่าว่าอะไรเถิด ผู้ใดขี้-เหยี่ยว ใส่ฟ่อนข้าวทานให้หาเหล่า ๒ โห โกว ๒ คู ข้าวดอกดอกไม้ บูชา เสื่อนา ขวัญข้าว

ส่วนที่ออกอาขี้ใส่ข้าว ให้ไหม ๑๑๐ เงิน เพราะว่า ข้าวเป็นของวิเศษเลี้ยงชีวิตคนทั้งหลาย”

๒. พระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยากับการเกษตร

สมัยกรุงศรีอยุธยานั้น พระมหากษัตริษาราชเจ้าทุกพระองค์ทรงดำรงฐานะ และทรงประกอบพระราชกรณียกิจในตำแหน่ง เกษตรบดี หรือ เกษตรบดี

สืบต่อมาจากสมัยลานนา และสมัยสุโขทัย ดังปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยาที่กล่าวถึงธรรมเนียมในการที่อาณาประชาราษฎร์จะจับจองที่ดินเพื่อทำนา ก็ยังต้องขอพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงดำรงฐานะเกษตรบดี ดังเช่นโบราณราชประเพณีด้วยพระองค์ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดิน ธรรมเนียมเช่นนี้ ปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จว่า

“ที่ในแคว้นแคว้นกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา มหาตลก ภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทั้งหลายผู้เป็นข้าแผ่นดินอยู่ จะได้เป็นที่ราษฎรหาได้”

กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองอยู่ริมน้ำ (ทั้งน้ำฝนและน้ำท่า) ชาวพระนครศรีอยุธยาจึงประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ และหาผลประโยชน์จากผลผลิตทางเกษตรกรรมได้เป็นอย่างดี พระมหากษัตริษาราชเจ้าสมัยกรุงศรีอยุธยาในฐานะเกษตรบดี ทรงตระหนักถึงความสำคัญในกรณีนี้ จึงทรงส่งเสริมให้ประชาราษฎร์ทำการเกษตรกรรมเป็นหลักในการเลี้ยงชีพและครอบครัว ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะพระราชภาระกิจของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำนา

พระราชภารกิจในการรับรองและคุ้มครองสิทธิผู้ถือที่ดินเพื่อทำนา มีหลักฐานให้เห็นได้จากหลักฐานกฎหมายสมัยอยุธยาหลายฉบับ ดังนี้

“มาตราหนึ่ง ผู้ใดไถ่นาสร้างเล็กร้างที่ไร นา

เรือสวนนั้น ท่านให้ไปบอกแก่เสนานายรวาง นายอากร กำนัน พันที่ให้ไปดูที่ เรือ สวน ไร่ นา อันโก่นสร้างนั้นให้รู้ว่ามากและน้อยให้เสนา นายรวาง นายอากร เขียนฎีกา โฉนดให้ไว้แก่ผู้เลิกรั้งโก่น สร้างใหม่นั้น แลให้รู้ว่าผู้นั้นอยู่บ้านนั้นโก่นสร้าง เลิกรั้งที่ตำบลนั้นขึ้นใหม่ ในปีนั้นไว้เป็นสำคัญ”

(พระไอยการอาญาหลวง)

“มาตราหนึ่ง ถ้าที่นอกเมืองอันเป็นแคว้น แคว้นกรุงศรีอยุธยา ไซ้ที่ราษฎรอย่าให้ซื้อขายแก่กัน อย่าละไว้ให้เป็นทำเนเปล่า แลให้นายบ้าน นายอำเภอ ร้อยแขวง แลนายอากร จัดคนเข้าอยู่ในที่นั้น

อนึ่ง ที่นอกเมืองทำรุดอยู่นานกิติ แลมันผู้หนึ่งล้อมเอาที่นั้นเป็นไร่ เป็นสวน มันได้ปลูกต้นไม้ สรรพอะยะมานิในที่นั้นไว้ ให้ลดค่าอากรไว้แก่มัน ปีหนึ่ง พันกว่านั้นเป็นอากรหลวงแล

มาตราหนึ่ง หัวป่าแลที่มีเจ้าของสืบสร้าง แลผู้นั้นตายได้แก่ลูกหลานถ้าแลผู้ใดไปแผ้วถางเอาเอง ท่านว่าคนผู้นั้นบังอาจให้ไหมลาหนึ่งเป็นสินไหม พิไณย กิ่งคินที่นั้นให้แก่พี่น้อง ลูกหลานมันทั้งหลาย อย่าเอาเข้าเป็นทำเนียบ ข้าปนรั้ว หลายรั้วไร่นาท่านเสีย แลให้ไซ้ของท่าน เพราะมันดูถูกแก่แม่โพสพ ซึ่งเลี้ยงมันมา หาที่ปูนปานมิได้

มาตราหนึ่ง ลักเอาดินในที่ไร่นาท่าน ไปใส่ที่ไร่นาตนกิติ ไปทำประการใดกิติ ให้ไหมเป็นเบี้ย ๓๐๐๐๐ แลให้เอาดินมาใส่ในที่ท่านคิน”

(พระไอยการเบ็ดเสร็จ)

พระราชภารกิจในการคุ้มครองผลิตผลทางการเกษตร (ข้าว) มีหลักฐานให้เห็นได้จากหลักกฎหมายต่าง ๆ ที่ตราขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังจะนำมาแสดงเป็นบางมาตราดังต่อไปนี้

“มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักน้ำฝน น้ำท่าในนาท่าน ไปนาตน ท่านให้ไหม ๑๑๐๐๐๐ เป็นสินไหมกึ่งพิไณยก็

มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักไข่น้ำในนาท่านออกเสีย ให้ไหม ๑๒๐๐๐๐ ถ้าฟันคันท่านให้น้ำออกเสีย ให้ไหมร้องละ ๑๓๐๐๐๐

มาตราหนึ่ง ผู้ใดไข่น้ำในนาท่านออก ให้เข้าท่านมันเสีย ให้ไหมร้องละ ๑๓๐๐๐๐ ให้ไซ้เข้าอันเสียนั้น

มาตราหนึ่ง ท่านซึ่งน้ำไว้ในนาท่าน แลตนไปตากข้าว ชังปลาในนาท่าน แลเข้าในนาท่านบ้านไซ้ ให้ไซ้เข้าท่าน ไหม ๗๐๐๐

มาตราหนึ่ง ผู้ใดเกี่ยวข้าวในนาท่าน แลเกี่ยวต้นเข้าท่านว่าหญ้าเมื่อพิจารณาเห็นว่าเข้ามากกว่าหญ้า ให้ไหมจกทุกฟ่อน ๆ ละ ๗๐๐๐ ถ้าแล้งเกี่ยวเข้าท่าน ให้ไหมฟ่อนละ ๑๕๐๐๐

มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักกล้าท่าน ให้ไหมกำละ ๑๑๐๐๐ กำหนึ่ง เป็นสามกำ ถ้าลักถึง ๑๐๐ กำขึ้นไป ท่านให้ไหม แต่ใน ๔๐ กำลงมา

มาตราหนึ่ง เข้าจะไกลออกจกทั่วทั้งท้อง และข้าวออกจกแล้วมีผู้ลักเกี่ยวเอาไป ท่านให้ไหมฟ่อนละ ๑๑๐๐๐ ถ้าลักเข้าฟ่อนในนา เมื่อท่านเกี่ยวแล้ว ให้ไหมฟ่อนละ ๒๒๐๐๐ ถ้าลักข้าวฟ่อนในลานท่าน ลากไปปลอมไว้ ให้ไหมฟ่อนละ ๓๓๐๐๐ ฟ่อนหนึ่ง ให้ไหมเป็น ๓ ฟ่อน ถ้าลักถึง ๑๐๐ ๑๐๐๐ ฟ่อนกิติ ให้ไหมแต่ ๑๕๐ ฟ่อนลงมา แล้วเอาขึ้นหาอย่าง ๓ วัน ให้ร้องว่า คนทั้งหลายอย่าดูเยี่ยงข้า ๆ เป็นผู้ร้ายลักเข้าว่าแล้วปลงลงทวนด้วยลวดหนึ่งฟ่อนละที่จกทุกฟ่อน ถ้าลักมากขึ้นไปกว่า ๑๐๐๐ ฟ่อน ให้ตัดดินสิ้นมือเสีย

มาตราหนึ่ง เผาต้นเข้า ลามไปไหมเข้าท่านไซ้ ท่านให้ทำขวัญหมูตัวหนึ่ง เป็ดตัวหนึ่ง เล้าเพนียงหนึ่ง แลท่านให้ปลูกโรงศาลจกค่านับ ให้กำนันนั่งรู้เหิน แลให้ไซ้เข้าท่าน

อนึ่งถ่ายอาจมรดเข้าในนาท่าน ให้ไหม ๕๐๐๐ ถ้าถ่ายอาจมรดเข้าท่านในพ้อม ในเกวียน ให้ไหม ๑๗๐๐๐๐”

นอกจากนี้ก็ยังมียกกฎหมายบางมาตราระบุ การลงโทษแก่ผู้ลักขโมยเครื่องมือสำหรับทำนา ซึ่งจะ เป็นเหตุให้คนทำนาผู้เป็นเจ้าของขาดเครื่องมือสำหรับทำนา ไม่สามารถทำนาได้ทันฤดูกาล หรือไม่ไ้ผลผลิตเท่าที่ควรพระราชภารกิจในการคุ้มครองผลิตผลทางการเกษตรกรณีนี้ มีปรากฏอยู่ในกฎหมายสมัยอยุธยาว่า

“มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักแอก ลักไถท่านให้ไหม แอก ๑๑๐๐๐ ไถ ๓๓๐๐๐ ถ้าลักคราดท่านให้ไหม แต่สามพัน ๆ ละ ๑๑๐๐๐

**พระราชภารกิจในการกำหนดมาตรวัดนาและ
อัตราดวงข้าว** ด้วยพระมหากษัตริย์คุณของพระมหา
กษัตริย์ราชเจ้าแห่งกรุงศรีอยุธยา ในฐานะทรงดำรง
ตำแหน่งเกษตรบดีโดยแท้จริง ได้ทรงกำหนดมาตรา
วัดที่นา และอัตราดวงข้าวให้เหมาะสมเที่ยงธรรม
มาโดยลำดับ ทางราชการได้ให้การรับรอง และตรา
เป็นกฎหมายอย่างเป็นทางการ ดังตัวอย่างอ้างถึงไว้ใน
กฎหมายสมัยอยุธยาบางมาตราเช่น

“มาตราหนึ่ง ถ้าลักเข้าย้อย ท่านนวดไว้ในร้าน
ลาน พ้อม เสวียน ยุ่ง ให้ไหมจทุก ๆ สัด ๆ
ละสองต่อ แล้วเอาขึ้นหาหย่าง ๓ วัน จำร้องว่า
ท่านทั้งหลาย อย่าดูเยี่ยงอย่าง ข้า ๆ ลักเข้าเปลือก
แล้วให้ปลงลง ทวนด้วยลวดหนั่ง สัดละที ถ้าลัก
มากขึ้นไปกว่า ๔๐ สัด ให้ตัดตีนสินมือ อย่าให้
กุมกระเชอได้” (กระเชอ เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่
ใช้ใส่ข้าวกระเชอ = ๕ ทะนาน)

**พระราชภารกิจในการสนับสนุนขวัญกำลังใจ
เกษตรกร-ชาวนา** ได้แก่การที่พระมหากษัตริย์ราช
เจ้าสมัยกรุงศรีอยุธยา ทรงมีพระราชภารกิจ ตาม
พระราชพิธีในโอกาสและวาระต่าง ๆ ตามพระราช
ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร-การทำนา ซึ่งจะ
ได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

๓. พระราชพิธีที่เกี่ยวข้องด้วยความอุดมสมบูรณ์ ของพืชผลไร่นา

หนังสือเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งเป็น
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวนั้น กล่าวว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
พระมหากษัตริย์ราชเจ้าทรงประกอบพิธีเป็นการ
มงคลสำหรับพระนครทุกเดือนมิได้ขาด พระราช
กำหนดกฎมณเฑียรบาล แสดงพระราชพิธีประจำ
สิบสองเดือน ไว้ดังนี้

เดือนห้า	การพระราชพิธีเผด็จศึก ลด แจตรออกสนาม
เดือนหก	พิธีไพบาย์จรตพระราชวังคัล
เดือนเจ็ด	ทูลน้ำล้างพระบาท
เดือนแปด	เข้าพรรษา
เดือนเก้า	ตุลาการ

เดือนสิบ	ภัตตราชพิธีสารท
เดือนสิบเอ็ด	อาศุขยแข่งเรือ
เดือนสิบสอง	พิธีจองเปรียงลดชุดลอยโคม
เดือนอ้าย	ไล่เรือ เถลิงพิธีตรียัมปวาย
เดือนยี่	การพิธีบูชาภิเชก เจริญพ ระโคกนเสี่ยง
เดือนสาม	การพิธีธานยเทาะห์
เดือนสี่	การพิธีสัมพัจฉรฉินท์

ในที่นี้จะนำมากล่าวเฉพาะพระราชพิธีที่
เกี่ยวเนื่องด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล ไร่นา
หรือพิธีทางเกษตรกรรม ซึ่งหมายถึงพระราชพิธี
เดือนอ้าย เดือนสาม เดือนหก เดือนเก้า ตามลำดับ
ดังต่อไปนี้

เดือนอ้าย พระราชพิธีไล่เรือ จุดประสงค์ของ
พระราชพิธีนี้คือไล่น้ำที่ท่วมข้าวในนาให้ลด กล่าวคือ
เมื่อถึงเดือนอ้ายแล้ว ปกติข้าวย่อมจะได้น้ำหล่อเลี้ยง
เพียงพอแก่ความต้องการหากน้ำยังคงค้างอยู่นาน
ต่อไปอีก เมล็ดแก่แล้ว อาจร่วงหล่น หรือแตกหักง่าย
ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชทูตฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเจริญ
พระราชไมตรีกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เล่าว่า
พระราชพิธีไล่เรือเป็นงานใหญ่สำหรับพระนคร
ประกอบด้วยด้วยขบวนแห่งทางชลมารค เรือริ้วขบวน
เสด็จพระราชดำเนินไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ลำ เรือพสกนิกร
และประชาชนทั้งหลายเป็นจำนวนมาก บาทหลวง
ดาศาร์ดถึงกับกล่าวว่าเมื่อมาร่วมในงานไม่ต่ำกว่า
๒ หมื่นลำ และผู้คนกว่าสองแสนคน บรรดาชาว
ต่างประเทศที่ได้มาเห็นต่างรู้สึกทั้งในความสวยงาม
และความล้นหลามของผู้คนในงานพระราชพิธีนี้เป็น
อย่างมากอย่างไรก็ตามการพิธีนี้ชี้ให้เห็นว่าพระราชพิธี
ย่อมเกี่ยวข้องกับประชาชน และประเทศเกษตรกรรม
เยี่ยงบ้านเมืองของเรา ย่อมเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ
อย่างสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องของน้ำ

เดือนสาม พระราชพิธีธานยเทาะห์ (หรือ
“ธัญเทาะห์” ในจดหมายเหตุขุนหลวงหาวัด) คือพิธี
เผาข้าว ในสมัยอยุธยาเมื่อเรื่องอุปโลกว่า
พระจันทร์กุมาร เป็นผู้ฉลองพระองค์ออกไปทำพิธี
มีการตั้งโรงพิธีที่ทุ่งนา เอรรวงข้าวมาทำฉัตรปักไว้

หน้าโรงพิธี พระจันทร์กุมารนั่งที่โรงพิธีแล้วจึงเอาไฟจุดรวงข้าวที่เป็นฉัตร ในขณะเดียวกันให้มีผู้แต่งเชี้ยวพวกหนึ่ง แต่งแดงพวกหนึ่ง สรวมเทร็ด (หมายความว่า เป็นตัวแทนของพระอินทร์หรือพระพรหม) เข้ามาแย่งรวงข้าวกัน พิธีนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสรุปว่า เป็นพิธีคู่กันกับพิธีจรดพระนังคัล เพื่อเป็นสวัสดิมงคลสำหรับธัญญาหารของประเทศ

เดือนหกพระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัล แรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลเป็นพระราชพิธี ๒ พิธีรวมกัน คือพระราชพิธีพืชมงคล อันเป็นพิธีสงฆ์อย่างหนึ่ง กับพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญอันเป็นพิธีพราหมณ์อีกอย่างหนึ่ง ในสมัยอยุธยาเมื่ออ้างถึงอยู่ในกฎหมายเตียรบาล พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพิธีการเพื่อความศิริมงคล และบำรุงขวัญเกษตรกร กำหนดจัดขึ้นในเดือน ๖ ของทุกปีซึ่งระยะนี้เป็นระยะเหมาะสมที่จะเริ่มต้นการทํานานอันเป็นอาชีพหลักของคนไทย (ชาวอยุธยา) ผู้เขียนจะไม่กล่าวถึงเนื้อหาสาระของพระราชพิธีดังกล่าว แต่จะขอหยิบยกเอาประกาศพระราชพิธีพืชมงคลมาแสดงไว้ เพื่อจะได้พิจารณาถึงพระราชภารกิจของสมเด็จพระมหาภคสรราชเจ้า แห่งกรุงศรีอยุธยาที่ทรงห่วงใยอาณาประชาราษฎร์ให้การสนับสนุน ขวัญกำลังใจแก่ข้าแผ่นดิน ผู้เป็นเกษตรกร ดังประกาศต่อไปนี้

“พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดีศรีสรรเพชญ์จักรพรรดิราชาเอกาตธรรมาธิศวรบรมนารถบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ผ่านกรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยามหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีอุดม พระราชนิเวศน์มหาสถานแลประกอบไปด้วยขัตติยานุวัติประดิบัติ โดยทางทิศพระราชธรรมอันมหาประเสริฐพร้อมด้วยพระวริยะสัตธาปัญญาธิกะ ทรงพระอุตสาหสร้างพระบารมีหมายพระโพธิญาณ มีพระเมตตาพรหมวิหารเป็นบุเรจาริกตั้งพระไทยจะโปรดเวณียสัตว์ทั้งปวง ทั้งเทวดามนุษย์ครุฑ นาค และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้สำเร็จมรรคผลเอาตนออกจากสังสารทุกข์ไปสู่สุคติภูมิในภพเบื้องหน้า จึงมีพระราชโองการมาณพระบัณฑิตสุรสีห์นารถดำรง

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ทัศนียภาพวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มองจากห้องสนามหลวง

ในระหว่างพิธีแรกนาขวัญ

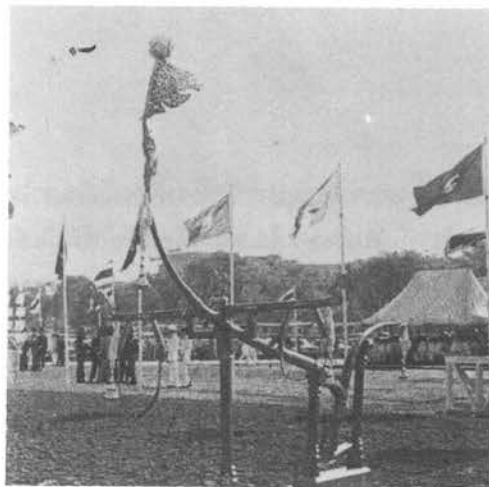

พระโกเสี่ยงท่ายในพิธีแรกนาขวัญ

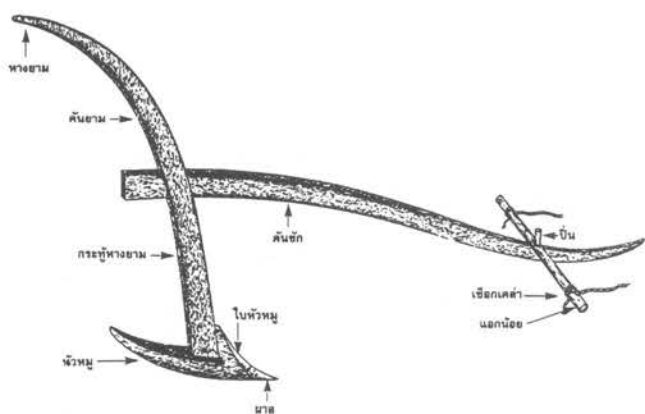
เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า อาหารธัญธิดา ชีวิตร์จะตั้งอยู่ได้ด้วยอาหาร สมณพราหมณาจารย์แลอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงที่จะได้บำเพ็ญศีลทานการกุศลจำเริญไปในพระพุทธศาสนาก็มีผลธัญญาหารเป็นที่ตั้ง แล ณ ปีมะโรงฉฉศกนี้ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญศีลทาน การพระราชกุศล แผ่ผลอุทิศให้ ภูมเทวดา พฤษเทวดา อากาศเทวดา ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ ผู้รักษาโลกย์ แลท้าวพิรุณราช ท้าววศิวลาทก เทพยเจ้าผู้รักษาพระศาสนา รักษากำพูนจักร นางพระธรรณี นางพระคงคา นางพระโพสพ แลเทพยเจ้าทั้งปวงผู้ผู้ มีเหศรศักดิ์เดช ทุกประเทศทั้งปวง ซึ่งอยู่ในน้ำในบก แลอากาศพิมาน พระเสื้อเมือง ทรงเมือง หลักเมือง แลเทพารักษ์รอบกรุงเจ้าทุ่งเจ้ามาทั้งหลาย ซึ่งได้อนุโมทนาส่วนพระราช

พระยาแรกนและเทพีหาบเงินหาบทองในพิธีแรกนาขวัญ

คันไถในพิธีแรกนาขวัญ

กุศลนั้น แลได้ช่วยทำนุบำรุงให้น้ำท่า น้ำฝนพอสมควร กับต้นข้าว บริบูรณ์ทั่วไปในพระราชอาณาเขตร์ ต้นข้าวให้มผลออกรวง ดูจงพวงเงินพวงทอง ดังเอามาเมล็ดเข้ามากองไว้ในกลางทุ่งกลางนาขอให้ปราศจากลืบ ชูย บั้ง เฟี้ย หนู หนอน อย่าบ่อนเบียนบังเกิดวิบัติ โภยต่าง ๆ ได้เลย ให้ต้นข้าวมีผลเต็มเมล็ดเต็มรวง เต็มไร่เต็มนาเต็มทุ่งเต็มท่า ทุกแห่งทุกตำบลทั่วไป ในภูมิผลมณฑลขอบขันทเสมาเข้าหลวงให้เหลือฉาง ยิ่งขุนนางให้เต็มเปี่ยมอย่ารับรู้พร่อง ด้วยเดชเดชะพระบารมีที่ทรงสร้างพระราชกุศล เป็นต้นที่บำรุงพระศาสนาแลทรงอุทิศพระราชทานวัดอุทยานทั้งหลาย มีอาหารทานเป็นที่ตั้งยังบุคคลให้บริโคอัมบริบูรณ์ ไปฉันทิด ขอให้น้ำท่า น้ำฝน ต้นข้าวกล้า แลผลธัญญาหารบริบูรณ์ไปในพระราชอาณาเขตร์ ดังต้นข้าวให้พาสาลีมาบังเกิดอุดมไปทุกปี โดยอำนาจพระบารมีนี้เถิด"

เดือนเก้าพระราชพิธีพืชมงคล หมายถึงพิธีการขอฝน มิได้กล่าวถึงในกฎหมายเตียรบาลและใน

จดหมายเหตุของขุนหลวงหาวัด แต่ก็เป็นสิ่งถือปฏิบัติในแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา ตามตำราของพราหมณ์อ้างว่า ในเดือนเก้า มีพระราชพิธีพืชมงคลมหาเมฆบูชา วัดฤประสงค์คีเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และเป็นประโยชน์แก่พืชพรรณธัญญาหาร

๔. พิธีกรรมในวันธรรมชาวนของชาวบ้านอยุธยา

เป็นพิธีกรรมที่มีจุดประสงค์เดียวกันกับพระราชพิธีดังกล่าวมาแล้ว คือเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องด้วยความสมบูรณ์ของพืชผลในไร่นา และเนื่องด้วยความเชื่อทางศาสนา ภูตผีวิญญาณเทวดา ความเชื่อจากพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ และเนื่องด้วยความเป็นสิริมงคลแก่สมาชิกในกลุ่มสังคมของชาวบ้านอยุธยา

ก่อนที่จะกล่าวถึงพิธีกรรมในวันธรรมชาวนของชาวบ้านอยุธยานั้น ผู้เขียนขอเสนอ "บทเพลงชีวิตชาวนาอยุธยา" ไว้ ณ ที่นี้ ด้วยเป็นลำนำแห่งวิถีชีวิตลูกทุ่งชาวกรุงเก่า ที่พวกเราทั้ง ๑๖ อำเภอของจังหวัดพระนครศรีอยุธยารู้จักกันเป็นอย่างดีผู้เขียนร้องเพลงนี้ได้ตั้งแต่ยังเยาว์วัยโดยจดจำเนื้อร้องและทำนองจากแม่ของผู้เขียนเอง

"ฉันเป็นลูกชาวนา อยุธยาบ้านเกิดเมืองนอน ตั้งแต่เช้าแดดอ่อน ฉันหาบคอนคันไถสู่ทุ่ง หามายันผดุง บำรุงเศรษฐกิจของไทย แดดกล้าแลมแรง สายฝนกระหน่ำลงไป ชาวนาภูมิใจ ข้าวไทยดีเด่น เหนื่อยยากกล้าเคียว ใครจะเห็นใจเรา โอละเห่ ๆ..เห่เอ๋ย ข้าวไทย ช่วยไทย เป็นเอกราช ต่างชาติมอง

เห็นความดี เราชาวนา หน้าแล้ง รื่นเร้งเต็มที ความ
สุขนั้นมีตามประสาคนไทย”

ผู้เขียนมีโอกาสได้มีส่วนร่วม รับรู้ เกี่ยวกับ
พิธีกรรมในวัฒนธรรมข้าวของชาวบ้านอยุธยาอยู่
ส่วนหนึ่ง ซึ่งชาวนาได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้ง
โบราณกาล ดังต่อไปนี้

พิธีกรรมเพื่อการบวงสรวง ได้แก่ พิธีแห่
นางแมว กล่าวคือ ถ้าปีใดฝนแล้งหรือฝนมาซ้ำติดปกติ
ชาวบ้าน ก็จะทำพิธีแห่นางแมวกัน และภายหลัง
จากทำพิธีแล้ว ฝนก็จะตกลงมาจริง ๆ ชาวบ้านเชื่อ
ว่าแมวเป็นสัญลักษณ์ของความแห้ง หรือถือว่าแมว
เป็นตัวแล้ง เมื่อถูกสาดน้ำก็หายแล้ง การสาดน้ำ
แมวจึงถือเป็นเคล็ดว่า เมื่อสาดน้ำแมวซึ่งเป็นตัวแล้ง
ท้องนาจะไม่แล้งอีกต่อไป

วันที่แห่นางแมว ชาวบ้านจะจัดการเอาแมว
ใส่ชะลอม เอาไม้คานสอดเข้าไปในชะลอม แล้วหาม
แห่กันไป เดินไปถึงบ้านไหนก็เชื้อเชิญให้ออกมาร่วม
พิธีเจ้าของบ้านก็จะเอากะบวยตักน้ำในตุ่มหน้าบ้าน
แล้วสาดลงไปในชะลอมนางแมว ในขบวนแห่จะมี
คนตีกลอง ตีกรับ ตีฆ้อง หรือตีฉิ่ง แล้วร่วมกันร้อง
เพลงแห่นางแมว

นางแมวเอ๋ย	มาร้องแจ้ว ๆ	นางแมวขอไก่อ	
ขอไม่ได้	ร้องให้ขอฝน	ขอน้ำมนต์	รดแมวซักที
แมวขำดี	มีแก้วมัยนา	ออกมากเตือนหก	ฝนตกทุกที
มาป็นี่	ไม่มีฝนเลย	พ้อตาลูกเขย	นอนเกยหน้าผาก
พ้อหม้ายลูกมาก	มันยากเพราะข้าว	คนหนุ่มคนสาว	คนเค่งหัวลง
พาเด็กน้อย	มาเล่นนางแมว	มาร้องแจ้ว ๆ	ฝนก็เทลงมา”

พิธีกรรมเพื่อการเพาะปลูก จะกระทำในช่วง
ปลูกข้าว เพื่อเป็นการขอโอกาส ขออนุญาต บวง
สรวง บนบาน บอกกล่าว ผাগฝั่ง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับ
ข้าว และการเพาะปลูกแก่เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ขอให้การเพาะปลูกข้าวในปีนั้น ๆ ดำเนินไปด้วยดี
ทั้งคน ข้าว สัตว์ประสพแต่สวัสดิมงคล ปราศจาก
อันตรายต่าง ๆ และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าว
และสิ่งที่เกี่ยวข้อง พิธีกรรมประเภทนี้มีหลายอย่าง
ที่ทำกันในหมู่ชาวนาทั่วทุกภาคของประเทศไทย
สำหรับที่อยุธยาที่เราคุ้นเคยกันดีก็คือ **พิธีอัญเชิญแม่
โพสพลงนา** ชาวนาอัญเชิญขวัญข้าว หรือแม่โพสพ

ขึ้นไว้บนยุงหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว ดังนั้นเมื่อจะ
หว่านข้าวจะต้องอัญเชิญแม่โพสพลงมาอีกครั้ง
เจ้าของข้าวจะจัดพิธีขึ้นภายในครอบครัว เอาขวัญ
ข้าวที่เก็บไว้มารวมกับข้าวปลูกแล้วบอกกล่าวด้วย
ถ้อยคำดี ๆ ขอให้แม่โพสพอย่าตกใจ ผากแม่โพสพ
ไว้กับแม่ธรณีพระภูมิ และผีต่าง ๆ ในทุ่งนา

พิธีกรรมเพื่อการบำรุงรักษา เป็นพิธีกรรม
เพื่อบำรุงรักษาข้าวกล้าให้เจริญงอกงามปลอดภัย
จากสัตว์ต่าง ๆ หนองต่าง ๆ เพลี้ยต่าง ๆ หรือถ้าเกิด
ศัตรูเหล่านี้ก็ให้หายไปเสีย และเพื่อแสดงความ
อ่อนน้อมต่อข้าว และสิ่งเกี่ยวข้อง พิธีกรรม
ประเภทนี้จัดขึ้นระหว่างการเพาะปลูกจนกระทั่งเก็บ
เกี่ยว พิธีที่รู้จักกันดียิ่งในอยุธยา คือ พิธีทำขวัญแม่
โพสพ ด้วยมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่า แม่โพสพเป็น
เทพธิดาแห่งข้าว เมื่อข้าวตั้งท้อง ชาวบ้านจึงเชื่อว่า
แม่โพสพคงมีอาหารเหมือนคนแพ่ท้อง ชาวนาจึงให้
มีพิธีทำขวัญข้าว ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะ
ทำพิธีทำขวัญข้าวในวันศุกร์ เพราะมีคำพังเพยว่า
“วันศุกร์ทำขวัญข้าว วันเสาร์ทำขวัญควาย” ข้าวใน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะเริ่มตั้งท้องหลังจาก
ออกพรรษาแล้ว อยู่ในราวระยะเดือน ๑๐ น้ำหลาก
เข้าเต็มท้องทุ่ง ต้นข้าวแตกกอออกงามอย่างรวดเร็ว
เพราะได้ปุ๋ยจากธรรมชาติที่มาพร้อมกับสายน้ำ ต้น
ข้าวรุดต้นขึ้นเหนือน้ำ ออกปลื้มใบเลี้ยงยอดสั้น
กาบบาง ๆ ที่ห่อหุ้มลำต้นป้องกันกลาง บอกลักษณะว่า
แม่โพสพกำลังตั้งท้องแล้วถึงเวลาที่จะต้องทำขวัญข้าว
เป็นการขอบคุณและเอาใจแม่โพสพที่ให้ความอุดม
สมบูรณ์แก่ผืนนา ผู้ประกอบพิธีต้องเป็นผู้หญิงคือ
แม่เรือน เครื่องสังเวยที่จะนำไปทำพิธีทำขวัญข้าว

บรรจุกอยู่ในถาดซึ่งมีเฉลวตกแต่งด้วยธงสีสามสี
ชะลอมตอกไม้ไผ่ใบเล็ก ๆ ซึ่งใส่เครื่องสังเวยที่มีรส
เปรี้ยวเช่น ส้ม มะขามเปียก และกล้วย อ้อย ที่หั่น
เป็นชิ้นเล็ก ๆ นอกจากนี้ก็มีมะพร้าวอ่อน แป้งหอม
น้ำอบ น้ำมันใส่ผม หวี กระຈก ผ้าชิ้นสไบของใหม่
ตลอดจนหมาก พลุ บุหรี่ และดอกไม้ธูปเทียน

วันทำพิธีคือวันศุกร์ตอนบ่าย แม่เรือนผู้จะ
ทำพิธีจะนำเครื่องสังเวยไปที่นาของตนเลือกจับต้นข้าว
ตรงกอข้าวที่ดูหนาแน่นที่สุดรวบเข้าหากัน แล้ว
ประพรมใบข้าวด้วย น้ำอบ แป้งหอม ก่อนเอาน้ำ
มันใส่ผมลูบแล้วใช้หวี ๆ ใบข้าวไปมา พาดวางผ้าชิ้น
ผ้าสไบทาบลง แล้วยกกระຈกเงาขึ้นส่อง เป็นที่ว่าได้
แต่งเนื้อแต่งตัวให้แก่แม่โพสพ จากนั้นจึงพรมด้วย
น้ำมันต์ (ชาวบ้านที่จังหวัดอยุธยาจะนำน้ำมันต์ที่ได้
จากพิธีวันออกพรรษามาใช้พรมต้นข้าว เพราะถือ
กันว่าน้ำมันต์ออกพรรษาจะทำให้ข้าวออกรวงได้ง่าย)
พนมมือกล่าวรับขวัญดังนี้

“แม่ศรี แม่โพสพ แม่ณพดารา แม่จันทระเทวี
แม่ศรีสุตา เชิญแม่มา มาสังเวย เครื่องกระยาบวช
อยู่บ้านนอกบ้านนา อยู่เขาคิชฌกูฏ ขอเชิญให้แม่มา
แพ่ท้องแพ่ไส่อยากกินเปรี้ยวกินหวาน กินมันกินเค็ม
นานอกนาใน นาข้าวนาขนา ขอเชิญแม่มา สังเวย
เครื่องกระยาบวช”

กล่าวจบแล้วก็นำเอาชะลอมใส่เครื่องสังเวย
ผูกติดกับเฉลวที่มัดอยู่กับลำไม้ไผ่ปักไว้หน้าบริเวณ
กอข้าวนั้น เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว พิธีกรรมนี้ทำเพื่อ
ให้ได้ผลผลิตมาก เพื่อให้คนสัตว์ปลอดภัยในการ
เก็บเกี่ยว และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าว
ตลอดถึงสิ่งที่เกี่ยวข้อง พิธีกรรมประเภทนี้จัดขึ้น
ช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว เช่น พิธีเชิญข้าวขวัญ (เก็บ
ข้าวขวัญ) ที่อยุธยา ซึ่งจะทำในวันศุกร์ วันจันทร์
หรือวันธงชัย ซึ่งถือว่าเป็นวันมงคล ผู้ที่ทำพิธีจะ
ต้องเป็นผู้หญิง วัตถุประสงค์ของการทำพิธีเชิญข้าว
ขวัญก็เพื่อขอขมาแม่โพสพที่ได้เก็บเกี่ยวและเหยียบย่ำ
เครื่องสังเวยที่ใช้ประกอบพิธีได้แก่ ขนมต้มแดง
ขนมต้มขาว กล้วย ไข่ เผ้านึ่ง สายสร้อย กระຈก หวี

แป้ง น้ำหอม นำเครื่องสังเวยใส่กระบุงไปวางไว้ที่นา
ผู้ประกอบพิธีจะเก็บข้าวที่ตกอยู่ในนามาหนึ่งกำ
ประมาณ ๓-๗ รวง แล้วใส่กระบุง อัญเชิญแม่
โพสพกลับบ้าน เอาเครื่องสังเวยกลับมาด้วย พอถึง
ลานนวดข้าวก็เอาเครื่องสังเวยวางไว้บนลอมข้าว
ประมาณหนึ่งชั่วโมงจึงเก็บได้

พิธีกรรมเพื่อการเฉลิมฉลอง เป็นการเฉลิม
ฉลองผลผลิตที่ได้ ถือโอกาสเลี้ยงอาหารเพื่อนบ้าน
และแขกบ้านเพื่อเซ่นสังเวยเทพดาอารักษ์ลี้ภัยศัตรู
ต่าง ๆ ที่ได้ให้การคุ้มครองปกป้องรักษาคนสัตว์
พืชพรรณธัญญาหารให้ได้ผลดี อยู่เย็นเป็นสุขตลอด
ฤดูกาลที่ผ่านมา เมื่อได้เก็บเกี่ยวแล้ว จึงตอบแทน
ความเมตตากรุณาเหล่านั้น และขอโหลิกรรมถ้าได้
เคยล่วงเกินโดยมิได้ตั้งใจ ในโอกาสเดียวกันชาวนา
อาจนิมนต์พระสงฆ์มาบำเพ็ญบุญ หรือไม่ก็ไปร่วม
ทำบุญที่วัด แล้วอุทิศส่วนกุศลให้เทพเจ้า และสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ด้วย พิธีกรรมประเภทนี้ จัดขึ้น
หลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว พิธีที่ผู้เขียนเคยเห็นที่ชาวนา
อยุธยาทำ เช่น พิธีกองข้าว พิธีบุญคุณลาน เป็นต้น
พิธีกรรมเพื่อการเฉลิมฉลอง ในภาคอื่น ๆ
มีจัดกันหลายพิธี นักศึกษา กศ.บป. เขียนเล่าเรื่อง
พิธีกรรมในบ้านของตนหลังเกี่ยวข้าวแล้วได้เป็นอย่างดี
เช่น พิธีบุญข้าวจี พิธีบุญพระเวส พิธีสู่ขวัญวัวควาย
 เป็นต้น

ชีวิตชาวนาในช่วงเกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นที่
เกิดของเพลงพื้นบ้านต่าง ๆ จึงมีการละเล่น และ
ประเพณีการร้องเพลงในนาเกี่ยวข้าวและลานนวดข้าว

ดังที่เนื้อเพลงตอนหนึ่งกล่าวถึงชีวิตชวานาอยุธยาไว้ว่า
“...เราชวานา หน้าแล้งรินเริงเต็มที ความสุข
นั้นมี ตามประสาคนไทย”

ในช่วงนั้น ท้องทุ่งนาทุ่งเก่า เต็มไปด้วยรวง
ข้าวสีเหลืองทอง นำมาซึ่งความสดชื่น เบิกบานใจ
แก่ผู้เป็นเจ้าของนา การเก็บเกี่ยวเกิดขึ้น จึงเกิดเป็น
เพลงแห่งความปิติเริงที่รู้จักกันดีเช่นเพลงเกี่ยวข้าว
เพลงเดินรำรำเคียว เพลงส่งฟาง เพลงชักกระดาน
 ฯลฯ

น่าเสียดาย ท้องทุ่งนาทุ่งเก่าที่เปลี่ยนไป
เพราะชวานาหลายคนเชื่อว่า **มีนา** (หรือทำนา)
ไม่รวย

แต่ **ขายนา ชีรวัย**

โรงงานอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร ทาวน์เฮาส์
ตลอดจนธุรกิจข้ามชาติ

เข้ามาแทนที่ผืนท้องทุ่งนา...แล้วเราจะเหลือ
อะไร? **“วัฒนธรรมข้าว”** คืออะไร?

๕. เนื้อนาบุญ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมเกี่ยวกับ ข้าว และการทำนา

ความหมายที่เกี่ยวกับเนื้อนาบุญ ปรากฏอยู่ใน
ประกาศพระราชพิธีพืชมงคลในสมัยรัชกาลที่ ๔
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์โดยละเอียดลึกซึ้ง มีเนื้อหา
สาระที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนา

ประกาศพระราชพิธีพืชมงคลนั้น เป็นคำภา
ษาบาลีพระราชานิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ อ่านทำนอง
สรภัญญะ จบแล้วดำเนินความภาษาไทยเป็นคำร้อย
แก้ว เนื้อความเป็นคำอธิษฐาน ๔ ข้อ ดังนี้

ข้อ ๑. เป็นคำนมัสการสรรเสริญพระคุณ
พระพุทธเจ้าว่า ทรงดับทุกข์ ได้มีพระหฤทัยคงที่
ทรงปลูกธรรมให้เจริญงอกงามจรรูญแก่บรรดาสาวก
พุทธเวไนยสืบ ๆ มา แม้ว่าโลกจะเร่าร้อนด้วยเพลิง
กิเลส พระสัทธรรมอันมีผลเป็นอมตะ ก็ยังงอกงาม
ได้ด้วยเดชะพระบารมีของพระองค์ บัดนี้เราทั้ง
หลายบูชาพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น กับพระธรรม
และพระสงฆ์แล้วจะปลูกพืชคือ **บุญในพระรัตนตรัย**

อันเป็นเนื้อนาบุญอย่างดี พืชคือบุญนี้ผลิตผลเป็นญาณ
ความรู้ อันเป็นเครื่องถ่ายทอดทุกขในโลก สามารถ
ส่งผลให้ได้ทั้งในปัจจุบัน และในกาลภายหน้าสืบ ๆ
ไปตามกาลอันควรจะให้ผลเป็นอุปการะนานาประการ
ขอให้พืชคือบุญที่เรากว่านแล้ว จงให้ผลตามความ
ปรารถนา อนึ่งขอให้ข้าวกล้าและบรรดาพืชผลที่หว่าน
ที่เพาะปลูกลงในที่นั้น ๆ ทัวพระราชอาณาเขตจง
งอกงามจรรูญตามเวลา อย่าเสียหายโดยประการใด ๆ

ข้อ ๒. ยกพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดง
การทำนาของพระองค์แด่พราหมณ์ชวานาผู้หนึ่งว่า

“ศรัทธา-ความเชื่อ เป็นพืชพันธุ์ข้าวปลูก
ของเรา ตบะ-ความเพียร เผาบาปเป็นเมล็ดผ่น
ปัญญา-ความรู้ เป็น แอก และไถ หิริ-ความ
ละอายใจ เป็นงอนไถใจ เป็นเชือก สติ-ความระลึกได้
เป็นผาล และปลูกเราะวังกาย ระวังวาจาและสำรวม
ระวังในอาหาร ทำความซื่อสัตย์ให้เป็นท่อไขน้ำ มี
โสรัจจะ-ความสงบเสงี่ยมเป็นที่ปลดไถ มีวิริยะ-
ความเพียรเป็นแรงงานชักแอกไถ เป็นพาหนะนำไป
สู่ที่อันเกษม จากเครื่องผูกพันที่ไม่กลับ ที่ไปแล้ว
ไม่เศร้าโศกการไถของเราเช่นนี้มีผลเป็นอมตะไม่รู้ตาย
บุคคลมาประกอบกรไถเช่นว่านี้แล้วย่อมพ้นจากทุกข์
สิ้นทุกประการ” ดังนั้นยกขึ้นเป็นคำอธิษฐานว่า ที่
พระพุทธเจ้าตรัสนี้เป็นความสัตย์จริง ด้วยอำนาจ
แห่งความสัตย์นี้ ขอให้ข้าวกล้า และพืชผลที่หว่าน
ที่เพาะปลูกจงงอกงามทั่วภูมิภาคอันเป็นราช
อาณาเขต

ข้อ ๓. ยกพระคาถาอันเป็นภาษิตของพระ
เตมีย์โพธิสัตว์ ความว่า

“บุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ย่อมจรรูญพูน
เกิดแก่เขาพืชที่หว่านในนาของเขาอย่างงอกงาม จำเริญ
เขาย่อมได้รับบริโภคนผลแห่งพืชพันธุ์ที่หว่านแล้ว”
และว่า

“บุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร อันศัตรูหมู่
มิตรไม่อาจย่ำยีได้ดุจไม้ไทรมีรากและฐานอันงอกงาม
พายุไม่อาจพัดพานให้ล้มไปได้ฉนั้น” มาตั้งเป็น
สัตยาธิษฐานว่า ด้วยอำนาจสัจวาจานี้ ขอให้ข้าว
กล้าและพืชผลที่หว่านเพาะปลูกในภูมิภาคทั่ว
ราชอาณาจักรงอกงามไพบูลย์

ข้อ ๔. อ้างพระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งทรงพระเมตตากรุณาแต่ประชากรราษฎร ตั้งพระราชหฤทัยจะบำรุงให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้าเป็นความสัตย์จริง ด้วยอำนาจความสัตย์นี้ขอให้ข้าวกกล้า และพืชผลงอกงามบริบูรณ์ทั่วราชอาณาจักร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีน้ำพระทัยเปี่ยมล้นไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตร แก่ชนชาวสยาม พลกนิกรในพระราชอาณาจักร ทรงชี้แนะหนทางแห่งชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธองค์ และการประกอบสัมมาอาชีวะของชาวนา ด้วยภาษาไพเราะลึกซึ้ง จาก เนื่อนาบุญ... และนาข้าว อันอุดมสมบูรณ์

สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้าต่าง ๆ

ความเชื่อ การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้าต่าง ๆ ในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาของสังคมไทยทางประวัติศาสตร์ถือว่า เป็นภูมิปัญญา มีดังนี้

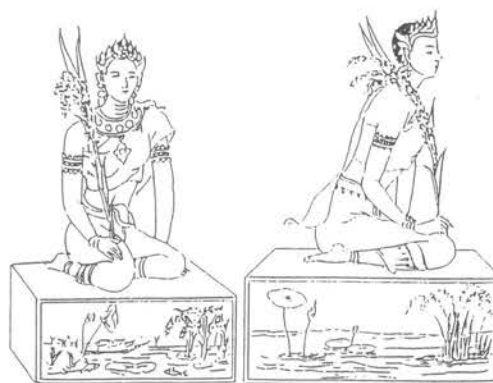
พระรัตนตรัย คือ ที่พึ่งสูงสุดของมนุษย์และเทวดา พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับข้าว และการทำนา ต้องระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยก่อน เพื่ออัญเชิญพระคุณมาเป็นที่พึ่งเป็นพลังอำนาจลดบันดาลให้เกิดความสำเร็จตามปรารถนา ทั้งเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ก็จะต้องสนองต่อความต้องการของพิธีกรรมนั้น ๆ อย่างเต็มที่

ท้าวอุดมหาราช หรือที่รู้จักกันในนามท้าวจตุโลกบาล เป็นเทพรักษาโลกทั้ง ๔ ทิศ พิธีกรรมและการทำนาหลายพิธีต้องเซ่นสังเวย มีท้าวภูเวทิสฤดรเป็นใหญ่ในหมู่ยักษ์ท้าวอตรฐ ทิศบูรพาเป็นใหญ่ในหมู่คนธรรพ์ ท้าววิรุฬหก ทิศทักษิณเป็นใหญ่ในหมู่เทวดา ท้าววิรูปักษ์ ทิศปัจจิมเป็นใหญ่ในหมู่นาค

แม่ธรณี ตามคติศาสนาพราหมณ์ นับถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งดินและศาสนาพุทธก็ไม่ปฏิเสธเรื่องนี้ ดังจะเห็นได้วก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ พระองค์ได้ต่อสู้กับพระยามาร และไพร่พลอย่างหนัก แม่ธรณีได้ช่วยพระองค์โดยบีบน้ำจากมวยผม ซึ่งเป็นน้ำที่

พระอิศวร

แม่โพสพด้านหน้า

แม่โพสพด้านหลัง

พระยานาก

พระแม่คงคา

พระพุทธรูปเจ้าเคยกวาดอุทิศไว้แต่ก่อน ทำให้พระยา
มารพ่ายแพ้ พิธีกรรมหลายอย่างจึงต้องบูชาแม่ธรณี

พระภูมิเจ้า เป็นโอรสของท้าวทศราชกับนาง
สันทา ครองกรุงพาลี ท้าวทศราชเรียกอีกชื่อ “ท้าว
กรุงพาลี” มีโอรส ๙ พระองค์ เป็นพระภูมิมีนาม
และหน้าที่ต่าง ๆ กันดังนี้

๑. พระชัยมงคล ดูแลรักษาโรงเรียนต่าง ๆ
๒. พระนครราช ดูแลรักษาน้ำใต้ประตูป้อมค่าย
๓. พระเทพเพนทร์ ดูแลรักษาคลองลัด
๔. พระชัยกษัตริย์ ดูแลรักษาทุ่งฉาง
๕. พระคนธรรม ดูแลรักษาประจำโรงพิธีต่าง ๆ
๖. พระธรรมโหรา ดูแลรักษาไร่นา
๗. พระเทวเถระ ดูแลรักษาวัดวาโบสถ์วิหาร
๘. พระธรรมิกราช ดูแลรักษาพืชพรรณต่าง ๆ
๙. พระธรรมา ดูแลรักษาแม่น้ำ ลำคลอง หนองบึง

พระภูมิแต่ละองค์ มีบริวารจำนวนมาก ซึ่ง
ประจำอยู่ตามศาลต่าง ๆ แทนพระภูมิ

แม่คงคา เป็นเทพเจ้าประจำน้ำในแม่น้ำลำคลอง
ห้วยหนองที่มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง
ๆ ที่จัดขึ้นแม้ว่าจะไม่บูชาแม่คงคาโดยตรง แต่ก็ต้อง
ระลึกถึงบุญคุณทุกครั้งที่ทำบุญ ในเทศกาลลอย
กระทงทุกปี ชาวนาจะถือโอกาสแสดงความเคารพ
และกตัญญูขอขมาลาโทษ หรือขอโทษกรรมต่อแม่
คงคาเป็นครั้งสำคัญทุกปี

พระพิรุณ เป็นเทพแห่งฝนตามคติศาสนา
พราหมณ์ แต่พระพุทธรูปศาสนาก็ไม่ขัดในเรื่องนี้ พระ
พิรุณมักจะต้องกระทำจากเทพองค์อื่น ๆ อีกต่อหนึ่ง
จึงจะมีผลต่อมนุษย์ เช่น ต้องจุดบั้งไฟบูชาแถน
ให้แถนเตือนพระพิรุณให้น้ำแก่นาค เพื่อนาคจะได้
พ่นสุโลกอีกต่อหนึ่ง หรือไม่ก็ต้องแห่นางแมว เป็นต้น

นาค เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับข้าว
และการทำนาอย่างใกล้ชิด ในฐานะเป็นผู้พ่นน้ำให้
แก่นมนุษย์และในฐานะผู้ทรงแผ่นดิน ในฐานะเป็นผู้
ให้น้ำ แต่ละปีนาคจะพ่นน้ำให้ตกในจักรวาลโดย
แบ่งสรรปันส่วนให้ตกในมหาสมุทร ในป่าหิมพานต์
ตกในมนุษยโลก ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในปณิน ๓
ซึ่งรวมถึงจำนวนนาคที่ทำหน้าที่ให้น้ำในแต่ละปีด้วย
ส่วนนาคที่ทำหน้าที่ทรงแผ่นดิน ได้แก่ นาคประจำวัน

ประจำเดือนนั้น มนุษย์ต้องให้ความเคารพยำเกรง และปฏิบัติให้ถูกต้องไม่เช่นนั้นจะเกิดโทษได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งทิศนาศต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามปกตินาศ ประจำอยู่ในเมืองบาดาล แต่นาคเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ต้องขึ้นไปได้น้ำและทรงแผ่นดินแต่ละปี อนึ่งทิศนาศอนันนั้นถือว่าสำคัญยิ่ง อย่าประกอบพิธีกรรมที่ทำหายนาศ เช่น แรกโถงนา ต้องโกทวนเกล็ดนาศ เป็นต้น ทิศนาศนิยมเครื่องครัดคือทิศประจำเดือน ได้แก่เดือน ๔,๕,๖ นาคเอาหัวไปทิศปัจฉิม ทางไปทิศบูรณ ท้องไปทิศอุดร หลังไปทักษิณ แรกโถงนาต้องตั้งโถไปทิศบูรณ เดือน ๗,๘,๙ เอาหัวไปทิศอุดร ทางไปทักษิณแรกโถงนาตั้งโถไปทิศบูรณ

แม่โพสพ ถือว่าเป็นเทพเจ้าประจำข้าว แต่ละถิ่นมีคติที่มาของแม่โพสพแตกต่างกัน บ้างเชื่อว่าเป็นเทพธิดาในสวรรค์ ชายาพระอินทร์เมื่อหมดบุญในสวรรค์จึงลงมาเกิดเป็นข้าว ด้วยนางสงสารมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่อย่างอดอยาก ไม่มีอาหารกิน โดยนางได้รับความช่วยเหลือจากพระฤๅษีตาไฟในป่าหิมพานต์ ให้ได้เป็นข้าวกระจายไปทั่วโลกเป็นอาหารของมนุษย์ได้ตามความปรารถนา แต่บางคติถือว่าแม่โพสพเกิดจากอำนาจญาณอันแก่กล้าของพระฤๅษีตาไฟที่ตั้งใจบำเพ็ญให้เกิดเป็นอาหารของมนุษย์ แต่บางคติถือว่าแม่โพสพเป็นวิญญาณของลูกตายายคู่แรกของโลกที่เสียชีวิตไปเนื่องจากไม่มีอาหารกินเมื่อตายแล้วจึงเกิดเป็นข้าว บางคติถือว่าแม่โพสพเป็นเทพเจ้าแห่งข้าวที่ถูกสร้างขึ้นพร้อมโลก เป็นเทพผู้หญิง

พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ เป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าว และการทำนา หรือพิธีกรรมอื่น ๆ ต้องบูชาพระลึงค์เวทย์เทพทั้งสามองค์นี้อยู่เสมอ

ผิตาแฮก เป็นผีทุ่งผืนนา เข้าใจว่าเป็นผีนอกศาสนา หรือผีพื้นบ้านที่มีมาก่อนศาสนา ซึ่งชาวนายังนับถือกันสืบมา โดยเมื่อสร้างไร่สร้างนาขึ้นมาแล้วจะเชิญผิตาแฮกมาประจำที่นา นั้น ๆ แล้วก็เลี้ยงดูฝากฝังบอกให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ประจํานาทุ่งนั้น ๆ การเช่นสังเวทย์ผิตาแฮก ถ้าเคยเช่นด้วยเครื่องใดก็ต้องเช่นด้วยสิ่งนั้นลดไม่ได้

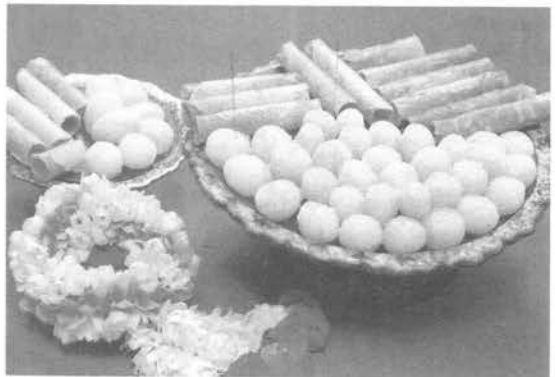
ผีทุ่ง ผีนา ผีป่า ผีขุนน้ำ เป็นผีกลุ่มหนึ่งอยู่

ขนมเทียนสลัดงา

ซอ่ม่วง

ทองหยอด ทองม้วน

ข้าวเป็นอาหาร

ศรัทธาเป็นพืช

ตะบะเป็นผล

ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ

การทำงานนี้ หรือถ้าไม่ใช่การทำงาน
ก็การปลูกพืชทำกิจกรรมนี้เป็นสิ่งที่
สำคัญมาก สำคัญยิ่งสำหรับประเทศชาติ
ถ้าไม่มีใครทำนา ถ้าไม่มีใครเพาะปลูก
ประเทศชาติก็ไม่มีทางอยู่ได้เพราะการเพาะ
ปลูกนี้เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์

กระแสพระราชดำรัส

นอกศาสนา หรือเป็นบวรากรของผีในศาสนา ถ้า
นับถือก็ต้องเซ่นสังเวยทุกปีเช่นกัน

๖. บทสรุป

ชาวอยุธยาภาคภูมิใจในพระมหากษัตริย์คุณ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
มหาราชที่ทรงห่วงใยเกษตรกร—ชาวนาอยุธยาตลอดมา
อาทิ ทรงมีพระราชดำริในการจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพ
บางไทร ทรงเสด็จพระราชดำเนินแก้ปัญหาการทำ
นาของชาวนาดำบลห่อหมก อำเภอบางไทร ทรงมี
พระราชดำริเรื่องการชลประทานในพื้นที่ทุ่งมะขาม
หย่อง ตลอดจนทรงเสด็จพระราชดำเนินเกี่ยวข้าวที่
ทุ่งมะขามหย่อง

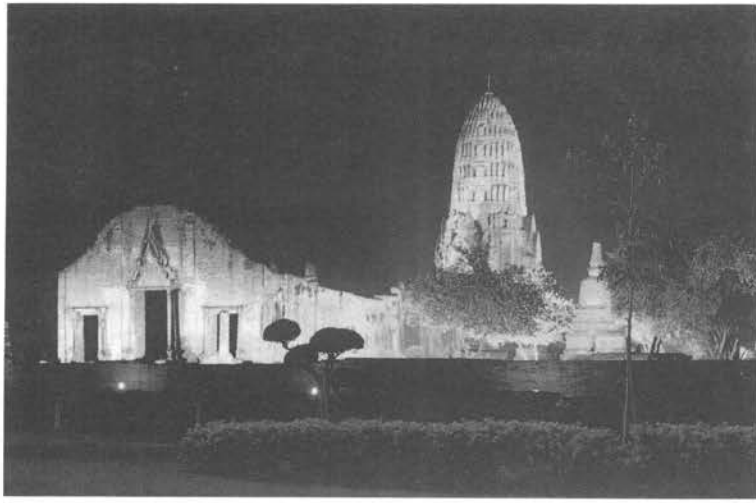
ขอพระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

สิ่งมีคุณค่าที่อยู่ในวัฒนธรรมข้าวของชาว
อยุธยายังมีอีกมาก สมควรที่จะจัดการบริหารงาน
ด้านวัฒนธรรมข้าวของชาวอยุธยา โดยมีการศึกษา
ค้นคว้าวิจัย นำเสนอ และจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ใน
รูปลักษณะของ

พิพิธภัณฑ์ชาวนาอยุธยา

บรรณานุกรม

- กึ่งแก้ว อัดดากร. "บทบาทของพิธีกรรม" เอกสารการสอน
ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช หน่วยที่ ๖,
ชุดไทยศึกษา : อารยธรรม, พระนคร : โรงพิมพ์
ป. สัมพันธ์พาณิชย์, พ.ศ. ๒๕๓๑.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, "พระมหากษัตริย์กับการเกษตร"
ข้าวกับวิถีชีวิตไทย, พระนคร : อมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์
พับลิชชิ่ง, พ.ศ. ๒๕๓๖.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, วันสำคัญ
โครงการปรีณรงค์วัฒนธรรมไทย และแนวทางในการ
จัดกิจกรรม, พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
พ.ศ. ๒๕๓๗.
- ข้าวกับวิถีชีวิตไทย, พระนคร : อมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์
พับลิชชิ่ง, พ.ศ. ๒๕๓๖.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, วันสำคัญ
โครงการปรีณรงค์วัฒนธรรมไทย และแนวทางในการ
จัดกิจกรรม, พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
พ.ศ. ๒๕๓๗.
- ศิลปากร, กรม, นานาสาระในวัฒนธรรมไทย, พระนคร :
บริษัทศรีเมืองการพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๓๔.
- เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., กฎหมายสมัยอยุธยา, พระนคร :
ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวพร, พ.ศ. ๒๕๑๐.
- เอี่ยม ทองดี "วัฒนธรรมข้าว พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและ
ทำนา..." ข้าวกับวิถีชีวิตไทย, พระนคร : อมรินทร์
พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, พ.ศ. ๒๕๓๖.

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา...ในอนาคต

บวรเวท รุ่งรุจี

เส้นทางการอนุรักษ์มรดกโลกทางศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากรที่ได้เริ่มดำเนินการมาเกือบจะครบศตวรรษ ต้องล้มลุกคลุกคลานมีทั้งมืดและสว่างสลับไปมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งเป็นธรรมชาติของการปฏิบัติงานที่ต้องมีทั้งมืดและถูก ความสำคัญอยู่ที่ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขยอมรับในความผิดพลาดไว้เป็นบทเรียนหรือไม่เท่านั้น

การอนุรักษ์โบราณสถานจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกันให้ลึกซึ้ง เมื่อครั้งก่อนนั้นดูเป็นเรื่องที่ลึกลับซับซ้อน เป็นเรื่องเฉพาะบทที่ต้องทำกันเฉพาะในกรมศิลปากร แต่ประสบการณ์ที่ผ่านมา กรมศิลปากรได้มีนโยบายที่ชัดเจนมานานับ 10 ปีแล้วว่า โบราณสถานนั้นเป็นของคนไทยทั้งชาติที่ต้องช่วยกันดูแลรักษา ลำพังแต่กรมศิลปากรฝ่ายเดียวยากนักที่จะทำได้ให้ถูกใจทุกคน ฉะนั้น ทางที่ดีคือให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยกรมศิลปากรเป็นแกนกลางที่จะประสานงาน

การจัดตั้งโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ถือเป็นโครงการนำร่องครั้งแรกของกรมศิลปากรที่มีเป้าหมายในการที่จะทำให้คนและโบราณสถานอยู่ร่วมกันได้ เพื่อให้นครประวัติศาสตร์แห่งนี้ มีชีวิตฟื้นคืนกลับมาอีกครั้งหนึ่งตามวิถีทางที่เคยเป็นมาในอดีตและให้เห็นคุณค่าความสำคัญซึ่งกันและกัน

ดังนั้น การดำเนินงานตามเป้าหมายของการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นั้น ท้ายที่สุดเมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว กรมศิลปากรจะเป็นเพียงที่ปรึกษาและดูแลงานด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และควบคุมการใช้พื้นที่เท่านั้น ส่วนการบริหารงานอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งในส่วนของกาให้บริการนักท่องเที่ยว การอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ทั้งระบบขนส่งและวัฒนธรรมประเพณีที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต จะต้องเป็นภาระหน้าที่ของคนในท้องถิ่นเข้ามาช่วยกันดูแลและดำเนินการ เพราะกรมศิลปากรได้บอกแล้วว่า มรดกทางศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นของคนไทยทุกคนที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วม

กรมศิลปากร อยากจะเห็นวิถีชีวิตของคนอยุธยาโตแต่น้อยในพื้นที่นครประวัติศาสตร์แห่งนี้ อย่างมีชีวิตชีวาด้วยความรักและเข้าใจ รวมทั้งหวงแหนมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ อนาคตของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาควรจะถูกกำหนดและดูแลรักษาโดยคนอยุธยาตนเอง เพื่อเป็นหลักฐานให้ประจักษ์กันสืบไปว่า “กรุงศรีอยุธยาไม่เคยสิ้นคนดี”

เขียนแผ่นดิน “อยุธยา”

อยุธยาพิณาศแก้ว
เกลื่อนกรรทองเจดีย์
ปราสาทซากไฟทิ
ปรางค์เปลวเสาวิรุสะอื่น
พราวพราวพทุธรูปัน
สูงส่งโยงใจถวิล
ขัดสมาธิกลางกองดิน
เป็นซากกากปูนแล้ว

ตระหง่านพระมหาธาตุตั้ง
ศรีสุทโธโยธยา
สูงสุดต่ำสุดสา-
ไตรลักษณ์ตระหนักให้
ไพชยนต์ยศยิ่งแล้ว
สมมติเทวราชัน
อยุธยาอิงเพ็องพัน
โลหล่อโลล่มลัว

กรุงศรี
ระดาดพื้น
พลอยเทวษ
อาบน้ำค้างหนาว
เป็นศิลป์
วิมุติแก้ว
เป็นเศษ
ระกะกลิ้งกลางสถาน
อาทวา
ถิโยคไฉ
มัญลักษณ์
ถ่องทวงธรรมทน
ลอยสรวรรค์
พิชิตทลัว
โลโลก
เร้งแล้งใจเห็น

อยุธยา

อ. ๑๑ ต.ก. ๒๕๓๔

๑๓.๒๕ - ๑๘.๒๐ น.

วัดมหาธาตุ

อ.เมือง

จ.อยุธยา

Signature

ขวัญข้าวแม่เอ๋ย
แม่เอดกกลม
ใบคือแขน
น้ำใสใส

ขอเชยขอชม
ละองค์อันแอ้น
ค่อยบอกค่อยไทด
คือน้ำสระสง

สะเอดสะเอง
ฝนพราดพราด
รวงสายสร้อย
แม่สำรดย

สะอางแม่ข้าว
คือเพชรคือพลอย
รับทองสาดสอย
สำเร็จลมฝน

เจียรทมอกทมน
ข้าวทมอกมัด
เทลือเป็นทอง
รวงระย้า

แม่ข้าวแต่งตัว
แม่ข้าวตั้งท้อง
เต็มทุ่งเต็มท่า
เป็นสร้อยเป็นสาย

เคียรขอฉาย
ทมอกฟ้าทนาด
หาเถิดมา
บายศรีสู่พาน

ข้ากชนแม่ข้าว
ท้องทุ่งท้องนา
แม่มาอยู่ลาน
ขวัญข้าวแม่เอ๋ย

ขวัญข้าวแม่เอ๋ย

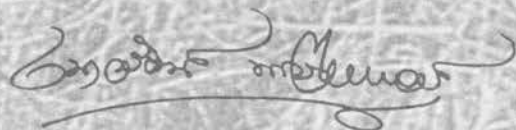
ป. ๑๑ ศ.ก. ๒๕๓๔

๑๕.๐๕ - ๑๕๓๐ น.

ทุ่งบ้านโพธิ์

อ.เสนา

จ.อยุธยา

เห่เอยปลาตะเพียน
ประจงเขียนลักใบลาน
นัดใจได้ใจประสาน
ค่อยสอดร้อยเป็นสร้อยสน

น้ำแม่ฆ้องทุ่ง
ฆ้องท่งในมณฑล
แม่ปลามาเลี้ยงคน
ให้ข้าปลาอยู่ตาปี

แม่ปลาตะเพียนทอง
แม่พาดูกสลักดี
เรียงเล่นในวารี
และเรียงลมหบายเบว

แม่ปลากับแม่ปลัด
แม่เท่งล่อหม่อมเกลา
รู้รู้สร้างเทย้า
คืออภิญญาณอยุธยา

เห่ปลาตะเพียน

จ. ๑๒ ศ.ก. ๒๕๓๔

๑๓.๓๐ - ๑๓.๕๐ น.

บ้านคันตะคือ ต.ทุ่งเขาทอง

อ.เมือง

จ.อยุธยา

๒๕๓๕ ๒๕๓๖

สักดามาถึงบึงพระราม
เมื่อเย็นยามสายจันทร์ตะวันตก
บัดเคยบานดอกเด่นเป็นประจักษ์
บัดจะร่วงแล้วหรือแกวบบัด

ใครจะเด็ดดอกไม้ไปไหว้พระ
ที่ริมสระหนองโสนโพธิ์เพลสลับ
ทั้งโทนัทกับรับดึงเคยทรงรัก
เวลานี้มืดแล้วแกวบพีเดีย ฯ

สักดาเพลนฟุ้งยังจำได้
เสียงขับไม้มโหรีที่ดังทลลง
ทั้งกายพยับเหงื่อหงษ์ประยงค์ยวง
ลอยโผยมโหลมล่วงพระทรงไทร

ภูเขาทองหนองน้ำเคยย่ำทุ่ง
เก็บผักบุ้งสันตดาราหน้าใส
สร้อยดอกกรักสักดาไ้อาลัย
เป็นห่วงใยอยุธยาปลื้มลาเคย

สร้อยสักดา

อ. ๑๑ ต.ก. ๒๕๓๔

๑๘.๕๕ - ๑๕.๐๕ น.

ทุ่งบ้านโพธิ์

อ.เสนา

จ.อยุธยา

๒๐๐๕ ๒๐๒๕

ลำนํ้ากล่อมกรุง

เหยียบเหยือกสำราญ	เรือรงศาอยู่ชยา
เพียงยศพิโยคฟ้า	ชลอมาฟากดิน
ปราสาทราชฐาน	ตั้งโอบนเมืองอินทร์
ทางหงส์พรมินทร์	บินร่ายแด่ธรรมา
ชลอฟ้าทองทาบทา	พินนภาอาจนาง
แลดลดลยดลประจักษ์	มณฑปนฤศติ
ทหน้าบ้องคันทราภรณ์	เมื่อยมายไถ่คุณ
มุกข์อันจรรณ	เจ้าทลกลายทอง
พระแท่นมัญญะ	ภาณุอนารงรอง
แก้วแก้วเกือกทอง	บัณฑุกัมพล
กรุงศรีอยุธยา	แมกฟ้าเมืองบน
พระธาตุเสด็จดล	กล่ออินทร์ส้องดล
เสด็จอ่านตำนาน	ชันชานคำทอง
จนเดื่อนเลียดดล	ทุกยามคำคิน
พระเคยแต่ปางบรรพ์	คนนับพันนับหมื่น
คนนับแสนสืบ	เสียดายอยุธยา
เสด็จสรวลเสด็จสนทน	สิ้นเสด็จทุกพระมหารา
เพียงจิตวิสา	ใจอาธรรมเคย

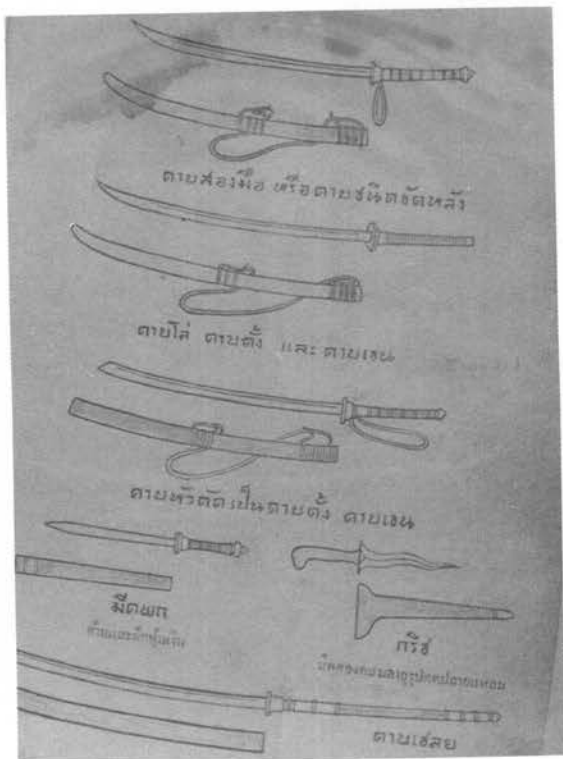
ผศ.พงษ์จันทร์ คล้ายสุบรรณ

ตีดาบสู้ศึก

ดาบตีคนรอก ชาตียรอก

อ.ไพศาล วงษ์ศิริ

ผู้เขียนสงสัยมาตลอดชีวิต และหาคำตอบไม่ได้ว่า เมื่อเราไปรบกันจริง ๆ ในสนามรบอาวุธปะทะคือดาบ เวลาฟันกันจะต้องเอาดาบรับดาบ เอาคมรับคม แล้วคมดาบจะไม่ยุบไม่ร่อย ไม่บิ่นหรือ ถ้ายู้ง ร่อย บิ่น ก็ไม่คม ฟันศัตรูก็ไม่เข้าไม่ตาย เราก็จะตายเอง ยิ่งดาบหักก็ยิ่งเศร้า เราก็จะตายเอง เราว่าฝีมือตีดาบเราดีของเขาก็ต้องดีเหมือนกันคนโบราณก็ต้องคิดอย่างนี้ แล้วเขาทำดาบกันอย่างไรเมื่อไปคุยกับผู้เฒ่าขมังตีดาบ ผู้เขียนก็ได้คำตอบ....

ภาพแสดงลักษณะดาบชนิดต่างๆ

ผู้เขียนเป็นชาวชนบท มีชีวิตอยู่กับดาบ หอก จอบ เสียม ไม่ใช่เอาไปรบรา แต่ใช้ทำมาหากิน ขุดดิน ฟันหญ้า ล่าสัตว์ แต่เห็นผู้ใหญ่เขาพกอาวุธเหมือนกันเวลาไปเที่ยวงาน หรือเข้าป่าหาของป่า ถ้าเป็น “อีเหน็บ” คือมีดพกขนาดใหญ่ ใช้ได้ทั้งฟัน และแทงก็เห็นเขาใส่ฝักเหน็บหลัง คือเอาผ้าขาวม้าเคียนเอว แล้วก็เหน็บมีดไว้

เรียกว่าพกกันให้เห็นจะจะ

อีกชนิดหนึ่งเรียก “มีดพก” อย่างนี้เขาพกจริง ๆ ลักษณะเป็นมีดพกเล็กปลายแหลมเบี่ยงนำหวาดเสียวยาวราว ๆ ๖ นิ้ว ถึง ๑๐ นิ้ว ด้ามนั้นทำงอ เป็นมุมหัก ๕๐ องศาจับตัวมีด เป็นมุมหักแบบด้ามปืนนั่นแหละครับ ถ้ากำด้ามมีดยกขึ้นไปข้างหน้ามันจะชี้ตรง เหมือนเราชี้นิ้วชี้ไปยังนั้น เขาจะพกซ่อนไว้ที่พุง หรือเสียบขอบกางเกงด้านหลังแล้วใส่เสื้อคลุมไว้ เวลานั้นขัดตะหมาดล้อมวงจะเห็นมีดตุงเสื่อด้านหลังชัดเจน ก็เห็นเป็นเรื่องธรรมดา เพราะส่วนมากพวกผู้ชายก็พกกันทั้งนั้น แนนอนถ้าผิดใจกันต่อสู้กัน ทุกคนจะมีมีดพกในมือ ใครหนึ่งดีก็อยู่หนึ่งอยู่ก็ตาย

ตอนผู้เขียนเป็นนักเรียนชั้นประถม ราว ๆ ป.๓ ป.๔ ในชนบทไกลปืนเที่ยง เราไม่มีหนังสือเรียนหรือกระบี่ โดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์ แต่ครูของเราท่านเก่งจริง ๆ ท่านเล่าเรื่องพม่ารบกับไทยได้สมจริงสมจังประทับใจไปในสมองส่วนลึกสุดจนบัดนี้ก็ไม่เคยลืม

ภาพพม่าฟันคนไทยตายเกลื่อนกลาดยับเยิน ภาพไฟไหม้กรุงศรีอยุธยาถูกไฟไหม้ไปทั่ว ชัดเจนในจินตนาการทั้งที่ผู้เขียนไม่เคยเห็นแผ่นดินอยุธยาเลยว่ามีลักษณะอย่างไรเพิ่งจะเห็นตอนมาอยู่เมืองอยุธยา

เมื่อปี ๒๕๑๘ ครูบรรยายว่าพม่าเห็นหญิงไทยต้องแก้
ก็ทายกันว่าลูกเป็นหญิงหรือชาย แล้วก็ผ่าท้อง
แหะดู...

ความรู้สึกของผู้เขียนครั้งนั้นอยากฆ่าพม่า
เป็นที่สุด มันเกิดความรักชาติ รักแผ่นดิน รักความ
เป็นไทย เลือดนักสู้เดือดพล่านตั้งแต่หัวเท้าก่าปั่น
ครูของผู้เขียนเก่งจริง ๆ ท่านไม่เคยมีอุปกรณ์หอก
ง้าวอาวุธสงครามมาให้ดูสักชิ้น โรงเรียนชนบทยามนั้น
ก็คือ ศาลาวัด โต๊ะเรียนและกระดานดำเท่านั้น จะมี
อุปกรณ์อะไรได้แต่ครูก็บรรยายพระนเรศวรฟันของ้าว
สะพายแล่งพระมหาอุปราชา พรรณนาการเป็นค่าย
ข้าศึกพร้อมดาบที่คาบอยู่ในปากของท่าน ภาพชัดเจน
ราวกับเขียนด้วยสีน้ำมัน

อย่างหน้าไม้ก็นับว่าเป็นทั้งอาวุธและเครื่อง
ยังชีพเป็นอาวุธระยะไกลที่ร้ายแรงแม่นยำอย่างน่ากลัว
ในสายตาของผู้เขียน

ผู้เขียนเห็นกับตาว่ากระรอกเกาะอยู่บน
ยอดตาล สูงลิบลิ่ว เห็นตัวเล็กนิดเดียว คนข้างบ้าน
ยังยิงร่วงเอามากินได้ ด้วยลูกหน้าไม้ลูกเดียว

ถ้าเป็นคน ตัวใหญ่กว่ากระรอกมาก เฉพาะ
ตรงต้นคอนี้รับรองไม่พลาด และถ้าอาบยาพิษด้วย
นิกแล้วยังเสียไม่หาย ในสมัยโบราณมีรูปหน้าไม้
เป็นอาวุธใช้ในการรบชนิดหนึ่ง ผู้เขียนไม่ค่อยติดใจ
การสร้างอาวุธชนิดอื่น ๆ เช่น หอก ง้าว หลาวแหลน
หน้าไม้ หรือตั้ง เขน อะไรเพราะดูว่าอาวุธเหล่านี้มี
การปะทะของอาวุธน้อย ผู้เขียนคิดว่าไม่เท่าดาบซึ่ง
ใช้ทั้งทำร้ายข้าศึก และร้ายรำปัดป้องอาวุธของ
ข้าศึกด้วย ซึ่งแน่นอนคมต้องปะทะคม ถ้าคมบิ่นร่อย
ยุ ก็ย่อมยากจะฟันข้าศึกให้อยู่หมัดได้ด้วยดาบเดียว
ถ้าฟันหลายดาบข้าศึกก็คงไม่ยืนรอให้ฟันง่าย ๆ หรือ
นี่คือสิ่งที่ผู้เขียนคิดดั่งที่ไปยวไว้ข้างต้นว่า จะทำดาบ
อย่างไรให้คมดาบของเราสู้คมดาบข้าศึกได้ คือ
เวลาปะดา ดาบของข้าศึกสู้คมดาบเราไม่ได้ ดาบที่
เราเห็นเขาฟันโชว์ในการแสดงนั้นไม่มีคมครบ เป็นดาบ
ที่ออ ๆ คมดาบหน้าเกือบเท่าสันเวลาฟันแล้วมีประกาย
ไฟแลบกระจายนั้น พระคุณเจ้ารูปหนึ่งอยู่ลำนักดาบ
พุทไธสวรรย์ เป็นผู้ดูแลฝึกซ้อมนักดาบแล้วว่า เขา

ใช้เหล็กชนิดหนึ่งทำตรงคมดาบ เวลาเหล็กปะทะกัน
จะส่งแสงประกายให้หน้ากลัวได้ ใช้สำหรับการแสดง
ผู้เขียนก็ไม่รู้ว่าเหล็กอะไร ถึงถามก็คงไม่รู้อีก เพราะ
ผู้เขียนไม่รู้จักเหล็กมันดีเลวอย่างไร

เมื่อสงสัยอย่างที่กล่าวข้างต้น ประกอบกัน
ได้มีโอกาสเขียนเรื่องนี้ สิ่งที่คุณเขียนนึกได้ก็คือต้อง
ถามช่างตีดาบปัจจุบันช่างตีดาบอยู่ยากก็ต้องที่ไม่นอนง
หรือคนเรียกติดปากว่าอรัญญิกนั่นแหละ และถ้าจะรู้
ให้ลึกก็ต้องช่างดาบรุ่นเก่า ๆ รุ่นปู่รุ่นย่าจะรู้สึก
เพราะมากประสบการณ์ คิดอย่างนี้แล้ว ที่ทำต่อมา
ก็คือไปอรัญญิก

อรัญญิกปัจจุบันนี้เปลี่ยนแปลงไปมาก มีร้าน
ขายมิดเต็มไปหมด เมื่อ ๔-๕ ปีก่อนจะไม่มาก
เท่านี้มักจะตีแล้วส่งขายพ่อค้าคนกลางมากกว่า
ไปอรัญญิกคราวก่อน ๆ จะซื้อดาบซื้อมิดได้จาก
ร้านสหกรณ์ของหมู่บ้านเท่านั้น ไม่มีร้านขายมิดให้
เห็นดังเดี๋ยวนี้ ไปหาคนรู้จักกันก็ไม่อยู่ ไปขายมิดที่
พหยาเสียแล้ว ไปถามหาว่ามีคนแก่ ๆ ที่รู้เรื่องตีมิด
บ้างไหม? ดูก็ไม่มีใครอยากจะทำ พอเจอตกเต็ม
ใบหน้าก็ได้รับการอนุเคราะห์จากชายผมยาวประจำ
คนหนึ่งบอกชื่อคนรู้เรื่อง ซึ่งเมื่อแวะไปร้านสหกรณ์
ขายมิดก็ยังได้รับความกรุณาจากสาวน้อยพนักงาน
ร้านพาไปหาผู้เฒ่า ๒ คน คนหนึ่งชื่อลุงสาร อาศัยอยู่
อายุ ๗๖ ปี มีศักดิ์เป็นคุณตาของเธอ อีกคนชื่อ
พี่ประยูร สุนทรศิริ อายุ ๕๘ ปี เป็นช่างอาวุธ
โบราณโดยตรงทีเดียวมีศักดิ์เป็นพ่อของเธอเอง
เฮ้อ...โล่งอก

ลุงลุงสาร อาศัยอยู่

กูแปะกูร สุทรศรี

“จะคมกล้า หรืออยู่ร่อยมันขึ้นอยู่กับเหล็ก และการชุบเวลาดี” ลุงสาครบอก หลังจากผู้เขียนแนะนำตัวแล้วถามขอความรู้ “แต่หัวใจจริง ๆ คือ การชุบ นี่เป็นฝีมือคนทำ เหล็กตีชุบไม่ดีก็จะแข็งไปอ่อนไป แข็งไปก็บิ่นอ่อนไปก็ร่อย”

ลุงสาครเล่าว่าคนสมัยก่อนจะเก็บเหล็กที่ได้พบได้เห็นตามที่ต่าง ๆ มาเก็บไว้ เช่นเหล็กตะปู เหล็กจอบ เสียม หรืออาวุธหัก ๆ ที่ใช้ไม่ได้แล้วมาเก็บรวมไว้ “คนโบราณดูรู้ว่าเหล็กขึ้นไหนอ่อนขึ้นไหนแข็ง ขึ้นไหนเหนียว” เหล็กที่รวม ๆ ไว้จะมีทั้งเหล็กอ่อนเหล็กแข็งเหล็กเหนียว เวลาจะใช้งานคือเอามาตีเป็นอาวุธ ก็จะเอาเหล็กเหล่านี้นามาเผาเชื่อมกันให้เป็นก้อนรวมกันด้วยไฟธรรมดานี้แหละ ไม่ใช่เครื่องอ็อกอะไรเพราะไม่มีใช้ในสมัยนั้นเมื่อเชื่อมติดกันดีแล้ว ก็ตีรวมเป็นเนื้อเดียวกันก่อนแล้วจึงตีรีดเป็นแท่งยาว ตามลักษณะอาวุธที่จะตี ผู้เขียนเคยอ่านเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน นึกได้ว่าตอนขุนแผนจะตีดาบฟ้าฟื้นนั้นได้รวบรวมเหล็กต่าง ๆ ตามตำราเก็บสะสมไว้ บทเสภาแจ้งชนิดเหล็กต่าง ๆ ไว้หลายชนิด ขึ้นต้นเสภาว่า

จัดแจงตัดดาบไ้ร่บสติ
ตรองดริกหาเหล็กไ้หน้กหนา
ได้เสร็จสมอารมณ์ตามตำรา
ทำนองไ้ในมหาศัตรวาคม

มหาศัตรวาคม แยกศัพท์ว่า มหา=ใหญ่, ยิ่งใหญ่ ศาตรา=อาวุธมีคม อาคม=เวทมนตร์ ถ้าจะแปลเอาความก็ถึงหมายถึงอาวุธมีคมที่ทำประกอบด้วยเวทมนตร์ขลัง ซึ่งจัดเป็นอาวุธที่ยิ่งใหญ่ ยิ่งใหญ่ในที่นี้น่าจะหมายถึงยิ่งใหญ่วัยพิธเวทมนตร์ยิ่งใหญ่วัยเป็นเลิศของอาวุธชนิดนั้น ถ้าเป็นดาบก็ต้องคมเหนือดาบทั่วไป บทเสภาต่อมามีว่า

เอาเหล็กยอดพระเจดีย์มหาธาตุ
ยอดปราสาทพาราณสี
เหล็กพันผีพรายดาบทั้งกลม
เหล็กดริงไ้ดริงบั้นไ้มดไ้ดริงเพชร
ทองไ้มฤทธิกริชทองแดงพระแสงหัก
เหล็กปฏักไ้ดริงประตูปะตู
พร้อมเหล็กเบญจพรหมไ้ดริง
เหล็กบ้านพร้อมเสร็จทุกสั้
เอาเหล็กไ้ดริงเหล็กไ้ดริงพระแสง
เหล็กไ้ดริงน้ำพิ้งเหล็กไ้ดริง
ทองไ้ดริงมฤทธิไ้ดริง
เงินไ้ดริงเหล็กไ้ดริง

กาญจนาคนพันธ์กับนายตำรา ณ เมืองไ้ ได้อธิบายเหล็กชนิดต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ในหนังสือเรื่องเล่าเรื่องขุนช้างขุนแผนไว้ ค่อนข้างละเอียดสรุปไ้ว่าเหล็กยอดเจดีย์มหาธาตุคือเหล็กที่เขาใช้ทำยอดเจดีย์อย่างที่เราเห็นแหลม ๆ ตามเจดีย์ต่าง ๆ ในอยุธยาเหล็กเหล่านี้ ผู้เขียนคิดว่าคงจะเหนียว แต่ถ้าเป็นยอดเจดีย์ที่บรรจุพระธาตุด้วยก็ทั้งจะเป็นเหล็กตีด้วยขลังด้วย ลัทธิฐานว่า คงจะเก็บเอาจากยอดเจดีย์ที่หักพังลงมาแล้ว คงไม่ไปถอนเอาจากยอดเจดีย์ที่สมบูรณ์เป็นแน่ เพราะจะเป็นบาป นรกกินหัว

เหล็กยอดปราสาทพาราณสี กาญจนาคนพันธ์เล่าว่า เป็นเหล็กยอดปราสาทยอดประตูตามวัดร้างเมืองร้าง ตามธรรมดาจะหายาก คงต้องเสาะแสวงหาอย่างอุตสาหะวิริยะทีเดียว

เหล็กขนนผีพรายดาบทั้งกลม เหล็กชนิดนี้คงไม่ดีทางเหนียวหรือแข็ง แต่ดีทางขม้เง เป็นเหล็กดัวปลิง หรือเหล็กตะปูที่เขาใช้ตอกโลงผีตายทั้งกลม

คำว่าชนันคือการทำพิธีข่มผีไม่ให้ออกมาอาละวาด
ผู้ทำพิธีชนันคืออาจารย์หมอฟี มีเวทมนตร์ประกอบ
การตอกเหล็กตะปูฝาโลง ผีตายโหงและผีตายทั้งกลม

เหล็กตรึงโลง-ตรึงบันลม สลักเพชร
เหล็กตรึงโลงก็คือตะปูตอกโลง เหล็กตรึงบันลมคือ
เหล็กที่ติดยอดจั่วเหมือนข้อฟ้า ส่วนสลักเพชรคือ
เหล็กที่เขาทำเป็นสลักสอดไว้ไม่ให้ถอยดกลอนประตู
ออกง่าย ๆ ต้องนึกถึงกลอนประตูโบราณที่เขาใช้ไม้
ทำกลอนขวางยึดประตู ๒ บานให้ติดกันไว้หาตัวได้
ตามบ้านโบราณนะครับ

หอกสำริด กริชทองแดง พระแสงหัก เป็น
เหล็กจากอาวุธที่ชำรุดแล้ว หอกสำริดเป็นเนื้อโลหะ
ผสมด้วยทองแดง ตีบุก ตะกั่วขาว สังกะสี เวลาทำ
หอกใช้ ทองแดง ๑๐๐ ส่วน สังกะสี ๖ ส่วน เลี้ยว
ตีบุกขาว ๑๒ ส่วนครึ่ง นี่กาญจนาศพนธ์เขียนบอกไว้
และอะไรที่ทำด้วยสำริดถือว่าเป็นของขลัง เช่น
ขันนํ้ามนต์ต้องใช้ขันสำริด

เหล็กปฏึก คือปฏึกแหงว้าวควาย สลักประตู
ก็คือเหล็กทำกลอนประตู ส่วนตะปูเห็ด เป็นตะปู
ตัวใหญ่ หัวใหญ่ ตีตัวตะปูเป็นรูปสี่เหลี่ยมรียาว
แหลมยาว

เหล็กเบญจพรรณกัลเม็ด กาญจนาศพนธ์ว่า
คงเป็นแร่เหล็กต่าง ๆ ๕ ชนิดแล้วแต่จะหาได้

เหล็กบ้าน ก็คงเป็นเหล็กที่ใช้ในบ้านประเภท
มีดจอบเสียม เป็นต้น

เหล็กไหลเหล็กหล่อบ่อพระแสง เหล็กไหลคือ
เหล็กที่จุดเทียนเผาก็ไหลได้ มีเรื่องมากมายเกี่ยวกับ
เหล็กชนิดนี้จะไม่ขอเล่า เหล็กบ่อพระแสงคือเหล็ก
จากบ่อเหล็กเมืองตรอนตรินธ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่ง
เป็นเหล็กใช้ทำพระแสงพระเจ้าแผ่นดินแต่โบราณมา

เหล็กกำแพงน้ำพิ้งเหล็กแร่ คือเหล็กเมือง
กำแพงเพชร เหล็กน้ำพิ้งก็เป็นเหล็กเมืองตรอนที่ว่า
ไว้แล้วปัจจุบันเรียกอำเภอตรอนโบราณเรียกอีกชื่อว่า
เมืองดง เหล็กที่นี้ดีมากใช้ตีดาบ ก็เป็นอันหมดชนิด
เหล็กที่กล่าวไว้ในเรื่องเหล็กต่าง ๆ

ตำราสร้างอาวุธโบราณจากวรรณคดีมา
ผสมผสานกับคำบอกเล่าของช่างอาวุธในปัจจุบัน
เป็นข้อสรุปได้ว่าอาวุธดีส่วนหนึ่งมาจากเหล็กดี

“เหล็กอ่อน ดีอย่างไรก็ไม่แข็ง” ลุงประยูรเล่า
แต่ถ้าเหล็กอ่อนเอามาผสมกับเหล็กอื่น ๆ ที่เหนียว
และแข็งก็ตีเป็นอาวุธดีได้ด้วยการตีผสมกลมกลืนกัน
ก่อนแล้วจึงมาชุบให้เหมาะคือจะให้แข็งหรือเหนียวได้

“มิดดีก็ต้องเป็นมิดทำจากเหล็กน้ำพี้ แต่ถ้า
จะเอาแค่เหนียวแข็งฟันตะปูขนาดนั้น ไม่ต้องใช้เหล็ก
น้ำพี้เหล็กธรรมดาทั่วไปก็ตีและชุบใช้ฟันได้สบายมาก”
ลุงสาครยืนยัน ลุงสาครและพี่ประยูร สุนทรศิรินี้
แหละเป็นคนตีอาวุธโบราณตัวจริง คราวเอาเหล็กน้ำ
พี้มาตีและแสดงการฟันตะปูขนาดระบือลือลั่นเมื่อ ๓-
๔ ปีก่อน ลุงสาครกับพี่ประยูรนี้แหละเป็นคนตี

“คนตีเหล็กจะดูเนื้อเหล็กออกกว่าเหล็กขึ้นไหน
ดีไม่ดี” ลุงสาครเล่าต่อ “เหล็กดีจะไม่ขึ้นสนิม แม้จะ
ตากแดดตากฝนเนื้อเหล็กจะดูเขียว ๆ สนิมจะไม่กิน”
พี่ประยูรเสริม “แต่ถ้าสงสัย เขาก็จะเอามา “บ้าย” ดู
ก็จะรู้ ถ้าบ้ายแล้ว เอาเหล็กเคาะหรือเผาร้อน ๆ
แล้วชุบน้ำเหล็กดีจะแตกหรือเคาะหลุดจากกันง่าย”
ลุงสาครช่วยเสริมต่อ

บ้าย เป็นคำเฉพาะช่างเหล็ก วิธีบ้ายคือเอา
เหล็กมาเผาแล้วทุบออกเป็นมุมเล็ก ๆ แบน ๆ แล้ว
นำไปชุบ เคาะดู ถ้าเป็นเหล็กอ่อน จับบิดไปมาก็
ไม่หลุดแต่ถ้าแข็งเคาะแก็กเดียวก็หลุด“การเผาเหล็กนี้
เป็นเคล็ดลับที่ผสมผสานกัน ชุบเหล็กดี ๆ ถ้าเผา
ไม่เป็น จังหวะชุบไม่ดี มิดหรืออาวุธนั้นจะแตกเปรี๊ยะ
ขาดจากกัน หรือส่วนบาง ๆ ของคมจะบิ่นทันที
บางทีคมมิดจะบิดไปมาเหมือนมิดที่เขาใช้หันแดง
หรือฟักให้เป็นจัก ๆ ยังงั้น” ช่างเหล็กสองคนช่วย
กันเล่า “สีเหล็กที่ออกจากเตาคือเคล็ดลับ” ช่างตี
อาวุธชรา หรือลุงสาครเปิดเผย ถ้าเป็นสีลัมจัดอย่า
เพิ่งชุบ ต้องเอาออกมาจากเตา รอไว้จนความร้อน
จางลง ดูเนื้อเหล็กคล้ำ ๆ มีสีออกเป็นสีหม้อใหม่
นั่นแหละจึงจะชุบ” ลุงสาครคงหมายถึงการชุบอาวุธ
ที่ตีสำเร็จแล้ว จะชุบเหล็กช่วงท้าย ๆ ให้เหล็กเกิด
คุณภาพดีก่อนนำไปใช้งานที่ต้องการ

“แล้วเรามีพิธีกรรมอะไรบ้างครีก่อนจะตี”
ผู้เขียนถามเพราะผู้เขียนอ่านขุนช้างขุนแผนตอนตีดาบ
ชื่อม้าหาญมารนั้น ขุนแผนมีพิธีกรรมใหญ่พอดู
ขุนแผนเริ่มงานดังนี้ครับ เมื่อได้เหล็กมาแล้ว

ก็ “เอามาสูมรมควบเข้าเป็นแห่ง เผาให้แดงตีแม่แช่
ยามง” ตรงกับคำบอกเล่าของช่างเหล็กอรัญญิก แต่
แช่ยามงนั้น คงเป็นพิธีเฉพาะดาบฟ้าฟื้นกระมังเพราะ
ช่างอรัญญิก ๒ ท่านไม่ได้บอกไว้

ขุนแผนตีเหล็กรวมเข้าด้วยกันนั้นใช้เวลาตี ๓
วัน จนกระทั่งหลอมรวมเนื้อเหล็กเข้าด้วยกัน ตีเป็น
แผ่นพอเหมาะรอไว้ วิธีตีนั้นกาญจนาคนพันธ์เล่า
ประกอบคำกลอนที่เขียนไว้ว่า

ไว้สามวันขัดเหล็กนั้นเล็กลง
ขัดเหล็กครบเสร็จถึงเจ็ดครั้ง

กลอนที่ว่านี้อธิบายว่า ตีรีดออกแล้วแช่น้ำยา
แล้วก็ตีอีก แช่น้ำยาแล้วก็ตีอย่างนี้ครบ ๗ ครั้งใน ๓
วัน ส่วนน้ำยาจะเป็นอะไรนั้น วรรณคดีไม่ได้กล่าวไว้
ช่างชาวอรัญญิกก็บอกว่าไม่มีน้ำยาอะไร แช่น้ำเปล่า
ธรรมดา ๆ แสดงว่าตรงนี้เป็นเคล็ดลับ

พิธีกรรมของขุนแผนนั้นบอกไว้ละเอียดละออ
มีฤกษ์ยามและเครื่องบัตพลี รวมทั้งวิธีการ ดังนี้

พอกระทงฤกษ์เจ้าเสวรีลับหัว
ก็จัดไม้(ลูกศร)ขึ้นเพียงดา
แล้วจัดหาสารพัดเครื่องบัตพลี
เทียนทองติดตั้งเข้าทั้งคู่
สรีระหมูเผ็ดไถ่ทั้งบายศรี
เอาสุบทั้งตั้งไว้ในพิธี
เอาถ่านที่ตัดอย่างวางในนั้น
ช่างเหล็กตีมีมือถือทั้งทรง
ผ้าขาวปูผ้าขาวหมัดคุมสัน
วางสายสิญจน์เสกลงเลขยันต์
คนสวดมนต์อยู่ข้างฤกษ์ดี
ครั้นได้พิธีฤกษ์ราชฤทธิ
พระอาทิตย์เที่ยงฤกษ์ราชสิริ
ขุนแผนสับเหล็กให้แดงดี
นายช่างตีรีดรูปให้เรียบปลาย
ที่ตรงกลางกว้างสามนิ้วก็
ยาวถึงสองท้าวมาหน้าลูกไถ่
เผาสุบสัรมแดงแดงละใบ
บัดเดี่ยไถ่เกดยังพูนเส้นมันยับ

๑๕๗

นี่คือพิธีกรรมติดตามของขุนแผนผลจากเหล็กตี
ดีดี เสภาบรรยายเนื้อเหล็กไว้ว่า

เลื่อมปราดเนื้อเขียวดูคมหนับ
เลื่อมพรายคล้ายแสงแมลงทับ
ปลั่งปลาบวาววับจับแสงตะวัน

ผู้เขียนจะไม่พูดถึงการทำด้ามดาบฝักดาบที่
ต้องใช้ไม้ดี ตามตำราลงเลขยันต์และของขลังอีก
หลายอย่าง เพราะเกรงจะยาวยืดไป

“ตอนที่ฉันติดตามนครหลวงให้กับ ร.พ.ช. นะ
ต้องจัดรูป ๔๔ ดอกบอกเล่า เข้าใจว่าก่อนคงจะมี”
ลุงสาครบอกผู้เขียนเรื่องพิธีกรรม

“แต่ที่ตามบ้านนี้ก็ไม่ค่อยพิธีอะไร ก็ตีไป” จะมี
ก็แต่ไหว้ครูเตาที่ชาวไผ่หนองนี้ต้องทำทุกปีทำทุกบ้าน
ขาดไม่ได้” ลุงสาครกับพี่ประยูรช่วยกันเล่าให้ฟัง

“เขาทำอะไรไหว้ครูบ้างครับ” ผู้เขียนถาม “ก็
ครบเครื่องสังเวช หมู ไก่ ปลาทำให้สุก ขนมโบราณ
บายศรี สุราอาหารครบ ในพิธีก็จะเอาเครื่องมือตีทุก
ชนิดถอดล้างเรียบร้อยแล้ววาง ถึงเวลาก็จัดรูป
๔ ดอก ไปวางที่เตา และที่เครื่องมือประตู่ หน้าต่าง
ต้นเสาบ้าน แต่ละจุดจะมีดอกไม้ธูปเทียนครบเครื่อง
บูชา”

“มีกำหนดวันแน่นอนหรือเปล่าครับ”

“ต้องตรงทุกปี วันพฤหัสบดีของเดือนหก
พฤหัสบดีนั้นจะมีหัวหน้าไปบอก ทุกบ้านก็จะ
เตรียมทำพร้อมกัน” “วันเวลาหรือ? ก็ ๖ โมงเช้าไหว้
ไหว้เข้าครั้งแรกเดียว ไหว้เสร็จแล้วก็จะถึงเวลากิน
ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องไปเยี่ยมทุกบ้านกินทุกบ้าน
ไม่ไปไม่ได้เด็ดขาด”

“คนโกรธกันก็ต้องไปวันนั้น ที่โกรธก็เลยดีกัน”

“คนนอกหมู่บ้านเข้ามาหมู่บ้านเราวันนั้น จะ
ถูกย้อยุดจุดให้เข้าบ้านให้กินอาหาร ส่วนมากไม่ครบ
ทุกบ้านหรอก เมาเสียก่อน ก็ตั้งสองร้อยกว่าบ้านนี้
ที่ตีมีดกันในหมู่บ้านนี้”

ผู้เขียนทั้งเบียร์ปาก ทั้งสยองฟองชน
อย่างไรชอบกลเมื่อนึกถึงวันนั้น อยากไปให้ตรงไหว้
ครูเตาสักครั้งก็กลัวเมาคลานกลับไม่ไหว ไธ...แค่
บ้านละจิบครบทุกบ้านก็ราวสองร้อยห้าสิบกว่าจิบ
แล้วพอมันเข้าไปมันจะบ้านละจิบหรือ คงเป็นบ้าน

ละอีก...๒๕๐ อีก แคนิกก็เมาแล้ว ก่อนจากกัน ผู้เขียนยังไม่ลืมที่ต้องถามอีก ๒ ข้อ เรื่องแรกก็เรื่อง คาใจดังที่โปรยข้างต้น ดาบหักกลางสนามรบ หรือ คมร่อยคมยุ

“โบราณเขามีอีกวิธีหนึ่งที่จะทำให้ดาบคม” สองผู้เฒ่าชาวอรัญญิกบอกเล่า “เหล็กตีหายากและมี น้อย เขามีวิธีคือเอาเหล็กตีมาฝังเฉพาะเป็นคมดาบ”

“เมื่อตีเป็นรูปดาบเรียบร่อยเป็นโกลนแล้ว ก็ จะผ่าเหล็กด้านคมและเอาเหล็กตี ๆ ที่ตีเตรียมไว้ เป็นแผ่นยาวฝังส่วนคม แล้วตีให้เหล็กติดกันเป็น เนื้อเดียวต่อไป ดาบก็จะคมกริบ ดาบศัตรูไม่ตีจริงก็ เรียบร่อย”

อย่าดูถูกคนโบราณ ตีดาบเข้าสงครามเป็น หมีนเล่มนแล่มนจะเอาเหล็กตีมาจากไหนมากมายนี้ เป็นการประหยัดคุ่มค่าของบรรพบุรุษไทย

“คุณลุงครับดาบของขุนแผนนั้นไม่แหลมเบี้ยบ แบบปัจจุบันนะครับ เขาว่าเป็นหัวลูกไก่”

“ใช่ ไม่เหมือนกัน มีหัวแหลมหัวลูกไก่น่าจะ อยู่กับคนใช้ถนัดใช้มากกว่า” พี่ประยูรว่า “คนรบ หรือทหารคนนั้นถนัดฟันหรือแทงดาบหัวตัดหรือหัว ลูกไก่ฟันได้เร็วกว่า น้ำหนักในการฟันดีกว่า ส่วน ดาบแหลมนั้นแทงได้เร็วกว่า” พี่ประยูรและลุงสาคร ผู้ถนัดตีอาวุธโบราณของ อรัญญิกหรือไผ่หนอง แสดงความคิดเห็น

ท่านผู้อ่านครับ คงจะได้ความรู้และความคิด บ้างไม่มากก็น้อยว่าเขาทำดาบเข้าสงครามแต่โบราณ กันอย่างไร ส่วนเรื่องคตินั้นก็แล้วแต่ใครจะคิด แต่ ผู้เขียนนั้นคิดว่า **กว่าที่บ้านเมืองของเราจะอยู่เย็น เป็นสุข หรือ สร้างศักดิ์ศรีความเป็นคนไทย ชาติไทยให้ ลูกหลานรุ่นหลังภาคภูมิใจ เหยียบสองเท้า ลงบนแผ่นดินแม่ด้วยสติใจ เเจ่มหน้ามองผู้คนในโลกนี้อย่างจะบอกคน ทั้งโลกว่า “กูมีแผ่นดินของกูนะโว้ย” นั้น บรรพบุรุษของเราครั้งกระโน้น ต้องใช้ศาสตร์ และศิลป์ก่อร่างสร้างแผ่นดินมาหนักนัก ไม่นับเลือดเนื้อที่ถมทับเป็นแผ่นดินให้ลูกหลาน ยืนอย่างสง่าและภาคภูมิใจในปัจจุบัน**

เอกสารอ้างอิง

กาญจนาคพันธุ์ และนายดำรา ณ เมืองใต้ **เล่าเรื่องขุนช้าง**

ขุนแผน. กรุงเทพมหานคร. ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.

ศิลปากร, กรม. **เสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔.

กรุงเทพฯ. แพร่พิทยา, ๒๕๑๓.

สัมภาษณ์

ประยูร สุนทรศิริ อายุ ๕๘ ปี ตีอาวุธโบราณมาตั้งแต่อายุ ๓๐ ปีเศษ ตีดาบเหล็กน้ำพี้เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๒๗ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก, ตีดาบเหล็กน้ำพี้ให้ ศูนย์วิจัยฯ เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๓๒, ตีอาวุธโบราณ ให้ ร.พ.ช.ใช้แสดงการต่อสู้อาวุธโบราณ, ชนะเลิศ ประกวดการตีดาบแห่งประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖, เปิดร้านชื่อ “บรรจงอาวุธโบราณ” หัวม้วดมเหยค์ณ์ ตำบลไผ่หนอง อำเภอนครหลวง. (สัมภาษณ์ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๐.)

สาคร อาศัยสุข อายุ ๗๖ ปี อาชีพเดิมเป็นครู ลาออก ประกอบอาชีพตีมีดเมื่ออายุ ๓๐ เศษ ตีอาวุธโบราณมา ๒๐ ปีเศษก่อนเลิกมาทำมีดเล็ก ๆ เพราะชรา เป็น ครูตีดาบของประยูร สุนทรศิริ ตั้งแต่เล็ก ปัจจุบัน อยู่ร้านบรรจงอาวุธโบราณที่เดียวกับประยูร สุนทรศิริ เคยร่วมตีดาบเหล็กน้ำพี้ร่วมกับประยูร สุนทรศิริ ทุกครั้ง

เครื่องมุกไทย

มศ.กมล พึ่งวงษ์

เครื่องมุกไทยเป็นงานประณีตศิลป์ที่เกิดจากความคิดในการตกแต่งของคนไทยที่ทำกันมาแต่โบราณ โดยใช้เปลือกหอยมุก ซึ่งเป็นหอยทะเลนำมาตัดฉลุเป็นชิ้นเล็ก ๆ ประดับลงตามลวดลายที่ออกแบบไว้บนภาชนะ บานประตู หน้าต่าง ฯลฯ โดยใช้รักสีดำเป็นตัวเชื่อมให้ชิ้นมุกที่ฉลุเป็นลวดลาย เกาะติดบนลวดลายที่ออกแบบไว้ เนื่องจากเปลือกหอยมุกมีสีขาวแกมชมพู และมีความแวววาว เมื่อตัดกับสีพื้นสีดำแล้วจะดูสวยงาม หรือมุกที่เรียกว่ามุกไฟนั้น ถ้ากระทบกับแสงไฟยิ่งดูสดใสเป็นประกาย มีความสวยงามเป็นอย่างมาก

ในสมัยโบราณนิยมทำลายประดับมุกกับภาชนะ และเครื่องใช้ของพระสงฆ์ เช่น ตะลุ่มมุก ตู้ใส่หนังสือ พานแว่นฟ้า กล้องใส่หมากพลู ฯลฯ และที่นิยมทำกันมาแต่โบราณอีกอย่างหนึ่ง คือ การประดับมุกบนบานประตู หน้าต่างของโบสถ์วิหาร ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังคงมีอยู่หลายแห่ง แสดงให้เห็นถึงความมานะ พยายามของช่างประดับมุกของไทยโบราณเป็นอย่างดี

การประดับมุกในอดีต

ลายประดับมุกทำกันมาแต่สมัยโบราณ ซึ่งอาจจะมามาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่ปรากฏหลักฐาน เพียงแต่พบลายประดับมุกเหลืออยู่ตามประตูโบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยาเท่านั้น แต่ไม่ปรากฏชื่อช่างประดับมุก ด้วยคงจะถือตามประเพณีสมัยโบราณคือช่างต้องทำตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ เมื่อช่างสามารถปฏิบัติได้งดงามถึงขนาดขึ้นเยี่ยม ก็ถือว่าปฏิบัติงานได้ตามพระราชประสงค์แล้ว

การประดับมุกทั้งงดงามที่มีปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ มักจะอยู่ในที่ที่คนเคารพบูชาเป็นส่วนมาก

เช่น ลายประดับมุกพระอุโบสถ หรือพระวิหารในพระอารามหลวง ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงสร้างเป็นพุทธบูชาในพุทธศาสนา ตามราชประเพณี แสดงให้เห็นว่าวิชาช่างประดับมุกนี้ พระมหากษัตริย์ได้ทรงทำนุบำรุงมาแต่โบราณกาล

ลายประดับมุกเก่าแก่ที่สุดที่พบจากหลักฐานคือบานประตูวิหารวัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธชินราช ซึ่งกล่าวกันว่า บานประตูประดับมุกคู่นี้มีค่าจารึกที่บานประตูข้างขวามีว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) โปรดเกล้าให้ช่าง ๑๓๐ คน เขียนลายประดับมุกที่บานประตูเมื่อวันที่วันจันทร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ พ.ศ. ๒๒๙๙ โดยได้เริ่มลงมือประดับมุก เมื่อวันที่วันพฤหัสบดี ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ รวมเป็นเวลา ๕ เดือน ๒๐ วัน จึงแล้วเสร็จ นอกจากนี้ก็มีบานประตูประดับมุกพระวิหารวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งต่อมาได้นำมาดัดแปลงประกอบขึ้นเป็นตู้พระไตรปิฎก เก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และอีก ๒ บาน เอาไปใส่เป็นประตูหอมนเทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ลายประดับมุกนี้มีลักษณะลวดลายบรรจุอยู่ในวงกลมคล้ายคลึงกับลายประดับมุกพระวิหารวัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก น่าจะเป็นช่างฝีมือเดียวกัน และมีอายุสมัยใกล้เคียงกัน

ลายประดับมุกบนประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ลายคู่พระ ไวรปฎกประดับมุกที่ดัดแปลงมาจากบานประดู
ประดับมุก พระวิหารวัดบรมพุทธราม จังหวัดพระนครศรี
อยุธยา

การประดับมุกสมัยต่อมา คือการประดับมุก
ในสมัยรัตนโกสินทร์ มีตัวอย่างลายประดับมุกที่มี
ความสวยงามโดยฝีมือช่างมุกรัตนโกสินทร์ ได้แก่

ลายประดับมุกบานประดูพระอุโบสถวัดพระศรี
รัตนศาสดาราม ช่วงกลางด้านหลังพระอุโบสถ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ
ให้ทำขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๓๒๕

ลายประดับมุกบานประดู พระมณฑปที่สถิต
อยู่ใกล้กับปราสาทพระเทพบิดรในพระบรมมหาราชวัง
ฝีมือช่างประดับมุกบานประดูนี้ คล้ายกับลาย
ประดับมุกบานประดู พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม สันนิษฐานว่าจะเป็นช่างฝีมือเดียวกัน

ลายบานประดูพระมณฑปพระพุทธบาท
สระบุรี เป็นลายที่ทำในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ใน

คราวบูรณะพระมณฑปพระพุทธบาทหลังจากเกิด
ไฟไหม้

ลายประดับมุกวัดพระเชตุพนฯ

ลายประดับมุกพระอุโบสถวัดราชบพิธ

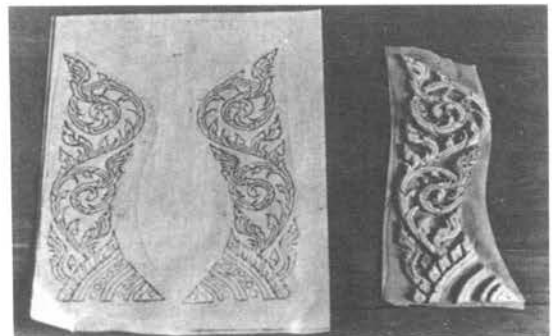
ศิลปการทำลายประดับมุก

วิชาการช่างประดับมุกตามตำราโบราณ มีวิธี
การที่เป็นเทคนิคโบราณดังต่อไปนี้

๑. เริ่มต้นจะต้องจัดเตรียมวัสดุ หรือภาชนะ
ที่จะประดับมุกตามความต้องการ ส่วนใหญ่มักทำ
ด้วยไม้

๒. ให้ช่างเขียนลวดลาย หรือภาพเน้นแบบ
ให้เหมาะกับภาชนะ หรือวัตถุที่ต้องการจะทำ
หมายความว่าในการเขียนลายที่ใช้ประดับมุกนี้ต้อง
วัดและกะเนื้อที่ ที่จะบรรจุลวดลายลงให้แน่น ๆ
ได้จังหวะ และช่องไฟอันถูกต้อง เหมาะสมกับที่
โดยจะต้องรอบรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี

๓. เมื่อช่างเขียนได้เขียนลายเสร็จแล้ว ใช้
กระดาษแก้วอย่างดีลอกลายที่เขียนนั้นให้ได้เหมือน
ต้นฉบับเดิมจริง ๆ ลงไปบนภาชนะที่ต้องการประดับมุก

ติดชั้นมุกที่ฉลุแล้วลง ไปบนกระดาษแก้วที่ทากาวติดกัน
ที่จะนำไปติดบนภาชนะหรือวัตถุ

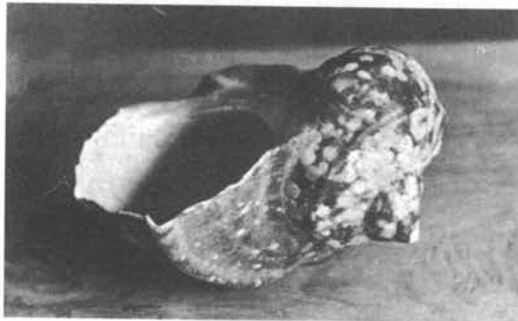
๔. ให้เตรียมจัดหอยมุกมาเลื่อยตัดออกเป็นชิ้น
ขนาดประมาณ ๒.๕ ซม. หรือยาวกว่าก็ได้ แล้วแต่
ความโค้งของมุกจะโค้งน้อยหรือมาก ฝนหินด้วย
หินหมุน (หินไฟ) หรือใช้ฝนด้วยหินก้อนแบน ๆ ก็ได้
เมื่อฝนเป็นแผ่นพอดีแล้ว ให้เอาไปติดกับไม้บาง ๆ
ประมาณอีก ๑ เท่าของแผ่นมุก น่าจะใช้ไม้โมกมัน
ไสกลบให้เกลี้ยงแล้วใช้ติดด้วยกาวกับแผ่นมุกการที่
ให้ติดกับแผ่นไม้นี้เพื่อช่วยมิให้ตัวลายมุกนั้นขาด

ในขณะเลื่อย

๕. ลอกลายจากต้นแบบลงไปบนแผ่นมุกที่ขัดเปลือกออกเรียบร้อมแล้ว การลอกนี้ต้องประดิษฐ์บรรจงให้ได้เหมือนต้นฉบับอาจจะใช้กบปีหรือพิมพ์ลงไปโดยวิธีหนึ่งวิธีใดก็ได้ แต่ต้องให้เส้นสายเหมือนลายต้นแบบนั้น ๆ

๖. การเลื่อยตัวลายมุกนี้ ใช้เลื่อยอย่างเล็ก หมายเลข ๑ หรือหมายเลข ๐ ก็ได้ ใช้คันเลื่อยเหล็กโค้งอย่างที่ใช้กันอยู่ทั่วไป เมื่อเลื่อยออกเป็นตัวลายแล้ว ใช้ตะไบแต่งริมทั้งสองข้างให้เรียบร้อมให้ตัวลายเหมือนต้นฉบับในกระดาดแก้วทั้งสิ้น

๗. มุกที่เลื่อยเป็นตัวลายหรือภาพเรียบร้อมแล้วทุกชิ้น ต้องรับระดับลงบนแผ่นกระดาดแก้วที่ได้ลอกลายจากต้นฉบับเดิมไว้ทันที โดยใช้ติดด้วยกาวยึดทั้งเข้าไว้อาจลึบที่ที่จะระดับก็ได้

หอยมุกไฟที่ได้มาจากทะเลฝั่งตะวันตกของประเทศ

ลอกเปลือกที่เป็นหินปูนเกาะอยู่ออกเพียงคร่าว ๆ

๘. การทำรัก วัตถุหรือภาชนะที่จะประดับมุกนั้น ต้องลงรักรองพื้นให้ทั่วครั้งหนึ่งทิ้งไว้ให้แห้ง

๙. เมื่อได้เลื่อยตัวลายมุกประดับ ติดบนแผ่นกระดาดแก้วเต็มส่วนของหน้ากระดาดพร้อม

เรียบร้อมแล้ว ให้ลงรักบนวัตถุ หรือภาชนะที่จะกระทำนั้นอีกครั้งหนึ่ง ใช้รักอย่างดีชนิดแห้งเร็วมาทาบลงไปให้เสมอกันทั่วทั้งไว้พอให้รักนั้นหมาดตัวและขึ้นเหนียวพอดี เอาแผ่นกระดาดแก้วที่ได้ประดับมุกนั้นมาทาบลงไป ระวางให้แผ่นตัวลายที่ติดอยู่บนกระดาดแก้วนั้นลงไปแนบติดกับพื้นรักนั้น ๆ ทั่วกันแล้วใช้กระดาดหนา ๆ รับกดลงไปเพื่อให้ชั้นมุกติดแน่นกับพื้นรัก และเรียบด้วย ทิ้งไว้จนรักนั้นแห้งลอกกระดาดแก้วที่ติดอยู่กับลายมุกออกโดยใช้มีดขูดให้เปื่อย

๑๐. การลงรักถมในระหว่างพื้นลายมุกนั้น ใช้รักผสมคือรักผสมกับถ่านใบตอง หรือถ่านตันหยาบคาหรือเขม่าดำก็ได้ ถ่านทั้งสองอย่างนั้นก่อนจะใช้ต้องกรองให้ละเอียดเสียก่อน ใช้ไม้กลมหรือสากบดให้รักกับสมุกนั้นเข้ากันจนเหนียว และจนเนื้อรักนั้นแน่นเห็นว่าพอดีแล้วเอาเกลี่ยลงบนลายมุกที่ได้ประดับติดไว้ให้เต็มช่องพื้นนั้น ๆ โดยใช้เนียนไม้กวาดให้เรียบเสมอลงไปทั่วกัน และทิ้งไว้ให้รักนั้นแห้ง

๑๑. เมื่อรักสมุกที่ลงไว้แห้งทั่วกันแล้ว ใช้หินกากเพชร หรือหินที่คมค่อย ๆ ขัดกับน้ำลงไปพอเห็นลายมุกเหลือ ๆ ยังมีให้เห็นเส้นลายชัดทีเดียว เมื่อขัดลงไปแล้ว ถ้าเส้นรักที่เกลี่ยไว้ ยังเป็นหลุมเป็นบ่อไม่เต็มเสมอกัน ให้เกลี่ยรักเพิ่มลงไปจนเสมอเรียบร้อม แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง เมื่อแห้งสนิทแล้วให้ค่อย ๆ ขัดลงไปจนถึงลายเส้นมุกพอดี เมื่อขัดใสเสมอเรียบร้อมแล้วให้ขัดด้วยหินลับมีดโกนหรือถ่านไม้จนเรียบร้อม นับว่าเป็นการเสร็จสิ้น และต้องทิ้งไว้จนรักแห้งสนิท แล้วจึงใช้ขัดมันด้วยใบตองแห้งฉีกฝอย ๆ ผสมน้ำมันมะพร้าวเล็กน้อย ขัดดูพอร้อน ๆ ก็ขึ้นมันเป็นการเสร็จตามวิธีประดับมุกเพียงเท่านั้น

นำชิ้นหอยมุกที่ถูเป็นลาวตามต้องการแล้วติดลงไปกับภาชนะหรือวัตถุ

วิธีการประดับมุกในปัจจุบัน

การทำเครื่องมุกของช่างมุกปัจจุบันแตกต่างจากวิธีการทำเครื่องมุกสมัยโบราณที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยให้ช่างมุกสามารถประดิษฐ์เครื่องมุกได้ตามวิธีโบราณเพราะจะต้องใช้เวลานาน และวัสดุก็หายาก ช่างมุกปัจจุบันจึงพยายามดัดแปลงวิธีการทำโดยใช้ระยะเวลาอันน้อยลง และวัสดุที่นำมาทำเครื่องมุก ก็เปลี่ยนเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องตลาด

จากการสัมภาษณ์ คุณสนอง จันทรประสาท ซึ่งอยู่บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใกล้สนามกีฬากลางจังหวัด พระนครศรีอยุธยา สามารถสรุปวิธีการ และขั้นตอนการทำเครื่องมุกในยุคปัจจุบันได้ดังนี้

๑. หอยมุกที่ใช้ประดับเครื่องมุกจะใช้เปลือกหอยมุกไฟ ซึ่งมีลักษณะตัวกลม ๆ คล้ายหอยโข่ง เหตุที่ต้องใช้หอยมุกไฟเพื่อว่าเวลาขัดแล้วจะได้ชิ้นเงาแวววาว เห็นสีสันทสวยงาม แต่เดิมทะเลในอ่าวไทยพอจะหาหอยมุกไฟได้ แต่ปัจจุบันนี้หายาก ดังนั้นหอยมุกที่ใช้อยู่จึงเป็นหอยมุกที่ได้มาจากทะเลฝั่งตะวันตกของประเทศไทย จากทะเลอันดามัน และมหาสมุทรอินเดีย ในราคาซื้อขายทั้งตัวหอย กิโลกรัมละ ๒,๓๐๐ บาท (๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๐) แต่ถ้าจะซื้อเฉพาะส่วนเปลือกหอยที่นำมาใช้ประโยชน์ได้เจียรไนแล้ว ราคา กิโลกรัมละ ๒๓,๐๐๐ บาท

เมื่อได้หอยมุกมาแล้ว ก็นำมาปอกเปลือกให้ส่วนที่เป็นหินปูนติดอยู่กับตัวหอยออกให้หมด โดยใช้วิธีฝนขัดเปลือกหอย กับเครื่องเจียรไน จากนั้นตัดเปลือกหอยเพื่อเอาแกนในออก แล้วตัดเปลือกหอยออกเป็นชิ้นแต่งเกลาเปลือกหอยให้หินปูนออกให้หมด

๒. ในกรณีที่ทำเครื่องมุกเป็นลายประดิษฐ์ช่างจะฉลุหอยมุกเป็นลายไปเลยด้วยความชำนาญ แล้วจึงนำชิ้นหอยมุกที่ฉลุเป็นลายแล้วนั้นไปประดับบนตัวภาชนะ พร้อมทั้งประดิษฐ์เป็นลวดลายตามที่ต้องการ

๓. นำชิ้นมุกที่ฉลุแล้ว ติดลงไปบนภาชนะโดยใช้กาวลาเทกซ์ ถ้าเป็นลายประดิษฐ์ก็จะติดชิ้นมุกไปตามลวดลายที่ได้คิดประดิษฐ์ไว้ สำหรับ

ลายฉลุ จะยกลายทั้งแผ่นติดลงไปบนภาชนะ แล้วจึงใช้ผ้าชุบน้ำหมาด ๆ เช็ดถูบนลาย ให้กระดาษที่ติดอยู่หลุดออกให้หมด

ให้กระดาษที่ติดอยู่หลุดออกให้หมด

๔. นำสีโปวเรยนต์ (Filler) ผสมกับสีฝุ่นสีดำ และใส่น้ำยาที่ทำให้แห้งเร็วผสมกันให้เหนียวเข้ากันดี แล้วจึงเอาไปเคลือบบนลายมุกที่ประดับติดไว้แล้ว ให้เต็มช่องพื้นโดยใช้นิ้วมือกวาดให้เรียบเสมอกันทิ้งไว้ให้แห้งประมาณ ๕ นาที

๕. นำชิ้นภาชนะประดับมุกที่ลงสีโปวแล้วไปขัดให้ผิวหน้าเรียบเสมอกันจนเห็นลวดลายประดับมุก ด้วยเครื่องเจียรไน แต่ถ้าเป็นภาชนะชิ้นใหญ่ต้องใช้ขัดด้วยเครื่องเจียรไนมือ

๖. เมื่อขัดจนเสร็จทั้งชิ้นแล้ว ทาด้วยน้ำมันชักเงาแล้วนำไปประกอบให้เป็นชิ้นภาชนะตามต้องการ งานช่างประดับมุก เป็นงานประณีตศิลป์ของไทยที่มีคุณค่า ผลงานที่ช่างไทยในอดีตได้บรรจงสร้างสรรค์ไว้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสูงยิ่ง สมควรที่จะได้อนุรักษ์ทั้งศิลปวัตถุ และวิชาช่างแขนงประดับมุกให้อยู่เป็นมรดกสืบทอดตลอดไป

ภาพบน กระบะกลอยใบเทศ
ภาพล่าง ตะกุ่มลายหุ่นข้าวปุ้นใบเทศ

หนังสืออ้างอิง

การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย. **ช่างสิบหมู่**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐.

เล่นกับช้างแบบโบราณ

เล่นกับช้างแบบโบราณ

เล่นกับช้างแบบโบราณ

เล่นกับช้างแบบโบราณ

คนรักช้าง

บรรดาสัตว์ใหญ่ทั้งหลาย ช้างเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปว่า มีความสามารถในการเรียนรู้ อยู่ร่วมกันได้กับมนุษย์เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในสังคมของคนเอเชีย ช้างนับเป็นสัญลักษณ์ของภูมิภาคนี้ก็ว่าได้ ชาวอินเดียโบราณถือว่าช้างเป็นสัตว์สำคัญทางศาสนา ทั้งพุทธและพราหมณ์ ในคดีเกี่ยวกับการปกครอง ช้างนับเนื่องเป็นแก้วดวงหนึ่ง ในแก้วเจ็ดประการของจักรพรรดิเป็นคดีที่แพร่หลายทั้งในเมืองไทย พม่า มอญ เขมร และลาว จนเกิดมีตำราอยู่ทั่วไป

ช้างมีบทบาทในการสู้รบแต่โบราณ เพราะเป็นประเพณีที่ถือว่าการสู้รบที่จะได้ชัยชนะอันยิ่งใหญ่ บุคคลที่เป็นกษัตริย์ต้องทำยุทธหัตถีต่อกัน เป็นการสู้ยุทธต่อสู้กันบนหลังช้าง ที่ต้องอาศัยทั้งกำลังฝีมือในเชิงยุทธ กับการบังคับช้าง รวมทั้งพลังความสามารถของช้างที่เป็นพาหนะ ดังนั้นชัยชนะบนหลังช้าง จึงยิ่งใหญ่และมีเกียรติ คือประเพณีการชนช้างหรือยุทธหัตถี*

ตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว ช้างมีความสำคัญสำหรับคนในทวีปเอเชียเป็นอย่างยิ่ง โดยสามารถกำหนดความสำคัญได้เป็นสองลักษณะ ในลักษณะที่หนึ่ง ช้างได้ปรากฏอยู่ในเรื่องความเชื่อทางศาสนาต่าง ๆ เช่น ในศาสนาพราหมณ์ ช้างเฮอร์ว็นเป็นพาหนะของพระอินทร์ พระพิฆเนศวร์ ซึ่งเป็นเทวดาองค์หนึ่งก็มีศีรษะเป็นช้าง ในพุทธศาสนา ช้างปรากฏ

ในสุบินนิมิตของพระนางสิริมหามายาพระพุทธมารดา รวมทั้งปรากฏเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ตามพุทธประวัติ ซึ่งมีอยู่หลายตอน คตินิยมในเรื่องนี้มีปรากฏให้เห็นในลักษณะของภาพจิตรกรรม และประติมากรรม ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากตามวัดต่าง ๆ

ในอีกลักษณะหนึ่งช้างมีความสำคัญในเรื่องของการนำมาใช้ประโยชน์ เป็นที่ทราบกันว่า ชาวอินเดียเป็นชาติที่รู้จักฝึกหัดช้าง จนนำมาใช้ประโยชน์ได้มากมาย ตั้งแต่โบราณแล้ว ชาวอินเดียเริ่มต้นศึกษาทดลองฝึกหัดช้างอย่างละเอียด โดยที่ข้อมูลจากการศึกษาได้บันทึกไว้เป็นตำราสำหรับใช้สอนต่อ ๆ กันมา เรียกว่า “ตำราคชศาสตร์” ตำรานี้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่ชาวสยามยุคก่อน

ตำราคชศาสตร์ได้แยกออกเป็นสองแขนง คือ “ตำราคชลักษณ์” เป็นการพรรณนาให้เห็นว่า ลักษณะผิวพรรณของช้างดี เลวอย่างไร คตินิยมเกี่ยวกับช้างเผือกของชาวสยามก็ได้หลักความรู้มาจากตำรานี้

อีกตำราหนึ่งคือ “ตำราคชกรรม” เป็นการสอนวิธีการฝึกหัดช้างเถื่อน วิธีการหัดขี่ช้าง การร่ายมนต์สำหรับบังคับช้าง การจัดระเบียบพิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดศุริมงคล และบำบัตเสนียดจัญไรที่เกี่ยวข้องกับช้าง ซึ่งมีพิธีกรรมที่หมอช้างรวมทั้งเครือญาติที่จะต้องประพฤติปฏิบัติมากมาย

* คัดจากอาคารนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย ตำบลประจักษ์ พระนครศรีอยุธยา

ตำราคชศาสตร์เป็นตำราภาษาสันสกฤต เมื่อชาวสยามรับมาใช้ได้นำมาแปลเป็นภาษาไทย โดยยังคงรูปภาษาเดิมไว้เฉพาะส่วนที่เป็นมนต์เพื่อให้เกิดความขลังศักดิ์สิทธิ์ เข้าใจกันว่าแรกเริ่มนั้น พราหมณ์ชาวอินเดียได้สอนตำราคชศาสตร์ให้แก่พวกละว้าก่อน

คนไทยได้รู้จักตำราคชศาสตร์ และนำมาใช้ฝึกหัดช้างตั้งแต่เมื่อใดนั้น ยังหาคำตอบแน่ชัดไม่ได้ หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดคือหลักฐานจากแผ่นหินสลักผาผนังนครวัดที่ขอมโบราณจารึกชื่อไว้ว่า “เสียมกุก” ซึ่งหมายถึงกองทัพสยาม ภาพที่แกะสลักเป็นภาพกองทัพสยามในอดีตกาล ประกอบด้วยทหารแต่งกายแบบโบราณเดินแถวถืออาวุธประเภทหอก ทวน ขอบ่าว โดยมีแม่ทัพนั่งมาบนหลังช้างรูปร่างสูงใหญ่

หลังจากสมัยนครวัด ก็เป็นสมัยสุโขทัย ราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ปรากฏข้อความในศิลาจารึกว่า พ่อขุนรามคำแหงขณะที่มีพระชนมายุเพียง ๑๙ ปี ได้ขับช้าง “พลายเนกพล” เข้าไปชนกับขุนสามชน ซึ่งขับช้าง “พลายมาศเมือง” จนมีชัยชนะ

แสดงว่าชาวสยามโดยเฉพาะเจ้านายมีคตินิยมเรื่องขับขี่ช้างออกศึก และมีความชำนาญในการขับขี่ช้างรบ มาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว ฉะนั้นตำราคชศาสตร์ คงจะเผยแพร่เข้ามาในสยามประเทศอย่างน้อยก็คงสมัยก่อนการสร้างนครวัด

เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๖๔ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ได้เสด็จตีกรุงกัมพูชา หลังจากนั้นคงจะรับสั่งให้นำพวกพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านคชศาสตร์ และตำราต่าง ๆ เข้ามาด้วย โดยนำมาตรวจสอบชำระกับตำราคชกรรมที่มีมาแต่เดิม แล้วตั้งตำราคชกรรมขึ้นใหม่สำหรับสยามประเทศ ที่พิเศษก็คือมีการรวบรวมกิจการทั้งหลายเกี่ยวกับการใช้ช้างเข้าด้วยกัน มีการจัดตั้งเป็นพยุหเสนา กรมใหญ่ เรียกว่า “กรมพระคชบาล” ความสำคัญและยิ่งใหญ่ของช้างจึงเกิดขึ้น

เมื่อดังกรมพระคชบาลแล้ว ความนิยมขับขี่ช้างคงจะเป็นที่เฟื่องฟูยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะในหมู่ลูกเจ้าลูกขุน คือพวกลูกเจ้านาย และลูกผู้ดี คตินิยมจึงเกิดขึ้นว่าทุกคนจะต้องสามารถขี่ช้างรบทัพ

จับศึกได้ จนถึงสมัยพระมหาจักรพรรดิพระมเหสีคือ สมเด็จพระสุริโยทัย ก็ทรงฝึกหัดขับขี่ช้างออกศึกสงครามด้วย ซึ่งแสดงว่าแม้แต่สตรีเพศก็ยังมีคตินิยมเรื่องการขับขี่ช้างออกศึก

คนโบราณจับช้างอย่างไร

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ทรงเล่าวิธีการที่คนโบราณจับช้างว่า

“วิธีจับช้างเถื่อนที่ชาวอินเดียมาสอนไว้มี ๓ อย่าง วิธีอย่างหนึ่ง เรียกว่า วังช้าง คือจับช้างเถื่อนหมดทั้งโขลง อย่างหนึ่งเรียกว่า โพนช้าง คือไล่จับช้างเถื่อนแต่ทีละตัว อย่างหนึ่งเรียกว่า จับเพนียด คือต้อนโขลงช้างเข้ามาในคอกมัน ซึ่งเรียกว่าเพนียด เลือกจับแต่ช้างบางตัวที่ชอบใจ แล้วปล่อยให้โขลงช้างกลับไป

วิธีการจับแบบวังช้าง กระทำโดยหมอช้างที่มีความชำนาญ เริ่มต้นจากการสร้างคอกช้าง และกระทำพิธีกรรมหลาย ๆ อย่าง ตามที่เขียนไว้ในตำราคชกรรม มีการต้อนโขลงช้างเถื่อนเข้าคอก แล้วใช้บ่วงเชือกหนังที่เรียกว่า “เชือกบาศ” หรือ “เชือกปะกรรม” ติดกับปลายไม้ซึ่งเรียกว่า “คันจาม” ใช้คันจามส่งเชือกบาศไปคล้องเท้าช้างทีละตัว

วิธีการจับแบบโพนช้าง ก็คือหมอช้างหรือผู้ชำนาญเรื่องช้างขี่ช้างต่อ คือช้างที่ฝึกไว้จนชำนาญ และเชื่องแล้ว เทียวไล่คล้องช้างเถื่อนเอง วิธีนี้เป็นวิธีการจับช้างที่เสี่ยงอันตรายมาก กล่าวกันว่า สมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงโปรดการจับช้างเถื่อนด้วยวิธีนี้มาก พระองค์ทรงโปรดการเสด็จขึ้นทรงคอกช้างต่อ เทียวไล่คล้องช้างเถื่อน เหมือนอย่างหมอช้างทั่ว ๆ ไป จนต้องมีพระราชกำหนดบทพระอัยการตั้งขึ้นในกฎหมายเทียบบาลสำหรับเจ้าหน้าที่ที่โดยเสด็จ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดอันตรายต่อพระมหากษัตริย์ ขณะที่เสด็จโพนช้าง

วิธีการจับเพนียด เป็นวิธีจับช้างที่ค่อนข้างปลอดภัย และได้ช้างเป็นจำนวนมาก แต่ต้องใช้คนจำนวนมาก และต้องใช้เวลาในการต้อนช้างหลายวัน วิธีการจับเพนียด จึงเป็นวิธีการสำหรับเฉพาะ

พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่สามารถกระทำได้นิยมเรียกวิธีการจับแบบนี้ว่า วิธีจับช้างอย่าง “ตำราหลวง” ปัจจุบันเพนียดใหญ่ยังมีอยู่ที่อยุธยา และยังมีเพนียดอื่น ๆ อีกที่นครนายก และลพบุรี

การฝึกช้างแบบโบราณ

กรมพระยาดำรงฯ ทรงเล่าไว้ว่า การฝึกช้างเถื่อนที่จับมาได้ นั้น ต้องใช้ช้างด้วยกัน คือช้างต่อที่เป็นช้างซึ่งฝึกไว้ดีแล้ว ทำหน้าที่ชักนำให้ช้างเถื่อนทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่คนต้องการ ถ้าสมัยปัจจุบันคงจะเรียกว่าเป็นตัวแบบ (Modeling) เมื่อช้างเถื่อนคุ้นกับช้างต่อ และมองเห็นว่าช้างต่อคุ้นกับคน ก็ยอมให้คนเข้าใกล้ขีดสนิทขึ้นเป็นลำดับ จนถึงขั้นคนสามารถขึ้นขี่คอและฝึกหัดได้เอง เมื่อเชื่องแล้ว จะรักและเชื่อคำคนยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉานอย่างอื่นหมด ซึ่งทรงแบ่งการฝึกช้างออกโดยเทียบเคียงกับการจัดการศึกษาของคนว่า การฝึกช้างก็มีอยู่ ๓ ระดับ คือระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา เช่นเดียวกับการฝึกคน

ระดับประถมศึกษา ก็คือหัดช้างเถื่อนให้คุ้นกับคน ด้วยการให้ช้างต่อเป็นตัวแบบคอยทำแบบอย่าง และทำหน้าที่คล้าย ๆ กับเป็นพี่เลี้ยง เช่น พาช้างเถื่อนไปอาบน้ำ กินหญ้า จนช้างเถื่อนคุ้นกับช้างต่อ และคนขี่ และในที่สุดยอมให้คนขึ้นขี่คอ ฝึกจนรู้วิธีการ

เป็นคนฝึกให้ทำและชอบบังคับช้าง การฝึกขั้นนี้ใช้เวลา ๓ เดือน

ระดับมัธยมศึกษา เมื่อฝึกจนช้างคุ้นกับคนแล้วต่อไปคนสามารถสอนให้ช้างหมอบ และลุกขึ้นตามคำสั่ง สอนให้งอขาหน้าส่งคนขึ้นขี่คอ สอนให้เอางวงจับเชิงใส่ปลอกติดหน้าของตน กับฝึกผูกเครื่องสับปะคับบรรทุกของบนหลังซึ่งอย่างสุดท้ายเป็นเรื่องค่อนข้างยาก ด้วยเครื่องสับปะคับทำให้ช้างรู้สึกรำคาญมักสะบัดไม้ไคร้ยอม การฝึกระดับมัธยมใช้เวลาประมาณ ๓ เดือน

ระดับอุดมศึกษา เป็นการฝึกช้างให้ทำงานเฉพาะอย่างเพิ่มขึ้น เช่น ฝึกให้ช้างเป็นช้างต่อ ก็ต้องใช้ช้างต่อเป็นแบบอย่าง หรือฝึกให้ลากซุงก็ใช้ช้างลากซุงเป็นตัวแบบอย่างในการฝึก โดยทั่วไปการฝึกช้างเพื่อทำงานเฉพาะอย่างนั้น ผู้ที่จะนำช้างไปใช้งานต้องทำการฝึกเอง

ทั้งหมดที่กล่าวมาคือการฝึกหัดช้างเพื่อใช้งานทั่ว ๆ ไป แต่การฝึกหัดช้างหลวงมีผิดแผกออกไป คือในระดับประถมและมัธยม มีการฝึกช้างมิให้ตื่นไฟ ตื่นเสียงดัง และตื่นของแปลก ๆ ต่าง ๆ ที่คาดว่าช้างจะต้องพบเมื่อออกศึก เมื่อถึงขั้นอุดมศึกษาจึงจะฝึกช้างเป็น ๔ ประเภท คือช้างรบ ช้างต่อ ช้างหลัง และช้างบรรทุก

สำหรับช้างรบในสมัยโบราณมีอยู่ ๓ ชนิด คือ ช้างชน ช้างไล่ และช้างแขน สำหรับช้างชน เป็นช้างงาที่ขุนพลทั้งสองฝ่ายชัรบกันโบราณถือกันว่าเป็นวิธีรบที่ยากกว่าอย่างอื่น เรียกว่า “ยุทธหัตถี” ส่วนช้างไล่ นั้นใช้สำหรับรุกรุมไล่แทงข้าศึก หรือบุกรุกเข้าทำลายค่ายเขื่อนของข้าศึก จึงต้องเลือกช้างที่คล่องแคล่วรวดเร็ว สำหรับช้างแขนนั้น มักจะเป็นช้างงาขนาดใหญ่ สำหรับนำพลเข้าตีประจันหน้า กองทัพข้าศึกผูกเครื่องสับปะคับ มีพลพร้อมปืนอยู่ในสับปะคับด้วย

การฝึกช้างรบก็คือการเตรียมช้างสำหรับทำสงคราม มีจุดหมายที่จะทำให้ช้างกล้าหาญ อดทน ต่อการบาดเจ็บ และหัดให้ช้างทำตามคนขี่บังคับในทันที ลักษณะการฝึกช้างรบมีหลายอย่าง เรียกตามชื่อแต่โบราณ ได้แก่ การบำรุง ล่อแพน ผัดพาน และ

แห่งทุนการฝึกช้างเปรียบได้กับการฝึกซ้อมของนักกีฬา ก่อนลงมือแข่งขันนั่นเอง

ในงานมรดกโลกปี ๒๕๔๐ ของจังหวัด พระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๑๒-๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ ทางชมรมธุรกิจการท่องเที่ยวอยุธยา ร่วมกับ ปางช้างอยุธยาแลเพนียด และมูลนิธิคนรักช้าง แห่งประเทศไทย ได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับช้างหลาย ๆ อย่างขึ้น เช่น การแสดงพิชิตล่องช้าง การเล่น ล่อแพน และผัดพาน ยังมีการแสดงความสามารถ ในด้านต่าง ๆ ของช้าง และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับช้างอีกมากมาย ในที่นี้ขอนำเสนอเฉพาะการเล่น ของช้างเพียงอย่างเดียว คือ การเล่นล่อแพน ซึ่งเป็นหนึ่งในการแสดงของช้างในครั้งนี้

การเล่น ล่อแพน

การเล่นล่อแพน เป็นการฝึกซ้อมให้ช้างมีความตื่นตัวเพื่อไล่เข้าศึกในสนามรบ บางตำราว่าเป็นการฝึกเพื่อต่อต้านหรือทำลายกองทัพม้าของข้าศึก การเล่นล่อแพนจึงเป็นการฝึกซ้อมช้างไล่ให้มีความว่องไว ปราดเปรียวอยู่เสมอ เวลาออกศึกจะได้มีความคล่องตัวสูง ปกติในสมัยก่อนการเล่นล่อแพน เป็นการฝึกซ้อมช้างถวายพระมหากษัตริย์เพื่อทอดพระเนตรเป็นกีฬาอย่างหนึ่งด้วย

การเล่นล่อแพนต้องมีสนามกว้างเพื่อให้ทั้งช้างและม้าสามารถวิ่งได้เต็มที่ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ นิยมเล่นกันที่ท้องสนามชัยโดยที่พระเจ้าอยู่หัวประทับทอดพระเนตรบนพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พร้อมข้าราชการบริวาร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ใช้เนื้อที่ในเพนียดสำหรับแสดงการเล่นล่อแพน ด้านหน้าเพนียดเป็นพลับพลาที่ประทับ ส่วนบริเวณตรงกลางเพนียดสร้างเป็นศาลเทวาลัยตั้งอยู่บนเสาสี่ต้น เรียกกันว่า หอพระพิฆเนศวร หรือหอพระ ซึ่งช้างทุกตัวที่เข้ามาจะชูวงขึ้นแสดงความเคารพโดยอัตโนมัติเหมือนกันหมด พระพิฆเนศวรมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “พระประสันนคณบดี”

ช้างที่ใช้แสดงเป็นช้างจากปางช้างในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีอยู่ ๒ ตัว ตัวใหญ่ชื่อพลายแก้ว

มีอายุ ๔๔ ปี ความสูงราว ๆ ๕ ศอก มีงายาวศอกเศษ และได้รับการตัดปลายมาเรียบร้อยทั้งสองข้าง ข้างตัวเล็กกว่าชื่อพลายโตได้อายุ ๗ ปี สูง ๓ ศอกเศษ มีงาเล็ก ๆ ทั้งคู่ดูกิริยาท่าทางเป็นช้างขี้เล่น และมีความน่ารักอยู่มากช้างทั้งสองตัวผูกเครื่องมั้นหลังเปล่า แต่ละตัวมีหมอควญช้อยอยู่บนคอในมือมีตะขอลั่นสำหรับบังคับช้าง

ม้าที่ร่วมแสดงเป็นม้าพันธุ์ไทยแท้ จำนวนสามตัว จากคอกม้าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปกติตามแบบโบราณ ม้าที่นำมาล่อแพนจะต้องเลือกที่ตัวดีแคล่วคล่อง และใจกล้า มีการผูกเครื่องแวงอย่างเต็มยศให้ขุนม้าผู้เชี่ยวชาญเป็นคนขี่ ขุนม้าแต่ละคนแต่งตัว สวยงามใส่เสื้อแพรสีแดงสด นุ่งกางเกงขาก๊วย ในมือ ของขุนม้าม้ามี “แพน” ซึ่งทำด้วยไม้รวกยาวประมาณ ๕-๖ ศอก ใช้ผ้าสีเขียวผูกพันไม้รวกในลักษณะเป็นริ้ว ๆ ตลอดลำไม้รวกตรงปลายไม้รวกด้านหนึ่งใช้ผ้าแพรสีแดงผูกไว้ สมัยโบราณตรงปลายไม้รวกนิยมผูกด้วยพู่ ทำให้มองเห็นชัดเจนและสวยงาม ม้าพันธุ์ไทยทั้งสามตัว ผู้ฝึกได้นำมาสรางความคุ้นเคย กับพลายแก้ว และพลายโตได้เป็นเวลา ๑๕ วันก่อนแล้ว เพื่อป้องกันมิให้เกิดความแตกตื่น เนื่องจากทั้งช้างและม้าไม่เคยพบเห็นกันมาก่อน

เริ่มต้นการแสดงช้างพลายแก้วและพลายโตได้ยืนอยู่ตรงมุมเพนียดด้านหน้าใกล้ ๆ พลับพลาที่ประทับ ม้าทั้งสามตัวอยู่ทางประตูด้านทิศเหนือ เจ้าหน้าที่เปิดเพลงประกอบด้วยเพลง “ม้าย่อง” ขุนม้าขับม้าทั้งสามออกวิ่งวนรอบหอพระพิฆเนศวร เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ เมื่อผ่านหน้าช้างทั้งสองตัว ขุนม้าแกลังขับเข้าไปจนเฉียดหน้าช้าง เจตนาจะยั่วให้ช้างโกรธ แต่ดูเหมือนว่าจะไม่ได้ผล ทั้งพลายแก้ว และพลายโตได้ไม่ใส่ใจแม้แต่น้อย ม้าทั้งสามวิ่งวนรอบหอพระพิฆเนศวรจนครบ ๓ รอบ เป็นการแสดงความเคารพเรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่ส่งแพนให้ขุนม้าคนหนึ่งรับไว้อีก ๒ คน ขับม้าออกไปยืนดูห่าง ๆ

เมื่อขุนม้ารับแพนแล้ว ก็ขับม้าวิ่งรอบหอพระพิฆเนศวรอีกหนึ่งรอบ แล้วชักมาสะบัดออกไป

หยุดอยู่ต่อหน้าพลายแก้วในระยะใกล้ ๆ ทันใดนั้น ก็ชักม้าหันกลับแล้วขึ้นปลายแพนด้านที่มีผ้าแพรไป แห่ตรงหน้าพลายแก้ว เพื่อให้พลายแก้วโกรธและ รังใส แต่ดูเหมือนว่าไม่ได้ผล เนื่องจากพลายแก้ว เป็นช้างอาวโส และคงจะคุ้นกับม้าเสียแล้ว พลายแก้ว จึงยืนเฉยอยู่ หมอความญต้องบังคับให้พลายแก้ว ออกวิ่งไล่ด้วยการลงตะขอเบา ๆ พลายแก้วจึงออก รังตามม้าไป ลักษณะการวิ่งเป็นการวิ่งตามมากกว่า รังไล่ คือต่างตัวต่างวิ่ง ไม่ค่อยสนใจกันเท่าใด

ถ้าเป็นแบบโบราณจริง ๆ เขานิยมใช้ช้าง ตกมันมาเล่นล่อแพน ช้างตกมันนั้น มีนิสัยขี้โกรธ หงุดหงิดง่าย เมื่อถูกแห่ก็จะวิ่งเข้าทำร้ายทั้งคนและ ม้า ถ้าขุนม้าไม่มีความชำนาญพอ ชับม้าหลบหลีก หรือวิ่งหนีไม่ทันก็就会被ช้างแทงตาย ซึ่งตรงจุดนี้ สร้างความตื่นเต้นหวาดเสียวให้กับผู้ดูมาก ในสมัย โบราณจึงมีคนไปดูการเล่นล่อแพนกันมาก ขุนม้าที่ มีความชำนาญจริง ๆ พอช้างขยับไล่ก็จะขับม้า รังล่อมาในสนาม แต่ก็ยังรักษาระยะไว้ไม่ให้ห่างช้าง มากนัก เพื่อให้คนดูเกิดความสุข ถือกันว่าถ้าช้าง ฉวยเอาแพนไว้ได้ ฝ่ายช้างเป็นผู้ชนะ ถ้าฉวยไม่ได้ ฝ่ายม้าเป็นผู้ชนะ

เมื่อพลายแก้ววิ่งตามม้าไปรอบ ๆ หอ พระพิษเนศวรพักหนึ่งทั้งม้าทั้งช้าง และคนซึ่งจะ เห็น้อย ก็เป็นอันยุติการแสดง เมื่อการแสดงสิ้นสุด ลงแล้ว ทั้งช้างและม้า เดินมาหยุดอยู่ตรงหน้า พลับพลาที่ประทับ ขุนม้าและหมอความญก็มีมือขึ้น ประนมแสดงความเคารพ ต่อจากนั้นก็ถึงรอบของ พลายโดโดที่จะต้องแสดงบ้าง และเนื่องจาก พลายโดโดยังเป็นช้างวัยรุ่น จึงมีอาการที่สนุกสนาน แบบช้างวัยรุ่นทั่ว ๆ ไป การวิ่งไล่จึงดูมีชีวิตชีวาขึ้นบ้าง แต่พฤติกรรมที่เหมือนกันของช้างทั้งสองเชือก คือ ไม่ยอมฉวยแพน อาจจะคิดว่าถึงฉวยได้ก็ไม่เกิด ประโยชน์อะไร หากเปลี่ยนผ้าแพรที่ปลายแพนเป็น หวีกล้วนนี้ว่า หรือไม่ก็ใช้ท่อนอ้อยทำแพนแทน ไม่รวก จะทำให้น่าหิบบฉวยมากยิ่งขึ้น

ยุคสมัยเปลี่ยนไปบ้านเมืองพัฒนาเปลี่ยนแปลง ไปมาก ความจำเป็นในเรื่องการนำช้างมาใช้ประโยชน์ เหมือนสมัยโบราณไม่ค่อยมีอีกต่อไปแล้ว การเล่น

ของช้างแบบโบราณก็พลอยสูญหายไปด้วย การ ขยายที่ทำกินและการบุกเบิกอาณาเขตตามธรรมชาติ ของช้าง ก่อให้เกิดการทำลายช้างทั้งโดยทางตรง และโดยทางอ้อม ยิ่งกว่านั้นผู้เลี้ยงช้างในปัจจุบัน เนื่องจากมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ได้นำช้างเดินทาง เข้ามาในเมืองใหญ่ ๆ เพื่อหารายได้ ทำให้เกิดอุบัติเหตุ หรือเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก จำนวนของช้าง ในเมืองไทยจึงลดลงเรื่อยๆ

โชคดีของช้าง และโชคดีของคนไทยที่มี หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกมีความรัก และเมตตาต่อช้างได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ ในการอนุรักษ์และคุ้มครองช้างของเมืองไทย ได้แก่ ปางช้างอยุธยาแลเพนียด มูลนิธิคนรักช้างแห่งประเทศไทย ชมรมธุรกิจท่องเที่ยวอยุธยา เป็นต้น คนไทยทุกคนควรอวยพรและเป็นกำลังใจให้ทุกฝ่าย ทำงานอนุรักษ์ช้างสำเร็จผล และคนไทยทุกคนควร มอบความรักความเมตตาให้กับช้างทุก ๆ ตัว เพื่อให้ ช้างได้ใช้ชีวิตอย่างสงบสุขในผืนดินนี้เช่นเดียวกับ บรรพบุรุษของช้างในอดีต ที่มีชีวิตอยู่โดยปราศจาก การเบียดเบียนของมนุษย์

มาช่วยกันอนุรักษ์และบำรุงรักษาช้างกัน คนละไม้คนละมือดีไหม ก่อนที่ลูกหลานไทย จะถาม พ่อแม่ในอนาคตของเขาว่า “ช้างหายไปไหน”

หนังสืออ้างอิง

มนู พูลสวัสดิ์ ประวัติเพนียดคล้องช้างจังหวัดพระนครศรี

อยุธยา จุฬารัตน์การพิมพ์ กรุงเทพมหานคร,

พ.ศ. ๒๕๒๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส นิทานโบราณคดี

ศิลปบรรณการ พระนคร : ๒๕๑๓.

การดนตรีสมัยอยุธยา

บุณสิบ บุณเก็ก

วงโหรีเครื่องท

วงเครื่องสาย

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การดนตรีมีวิวัฒนาการและเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านดนตรีไทยและดนตรีสากล ในส่วนของดนตรีสากลนั้นเริ่มเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยาในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เนื่องจากในยุคสมัยนั้นกรุงศรีอยุธยาได้เจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติแถบยุโรป จึงเป็นสาเหตุให้กรุงศรีอยุธยาได้รับอารยธรรมด้านเครื่องดนตรีสากลมา โดยในระยะแรก เครื่องดนตรีสากลนั้นนำมาใช้บรรเลงในวงการทหารเท่านั้น เครื่องดนตรีสากลที่นิยมกันในสมัยนั้นคือ เครื่องดนตรีประเภทแตร (Horn) และกลองใหญ่ (Bass Drum) ซึ่งการจัดวงก็ไม่มีความเป็นมาตรฐานอย่างใด อาจใช้เครื่องดนตรีเพียง ๑ หรือ ๒ เครื่องเท่านั้น ผู้ที่บรรเลงก็คือพวกทหารของชาวต่างชาติที่นำเครื่องดนตรีเข้ามา ส่วนทหารของกรุงศรีอยุธยานั้นไม่ได้ฝึกหัดบรรเลง เพราะมีความเห็นว่าเป็นของชนชั้นต่ำ แต่ทหารกรุงศรีอยุธยาจะส่งเชลยศึก หรือชนชาติที่มาสวามิภักดิ์ไปฝึกหัดแทน เช่น ชาวเขมร มอญ ไปฝึกหัด กล่าวโดยสรุปแล้ว การดนตรีสากลในยุคนี้ยังไม่มีที่แพร่หลายมากนัก

ในส่วนของดนตรีไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ประชาชนนิยมบรรเลงดนตรีกันมากขึ้น จนบางครั้งบรรเลงเกินขอบเขต แม้ในเขตพระราชฐานก็มีว่างวันที่จะร้องเพลง และบรรเลงดนตรีเพื่อเป็นการฝึกซ้อม และเพื่อความสนุกสนาน จนกลายเป็นการรบกวนไป ในรัชสมัยของพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) จึงต้องออกกฎหมายตราห้ามร้องเพลงเรือและบรรเลงดนตรีในเขตพระราชทานดังมีใจความ

ว่า “แต่ละประตู่แสดงถึงสระแก้ว ไวยการหมื่นโท อาริก ฝั้วผู้ชาย ผู้หญิงเจรจาด้วยกันก็ดี นั่งในที่สงัด ก็ดี อนึ่งทอดแหแลตักเบ็ดลุ่มล่อนซ่อนนาง และร้องเรือ เป่าขลุ่ย เป่าปี่ ดีทับ ขับรำไห่ร้องนันทน์ ไอยการหมื่นโทวาริก ถ้าจับได้โทษ ๓ ประการ ประการหนึ่งให้ส่งมหาดไทย ประการหนึ่งให้ส่งองครักษ์ ประการหนึ่งให้ส่งหลวงภูษาช้าง “(มนตรี ตราโมท. ๒๕๒๗ : ๒๐-๒๑) และยังมีกล่าวไว้ในกฎหมายตราห้ามอีกตอนหนึ่งว่า “บ้างร้องเพลงเรือ เป่าปี่เป่าขลุ่ย สีซอ ดีดจะเข้ กระจับปี่ ดีโชน ขับไห่ ร้องนันทน์” (อุทิศ นาคสวัสดิ์. ๒๕๒๒ : ๑๖๐)

จากกฎหมายตราห้ามดังกล่าวทำให้เราทราบได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น การดนตรีไทยรุ่งเรืองมาก และมีเครื่องดนตรีประเภทใดบ้าง ซึ่งบางเครื่องก็ไม่ได้กล่าวไว้ จากการสันนิษฐานจากหลักฐานที่ปรากฏสามารถสรุปได้ว่า เครื่องดนตรีในสมัยกรุงศรีอยุธยามีเครื่องดนตรีดังนี้คือ

เครื่องดีด ได้แก่ กระจับปี่ จะเข้ พิณเพี้ยะ พิณน้ำเต้า

เครื่องสี ได้แก่ ซอสามสาย ซออู้ ซอดัง
เครื่องตี ได้แก่ กรับพวง กรับคู่ กรับเสภา
ระนาดเอก ม้องโหม่ง ม้องคู่ ม้องซัย ม้องกระแต
ม้องราว ม้องวงใหญ่ จิ่ง ฉาบ กลองมโหระทึก
ตะโพน โทน รำมะนา กลองทัด กลองชาตรี โทนชาตรี
บันฑาะว์ กลองมลายู กลองชนะ กลองแขก

เครื่องเป่า ได้แก่ ปี่ใน ปี่นอก ปี่กลาง ปี่ชวา
ขลุ่ย ปี่ไฉน ปี่อ้อ แตรอน แตรสังข์

การบรรเลงพิณน้ำเต้า

การผสมวงดนตรีไทย

การผสมวงดนตรีไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาสามารถจัดแบ่งได้เป็น ๔ วงใหญ่ ๆ คือ

๑. วงขับไม้
๒. วงเครื่องสาย
๓. วงมโหรี
๔. วงปี่พาทย์

ซึ่งขอกล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

๑. วงขับไม้

วงขับไม้ไม่มีวิวัฒนาการมาจากวงขับไม้ของสมัยกรุงสุโขทัยซึ่งใช้บรรเลงในพระราชพิธีชั้นสูง เช่น การสมโภชเจ้าฟ้า สมโภชช้างเผือก เป็นต้น ผู้บรรเลงจะแต่งกายแบบพราหมณ์ ใช้ผู้บรรเลง ๓ คน คือ

- ๑.๑ คนขับร้องลำนำตีกรับพวง
- ๑.๒ คนสีซอสามสาย
- ๑.๓ คนโกวบัณฑิตเจาะว

๒. วงเครื่องสาย

วงเครื่องสายนี้ อาจจะผสมวงกันยังไม่เป็นแบบแผนนัก แต่เชื่อว่าการผสมวงเครื่องสายเกิดขึ้นแล้วในสมัยกรุงศรีอยุธยา ถ้าลองจัดวงดูก็อาจจะมีส่วน ๑ ตัว ซอด้ ๑ คัน จะเข้ ๑ ตัว ขลุ่ยหรือปี่อ้อ ๑ เล้า โทนรามาณา ๑ คู่ ฉิ่ง กรับพวง (ปัญญารุ่งเรือง. ๒๕๑๗ : ๔๖)

๓. วงมโหรี

วงมโหรี ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแบ่งได้เป็น ๒ ขนาด คือ

๓.๑ วงมโหรีเครื่องสี่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี และผู้บรรเลงดังนี้

๓.๑.๑ คนสีซอสามสายดำเนินทำนองคลอเสียงร้อง

๓.๑.๒ คนตีตะกรับ

๓.๑.๓ คนตีทับ (โพน)

๓.๑.๔ คนร้องและตีกรับเพลง

๓.๒ วงมโหรีเครื่องหก ประกอบด้วยเครื่องดนตรี และผู้บรรเลงดังนี้

๓.๒.๑ คนสีซอสามสายคลอร้อง

๓.๒.๒ คนตีตะกรับ

๓.๒.๓ คนตีทับ

๓.๒.๔ คนร้อง และตีกรับพวง

๓.๒.๕ คนเป่าขลุ่ย

๓.๒.๖ คนตีระฆัง

ต่อมาในระยะหลังได้นำระนาดเอก และฉิ่งเข้าร่วมบรรเลงเพิ่มขึ้นอีก

๔. วงปี่พาทย์

๔.๑ ปี่นอก ๑ เล้า

๔.๒ โทนชาตรี ๑ คู่

๔.๓ กลองชาตรี ๑ ลูก

๔.๔ ฉิ่ง ๑ คู่

๔.๕ ฆ้องคู่ ๑ รวง

๔.๒ วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก ใช้บรรเลงประกอบการแสดงโขน ลคร หนักใหญ่ และใช้บรรเลงเพื่อขับกล่อมประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

๔.๒.๑ ระนาดเอก ๑ รวง

๔.๒.๒ ฆ้องวงใหญ่ ๑ วง

๔.๒.๓ ปี่ใน ๑ เล้า

๔.๒.๔ ตะโพน ๑ ลูก

๔.๒.๕ กลองทัด ๑ ลูก

๔.๒.๖ ฉิ่ง ๑ คู่

นอกจากการผสมวงทั้ง ๔ วงที่กล่าวมาแล้ว ยังมีการบรรเลงอีกอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถจะเรียกเป็นการผสมวงได้ เพราะบรรเลงเพียงคนเดียว และเป็นที่ยนิยมนายุคสมัยนั้น คือ การบรรเลงพิณ เป็นการบรรเลงของผู้ชายเพียงคนเดียว อาจจะใช้พิณน้ำเต้าหรือพิณเพียะบรรเลงแล้วร้องประกอบ

บทเพลงใช้ในโอกาสที่ไปเกี่ยวพาราสีผู้หญิงสาว
ในขณะบรรเลงมักจะไม่นิยมสวมเสื้อ เพราะจะใช้
กระโหลกขอแนบกับหน้าอก แล้วจะทำให้พินมิเสีย
กั้วานไฟเราะดี และอีกเหตุผลหนึ่งเป็นการอวด
ความแข็งแรงจากกล้ามเนื้อของผู้บรรเลงนั้นให้
ฝ่ายหญิงมั่นใจว่า เป็นผู้ที่แข็งแกร่งและบรรเลงพิณได้

บทเพลง

บทเพลงในสมัยกรุงศรีอยุธยา ส่วนใหญ่นิยม
เพลงในอัตราจังหวะสองชั้น เพื่อใช้บรรเลงประกอบ
การแสดง บทเพลงในอัตราจังหวะสองชั้นจึงเกิดขึ้น
จำนวนมาก ทั้งบทร้อง และบทบรรเลง แต่หา
หลักฐานไม่ได้ว่าผู้ใดเป็นผู้ประพันธ์บทเพลงนั้น ๆ
สามารถจัดได้ว่า สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นยุคทองของ
เพลงอัตราจังหวะสองชั้นจริง ๆ โดยไม่มียุคสมัยใด
เทียบได้เลย เราไม่สามารถทราบได้ว่ามีบทเพลงอยู่
เท่าใด แต่คงไม่น้อยกว่า ๑๓๗ เพลง แน่แน่นอน อาจจะ
มี ๑๓๗ เพลง หรือมากกว่านี้ก็ได้ ซึ่งเราทราบจาก
บทร้องเพลงยาวโบราณที่กล่าวว่า

ศรีประเสริฐระล่ำระสาย	เรียงรายวงแหวนรอบก้อย
อังกะเนระคันโยคีมีมดน้อย	นางตานีให้ละห้อยโศกา
พระนครเขินขั่นบรรเลง	ร้อยสามสิบเจ็ดเพลงฟังศึกษา
มโหรีมีเรื่องนราวมหา	แต่กรุงศรีอยุธยาใหญ่เออ

จากบทร้องดังกล่าวจะพบว่า กล่าวถึงจำนวน
เพลง ๑๓๗ เพลง ซึ่งอาจจะกล่าวเฉพาะในบทร้องนี้
เท่านั้นก็ได้ บทอื่น ๆ ยังมิได้กล่าวก็ได้ จากการรวบรวม
หลักฐาน จะขอยกตัวอย่างชื่อบทเพลง ในสมัย
กรุงศรีอยุธยา ดังนี้

๑. เพลงชมตลาด	๒. เพลงข้าครวญ
๓. เพลงโลมนอก	๔. เพลงสาธุการ
๕. เพลงตระและรว	๖. เพลงเพลงข้าปี
๗. เพลงโอวร้าย	๘. เพลงแสนเสนาะ
๙. เพลงต่อขลุ่ย	๑๐. เพลงสาวสอดแหวน
๑๑. เพลงแสนสุดสวาท	๑๒. เพลงล่องเรือ
๑๓. เพลงนารายณ์แปลงรูป	๑๔. เพลงนางเกี้ยว
๑๕. เพลงมุล่ง	(นาคเกี้ยว)
๑๖. เพลงเทพลิลิต	๑๗. เพลงจีนซิมใหญ่
๑๘. เพลงจะเข้ทางยาว	๑๙. เพลงเขมรเป่าใบไม้
๒๐. เพลงเขมรเขาเขียว	๒๐. เพลงเขมรเขาเขียว

๒๑. เพลงแขกต๋อยหม้อ	๒๒. เพลงแขกลพบุรี
๒๓. เพลงดอกไม้ไทร	๒๔. เพลงเต่ากินผักนึ่ง
๒๕. เพลงธรรณร้องไห้	๒๖. เพลงชกมวย
๒๗. เพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า	
๒๘. เพลงเรื่องพระนเรศวร	๒๙. เพลงอุปราชขาดคอช้าง
๓๐. เพลงพิชิตตะกอน	๓๑. เพลงพุทรากระแทก
๓๒. เพลงนางรำ	๓๓. เพลงนางรำ
๓๔. เพลงมอญแปลง	๓๕. เพลงมหาชัย
๓๖. เพลงมโหรี	๓๗. เพลงมโหรี
๓๘. เพลงราโค	๓๙. เพลงเหรา
๔๐. เพลงหงส์ไชรัดอกบัว	๔๑. เพลงสารทิชักรถ
๔๒. เพลงสุรินทราหู	(สารทิ)
๔๓. เพลงสร้อยเพลง	๔๔. เพลงหงส์ทอง
๔๕. เพลงเหราเล่นน้ำ	๔๖. เพลงทะเลบัว
๔๗. เพลงศรีประเสริฐ	๔๘. เพลงระล่ำระสาย
๔๙. เพลงอังกะเนระคันโย	และเพลงคู่ระล่ำระสาย
๕๐. เพลงตานีร้องไห้	๕๑. เพลงยานเกร(โยคี)
๕๒. เพลงล่องเรือลคร	๕๓. เพลงมดน้อย
๕๔. เพลงยักินแปดบท	๕๔. เพลงเนื้อมโหรี
(แปดบท)	๕๖. เพลงโกลกไทยใหญ่
๕๗. เพลงบั้งระบุนเทศ	๕๘. เพลงจันดิน
๕๙. เพลงนางบุหร่ง	๖๐. เพลงญี่ปุ่น
๖๑. เพลงจำปาทองเทศ	๖๒. เพลงเนระคันโยค
๖๓. เพลงพระนครเขิน	๖๔. เพลงแหวนรอบก้อย

ที่กล่าวชื่อบทเพลงมานี้เป็นเพียงตัวอย่าง
ความจริงแล้วมีจำนวนมากกว่านี้ ในปัจจุบันนี้บางบท
เพลงไม่มีผู้ใดสามารถบรรเลงได้แล้ว ซึ่งเป็นที่
น่าเสียดายอย่างยิ่ง ลักษณะการบรรเลงและขับร้อง
ในสมัยนั้น จะเป็นการร้อง คลอไปกับเครื่องดนตรี
จะร้องแบบไม่มีเอื้อน ร้องแบบเนื้อเต็มรวบรัด
ได้ใจความโดยฉับไว

กรุงศรีอยุธยา เป็นยุคสมัยที่การดนตรีไทย
เจริญรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย
หลังจากกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเข้ายึดเผาทำลายสิ้นในปี
พ.ศ.๒๓๑๐ การดนตรีไทยก็เริ่มอับเฉาลงเช่นเดียวกับ
ศิลปะประเภทอื่น ๆ แต่ก็มิถึงกับสูญสิ้นไป
นักดนตรีต่างล้มหายตายจากไปบ้าง ถูกกวาดต้อน
ไปบ้าง หลบซ่อนอยู่ตามที่ต่าง ๆ บ้าง ส่วนที่ถูก
กวาดต้อนไป พม่าก็ขอให้สอนบทเพลงให้เพราะ
เขาเห็นว่าเพลงของกรุงศรีอยุธยานั้นมีความไพเราะ

วงมโหรีผสมระนาด

วงมโหรีเครื่องสี่

นักดนตรีที่ยังหลงเหลืออยู่ได้รวมตัวกันในสมัยกรุงธนบุรีอีกครั้งหนึ่งแต่ก็ยังไม่สามารถรวบรวมได้ทั้งหมด ดังนั้น จึงเหลือเพียงบทเพลงบางส่วนให้เราชนรุ่นหลังได้ศึกษาและนำมาเป็นแบบอย่างจนถึงปัจจุบันนี้ กรุงศรีอยุธยาเป็นดินแดนที่แสนศักดิ์สิทธิ์ มีหลวงพ่อมงคลบพิตรเป็นสิ่งเคารพบูชา มีดวงวิญญาณของบูรพมหากษัตริย์ของบรรพชน ช่วยทำให้กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดีโดยเฉพาะด้านดนตรีไทย ซึ่งเห็นได้จากในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน มีนักดนตรีไทยชาวอยุธยาเป็นแกนนำในด้านดนตรีไทยของชาติไทยเสมอมา เช่น หลวงไพเราะเสียงซอ ครูสอนวงฆ้อง ครูพริ้ง ดนตรีรส และในปัจจุบันนี้คือ ครูลำราญ เกิดผล แต่ยังมีครูดนตรีไทยอีกหลายท่านที่ไม่ได้กล่าวนามในที่นี้

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ชาวไทยเราคงจะเห็นความยิ่งใหญ่ และภาคภูมิใจในการดนตรีสมัยอยุธยา โดยเฉพาะการดนตรีไทย ซึ่งยังมีผลงานบทเพลงบางบท หลงเหลืออยู่ให้เราได้มีโอกาสชื่นชมกับความไพเราะนั้นตราบนานทุกวันนี้

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ชัย ปิฎกวิชัย. **สังคีตนิพนธ์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.

ปัญญา รุ่งเรือง. **ประวัติการดนตรีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗.

มนตรี ตราโมท. **โสมส่องแสงชีวิตดนตรีไทยของมนตรี ตราโมท**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๗.

อุทิศ นาคสวัสดิ์. **ทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีไทยภาค ๑ ว่าด้วยหลักและทฤษฎีดนตรีไทย**. กรุงเทพฯ : หจก. เทพนมิตการพิมพ์, ๒๕๒๒.

วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก

วงขับไม้

กฎหมาย ที่สนับสนุน การอนุรักษ์ และพัฒนานครประวัติศาสตร์

ประทีป เพ็งตะโก

พระนครศรีอยุธยา

การอนุรักษ์ในอดีตมีข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้าน จึงมุ่งเน้นรักษาเฉพาะโบราณสถานที่สำคัญ และยังปรากฏซากให้สังเกตเห็นโดยง่ายเท่านั้น ส่วนโบราณสถานอื่น ๆ ที่มีขนาดเล็ก แหล่งโบราณคดี สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณสถานที่เป็นโครงสร้างของเมือง ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร จึงได้ถูกบุกรุกทำลายมาเป็นเวลายาวนาน

ต่อมาเมื่อแนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมแพร่หลายมากขึ้น ภาครัฐเล็งเห็นความสำคัญ และเมื่อมีความพร้อมทั้งบุคลากรและงบประมาณจึงได้เริ่มสำรวจศึกษา วางแนวทาง และจัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นการเข้าไปแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่สะสมไว้อย่างมากมายและยาวนาน

สำหรับนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นั้นกฎหมายเป็นอีกมาตรการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ ในการปกป้อง คุ้มครอง ดูแลรักษา และเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการจัดการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

กฎหมายหลักที่ใช้คือพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยมีพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๑๘ และพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นกฎหมายรองที่ช่วยสนับสนุน

ผลจากการใช้มาตรการทางกฎหมาย เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้ผลเป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่ง แต่ในบรรดากฎหมายที่มีผลบังคับใช้ในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์ทั้งหมด ดังนั้นจึงยังมีปัญหาในทางปฏิบัติบางประการ เช่น

๑. ความไม่ชัดเจนในข้อกำหนดและข้อบังคับบางประการในข้อกฎหมายฉบับต่าง ๆ

๒. การมีกฎหมายหลายฉบับ ต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบตามกฎหมายหลายหน่วย ทำให้เกิดความไม่สะดวก ทั้งต่อส่วนราชการผู้ปฏิบัติ และประชาชน

๓. ปัญหาที่น่าจะสำคัญที่สุดคือบรรดากฎหมายที่ใช้ปัจจุบันเป็นกฎหมายที่รื้อถอนสิทธิทำให้ทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่อนุรักษ์สูญเสียโอกาสในการพัฒนา เช่นการก่อสร้างอาคาร และการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ บางประเภท แต่ยังไม่มีความชัดเจนในกฎหมายประเภทที่สร้างแรงจูงใจ ให้ประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่อนุรักษ์อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม เช่นการยกเว้นภาษีให้กับผู้สนับสนุนและผู้ที่มีความร่วมมือด้านการอนุรักษ์ การใช้สิทธิ การให้โอกาสประชาชนในพื้นที่อนุรักษ์เข้ารับจ้างงานเข้ารับสัมปทานด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ก่อนผู้อื่น การยกเว้นค่าธรรมเนียมเข้าชมโบราณสถาน เป็นต้น

ปัญหาข้างต้นทำให้กฎหมายต้องปรับปรุง แต่ที่สำคัญต้องมีการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้กับประชาชนในพื้นที่ทั้งด้านกฎหมายและการอนุรักษ์ เพื่อหาแนวร่วมในการอนุรักษ์ เมื่อถึงเวลานั้นประชาชนในพื้นที่จะเป็นผู้ผลักดันและกำหนดแนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตนเองแทนภาครัฐ คงเป็นเป้าหมายสูงสุดของการอนุรักษ์ตามแนวทางอนุรักษ์เชิงพัฒนาแบบยั่งยืน แล้วมาตรการด้านกฎหมายก็อาจจะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้อีกต่อไป

กฎหมายที่สนับสนุนการอนุรักษ์
และพัฒนานครประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา

โครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา

กรมศิลปากรเริ่มทำแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยแนวความคิดที่จะอนุรักษ์หลักฐานทางโบราณคดี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หลักฐานด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดถึงวิถีชีวิตที่สืบเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน มีแนวทางที่จะพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์อยุธยาให้เป็นเมืองที่มีชีวิต จึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดทิศทางการพัฒนาในปัจจุบันให้สอดคล้อง ประสานประโยชน์ต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

ในการทำแผนแม่บทได้แบ่งพื้นที่เมืองอยุธยาออกเป็น ๗ พื้นที่ คือ

๑. พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ประมาณ ๑,๘๑๐ ไร่ คือพื้นที่ในเกาะเมือง ซึ่งกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนให้เป็นเขตโบราณสถาน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔
๒. พื้นที่ในเกาะเมืองที่เหลือนอกเหนือจากพื้นที่ ๑
๓. พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศตะวันออก (ครอบคลุมเมืองอโยธยา)
๔. พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศตะวันตก
๕. พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านเหนือ
๖. พื้นที่นอกเกาะเมืองด้านใต้
๗. พื้นที่นอกเหนือจาก ๑-๖ ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การทำแผนแม่บทเริ่มที่พื้นที่ ๑ ก่อน คือ เฉพาะพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (พื้นที่ ๑,๘๑๐ ไร่) และได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยกระทรวงการคลัง สามารถจัดสรรงบประมาณให้ได้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นปีแรก แต่เนื่องจากมีข้อเสนอแนะบางประการ จากสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงบประมาณ กระทรวงการคลัง ประกอบกับระยะเวลาการดำเนินงานตามแผนต้องล่าช้าไปจากเดิมถึง ๗ ปี ทำให้กรมศิลปากรจำเป็นต้องปรับปรุงแผนแม่บทให้สอดคล้องกับ

สภาวะความเปลี่ยนแปลงและเติบโตของบ้านเมือง แผนแม่บทฉบับปรับปรุงได้แล้วเสร็จในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยเสนอวงเงินงบประมาณเพื่อปฏิบัติการตามแผน ๒,๙๔๖.๗๘ ล้านบาท และให้ดำเนินการแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ในการปฏิบัติงานนั้น ได้แบ่งออกเป็น ๘ แผนงานหลักคือ

๑. แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และ (การบูรณะ)โบราณสถาน กล่าวคือจะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โครงสร้างของเมืองโบราณ อันได้แก่ กำแพงเมือง คูเมือง ถนน คู คลอง และสะพานโบราณเพื่อรื้อฟื้นเอกลักษณ์ของเมืองน้ำ (เวนิสแห่งตะวันออก) ให้ปรากฏมากที่สุด ส่วนโบราณสถาน อันได้แก่ ปราสาทราชวัง และวัดวาอารามนั้น จะต้องใช้วิชาโบราณคดีเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาค้นคว้าเพื่อสงวนรักษาโบราณสถาน แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ โดยจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งชาติขึ้นมารับผิดชอบในการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองอยุธยา

๒. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภค และสาธารณูปการหลัก จะต้องจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับประชาชนในพื้นที่ เช่นจะรื้อฟื้นถนนโบราณให้มีบรรยากาศใกล้เคียงกับอดีตและให้ใช้ประโยชน์ในปัจจุบันได้ด้วย ส่วนไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และสาธารณูปโภคสาธารณูปการอื่น ๆ จะต้องจัดไว้แต่ต้องให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของเมืองประวัติศาสตร์ ไม่เป็นสิ่งรบกวนที่สร้างขึ้นมาซึ่งเด่นกับโบราณสถาน

๓. แผนงานบูรณะ ปรับปรุงสภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ จะต้องแก้ไขสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ทำให้บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมของเมืองสูญเสียคุณค่าดั้งเดิมไป โดยปรับปรุงรื้อฟื้นให้เห็นทัศนียภาพและบรรยากาศของเมืองประวัติศาสตร์อยุธยาครั้งอดีตมากที่สุด

๔. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา การมีชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์เป็นสิ่งช่วยให้เมืองประวัติศาสตร์มีชีวิตชีวา แต่ชุมชนที่สร้างทับโบราณสถานและเบียดบังทัศนียภาพของอาคาร

ประวัติศาสตร์จะต้องปรับปรุงโดยจัดระเบียบ ควบคุมดูแลให้อย่างกลมกลืนกับโบราณสถานและบรรยากาศของเมืองประวัติศาสตร์

๕. แผนงานพัฒนาสำนักงานและกำลังคนในการบริหารและดำเนินโครงการ จะต้องสร้างอาคารสำนักงานและฝึกฝนบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถเพียงพอต่อการปฏิบัติงานอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์

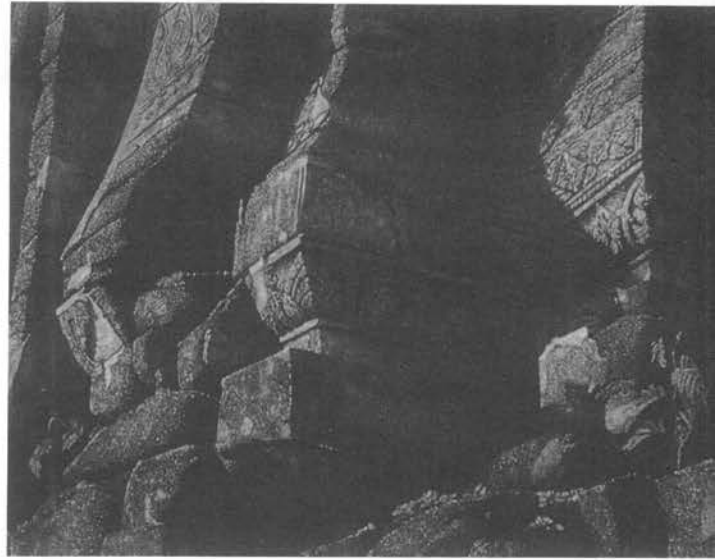
๖. แผนงานบริการวิชาการและการท่องเที่ยวจะต้องมีศูนย์บริการข้อมูลด้านวิชาการและการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นเอกสารและสื่อต่าง ๆ ตามเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างครบถ้วน รวมทั้งจัดให้มีศูนย์บริการข้อมูลระดับวิเคราะห์ด้วย

๗. แผนงานเศรษฐกิจและสังคม จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมอาชีพต่อประชาชนให้มีรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพที่เกี่ยวกับการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ส่งเสริมงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น โดยจัดให้มีหมู่บ้านศิลปหัตถกรรม รวมทั้งการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาด้วย

๘. แผนงานรื้อย้ายโรงงานอุตสาหกรรมและปรับการใช้พื้นที่ เนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมสร้างทับพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ นอกจากลักษณะของสิ่งก่อสร้างจะไม่เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพของเมืองประวัติศาสตร์แล้วยังก่อให้เกิดมลพิษจึงจำเป็นต้องโยกย้ายออกไป เพื่อรักษาพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และปรับปรุงการใช้พื้นที่ให้เหมาะสมต่อไป

การดำเนินการตามแผนแม่บทระยะที่ ๑ ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ จนถึงปัจจุบัน มีความคืบหน้าไปพอสมควร โดยคาดหวังว่าน่าจะแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๔๔

ขณะเดียวกันตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ กรมศิลปากรจึงได้จัดทำแผนแม่บท ในพื้นที่ส่วนที่เหลือ โดยได้ตั้งคณะทำงานเพื่อสำรวจรวบรวมข้อมูล และแผนแม่บทระยะที่ ๒ จะแล้วเสร็จราวปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๑ พร้อมทั้งจะนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

ไพรวัด คาน

กฎหมายที่สนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

กฎหมายเป็นมาตรการที่สำคัญประการหนึ่งในการให้ความคุ้มครองดูแลและจัดการมรดกวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งสนับสนุนและส่งเสริมการอนุรักษ์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ

กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน ประกอบด้วย

๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๒. พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๑๘

๓. พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒

๔. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดนโยบาย หลักการ เพื่อเป็นแนวทางในการออกกฎหมายลูกในลักษณะต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละหน่วยงาน แต่ละโครงการต่อไป

สาระสำคัญอันเป็นเจตนารมณ์ที่เกี่ยวข้องด้านมรดกวัฒนธรรมที่กำหนดในรัฐธรรมนูญมีดังนี้

หมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ในมาตรา ๔๖ ได้กำหนดไว้ว่า “บุคคลซึ่ง

รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์พื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๔ ว่าด้วยหน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา ๖๙ ได้กำหนดว่า “บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พินิจ ปกป้องและสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ.

หมวด ๕ ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา ๘๑ รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรม”

สาระสำคัญทั้ง ๓ หมวดดังกล่าว มีเจตนารมณ์ที่มุ่งเน้นการสานต่อและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม กำหนดภาระของภาครัฐ สิทธิหน้าที่ของประชาชนในด้านความคิดและแนวทางปฏิบัติ อันจะนำไปสู่ผลในด้านบวกกับมรดกทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน การจะให้รัฐธรรมนูญมีผลในทางปฏิบัติอย่างชัดเจนนั้น รัฐจำเป็นต้องออกกฎหมายลูกมารองรับเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ ได้แก่พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง และประกาศกระทรวง เป็นต้น

แต่ในความเป็นจริงนั้น การออกกฎหมายลูกดังกล่าว ย่อมมีผลกระทบในด้านลบต่อประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งในส่วนนี้รัฐธรรมนูญได้กล่าวไว้โดยชัดเจน แต่ประการใด การสูญเสียผลประโยชน์สิทธิและโอกาส

ที่ดีต่าง ๆ ของประชาชน อันเนื่องมาจากการอนุรักษ์ ทำให้ภาครัฐต้องสูญเสียแนวร่วม ดำเนินการโดยโดดเดี่ยว ไม่สามารถสร้างแนวทางการดำเนินการโดยยั่งยืน และท้ายที่สุดผลจากการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ ก็ไม่สามารถบรรลุตามเจตนาคำที่ตั้งเอาไว้โดยสมบูรณ์ได้

๒. พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๖๘

ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการตราและรักษาพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๖๘ คือ กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งสามารถออกกฎกระทรวงเพื่อกำหนดทิศทางการเจริญเติบโตของเมืองใดเมืองหนึ่ง ให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม โดยการควบคุมการใช้ที่ดิน กิจกรรม ขนาดของกิจกรรมในพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งโครงข่ายระบบคมนาคม ตามขอบเขตผังเมืองนั้น ๆ โดยมีการปรับปรุงทุกระยะ ๕ ปี และมอบให้หน่วยงานการปกครองในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้ควบคุม

ในการดำเนินการของพระราชบัญญัตินี้ จะมีผลบังคับใช้ในพื้นที่เฉพาะเป็นแห่ง ๆ สำหรับพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี กรมศิลปากรซึ่งรับผิดชอบด้านนี้ เป็นผู้ประสานงานขอความร่วมมือกรมการผังเมืองให้กำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ ระบายสีน้ำตาลในขอบเขตผังเมืองรวมที่ประกาศ

สาระสำคัญที่กำหนดไว้คือกิจกรรมจะต้องส่งเสริม กลมกลืน สอดคล้องกับเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และกิจการที่เป็นสาธารณประโยชน์ และห้ามกิจกรรมที่เป็นอันตราย สร้างมลภาวะให้กับพื้นที่ เช่น โรงงานทุกประเภท คลังวัตถุอันตราย สถานบริการต้องห้าม ฯลฯ

ผังเมืองรวมฯ ที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน ได้กำหนดให้พื้นที่โบราณสถานในเขตเมืองโบราณสถานพระนครศรีพระนครศรีอยุธยา พื้นที่ประกาศราว ๓ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๔๐ เพอร์เซ็นต์ของเกาะเมือง (เขตอุทยานประวัติศาสตร์) เป็นพื้นที่อนุรักษ์ (สีน้ำตาล) ส่วนพื้นที่เหลือในเกาะเมืองอีกประมาณ ๖๐ เพอร์เซ็นต์ กำหนดเป็นสีอื่น

ตามลักษณะการใช้พื้นที่ในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต การกำหนดสิ่งดังกล่าว ทำให้เกิดกิจกรรมที่อาจเป็นอันตรายกับโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีบางส่วนในพื้นที่นั้น นอกจากนั้นในพื้นที่รอบนอกเกาะเมือง โดยเฉพาะด้านตะวันออกและเหนือเป็นพื้นที่สำคัญเช่นกัน จึงควรจะศึกษาทบทวนปรับผังเมืองรวมฯ ให้เหมาะสมมากขึ้น

สรุปพระราชบัญญัติการผังเมืองเป็นกฎหมายที่ประกาศใช้ควบคุมการพัฒนาของเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นกฎหมายที่สนับสนุนการอนุรักษ์ในระดับเมือง กฎหมายนี้จะมีประสิทธิภาพ และเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ

– **ประการแรก** การกำหนดสีของพื้นที่รอบ ๆ พื้นที่อนุรักษ์ (สีน้ำตาล) ว่าจะมีความสอดคล้องเป็นกันชนให้กับพื้นที่อนุรักษ์อย่างไร โดยไม่ขัดแย้งกับแนวโน้มการเติบโตของเมือง

– **ประการที่สอง** หน่วยงานปกครองในท้องถิ่น เช่น เทศบาล สุขาภิบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบลจะสามารถปฏิบัติตามกฎหมายโดยเคร่งครัดได้เพียงใด

๓. พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒

เป็นกฎหมายที่ใช้เพื่อกำหนดและควบคุมอาคารให้ได้มาตรฐานการก่อสร้าง มีความแข็งแรง ความปลอดภัย การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และผังเมืองเป็นต้นพระราชบัญญัติฉบับนี้อยู่ภายใต้อำนาจของกรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย

หน่วยงานปกครองในท้องถิ่นเป็นผู้มีหน้าที่ควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมาย และสามารถกำหนดข้อบัญญัติ รายละเอียดเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม หากจำเป็นต้องขัดแย้งกับพระราชบัญญัติ ก็สามารถดำเนินการเสนอกระทรวงมหาดไทยให้พิจารณาได้

รายละเอียดในการควบคุม ประกอบด้วยขนาด (กว้าง ยาว สูง พื้นที่รวมของอาคาร สัดส่วนพื้นที่อาคาร ต่อพื้นที่โล่ง) ระยะถอยร่น ระบบรักษาความปลอดภัย ระบบต่าง ๆ ด้านสาธารณสุข รวมทั้งรูปทรง รายละเอียดต่าง ๆ ด้วย

พระราชบัญญัติฉบับนี้มีการประกาศใช้กันอย่างแพร่หลาย เพราะโดยส่วนใหญ่เป็นการควบคุมตามความจำเป็น เพื่อให้เกิดผลทางด้านคุณภาพชีวิตของประชาชน สำหรับข้อบัญญัติที่ว่าด้วยเรื่องของบรรยากาศความสวยงามนั้น ยังไม่มีรายละเอียดการประกาศใช้มากนัก เพราะหลักเกณฑ์ด้านวิชาการในการประกาศยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจนและเป็นส่วนที่ส่งผลกระทบทางด้านลบกับประชาชนเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์เป็นอย่างมาก การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์จำเป็นต้องสำรวจ ศึกษา สภาพพื้นที่นั้น ๆ โดยละเอียดและแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้น

สำนักงานโครงการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ร่วมกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ประสานงานกับหน่วยงานที่มีหน้าที่ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ จนสามารถร่างข้อกำหนดการควบคุมอาคารในพื้นที่เมืองพระนครศรีอยุธยา และพร้อมที่จะออกเป็นประกาศกระทรวงต่อไป โดยเหตุผลสำคัญที่ได้ร่างประกาศกระทรวงมหาดไทยฉบับนี้ก็เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ในฐานะที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก

แม้ว่าการร่างประกาศกระทรวงฉบับนี้จะใช้เวลาร่างยาวนานแต่ได้แสดงถึงมิติที่ดีในด้านกฎหมาย เพราะการร่างประกาศฉบับนี้ภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาข้อกำหนดร่วมกับภาคเอกชนในพื้นที่

สาระสำคัญของร่างประกาศกระทรวงมหาดไทยฉบับนี้เน้นเรื่องขนาด (SCALE) ความหนาแน่น และรูปทรงของอาคารในพื้นที่โครงการฯ ทั้งหมด ทั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างระเบียบความกลมกลืน ความต่อเนื่อง เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองโบราณให้ชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์ด้านวิชาการต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในข้อกำหนดคงต้องพิจารณาในรายละเอียดต่อไปว่า มีความเหมาะสมสมบูรณ์แล้วหรือไม่ โดยสาระสำคัญในร่างประกาศฉบับนี้คือ

ก. ขอบเขตพื้นที่ ครอบคลุมบริเวณเกาะเมือง และพื้นที่โดยรอบ

ข. ข้อกำหนด

พื้นที่ ๑ พื้นที่สำคัญสูงสุด อาคารสูงไม่เกิน ๘.๐๐ เมตร (พื้น-ฝ้าเพดาน) อาคารราชการ องค์การของรัฐ สูงไม่เกิน ๑๒.๐๐ เมตร (พื้น- ฝ้าเพดาน) หอถ้ำน้ำสูงไม่เกิน ๑๕.๐๐ เมตร (พื้น-ฝ้าเพดาน) สาธารณูปโภค สาธารณูปการเพื่อสาธารณะประโยชน์

พื้นที่ ๒ อาคารสูงไม่เกิน ๑๒.๐๐ เมตร (พื้น-ฝ้าเพดาน)

พื้นที่ ๓ อาคารสูงไม่เกิน ๑๕.๐๐ เมตร (พื้น-ฝ้าเพดาน)

พื้นที่ ๔ กำหนดระยะถอยร่นจากแม่น้ำสำคัญ ๖.๐๐ เมตร สูง ๑๕.๐๐ เมตร และสามารถสูงชันตามระยะถอยร่น แต่ไม่เกิน ๓๐.๐๐ เมตร ถนนโรจนะ สูงไม่เกิน ๑๕.๐๐ เมตร และสามารถสูงมากขึ้นตามระยะถอยร่น

ค. ข้อกำหนดอื่น ๆ

- รูปแบบสถาปัตยกรรม ตั้สูงทรงจั่ว ปันหย่า หรือทรงไทย

- หอถ้ำน้ำ มีหลังคาคลุม เส้าอากาศ ตั้งในตำแหน่งที่ลับตามากที่สุด

อรรณพ ตั้งศรีไพร "ศาสนา ๑" เทคนิคผสม ขนาด 60X80 เซนติเมตร

๔. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมายหลักที่ใช้ในการอนุรักษ์และคุ้มครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อาศัยอำนาจตามมาตรา ๗ ที่ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรสามารถกำหนดขอบเขตที่ดินโบราณสถาน ตามความเหมาะสม และตามมาตรา ๗ ทวิ อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจสั่งระงับและรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างในกรณีที่มีการรื้อสิ่งปลูกสร้างในกรณีที่มีการปลูกอาคารใด ๆ ในเขตโบราณสถานโดยมิได้รับอนุญาต โดยเจ้าของที่ดินก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องหรือดำเนินคดีกับผู้รื้อถอน

การดำเนินการโดยอาศัยพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้สร้างคุณประโยชน์ให้การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นพระราชบัญญัติที่อธิบดีมีอำนาจเบ็ดเสร็จโดยตรง และมีบทลงโทษที่รุนแรง แต่อย่างไรก็ตาม ผลของการใช้กฎหมายฉบับนี้ ทำให้เกิดผลกระทบในด้านลบที่รุนแรงตามมาด้วย

กรมศิลปากร อาศัยพระราชบัญญัติฉบับนี้ประกาศพื้นที่โบราณสถานครอบคลุมเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาทั้งหมด พื้นที่ประมาณ ๘ ตารางกิโลเมตร การดำเนินการก่อสร้างใด ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องได้รับความเห็นชอบจากกรมศิลปากรโดยมีข้อกำหนดที่ชัดเจนเกี่ยวกับการควบคุมสิ่งปลูกสร้าง การควบคุมกิจกรรม การใช้พื้นที่ ขนาด ความสูง และรูปแบบของอาคารเช่นเดียวกับที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงที่จะประกาศใช้ในปี ๒๕๔๐ ที่กล่าวมาแล้ว

ช่าง...ช่างอยุธยา

...ช่างสลักหยวก

มศ.วสันต์ จันทรวงศา
มศ.ปิยะวรรณ สุธารัตน์

ช่าง...ช่างอยุธยา

ช่างเชี่ยวชาญชาญเป็นงานช่าง
ช่วยสร้างช่วยสรรค์เป็นงานศิลป์
เป็นทิพย์เป็นไทยให้แผ่นดิน
ไม่สุดไม่สิ้นสืบวิญญาน
ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ สลัก
หล่อ กลึง หุ่น รัก ปู ปูน ประสาน
คือช่างสิบหมู่ผู้บันดาล
สายธารเส้นทางแห่งช่างไทย

บทร้อยกรองข้างต้นนี้ เป็นการร้อยเหล่าช่างศิลป์ไทยโดยเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ปรากฏอยู่ในแผ่นปกใน หนังสือช่างสิบหมู่ ที่จัดพิมพ์โดยการท่าอากาศยานแห่งประเทศไทย

ช่าง คือ ผู้ทำงานใช้ฝีมือ หมายถึงผู้ใช้ฝีมือเป็นบริการแก่ผู้อื่น

ช่างทุกประเภท เป็นกลไกสำคัญยิ่งในชีวิตของบ้านเมืองและของทุกคน เพราะตลอดชีวิตต้องอาศัย และใช้บริการ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่มาจากฝีมือช่างทุกวัน

แต่ละยุค แต่ละสมัยในสังคมไทย ย่อมมี “ช่าง” ทำการสร้างสิ่งของทั้งที่เป็นเครื่องอุปโภค และเครื่องบริโภค บริการ หรือสนองความต้องการแก่ผู้คนในสังคมนั้น ๆ

ช่างฝีมือ หมายถึงผู้มีฝีมือ มีความชำนาญในการสร้าง ทำสิ่งของ เครื่องใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เพื่อบริการแก่ผู้ต้องการใช้สิ่งของนั้น ๆ

ช่างหัตถศิลป์ คือผู้ที่ใช้ฝีมือ ทำการสร้างสิ่งของต่าง ๆ ทั้งจำพวกเครื่องอุปโภค และเครื่องบริโภค ที่จะได้ใช้หรือสนองความต้องการเป็นพิเศษกว่าปกติ ใช้สำหรับพิธีกรรม หรือใช้ในโอกาสเทศกาลต่าง ๆ ที่มีความประสงค์ แสดงออกถึงความสวยงามในสิ่งของเครื่องใช้นั้นให้มี “ศิลปลักษณะ” เป็นที่พึงตาแก่ผู้เป็นเจ้าของ หรือผู้ร่วมใช้พอสมควร อาทิ ช่างสลักกระดาศ ช่างแทงหยวก ช่างทอผ้า ช่างเครื่องเงิน ช่างหล่อ ปูน เป็นต้น

ช่างหัตถกรรมหรือช่างหัตถศิลป์ต่างก็รับภาระและทำหน้าที่บริการผู้คนในสังคมให้มีความเป็นอยู่ การงานประจำวันได้เป็นปกติ สะดวกสบาย และปลอดภัยด้วยสิ่งต่าง ๆ มาแต่อดีตกาล เอกสารจากหอหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ได้เล่าเรื่องภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา เมื่อก่อนการจะเสียกรุงไว้ว่า

“อึ้ง ริมแม่น้ำทั้งสองฝั่งฟากรอบกรุงศรี
อยุธยา นั้น ข้าทูลละอองธุลีพระบาทแลราษฎร
ทำของ ต่าง ๆ ข่าย แลประกอบการค้าขาย
ต่าง ๆ กัน เป็นหมู่เป็นย่าน เป็นตำบล
มากมาย....”

ผู้คนเหล่านี้ มีความเป็น “ช่าง” อยู่ใน
สายเลือด ใช้วิชาช่างประกอบสัมมาชีพเลี้ยงชีวิต
ช่างหัตถกรรม และช่างหัตถศิลป์ ต่างก็เป็นผู้ที่สังคม
แต่อดีต ยอมรับนับถือ ว่าเป็นที่พึง ในการสร้างทำ
สิ่งต่าง ๆ สนองความต้องการหรือจำเป็น จะใคร่มี
ใคร่ได้ และใคร่ใช้ สำหรับความเป็นอยู่ การงาน
และอาชีพต่าง ๆ โดยแท้

ช่างประเภทช่างทำของชมได้รับการขนานนาม
ว่า “ช่างศิลป์” [ศิลป์ (บาลี) : สิ่งที่เป็นศิลปะ] หรือ
ปัจจุบันเรียกว่า “ศิลปิน” (ศิลปิน (สันสกฤต) : ผู้ที่
สามารถแสดงออกอย่างมีศิลปะ] เป็นช่างที่มีฝีมือ
ความสามารถ ความชำนาญในการสร้างสรรค์
สิ่งต่าง ๆ ขึ้นเป็นรูปลักษณะ และรูปสมบัติอย่างมีศิลปะ
ลักษณะเป็นสำคัญ หลักการสร้างสรรค์งานช่างใน
หมู่ช่างประเภทนี้ มีความสำคัญด้านการสร้างให้เป็น
สิ่งของสวยงาม ควรค่าสำหรับเป็น “ของชม” มากกว่า
จะให้ เป็น “ของใช้” งานที่สร้างสรรค์จึงเป็น
งานศิลปภัณฑ์ หรือศิลปกรรม”

ช่างทำเครื่องสดเป็นช่างประณีตศิลป์ คือผู้ที่
ใช้ฝีมือ ทำการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตาม
วัตถุประสงค์สำหรับการตกแต่ง เพิ่มพูนความสวย
ความงามให้มีขึ้น แก่เครื่องอุปโภคบ้าง หรือเครื่อง
บริโภคนั้น ที่จะได้ใช้ในโอกาสพิเศษ ใช้ในเทศกาล ใช้
สำหรับพิธีกรรม อาทิ ช่างทำเครื่องทอง ช่างทำดอกไม้
เป็นต้น

ผลงานของช่าง คือสิ่งที่บรรดาช่างได้สร้างขึ้น
ทำให้เป็นขึ้นในลักษณะของวัตถุวิสัยที่ประกอบไปด้วย
รูปสมบัติ และคุณสมบัติ ตามวัตถุประสงค์ เพื่อ
สนองตอบความต้องการสำหรับความเป็นอยู่ การงาน
อาชีพ คติความเชื่อ พิธีกรรม และความพึงพอใจ
ซึ่งอาจจะเป็นรูปแบบที่พร้อมด้วยคุณลักษณะ หรือ
เป็นรูปแบบที่พร้อมด้วยศิลปะลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง

กระบวนการสร้างสรรค์งานช่าง และกลวิธี
ต่าง ๆ นี้ นับแต่สมัยโบราณกาล อาจได้รับการ
สืบทอดหรือส่งต่อแก่กันโดยผ่านการเรียนรู้การฝึกหัด
การลอกเลียนวิธีการแบบอย่างจากช่างอาวุโส ครูช่าง
นายช่างผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเอกลักษณ์และเป็นคุณประโยชน์
แก่การสร้างงานช่างประเภทนั้น ๆ ขึ้นต่อมาใน
ภายหลัง บรรดาช่างประเภทต่าง ๆ นั้น จะเป็นที่รู้จัก
และเห็นความสำคัญได้ ก็อยู่ที่ผลงาน หรือผลิตภัณฑ์
ที่ช่างเป็นผู้ใช้ฝีมือสร้างทำขึ้นเป็นสำคัญ สมดัง
สำนวนไทย แต่โบราณที่ว่า “รู้จักคุณช่างก็อยู่ที่ผลงาน
รู้จักคุณหมอพยาบาลก็อยู่ที่ยามเจ็บไข้”

สกุลช่างมีส่วนสำคัญต่อประเทศชาติ ทั้งใน
ด้านการรักษาศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาศิลป
วัฒนธรรม การทำให้เกิดเศรษฐกิจ และเป็นอาภรณ์
อันวิเศษประดับสังคม ดังพระราชนิพนธ์พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

**“อันชาติได้ไร่ช่างชำนาญศิลป์
เหมือนนารินทร์ไร้ โคมประโลมสง่า
ใครได้เห็นไม่เป็นที่เจริญตา
เขาจะพากันเย้ยให้อับอาย”**

“อยุธยา” เมืองหลวงเก่าของไทยที่มีพระมหา
กษัตริย์ราชวงศ์ต่าง ๆ ครองราชย์สืบต่อกันมายาวถึง
๔๑๗ ปี ก่อนที่ชาวไทยจะมีกรุงธนบุรี และกรุงเทพ
เป็นเมืองหลวงต่อมาตามลำดับ ระยะเวลา ๔๑๗ ปี
และอาจนับสืบต่อขึ้นไป มีศิลปกรรมที่เป็นประจักษ์
พยานแสดงให้เห็นความรู้ ความสามารถ และ
บรรดามีมือของช่างไทย ผลงานศิลปกรรมทั้งนั้นมี
ความสำคัญดั่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติเป็น
สิ่งพึงแสดงให้ทราบได้ว่า ชนชาติเป็นเจ้าของมรดก
ทางศิลปวัฒนธรรมแต่อดีตนั้น เป็นชนผู้ที่ผ่านการ
สร้างสมสิ่งวิจิตรประณีตมาอย่างต่อเนื่องมิได้ขาดหาย
เป็นสิ่งแสดงให้เห็นได้ว่า สยามประเทศ และชน
ชาวสยามเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมมาช้านานนักหนา
วารสาร “อยุธยา มรดกโลก ๒๕๔๐” นี้ จึงขอนำเสนอ
ช่างสำคัญ ช่างหนึ่งในกระบวนการช่างศิลป์ของไทย คือ
ช่างสลัก...หยวก

ช่างสลักหยวกกำลังจัดลายมัดด้วยก้านลาน หรือดอก

ช่างสลัก จัดอยู่ในกลุ่ม “ช่างวิจิตรศิลป์” เป็นผู้ที่ใช้ฝีมือ สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ แสดงออกซึ่งศิลปะลักษณะเพื่อมุ่งหมายผลทางสุนทรียภาพเป็นสำคัญ ช่างประเภทนี้มีความสำคัญต่อสังคมระดับต่าง ๆ ซึ่งผู้คนในสังคมได้ใช้บริการ และสิ่งที่ช่างได้สร้างได้ทำได้นสนองความต้องการของผู้คนในสังคม มาเป็นลำดับทุกยุคทุกสมัย

ช่างสลัก (Engraving) เป็นผู้ที่มีความสามารถและฝีมือในการช่างทำลวดลายหรือรูปภาพต่าง ๆ ขึ้นด้วยวิธีการที่เรียกว่า “สลัก” คำว่า สลัก อาจเรียกว่า จำหลัก หรือฉลัก เป็นวิธีการของช่างทำให้เป็นลวดลายหรือรูปภาพ งานของช่างสลักเป็นไปในลักษณะศิลปะภัณฑ์ที่ทำขึ้นด้วยวัตถุหลายชนิดเป็นสื่อสำหรับถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ความงาม และความสามารถของฝีมือให้ปรากฏ อาจแสดงออกเป็นรูปลักษณะด้วยลักษณะเป็นงานสลักรูปลอยตัว งานสลักรูปกึ่งพื้นราบ และงานสลักรูปบนพื้นราบเป็นมาเช่นนี้โดยลำดับแต่โบราณกาล

งานของช่างสลัก และวิธีการของช่างสลักที่เป็นไปตามแบบแผนซึ่งเป็นแบบนิยมและอย่างโบราณวิธีการสลักนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประเภทและต่างวิธีในการปฏิบัติงาน ซึ่งแตกต่างออกไปบ้างเล็กน้อย เป็นความรู้ที่จัดเป็นภูมิปัญญาในด้านการสร้างสรรค์

งานศิลปกรรมแบบไทยประเพณีอย่างสำคัญสาขาหนึ่ง

ช่างสลักหรือช่างฉลักในสมัยก่อนแยกกันเป็น ๒ อย่างคือ ช่างสลักกระตาศและช่างสลักของอ่อน ที่เรียกว่าเครื่องสด สลักหยวกในการแต่งเมรุ การสร้างพลับพลาชั่วคราวเพื่อประกอบพิธี หรือเป็นที่ประทับแต่ก่อนมีอยู่เสมอ ช่างเหล่านี้ก็มีหน้าที่ประดับสถานที่ให้งามตา น่าดู สมกับเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ งานเมรุทั้งของหลวง และของราษฎร ก็ใช้ช่างสลักเป็นสำคัญ

หยวก คือ ลำต้นกล้วยที่ลอกออกมาเป็นกาบหรือแกนอ่อนของลำต้นกล้วย มีสีขาว งานสลักหยวกหรือที่โดยทั่วไปเรียกกันว่า งานแทงหยวกนั้น มักใช้หยวก หรือกาบกล้วยตานี เพราะมีสีขาวดี และไม่สู้จะเปลี่ยนสีผิวเร็ว

งานแทงหยวก คือการนำเอากาบกล้วย มาทำให้เป็นลวดลายแบบต่าง ๆ โดยวิธีแทงด้วยมีดแทงหยวก ใช้สำหรับงานประดับตกแต่ง ที่เป็นการชั่วคราว อย่างเช่น ประดับเบญจารัตน์ ประดับร้านม้าเผาศพ ประดับจิตกาธาน เป็นต้น

การแทงหยวกของชาว “อยุธยา” นี้ นายสมพงษ์ บุญอ่อน ชาวตำบลท่าวาสสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา วัย ๗๕ ปี ศิษย์คนสำคัญของ ม.ร.ว.จรรยาวัณต์ สุขสวัสดิ์ นักจิตรกรรมและปฏิมากรรมคนสำคัญของไทยผู้หนึ่ง ท่านได้รับการถ่ายทอดวิชาจิตรกรรม และปฏิมากรรมไทยในขั้นต้นจากพระภิกษุเข้ม วัดญาณเสน ซึ่งเป็นช่างเขียนลายโบสถ์ และช่างหล่อพระ ปัจจุบันยังใช้วิชาที่ได้รับถ่ายทอดมาประกอบอาชีพ รับออกแบบประตูโบสถ์บ้านปูนหน้าบ้าน เขียนลายไทย วาดภาพลายไทยในแผ่นผ้า วาดภาพเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวรรณคดี และรับจ้างแทงหยวก

นายสมพงษ์ บุญอ่อน เล่าว่า ชาวอยุธยา นิยมการแทงหยวก เพื่อนำมาใช้ในกิจกรรมสองประเภท คือ ในพิธีงานศพ นิยมแทงหยวกเพื่อใช้ประดับเมรุ และใช้ประดับเบญจาในพิธีโกนจุก ในอดีตการแทงหยวกได้รับความนิยมมาก ปัจจุบันได้รับความนิยมน้อยลงไป และในเวลาต่อไปอาจจะหาได้ไม่แล้ว

อธิบายไว้ใน “ช่างแกะ”

การแทงหยวกนี้ ในหนังสือช่างสิบหมู่ ที่จัดพิมพ์โดยการทำอากาศยานแห่งประเทศไทย (พ.ศ. ๒๕๔๐)

งานแทงหยวกจัดอยู่ในกลุ่มงานแกะเครื่องสด เครื่องสดหมายถึงวัสดุธรรมชาติที่เป็นของสดหลายประเภท ประเภทผลไม้ เช่น ฟักทอง มะละกอ มะเขือ ประเภทหัวพืช เช่น เผือก มัน กระชาย และประเภทผัก เช่น ต้นหอม พริก กระเทียม และหยวกกล้วย

ช่างใช้เครื่องสดเหล่านี้แกะทำขึ้นเป็นดอกไม้ ใบไม้ ลวดลาย หรือรูปแบบต่าง ๆ แล้วระบายสีให้ดูสมจริง เพื่อการประดับตกแต่งสิ่งต่าง ๆ ให้สวยงาม เป็นการตกแต่งอย่างงานกำมะลอ ใช้งานในช่วงเวลาไม่นานเกินกว่า ๓ วัน หรือชั่วเวลาที่เครื่องสดนั้น ๆ จะเหี่ยวแห้งไป จึงทำเครื่องสดชุดใหม่มาเปลี่ยนแทนที่งานแกะเครื่องสดจึงจัดว่าเป็นการแสดงความสามารถอย่างสำคัญยิ่งของช่างแกะ เพราะต้องทำงานแข่งกับเวลา เนื่องด้วยเป็นของสด ต้องทำการให้เสร็จเร็ว ๆ และงามดีด้วยก่อนที่เครื่องสดนั้นจะเหี่ยวเฉา ระหว่างทำการแกะสลัก ต้องคำนึงถึงอายุของเครื่องสดที่ได้แกะทำสำเร็จและนำไปใช้ การประดับตกแต่งสำหรับงานใดงานหนึ่ง จะต้องสดอยู่ได้พอแก่เวลาของงานนั้นจะสิ้นสุด ดังนั้นช่างแกะเครื่องสด จึงเป็นช่างที่ต้องมีความชำนาญ ชาญฉลาด ความสามารถและฝีมือดียิ่ง

นายสมพงษ์ บุญอ่อน ได้กล่าวเช่นเดียวกันว่า การแทงหยวกแต่ละครั้งต้องใช้เวลาติดต่อกันราว ๑๘ - ๒๔ ชั่วโมง คือทำกันทั้งวันทั้งคืนถ้าทำแล้วทิ้งไว้หยวกจะเหี่ยว และได้แบ่งการสลักหยวกออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๑. การสลักหยวกลาย ใช้แกะลายในตัวหยวก แล้วใช้กระดาษสีประดับด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อให้เห็นชัดและสวยงาม

๒. การสลักหยวกเครื่องสด ใช้หยวกฉลุลาย แล้วนำเอาผลไม้ต่าง ๆ มาแกะลวดลายประกอบ โดยแกะเป็นรูปดอกไม้ แล้วแกะเป็นก้านประกอบ โดยใช้ฟักทอง มะละกอ และมันเทศ มาแกะประดับตกแต่งหยวก

อุปกรณ์การแทงหยวกประกอบด้วย

๑. มีดปลายแหลมยาว แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ มีดปลายแหลม สองคม ใช้แทงหยวก และมีด

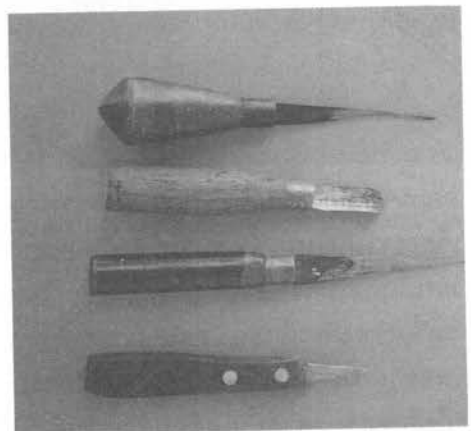
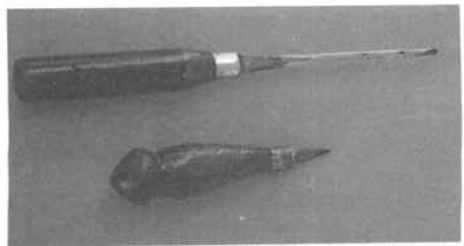
ปลายแหลมหนึ่งคม ใช้แกะสลัก

๒. มีดปลายแหลมสั้น ใช้ “แลหยวก” คือ ใช้มีดปลายแหลมสั้นจุ่มสี (สีผสมภาพ) กรีดลายไปบนหยวกแล้วรดน้ำให้สีเข้าไปแทรกอยู่ในเนื้อหยวก

๓. มีดปลายอกโกใช้เจาะร่อง

๔. มีดปลายบัว ใช้แกะให้ได้ลายเป็นเส้น ๆ

๕. มีดยาวใหญ่ ใช้ปาดมุมในตอนที่ฉลุหยวกแต่ละชิ้นมาประกอบเข้าด้วยกัน

เครื่องมือในการสลักหยวก

โดยทั่วไป ภาพพิธีกรรมทางศาสนา มักมีการประดับด้วยพืชผักแกะสลักและหยวก ประกอบกับสิ่งประดิษฐ์อื่น ๆ ด้วย เช่น ในงานสงกรานต์ พระช่างจะประดับส่วนที่ใช้ประดิษฐ์ฐานพระพุทธรูปในงานแห่เทียนพรรษาช่างอาจแกะสลักฟักทองเป็นรูปมังกรหรือพญานาคพันอยู่บนลำเทียน ส่วนงานบวชก็อาจมีประดับฐานรองบายศรี ส่วนที่สลักเป็นรูปร่างต่าง ๆ เพื่อใช้ประดับเข้ากับงานแทงหยวกนั้น มักใช้ผักผลไม้ที่มีความแข็ง สามารถแกะสลักได้ เช่น หัวเผือก หัวมัน ฟักทอง มะละกอ เป็นต้น

* บางตำรากล่าวว่า ใช้เวลาทำ ๓๐ - ๔๐ ชั่วโมง

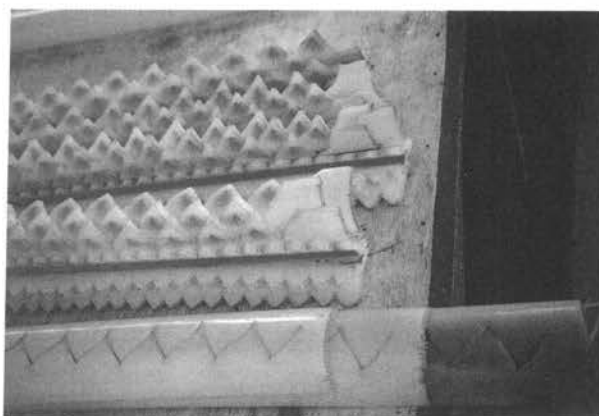
การลงมือทำงานของช่างสลักของอ่อน จะต้องจัดวัสดุให้พร้อม มีการแยกหน้าที่ออกไปตามถนัด ช่างบางกลุ่มมีเพียง ๕ คน บางกลุ่มอาจมีถึง ๒๐-๓๐ คน แล้วแต่ว่าจะเป็นงานเล็กใหญ่ขนาดไหน ช่างที่มีหน้าที่แกะดอกไม้ ต้องตกลงกันว่าจะใช้ดอกอะไร เป็นพื้น ดอกไม้ที่ช่างส่วนใหญ่จะสามารถแกะได้ คือ ดอกกุหลาบ ดอกบานชื่น และดอกทานตะวัน การแกะเป็นภาพ ต้องกะเกณฑ์คนที่มีความสามารถ หรือแม่นยำเป็นคนลงมือทำเอง ภาพเรื่องเหล่านี้จะจับเป็นตอน ๆ โดยมากเลือกเอาตอนที่มีคนรู้จักกันแพร่หลาย เช่น สามก๊กตอนอุ้มอาเต๋า รัมเกียรติ์ ตอนนางลอย เป็นต้น ในงานบวชช่างมักสลักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรรม ส่วนงานศพมักใช้ตอนใดตอนหนึ่งในเรื่องรัมเกียรติ์ เช่น ตอนกุมภกรรณทนต์ หรือ เมฆาล่อแก้ว เมื่อสลักเสร็จแล้วก็ระบายด้วยสีโปสเตอร์ จากนั้นเคลือบด้วยน้ำมันพืชให้เกิดความมันวาว

เฉพาะการแทงหยวกนั้น จะใช้ประดับได้อย่างงดงามในส่วนที่เป็นแนวยาว รับกับลักษณะของหยวกกล้วย และในงานที่ใช้มากที่สุดก็คือการประดับโลงศพที่ตั้งอยู่ในบริเวณตั้งสวดพระอภิธรรมโดยตรง ที่ทำกันอยู่มี ๒ ลักษณะคือ

๑. การประดับแบบบัวลอย คือการใช้หยวกตกแต่งส่วนฐานที่รองรับโลงศพ และอาจจะตกแต่งตามมุมต่าง ๆ ของโลง และมีดอกไม้ประดิษฐ์อื่น ๆ ประดับประดาอยู่ด้วย การประดับแบบนี้ต้องใช้ต้นกล้วยประมาณ ๗-๘ ต้น และเสียค่าใช้จ่ายในการทำทั้งหมดโดยเฉลี่ยประมาณเจ็ดถึงแปดพันบาท

๒. การประดับแบบรดเกล้า จะมีรูปแบบคล้ายเมรุ คือนอกจากมีฐานรองรับโลงศพแบบบัวลอยแล้ว ยังมีการเพิ่มเสาอีกสี่ต้น ตั้งขึ้นไปสำหรับรองรับหลังคาที่ซ้อนลดหลั่นกันเหนือโลงศพด้วย และที่เสาทั้งสี่ต้นนี้เองที่จะเป็นส่วนที่ได้แสดงฝีมือการแทงหยวก เพราะต้องนำหยวกมาหุ้ม นอกจากนี้ในส่วนอื่น ๆ ก็ตกแต่งด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ ซึ่งก็มีทั้งที่ประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ และที่ใช้วัสดุเลียนแบบธรรมชาติ การประดับแบบรดเกล้านี้ จะใช้ต้นกล้วยประมาณ ๒๐ ต้น รวมราคาโดยเฉลี่ยประมาณหนึ่งหมื่นบาทขึ้นไป

นอกจากการประดับโลงศพด้วยหยวกและดอกไม้ผลไม้สลักต่าง ๆ แล้ว ในงานศพใหญ่ ๆ บางงานยังอาจมีการตกแต่งรถเข็นโลงศพที่ใช้ในการเวียนรอบเมรุด้วย แต่ก็ไม่ค่อยทำกันนัก เพราะใช้งานเพียงชั่วประเดี๋ยวเท่านั้น

เทคนิคในการแทงหยวก และประกอบงานเข้าด้วยกัน

หยวกกล้วยที่นิยมนำมาใช้ในการแทงหยวกที่ดีที่สุดนั้น ช่างบอกว่า เป็นกล้วยตานี เพราะมีความเหนียว ส่วนกล้วยพันธุ์อื่น ๆ เช่น กล้วยน้ำว้า หยวกค่อนข้างหนาและแข็งเฉพาะในคราวที่หากล้วยตานีไม่ได้จริง ๆ เท่านั้น จึงจะยอมใช้หยวกกล้วยชนิดอื่นแทน

ในการทำงานแต่ละครั้ง เมื่อทราบรูปแบบของงานที่จะทำแล้ว ช่างต้องคำนวณว่าจะใช้หยวกกล้วยจำนวนเท่าใด โดยวัดขนาดความกว้าง ความยาว ความสูงของไม้ที่จะนำหยวกไปปิดประดับ

แล้วเมื่ออีกด้านละ ๑ คีบเป็นอย่างน้อย ไว้สำหรับ
ปาดเข้ามุมแบบปากฉลาม (ลักษณะเหมือนการ
เข้ามุมไม้)

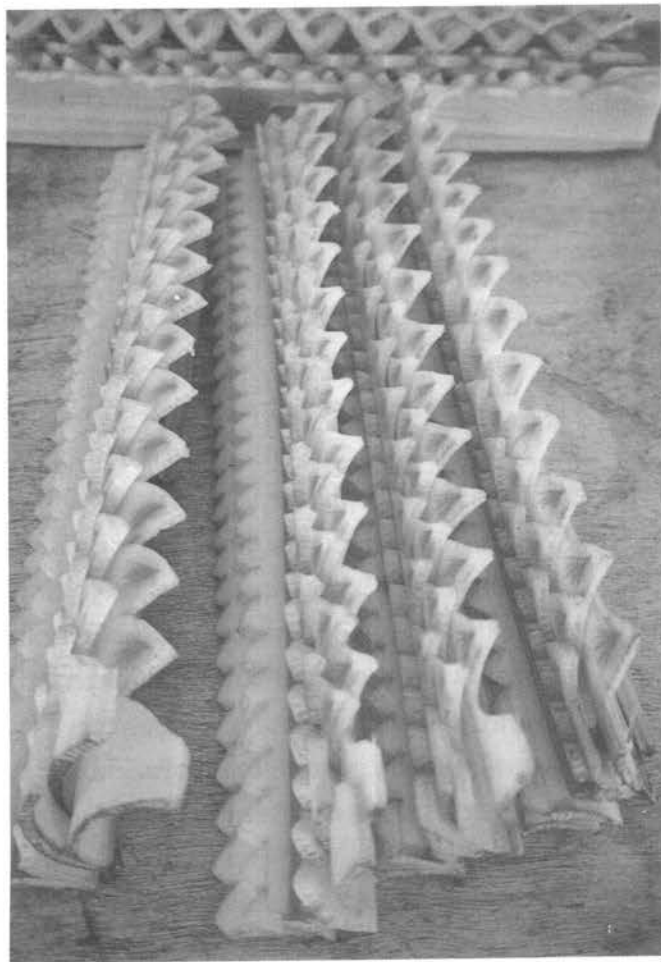
เมื่อได้ต้นกล้วยตามที่ต้องการแล้ว ก็เลือก
เอาหยวกที่ตรง ๆ ขาว ๆ ซ้อนกันสองชั้น โดยการ
วางสลับส่วนโคนกับส่วนปลาย แล้วให้มีช่องว่าง
ด้านล่าง เพื่อความสะดวกในการแทงหยวก
เนื่องจากมิดที่ใช้แทงมีความยาว เวลาแทงลายก็
แทงกันสด ๆ ไม่ต้องมีการเขียนหรือร่างลายก่อน
อาศัยประสบการณ์และความชำนาญของช่างเท่านั้น
และหลังจากกรีดแทงลายลงไปแล้ว เมื่อเราแยก
หยิบหยวกที่วางซ้อนกันนั้นออกจากกันก็จะได้ลายที่
เสมอกันถึงสองชั้นในการแทงลายเพียงครั้งเดียว

เมื่อแทงลายต่าง ๆ ได้ครบตามที่ต้องการแล้ว
ก็นำแต่ละส่วนมาประกอบเข้าด้วยกันเริ่มจากนำหยวก
กล้วยด้านนอกที่ค่อนข้างแข็งและไม่ได้แกะลวดลาย
ใด ๆ วางเป็นพื้นล่างสุด แล้วนำกระดาษสีมาวางทับ
ใช้น้ำลูบเพื่อให้กระดาษติดกับหยวกกล้วย จากนั้น
ก็นำหยวกที่แทงเป็นลายกันขด ลายก้ามปูมาวางทับ
ลงบนกระดาษสี สีของกระดาษจะช่วยขับลายให้
เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากนั้นนำลายสามหรือลายห้ามาวางเหลื่อม
ซ้อนกันสองชั้น แล้วตามด้วยลายพื้นปลายอยู่ด้าน
นอกสุด ซึ่งลายสามหรือลายห้าและลายพื้นปลายนี้
จะต้องติดตามยาวทั้งสองข้างของหยวกกล้วย
ประกอบเข้าด้วยกันโดยใช้ “ก้านลาน” ซึ่งเป็น
ส่วนโคนก้านของต้นลาน (หรือปัจจุบันนี้บางทีก็ใช้
ไม้ไผ่แทน) เหลาเลี่ยมปลายให้แหลมนำมาแทง
เป็นด้ายยึด

ปกติหยวกที่ติดตามแนวแกนยาว ๆ มักจะ
ใช้แผ่นเดียวไม่นิยมนำมาต่อกันหลายชั้น เพราะจะ
เสียหายได้ง่าย แต่ถ้าจำเป็นต้องต่อก็ยึดกันไว้ด้วย
ก้านลาน เมื่อประกอบเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นำมาคลุมไม้
ที่เป็นโครงสร้างด้านใน แล้วเข้ามุดกแต่งให้สวยงาม

ช่างสลักของอ่อนที่เรียกกันโดยมากกว่า
“เครื่องสด” นี้ หมายถึงการแสดงฝีมือการสลัก และ
ประกอบสิ่งของที่ทำขึ้นในทันทีทันใด และเป็น
การแสดงเพียงระยะสั้น ดังนั้น ถ้ามิใช่เพื่อ

“เพียงสิบสาน งานช่าง...ช่างสลักหยวกอยุธยา” เช่น
โฉน จะมีศิลปกรรมอันสูงเด่นสืบทอดมาถึง
ลูกหลานไทย

ที่มาของเรื่อง

การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย. **ช่างสิบหมู่.**

กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้น

ดิงแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐.

จุฬารัตน์ เหลืองสง่างาม. **ช่างแทงหยวก.** เมืองโบราณ

ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน)

๒๕๔๐, หน้า ๑๓๐-๑๓๔.

วิทย์ พิณคันเงิน. **ชีวิตไทย (ช่างสิบหมู่).** กรุงเทพ

มหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, มปป.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง. **ศิลปะการสลักหยวก.**

กรุงเทพมหานคร : สมใจการพิมพ์, ๒๕๓๘.

บายศรี อวยชัย

มศ.ศิริพรรณ กุ่มवल

คนไทยโดยเฉพาะชาวอยุธยาจะมีชีวิตเกี่ยวข้องกับผูกพันกับวัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ หลายอย่าง ตั้งแต่เกิดจนตายจุดมุ่งหมายส่วนใหญ่ของการสืบทอด และปฏิบัติตามวัฒนธรรม และประเพณีเหล่านั้น คือ เพื่อความเป็นศิริมงคล เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวที อันเป็นสิ่งที่ดีงามและเพื่อความสุขทางจิตใจ เช่น ทำให้ตนเองและครอบครัวร่มเย็นเป็นสุข ทำให้ชุมชนหรือชาติบ้านเมืองเจริญก้าวหน้า สงบสุข ฯลฯ จากการศึกษา พบว่าการประกอบประเพณีที่สำคัญ ๆ ของชาวอยุธยามักจะเกี่ยวข้องกับ “บายศรี” เสมอ

บายศรีคืออะไร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕) ได้ให้ความหมายของบายศรีว่า บายศรีคือเครื่องเชิญขวัญ หรือรับขวัญทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทงเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่ และเล็กสลับขึ้นไปตามลำดับเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น หรือ ๙ ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวยวางอยู่ในบายศรี มีไข่วัณญ์เสียบอยู่บนยอด บายศรีมีหลายอย่าง เช่น บายศรีตอง บายศรีปากชาม บายศรีใหญ่ ฯลฯ (ช. บาย = ข้าว + ศรี = ศิริ หมายความว่า ข้าวอันเป็นศิริมงคลหรือข้าวขวัญ)

รศ.มนรัตน์ จันทนผะลิน (๒๕๓๑) อธิบายว่า บายศรี คือภาชนะที่ตกแต่งสวยงามเป็นพิเศษเพื่อใช้สำหรับใส่อาหารคาว หวาน ในพิธีสังเวยบูชา และพิธีทำขวัญต่าง ๆ ทั้งพระราชพิธี และพิธีของราษฎรการทำบายศรีไปใช้ในพิธีจะเรียกกันว่า พิธีบายศรี ซึ่งเป็นประเพณีที่มีสืบกันมาครั้งบรรพกาล

จากคำอธิบายทั้ง ๒ ส่วนจะเห็นว่าบายศรีเป็นสิ่งที่ใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นศิริมงคลของคนเพราะจะประกอบพิธีขึ้นเพื่อทำขวัญเชิญขวัญ

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดนิมมาวาส จังหวัดสงขลา

และรับขวัญ ซึ่งทำให้ชีวิต จิตใจมีความสุข สงบ เพราะจะมีการกล่าวอวยพรด้วยคำดี ๆ คำไพเราะ

บายศรีทำด้วยใบตองมีทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ มักจะประดิษฐ์ให้สวยงาม โดยประดับด้วยดอกไม้ และมีเครื่องสังเวยเป็นข้าว และไข่ แต่จะพบว่าบายศรีของแต่ละถิ่นจะมีความแตกต่างกัน ตามวัตถุประสงค์ ของงานนั้น ๆ มีหลักฐานแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในการประกอบพิธีสำคัญ ๆ ในสมัยโบราณจะมีการนำบายศรีมาใช้ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น ดังปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านหลังสุดของพระที่นั่ง พุทธโธสวรรค์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และวัดนิมมาวาส จังหวัดสงขลา เป็นภาพลักษณะเดียวกันคือภาพ พิธีอภิเษกสมรส พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา ท่ามกลางผู้ร่วมในพิธีอภิเษกสมรส ซึ่งมีทั้งข้าราชการ

เจ้านายชั้นสูง และเทวดาอารักษ์ มีภาพบายศรี ๗ ชั้น บนพานวางอยู่ในที่สูงสุดของการประชุม นั่น หลักฐานดังกล่าวเป็นเครื่องยืนยันว่า บายศรีเป็นของสำคัญ และได้รับการยกย่อง บูชา การนำบายศรีมาประกอบพิธีจะเรียกว่าพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งกระทำเพื่อเรียกขวัญ และอวยชัยให้พรให้มีความสุขอายุยืนยาวเป็นศิริมงคล ขับไล่เสนียดจัญไร

บายศรีที่จัดทำขึ้นเป็นชั้น ๆ ซ้อนกัน จะมี ๕ แบบ คือบายศรี ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น และ ๙ ชั้น ลักษณะการใช้จะคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลที่เข้าพิธี ซึ่งมีแนวกำหนดให้ถือปฏิบัติตั้งแต่โบราณว่า บายศรี ๓ ชั้น จะทำสำหรับบุคคลฐานะธรรมดาสามัญ บายศรี ๕ ชั้น สำหรับข้าราชการชั้นผู้น้อยหรือชาวบ้านที่มีตำแหน่งในหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน บายศรี ๗ ชั้น จะทำสำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี อธิบดี ปลัดกระทรวง ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ สมภารเจ้าวัด เป็นต้น และบายศรี ๙ ชั้น ทำสำหรับเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน แยกเมืองระดับประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี เป็นต้น แต่พบว่าในปัจจุบันคนอยุธยาส่วนใหญ่มักไม่สนใจแนวกำหนดนี้ แต่จะพิจารณาว่า หากจัดทำบายศรีได้มากขึ้นเท่าใด จะแสดงว่างานนั้น ๆ ยิ่งใหญ่ สำคัญ และเจ้าของงานมีฐานะทั้งด้านตำแหน่ง และการเงิน

พิธีที่ใช้บายศรี เป็นพิธีที่มีสืบกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล น่าจะสืบมาจากพราหมณ์ก่อน แล้วสืบขยายถ่ายเทมาสู่คนไทยที่นับถือศาสนาพราหมณ์ ผสมศาสนาพุทธอีกทอดหนึ่ง

จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันคนอยุธยาจะนำบายศรีไปใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ หลายอย่าง ได้แก่ ทำขวัญแรกเกิด ทำขวัญเดือน ทำขวัญตัดจุก-โกนจุก ทำขวัญบวชนเระ-บวชนาค ทำขวัญบ่าวสาวสู่ขวัญรับขวัญ และสู่ขวัญส่งขวัญ ทำขวัญเมื่อเจ็บป่วย ทำขวัญเมื่อหายป่วย สังเวยพระภูมิเจ้าที่ ยกเสาเอก ทำขวัญเรือน พิธีไหว้ครูบายศรี โขน ละคร ขับร้อง ฟ้อนรำ ทำขวัญช้าง ทำขวัญกระบือ ทำขวัญนา ทำขวัญข้าว ทำขวัญเนื่องในงานฉลองพระพุทธรูป แต่ที่นิยมมากและทำเป็นประจำสำหรับคนบางกลุ่มคือ

พิธีบวงสรวงสังเวยเทวดาอารักษ์ เป็นกรณีพิเศษ ส่วนการจะเลือกใช้บายศรีแบบใดขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และความนิยมของกลุ่มคนนั้น ๆ

ส่วนประกอบสำคัญของบายศรี

บายศรีของไทยจะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันตามรูปแบบ ได้แก่ บายศรีปากชาม บายศรีใหญ่ บายศรีตัน บายศรีเทพ บายศรีพรหม บายศรีเกอบ ทุกชนิดมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ตัวบายศรี ผ่านุ่น ตัวแม่ ตัวลูก กรวยข้าว เมงดา

การที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เพราะจะมีความแตกต่างในรายละเอียดของการประดิษฐ์ หรือตกแต่ง

ลักษณะเฉพาะของบายศรี “อยุธยา”

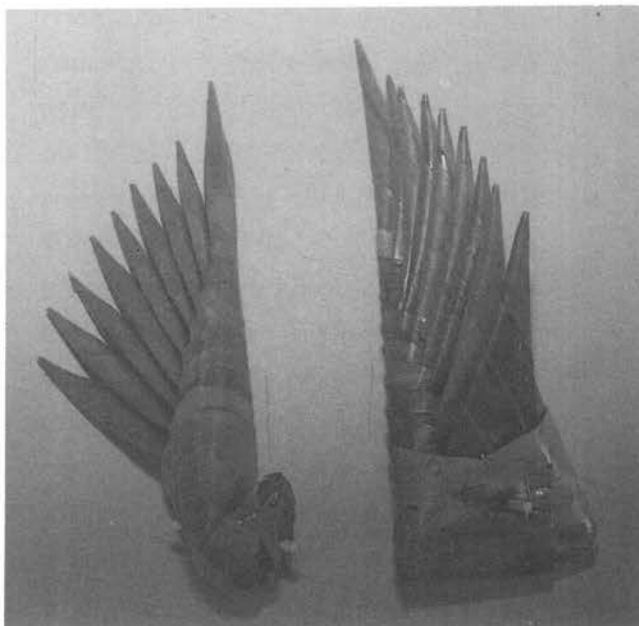
บายศรีของอยุธยา ตัวนมบายศรีจะสั้นมาก จะเรียงเป็นแถวชิดกันเหมือนนมแมว ต่างจากบายศรีของเชียงใหม่ กรุงเทพฯ หรือภาคอีสาน ซึ่งนมจะยาวเรียว โป่งตามาก ทั้งนี้อาจจะเพราะสมัยอยุธยา นุ่งเจียม ห่มเจียม เช่น หญิง...ชาย จะนุ่งโจงกระเบน และห่มผ้าตะแบงมาน กระชับอกแนบสนิทไม่กรุยกรายเหมือนสมัยอื่น ๆ ตัวนมบายศรีของชาวอยุธยาจึงสั้น เรียงกันแน่นมาก แต่ปัจจุบันในอยุธยาบางแห่งจะทำตัวบายศรีเรียวแหลม โป่ง ทั้งนี้เพราะอยุธยาในปัจจุบันมิได้เฉพาะช่างอยุธยาเท่านั้น แต่จะมีผู้คนจากถิ่นอื่นเข้ามาประกอบอาชีพในอยุธยามากขึ้น เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม จากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมเมือง หรือสังคมอุตสาหกรรมจึงย่อมเกิดการเลื่อนไหลด้านความรู้ และศิลปะจากท้องถิ่นเข้ามาปะปนบ้าง แต่จากการศึกษาทราบว่าบายศรีของอยุธยาสามารถจำแนกตามรูปลักษณะได้ ๕ ชนิด คือ

๑. บายศรีปากชาม
๒. บายศรีเทพ
๓. บายศรีพรหม
๔. บายศรีเอราวัณ
๕. บายศรีตัน บายศรีตอ

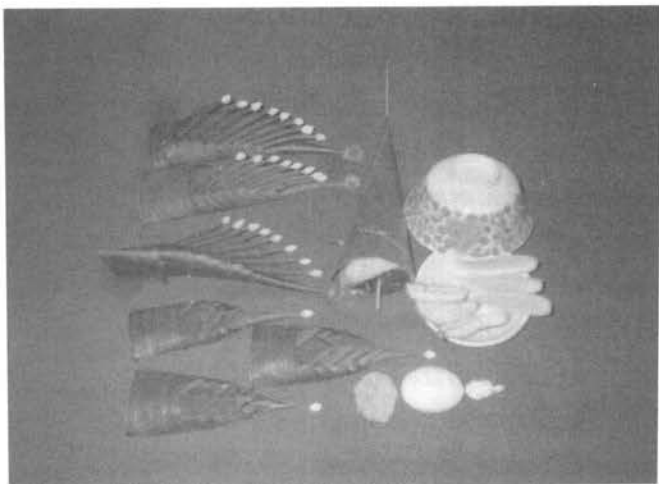
๑. **บายศรีปากชาม** เป็นบายศรีที่จัดทำขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีสังเวยเช่นการสังเวยพระภูมิเจ้าที่ การทำบายศรีปากชามกล่าวกันว่าทำได้ง่ายที่สุดโดยการนำใบตองขนาดพอเหมาะมาม้วนกลมเป็นรูปกรวย ข้างในกรวยใส่ข้าวสุกหรือข้าวดอก เอาการยัดตั้งคว่ำไว้กลางชามงาม ๆ ขนาดใหญ่ให้ยอดแหลมของกรวยอยู่ข้างบน บนยอดมีก้านไม้เสียบไขเปิดต้มสุก ปอกเปลือกแล้วฟองหนึ่ง ไขนี้เรียกว่า ไขขวัญ บนยอดไขขวัญบางทีก็มีก้านไม้เสียบต่อเป็นยอดอีกทีหนึ่ง เสียบดอกมะลิที่ก้านเป็นเครื่องประดับให้ดูงาม แล้วเอาใบตองมาพับไปพับมา เป็นพนม วางซ้อนทับให้เหลื่อมกันเป็น ๓ ชั้น ชั้นละ ๓ ยอด ใบตองที่ทับซ้อนกันเรียกว่า นมแมว เอนนมแมวทั้ง ๓ อันวางเรียงรอบกรวยข้าว ให้ปลายยอดนมแมวโผล่เหนือปากชาม ตอนล่างของนมแมวแต่ละอันมีหางสำหรับหักพับและเอาไม้กลัด ๆ ไว้รองใต้กรวยข้าวเป็นรูปคล้ายใบไม้แต่งตามริมขอบใบทำให้มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าบายศรีนมแมว หลังเอาใบตองมาตัดหยักไปมาอย่างฟันเลื่อยลดหลั่นกัน ตอนกลางตัดแหว่งเป็นหน้าจั่วกลาย ๆ บางครั้งจะใช้ใบตองพับให้เป็นรูปสามเหลี่ยม แล้ววางเรียงซ้อน ลดหลั่นกัน รวม ๓ ใบ หรือ ๔ ใบ เรียกว่า ตัวเต้าหรือแมงดา แล้วเอาวางแทรกระหว่างนมแมวตอนล่างของแมงดา มีใบตองเป็นหาง หักพับรับตอนล่างของหางนมแมวอีกครั้งหนึ่ง

บายศรีปากชามประกอบไว้แต่งด้วยดอกไม้สด ยังไม่เสียบยอดซึ่งอาจใส่ไขต้ม หรือบัวตูม ใช้บูชาพระภูมิ

ตัวบายศรีปากชาม จะมีลักษณะแข็ง เพราะไม่สามารถตัดให้โค้งงอได้เนื่องจากนึ่งขึ้นเดียว และด้านหลังของตัวบายศรีปากชามมีนมแมวใบตองขวางกลางหลัง ไม่ไถ่ลวด ตัดให้โค้งงอไม่ได้ แต่ฝึกหัดทำได้ง่าย

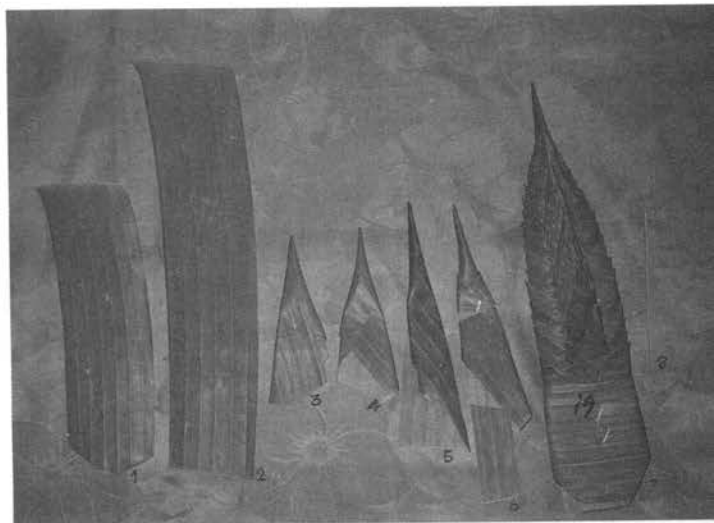
ส่วนประกอบบายศรีปากชาม

บายศรีปากชามในพิธีตั้งศาลพระภูมิ
ยอดบายศรีใช้ไขต้ม

๒. บายศรีเทพ เป็นบายศรีที่มีรูปลักษณะคล้ายตัวบายศรีปากชาม แต่บายศรีเทพสามารถทำตัวบายศรีให้มีลูกได้ตั้งแต่ ๒ ตัว ถึง ๒๙ ตัว ชาวบ้านในอำเภอต่าง ๆ ของอุทยานานิยมนำตัวบายศรีเทพประกอบพานบายศรี โดยใช้บายศรีเทพ ซึ่งมีลูกตั้งแต่ ๙ ๑๑ ๑๕ ๑๘ ๑๙ ๒๑ ๒๙ โดยไม่นับรวมตัวแรก (แม่) หรือบางคนเรียกว่า บายศรีเทพแม่ ๑๐ ๑๒ ๑๖ ๑๙ ๒๑ ๒๓ ๓๐ ทั้งนี้เพราะเรียกรวมตัวแรกด้วยบายศรีเทพด้วยยอดหรือตัวแรกจะมีขนาดใหญ่กว่าตัวที่ ๒ ตั้งแต่ตัวที่ ๒ ถึงตัวสุดท้ายจะมีขนาดเท่ากัน

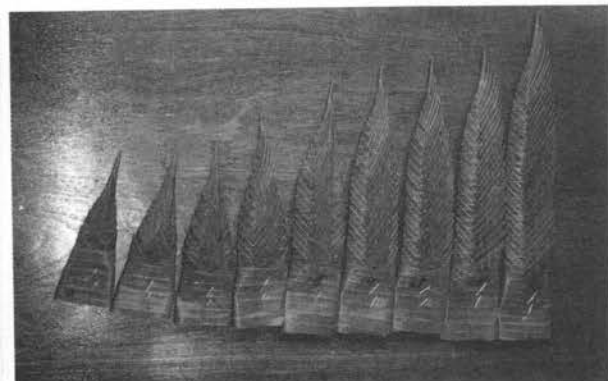
การทำบายศรีเทพสามารถปรับขนาด และรูปทรงของตัวบายศรีได้ง่าย เพราะตัวบายศรีเทพนุ่งผ้า ๒ ผืน เรียกตามศัพท์ช่างบายศรี หรือเรียกตามรศ.มณีรัตน์ จันทนะพะลิน (๒๕๓๑) ว่านุ่งผ้าเข้าด้านข้าง หรือนุ่งผ้าด้านข้าง ๒ ผืน ต่อการเติมลูกหรือนม ๑ ตัว (แต่บายศรีในถิ่นอื่น ๆ นิยมใช้นมหลายตัวต่อผ้า ๑ ผืน) และด้านหลังตัวบายศรีเทพจะสลัฟืนปลา สามารถดัดให้โค้งงอได้ตามความต้องการ เพราะมีการสอดลวดไว้กลางตัวบายศรี

ส่วนประกอบของบายศรีเทพ

หมายเลข

- ๑ ใบตองสำหรับทำลูกบายศรี หรือนมแมว ใบตองยาว ๑๙ ซม. กว้าง ๕ ซม.
- ๒ ใบตองสำหรับทำแม่บายศรี หรือด้วยยอด ใบตองยาว ๒๔-๓๐ ซม. กว้าง ๘ ซม.
- ๓-๔ คือลูกบายศรี ตัวลูก หรือนมแมว
- ๕ คือตัวแม่ หรือด้วยยอดแม่บายศรี
- ๖ คือตัวแม่ที่นุ่งผ้าเข้าด้านข้างไว้ ๒ ผืนพร้อมที่จะเติมตัวลูกและผ้า นุ่งต่อไปเรื่อย ๆ จนเป็นแม่ ๑๙
- ๗ แม่บายศรีเทพ แม่ ๑๙
- ๘ ลวดขนาดลวดราวผ้า ยาว ๖ นิ้ว ไว้สอดในตัวแม่บายศรีแล้วดัดให้โค้งงอได้ตามต้องการ

แสดงด้านหน้าของตัวบายศรีเทพ

ด้านหลังบายศรีเทพ

บายศรีเทพสามารถดัดให้โค้งอ่อนแอได้ก็ได้อ เพราะมีลวดบังคับอยู่ภายใน และด้านหลังพับเป็นก้างปลาได้

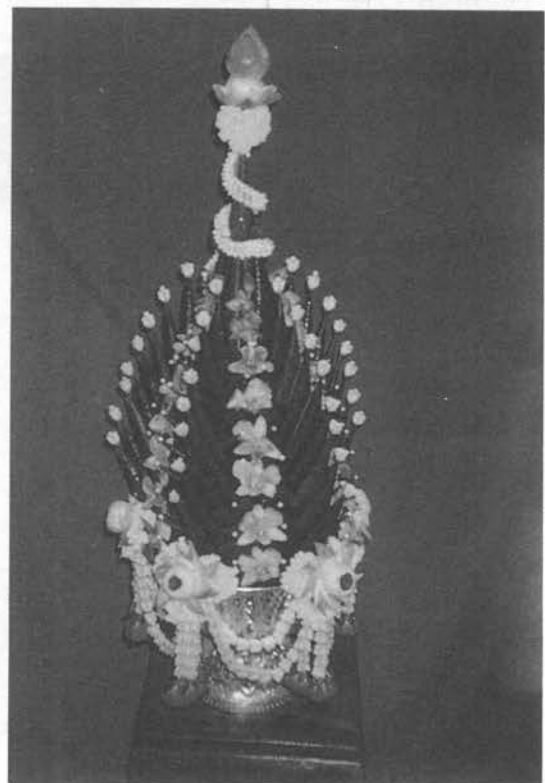
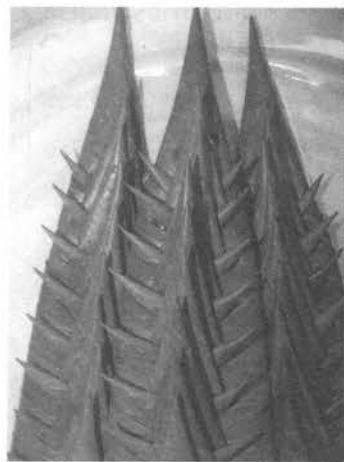

๓. บายศรีพรหม บายศรีพรหมมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากบายศรีอื่น ๆ ที่การทำตัวบายศรี เพราะในการทำตัวบายศรีพรหม ช่างบายศรี จะต้องทำตัวบายศรีให้มีลูกแยกออกด้านข้างทั้งซ้ายและขวามุ่งผ้าทั้งด้านหน้า และด้านหลัง เมื่อนำไปประกอบในพานบายศรี จะดูงดงามแปลกตาไปจากบายศรีอื่น ๆ

บายศรีพรหมที่มีองค์ประกอบสมบูรณ์ และได้รับการตกแต่งไว้อย่างสวยงามแล้ว

๔. บายศรีเฮอร์วณ บายศรีเฮอร์วณ เป็นบายศรีที่มีขนาดของตัวบายศรีใหญ่ ทำให้มองดูหยาบเทอะทะ เหมาะสมกับการที่ได้ชื่อว่า ตัวบายศรีข้าง เพราะมีรูปลักษณะคล้ายหน้าข้าง มิ่งวงใหญ่อยู่กลางมีงาเล็ก ๆ ขนาบข้างทุกตอน ทำเพียง ๕ ตัว ก็ใส่พานได้ ๑ พาน ชาวอยุธยาจะประกอบพานพุ่มบายศรีเฮอร์วณเพื่อนำไปบูชาพระ หรือใช้ในพิธีไหว้ครูบูชาเทพ

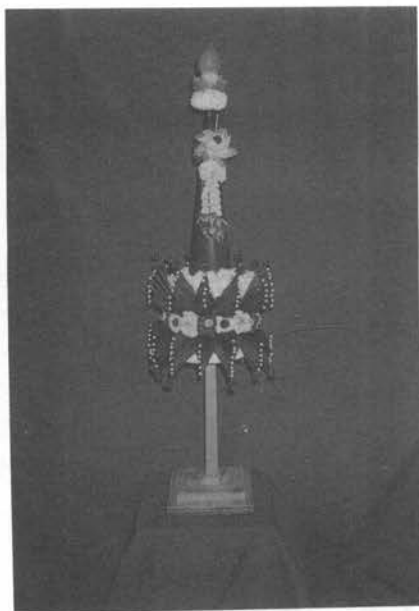
บายศรีเฮอร์วณประดับดอกไม้ ใ้บูชาพระ หรือใช้ในพิธีไหว้ครู

๕. บายศรีตันและบายศรีตอ บายศรีตันและบายศรีตอ เป็นบายศรีที่คนทั่วไปรู้จักกันดี เพราะได้พบเห็นกันบ่อย ๆ โดยเฉพาะบายศรีตอนี้ ชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานิยมใช้ในพิธีไหว้ครูบูชาเทพ ซึ่งเป็นงานประจำปีของกลุ่มชนบางกลุ่มหรือในงานประจำปีของเจ้าบ้านที่มีผู้คนเคารพนับถือกันมาก งานไหว้ครูบูชาเทพนี้จะเป็นจุดรวมคนจำนวนมาก เพราะหลังพิธีบูชาครูถวายบายศรีแล้วจะเป็นการฟ้อนรำถวายองค์บรมครู และเหล่าทวยเทพ และมีการประโคมด้วยวงปี่พาทย์ หรือโหมร่ำมะนาเข้าวันรุ่งขึ้นจะมีพิธีถวายเครื่องสักการะและเครื่องสังเวย ผู้คนจะยิ่งรวมกันเพิ่มมากขึ้น หลังจากถวายเครื่องสังเวยบูชาเรียบร้อยแล้วจะเริ่มพิธีสงฆ์ โดยพระสงฆ์จะสวดพระพุทธรูปมนต์ และฉันภัตตาหารแล้วให้พรประพรมน้ำพุทธรูปมนต์ จากนั้นชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน ต่างพูดคุยและนัดแนะกำหนดวันจัดงานที่บ้านของตนบ้าง นับว่าเป็นเวลาบอกกล่าวงานกันด้วยปากเปล่าและบอกกันต่อปากต่อปาก

บายศรีตอ จะมีลักษณะคล้ายกลีบบัวหงาย และกลีบบัวคว่ำ ตั้งอยู่บนแท่นไม้ หรือพานหรือตั้งบนหยวกกล้วยก็ได้ตามความเหมาะสม บางคนนิยม

ทำบายศรีตอบนหยวกกล้วยเนื่องจากสะดวกประหยัดสามารถนำไปบูชาได้ทันทีโดยไม่ต้องเป็นภาระเรื่องแท่นรองหรือพานรองบายศรีตอจะใช้คู่กับบายศรีตันเนื่องในโอกาสบูชาครู บูชาเทพ บูชาพระ บายศรีตอไม่ต้องตกแต่งเชิงบายศรี เพื่อให้มีเนื้อที่ที่เชิง หรือตันบายศรีสำหรับทำพิธีเจิมบายศรี

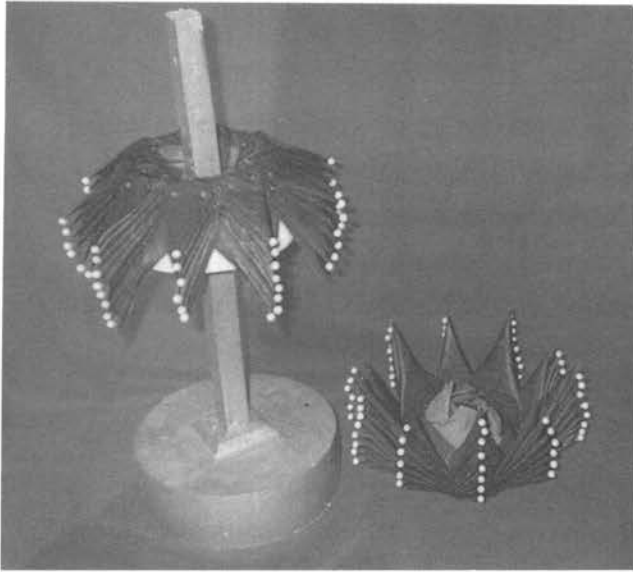
ส่วนบายศรีตันหรือบายศรีหลัก คือบายศรีตอที่มีหลายชั้น มีลักษณะเป็นกลีบบัวคว่ำและกลีบบัวหงายเหมือนบายศรีตอ แต่เปลี่ยนแกนไม่ให้ยาวขึ้นแล้วเพิ่มจำนวนกระทงให้มากขึ้น ถ้าเพิ่มจำนวนกระทงเป็น ๓ กระทง สามารถเรียกว่าบายศรีตัน ๓ ชั้น ถ้าเพิ่มจำนวนกระทงเป็น ๕ กระทงสามารถเรียกว่าบายศรีตัน ๕ ชั้น หรือจะเพิ่มกี่กระทงก็ตามก็สามารถเรียก ชั้นได้ตามจำนวนของกระทง เช่น ถ้าเพิ่มจำนวนกระทงเป็น ๙ กระทงก็เรียกว่าบายศรีตัน ๙ ชั้น และในชั้นสุดท้ายของบายศรีหลักจะมี บายศรีปากชามอยู่บนยอด หรือวางอยู่บนชั้นสุดท้าย ของหลัก (หรือตัน) ยอดของบายศรีตันไม่เหมือน บายศรีตอ เนื่องจากบายศรีตอมีเพียงกรวยแต่งยอดวางอยู่บนชั้นของบายศรีตอเท่านั้น

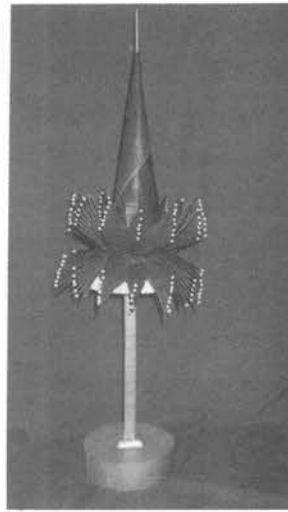
บายศรีตอ

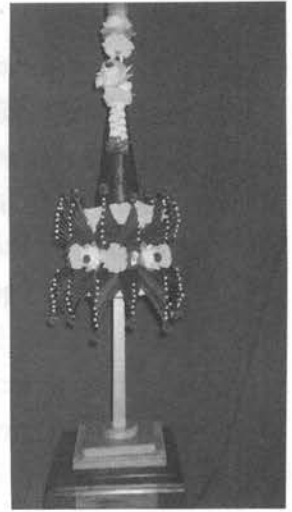
บายศรีตัน

ภาพแสดงการสวมกระโทงบัวคว้านดอ

ภาพแสดงการสวมกระโทงบัวหางบน
ดอและใส่กรวย

ภาพบายศรีดอพร้อมใช้บูชาได้

บายศรีต้น จะมีลักษณะทรงสูงคล้ายต้นสน จึงมีผู้เรียกว่าบายศรีต้น บายศรีต้นจะเกาะยึดบายศรี ด้วยหลักไม้กลม ทำด้วยไม้จริงเป็นหลักปักแน่นบน แท่นไม้หรือวัสดุอื่น ๆ ให้แน่นตั้งเป็นหลักได้ จึง เป็นเหตุให้เรียกชื่อบายศรีหลัก

บายศรีต้นหรือบายศรีหลัก มี ๒ แบบ คือ แบบที่ ๑ ไม่มีไม้ขนานหลักบายศรี ใช้เพื่อพิธีกรรม ในการบูชาครู บูชาเทพ แบบที่ ๒ มีไม้ขนานหลัก บายศรี ใช้ในการบวชนาค

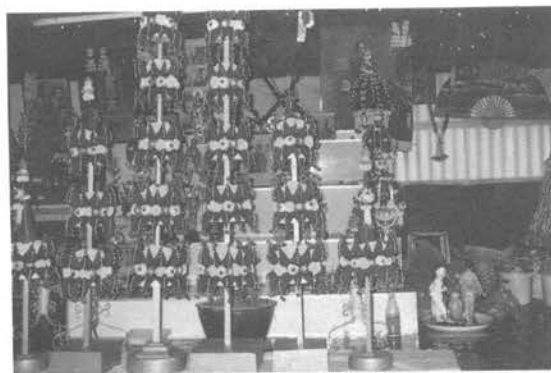
บายศรีต้นจะมีการตกแต่งด้วยดอกไม้ หาก ประกอบบายศรีต้นแล้วมีชั้นของบายศรีหลายชั้น การประดับจะต้องให้แนวดอกไม้ขนานกับพื้นตกแต่ง ตรงส่วนยอดของบายศรีซึ่งเรียกว่า เอวบายศรี ฐานรองหลักบายศรีมีรูปทรงต่าง ๆ กันไม่มีข้อกำหนด ลึงสำคัญของฐานบายศรี คือต้องหนักแน่น มั่นคง เพราะในพิธีบูชาจะมีผู้คนเข้าไปบูชา และถวาย พวงมาลัยแก่บรมครูเป็นจำนวนมาก พวงมาลัยที่ใช้ ถวายครูจะวาง หรือแขวนบนบายศรีเป็นจำนวนมาก เท่าจำนวนคนที่ไปร่วมกันบูชาครู คนยิ่งมากพวง มาลัยยิ่งมากแท่นบายศรีจะต้องสามารถรับน้ำหนัก ของพวงมาลัยได้

บายศรีต้น จะมีรูปทรงโคนต้นใหญ่ ปลายเรียว จึงต้องทำตัวแม่บายศรีต้น ๓ ขนาด เพื่อให้เหมาะสม กับลำดับบายศรี

ภาพบายศรีดอบนแท่นและบนพาน

แม่บายศรีต้น จะมีตัวแบนและใช้ประกอบกับ
เกล็ดบายศรี เกล็ดบายศรีก็แบนเหมือนข้อ เกล็ด
แผ่นเล็ก ๆ บาง ๆ ส่วนแม่บายศรีตัวอื่น ๆ ของ
อยุธยาจะกลม

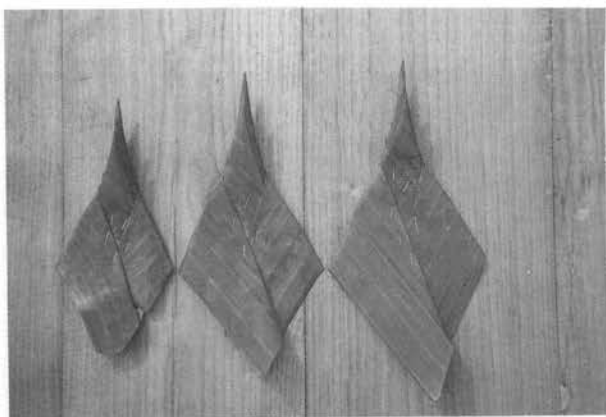
บายศรีตอ บายศรีต้นแบบไม่มีไม้ขนบบายศรี

แสดงพวงมาลัยบูชาครู ห้อยอยู่บนบายศรี

แสดงจำนวนพวงมาลัยที่แขวนไว้บนบายศรีต้น
และตอ พร้อมเครื่องสังเวยบูชาครูของชาวอยุธยา

ภาพแสดง รูปทรงตัวแม่บายศรีต้น

ภาพบายศรีต้น ขยายให้เห็นกระหนกคว้านหงายอันชัดเจน ภายในบายศรี
ตกแต่งด้วยดาวเรือง มีได้ใส่อาหารเหมือนบางแห่ง แต่อาหารคาวหวาน
ผลไม้ มะพร้าวอ่อนจะใส่พาน ถวายเคียงคู่เสร็จพิธี แล้วจะนำมา
ปรุงอาหารเลี้ยงแขกหรือแจกเป็นของชำร่วย เชื่อว่าอาหารถวายเทพแล้ว
กินเป็นมงคล

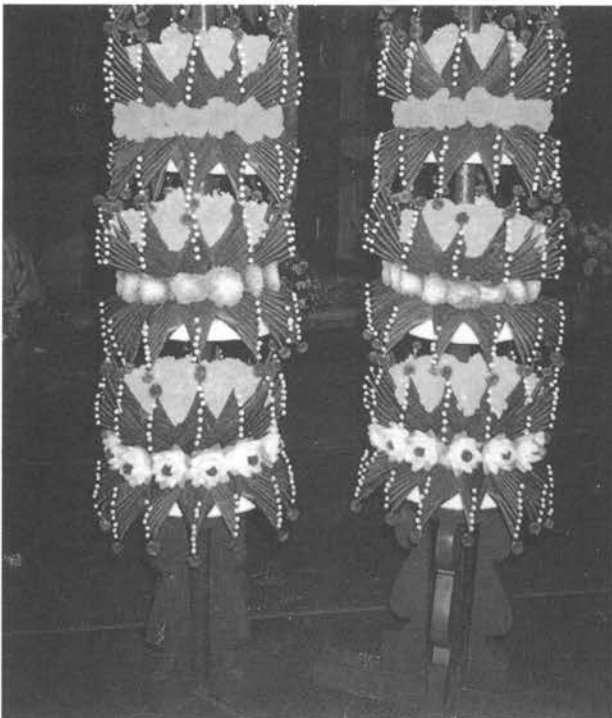

บายศรีตัน มีไม้ขนานหลักบายศรี บายศรีตันชนิดไม่มีไม้ขนานหลัก
บายศรี นิยมใช้ในพิธีบวชนาค ไม่นิยมใช้ในพิธีไหว้ครู

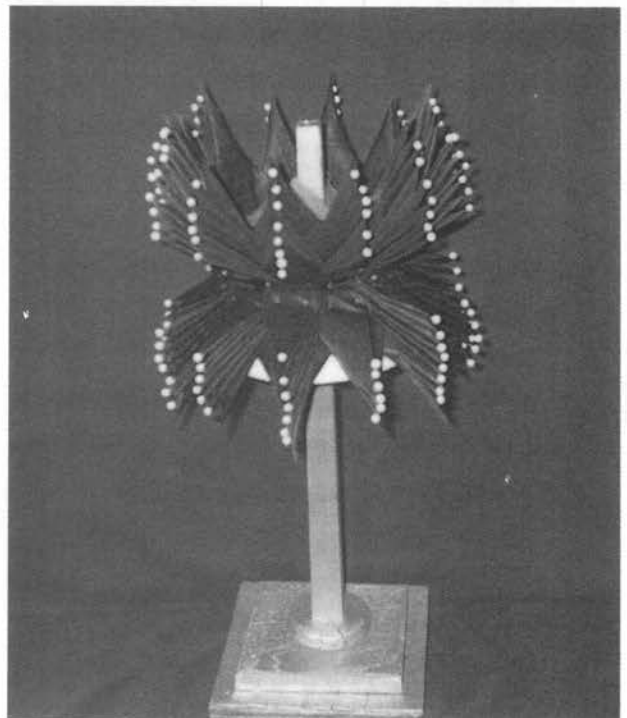
การทำบายศรีตอและบายศรีตัน

การฝึกหัดทำบายศรีตอและบายศรีตัน จะนิยมให้ฝึกหัดทำบายศรีตอก่อนที่จะทำบายศรีตัน เพราะบายศรีตอเป็นพื้นฐานของการทำบายศรีตัน โดยการประดิษฐ์กระทงใบตองตานีโค้งดงาม เป็นรูป กลีบบัวคว่ำ และกลีบบัวหงาย อย่างละ ๑ กระทง แล้วนำกระทงนี้เสียบไว้ที่กิ่งกลางแกนไม้ ซึ่งมีก้อยู่นบนแป้น หรือฐานรอบแกนไม้ที่มั่นคง การเสียบกระทงบนแกนไม้ต้องกำหนดให้แกนไม้เสียบอยู่กึ่งกลางกระทงใบตองด้วย เมื่อเสียบเสร็จสามารถเรียกกระทงพร้อมแกนไม่ว่า บายศรีตอ ๑ ตอ

ช่างบายศรีสามารถดัดแปลงนำบายศรีทั้ง ๕ แบบ ไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ กันได้มากมาย และ บางครั้งจะมีการประดิษฐ์บายศรีรูปแบบใหม่ขึ้นมา ใช้ในโอกาสต่าง ๆ เช่น ผู้เขียนได้ประดิษฐ์บายศรี นโม เพื่อใช้บูชาพระ หรือไหว้ครู

แสดงจำนวนกระทงที่ซ้อนกันหลายชั้นจนเปลี่ยนจากลักษณะ
ของบายศรีตอเป็น บายศรีตัน

แสดงบายศรีตอยังไม่แต่งองค์

บายศรีนโม เป็นบายศรีซึ่งประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ มิได้มีแบบมาแต่โบราณ ผู้เขียนดัดแปลงจากบายศรีปากชาม ทำด้วยบายศรีปากชาม แต่ไม่ใช่ลูกใส่เพียงตัวแม่ และนุ่งผ้าไปเรื่อย ๆ ตามความพอใจ จะทำให้เห็นลวดลายผ้านุ่งงดงามใช้ประกอบพานได้ง่าย บายศรีนโมเป็นบายศรีตัวเล็ก ๆ จะนำไปใช้เป็นตัวประกอบในการตกแต่งเท่านั้นไม่ใช่เป็นตัวหลัก คนเฒ่าคนแก่ไม่นิยมใช้

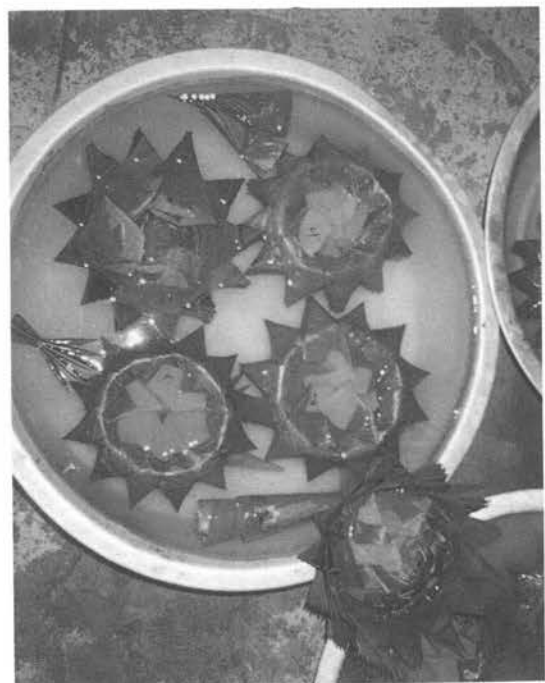
การทำความสะอาดและเก็บรักษาบายศรี

ช่างบายศรีอยุธยาแต่โบราณ มีความสามารถฉลาดที่รอบรู้ว่สารส้มเป็นสารที่มีความสามารถฆ่าเชื้อโรคและทำให้สิ่งสกปรกตกตะกอน หากนำไปตองแช่ในน้ำสารส้มจะทำให้ฝุ่นซึ่งติดมากับใบตองพองตัวแล้วตกตะกอนได้ ช่างบายศรีอยุธยาจึงจับใบตองทำบายศรีโดยไม่ต้องเช็ดให้สิ้นเปลืองเวลา เพราะการแช่ใบตอง ๑ ชั้ว ต้องขยับแขนและมือ ๔ ครั้ง การทำบายศรีในงานบางงาน เช่น งานไหว้ครู ต้องใช้ใบตองมากกว่า หมั้นขึ้น ก็คงต้องขยับแขนถึง ๑ หมั้นคูณด้วย ๔ ครั้ง ซึ่งไม่เป็นผลดีเพราะใบตองที่ผ่านการสัมผัสมือบ่อยจะเฉาเร็ว วิธีที่ดีที่สุดในการทำความสะอาดใบตองก็คือ จะประกอบชิ้นส่วนของบายศรีเป็นตัว ๆ หรือเป็นฝา ๆ เสร็จแล้วจึงแช่ด้วยน้ำสารส้ม อัตราส่วน ๒ ช้อนโต๊ะ ต่อน้ำ ๑๐ ลิตร ซึ่งมีรสฝาดและเปรี้ยวจัด ๆ แช่ไว้ประมาณ ๒-๓ ชั่วโมงเพื่อให้ใบตอง หรือชิ้นงานที่ทำไว้ดูดีหรืออมน้ำไว้จนอ้ม ฝุ่นละอองและสิ่งสกปรกที่ติดบนใบตองที่เป็นส่วนประกอบตัวบายศรีนั้น เมื่อถูกน้ำจะพองตัว และหลุดออกจากใบตอง น้ำตกตะกอนนอนก้นภาชนะ ตัวบายศรีจะสดใสโดยไม่ต้องเช็ด

ใบตองเลย ต่อจากนั้น จึงยกตัวบายศรีให้สะเด็ดน้ำ แล้วนำมาเก็บไว้ในตู้แช่น้ำแข็ง ซึ่งพบว่าถ้าใช้ใบตองตัดใหม่ ๆ สามารถประกอบไว้ล่วงหน้า และเก็บรักษาด้วยวิธีนี้จะอยู่ได้ถึง ๓ สัปดาห์ เพื่อเตรียมไว้ใช้ในงานใหญ่ ๆ ได้

ภาพแสดงการเตรียมส่วนประกอบ

ภาพแสดงการแช่สารส้ม

พัฒนาการของบายศรี "อยุธยา"

ชาวอยุธยาได้นำบายศรีทั้ง ๕ รูปแบบ ที่กล่าวแล้ว ไปใช้ในพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ ตามที่ได้ยึดถือปฏิบัติต่อกันมา แต่น่ายินดีที่ ปัจจุบันได้มีการนำ "บายศรี" ไปใช้ตกแต่งแทน ดอกไม้ในโอกาสต่าง ๆ เช่น จัดพวงมาลา จัดพานบูชาเทพ ฯลฯ ดังตัวอย่าง

พานพระพิฆเนศวร์ หรือบางคนเรียกว่า บัลลังก์ พระพิฆเนศวร์ ตกแต่งด้วยบายศรีเทพ ตัวบายศรีเพิ่มความยาวนานบายศรีคล้ายของภาคเหนือ

ฝีมือ นักศึกษาวิชาเอก การประถมศึกษา พ.ศ.

๒๕๓๙

สภาพปัจจุบันของบายศรี "อยุธยา"

ปัจจุบัน "อยุธยา" ยังนิยมใช้บายศรี ในงาน พิธีและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ สมัยโบราณ และดูราวกับว่า ในเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณีชาวอยุธยาจะยึดถือเคร่งครัดกว่าถิ่นอื่น ๆ ทั้งนี้ อาจจะเป็นด้วยความเชื่อที่ได้รับสืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะคนกลุ่มหนึ่งในอยุธยา จะนิยมบวงสรวงสังเวย บูชาพระพรหม บูชาอดีต พระมหากษัตริย์ บูชาครู และผู้ที่ควรแก่การบูชา จึงยังพบการทำบายศรีเพื่อใช้ในพิธีบวงสรวง และไหว้ครู โดยเฉพาะพิธีไหว้ครูบูชาเทพของคน บางกลุ่มในอยุธยา ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อแสดงความ กตัญญูต่อบุคคลที่ต่อหมู่บ้านได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นเวลายาวนาน ในพิธีจะมีการใช้บายศรีชนิดต่าง ๆ จำนวนมากโดยจะมีผู้คนที่เด็กและผู้ใหญ่จำนวนมาก มาร่วมมือร่วมใจกันทำบายศรี เตรียมหาอาหาร เลี้ยงคน ดังนั้น ผลพลอยได้จากการเตรียมประกอบ พิธียังกล่าวก็คือ ความร่วมมือสมัครสมานสามัคคี และการถ่ายทอดวิชาให้แก่ผู้ประสงค์ที่จะเรียนรู้ ทำให้เกิดการสืบทอดด้านวัฒนธรรม จึงนับว่า "บายศรี" เป็นงานฝีมือที่แสดงเอกลักษณ์ไทยที่มี คุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดให้อยู่คู่ ชาติไทยตลอดไป

บรรณานุกรม

มณีนรัตน์ จันทนะผะลิน. งานใบทอง. กรุงเทพฯ : บริษัท
อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑.
ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ.๒๕๒๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

พวงมาลาของสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
ชนะการประกวดรางวัลที่ ๑ ตกแต่งได้สวยงาม โดยใช้บายศรีหลายรูปแบบ

พิธีไหว้ครู ของนักศึกษา เอกการประถมศึกษาและเอกคหกรรมฯ
เมื่อสิ้นสุดภาคเรียนที่ ๒ ปี ๒๕๓๔

บายศรีในงานพิธีไหว้ครูบวงสรวงประจำปี ๒๕๓๔ ที่วัดโคกห้วยไผ่
อ.บางปะหัน จ.พระนครศรีอยุธยา

การเตรียมงานไหว้ครู บ้านปูพยุ้ง ต.ห้วยไผ่
อ.บางปะหัน จ.พระนครศรีอยุธยา

ภาพ พิธีไหว้ครู บ้านคุณครูปรางค์ เชื้อบุญมี
หลังพิธีบวงสรวงและเซ่นไหว้แล้ว ก็มีการเล่นตลก
ฝ่ายชายจะร้องทำ ฝ่ายหญิงโยนลูกมะพร้าว ผู้ร้องรำหยอกล้อกัน
ถ้าผู้ตีมะพร้าวแตกถือว่าหมดเคราะห์หมดโศกแล้ว

การรบทางเรือ ของ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ไพฑูรย์ ขาวมาลา

ภูมิหลัง

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของกรุงศรีอยุธยาในสมัยโบราณเต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง ดังนั้นการเดินทางโดยใช้เรือเป็นพาหนะจึงสะดวกสบายกว่าการเดินทางโดยทางบกมากเพราะหนทางที่ดีที่สุดในครั้งนั้น ก็คือทางเกวียนแคบ ๆ ซึ่งมีเฉพาะบนพื้นราบหากภูมิประเทศเป็นเนินเขาก็จะมีทางเกวียน ดังนั้นพาหนะที่ใช้เดินทางทางบก จึงต้องใช้สัตว์ได้แก่ ช้าง ม้า วัว ควาย หรือใช้เกวียนเทียมวัว ควาย ขวากัน จะใช้สัตว์สำหรับบรรทุกของไปในที่ต่าง ๆ หากพื้นที่ใด ที่สัตว์ไปไม่ได้ ก็ต้องเดินทางไปด้วยเท้า และใช้คนแบกหามสิ่งของที่นำไปด้วย จนกว่าจะถึงที่หมายปลายทาง ประกอบกับการเดินทางโดยทางบก บางคราวต้องผ่านภูมิประเทศที่เป็นป่าดงบางครั้งเป็นดงดิบ มีต้นไม้ขึ้นหนาทึบจนมองไม่เห็นแสงแดด ทำให้ผู้เดินทางเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ามาก และมักจะเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยไข้ป่าหรือปัจจุบันเรียกว่าไข้มาเลเรีย เนื่องจากถูกยุงมีพิษในป่ากัด หรือดื่ม น้ำที่สกปรกมีเชื้อโรค การเดินทางไกลโดยทางบกจึงนับว่าเสี่ยงอันตรายมาก หากตำบลใดสามารถเดินทางไปได้โดยทางน้ำแล้ว ชาวบ้านจะไม่เดินทางโดยทางบกโดยไม่จำเป็น เพราะการเดินทางไปในแม่น้ำลำคลองอากาศปลอดโปร่ง มีน้ำใช้ตลอดเวลา มีความสะดวกสบาย ผู้เดินทางมีสุขภาพดี ด้วยเหตุนี้ แม่น้ำลำคลองจึงเป็นเส้นทางคมนาคมตามธรรมชาติ และมีความสำคัญยิ่งต่อการทหารสมัยโบราณ เรือ จึงเป็นพาหนะที่จำเป็นสำหรับการเดินทางและการสงครามอย่างยิ่ง โดยเรือจะถูกใช้เป็นพาหนะทางน้ำใช้บรรทุกคน พร้อมด้วยเสบียงอาหาร สิ่งของและ

เครื่องใช้ไปได้ครั้งละมาก ๆ โดยไม่ต้องห่วงเรื่องอาหารที่จะต้องเลี้ยงดูสัตว์ที่เป็นพาหนะ และโรคภัยไข้เจ็บของผู้ร่วมเดินทาง ดังนั้น การเคลื่อนกำลังทหารไปรบในสมัยโบราณ จึงมักจะไปทางน้ำ และใช้เรือเป็นพาหนะด้วยเสมอ ต่อเมื่อขึ้นไปจนสุดปลายน้ำ หรือไม่มีทางน้ำให้ไปได้อีกแล้ว จึงจะยাত্রาทัพโดยทางบกต่อไป

การรบทางเรือของไทยในอดีต

นับเป็นเรื่องที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ประเทศไทยของเรามีกำลังรบทางเรือควบคู่มากับการสร้างประเทศ ตั้งแต่เมื่อ ๗๐๐ ปีมาแล้ว นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี โดยในสมัยโบราณกำลังรบทางเรือของไทยแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ เรือรบในลำน้ำ และเรือรบในทะเล เรือรบในลำน้ำ เป็นเรือขนาดเล็กที่ใช้แจวหรือพาย ทำหน้าที่ป้องกันประเทศให้รอดพ้นจากการรุกรานของข้าศึกที่ล่องลำเข้ามารุกรานตามลำแม่น้ำหรือคลอง ส่วนเรือรบในทะเล จะเป็นเรือใบติดอาวุธปืนใหญ่ สำหรับใช้ป้องกันประเทศด้านทะเล และทำสงครามกับประเทศในแถบเอเชีย เรือรบทั้งสองประเภทที่กล่าวมาแล้วนี้ มีบทบาทในการป้องกันประเทศร่วมกับกำลังรบทางบกของไทยอยู่ตลอดเวลา

แต่เดิมประเทศไทยของเรามีกำลังรบสำหรับป้องกันประเทศเป็นทหารเพียงเหล่าเดียว ไม่ได้แยกออกเป็นกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ดังเช่นปัจจุบัน สมัยก่อนหากยাত্রาทัพไปทางบก จะเรียกว่า "ทัพบก" ยাত্রาทัพด้วยการใช้เรือจะเรียกว่า

“ทัพเรือ” ผู้เป็นทหาร ซึ่งสมัยโบราณจะเรียกว่า “ไพร่” ตามปกติจะอยู่ท่ามาหากินตามท้องถิ่นของตน เมื่อมีศึกสงครามก็จะถูกเกณฑ์เข้ากองทัพตามสังกัด โดยถือว่าได้มารับใช้ราชการ หรืองานหลวงเป็นคราว ๆ ส่วนผู้ที่ป็นทหารชั้นนายหรือผู้บังคับบัญชา โดยมากจะรับราชการตามตำแหน่งต่าง ๆ เมื่อมีศึกสงครามเกิดขึ้น ก็เกณฑ์เข้ากองทัพตามตำแหน่งหน้าที่เช่นเดียวกัน ซึ่งอาจจะได้รับราชการทั้งทางบกและทางเรือ

เรือรบในลำนํ้า

ตามพงศาวดารกล่าวว่าในสมัยโบราณการทำสงครามจะใช้เรือรบประเภทใช้ในลำนํ้าเป็นส่วนใหญ่ นาน ๆ จึงจะได้ใช้เรือรบทางทะเลสักครั้งหนึ่ง เนื่องจากข้าศึกศัตรูของไทยซึ่งเป็นประเทศข้างเคียง มิได้มีกองทัพเรือประเภทเรือเดินทะเลมากนัก และการศึกสงครามระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นนาน ๆ ครั้ง

การใช้เรือรบในลำนํ้า จึงมีมาก่อนเรือรบทางทะเล และเรือรบในลำนํ้ามีความสำคัญมากกว่าเรือรบในทะเล

จากพงศาวดารมีหลักฐานปรากฏว่าการทำสงครามกับประเทศข้างเคียง ส่วนใหญ่จะเป็นการทำสงครามทางบก กองเรือจะมีบทบาทในการทำสงคราม โดยจะมีการใช้เรือประเภทเรือแจวพายในลำนํ้า เพื่อลำเลียงทหาร และยกกองทัพไปทำการรบเท่าที่มีลำนํ้าไปถึงได้ ต่อจากนั้นจะเคลื่อนทัพไปตามเส้นทางบก จนกว่าจะถึงที่ตั้งของข้าศึก และรบกันบนบกเป็นส่วนใหญ่ และในการยกทัพเรือ เพื่อเคลื่อนกำลังทหารไปตามแม่น้ำลำคลอง หรือไปทางทะเลในพงศาวดารไทย จะเรียกว่ายกทัพเรือไปสู้รบข้าศึกเรือทุกชนิดที่เอาไปใช้ในราชการทัพครั้งโบราณ ในพงศาวดารจะเรียกรวม ๆ ว่าเรือรบ ทั้งสิ้น การรบในลำนํ้าจะมี ๓ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ การยกกองทัพเรือไปรบกับข้าศึกศัตรูซึ่งตั้งอยู่ริมน้ำ โดยสามารถใช้เรือไปได้ตลอดจนถึงตำบลที่ข้าศึกตั้งมั่นอยู่นั้น ในหนังสือพงศาวดารมักกล่าวว่า ได้ยกทัพเรือไปตีเมื่อนั้นไปตีเมื่อนี้ การยกทัพเรือในลักษณะนี้ก็คือการใช้เรือแจวพาย

เป็นพาหนะลำเลียงทหารไปจนถึงตำบลที่ข้าศึกตั้งมั่นอยู่ เมื่อยกทัพไปถึงแล้ว ก็เข้าตีเมืองหรือทำการรบกับข้าศึกอย่างการรบบนบกนั่นเอง และในบางโอกาสก็อาจใช้เรือบรรทุกปืนใหญ่ระดมยิงที่มั่นหรือค่ายของข้าศึก เป็นการยิงสนับสนุนพวกที่ทำการรบอยู่ในแนวหน้า

ลักษณะที่ ๒ เป็นการใช้เรือบรรทุกปืนใหญ่ เทียวไล่ยิงข้าศึกที่มาตั้งค่ายอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง ดังที่มีอ้างถึงในพงศาวดารครั้งกรุงศรีอยุธยาว่า ในแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิเมื่อพม่ายกทัพมาตั้งค่ายบริเวณแม่น้ำ และลำคลองรอบ ๆ กรุงศรีอยุธยา ทางฝ่ายไทยได้นำกองเรือบรรทุกปืนนารายณ์สังหารออกไปไล่ยิงข้าศึกที่ตั้งค่ายอยู่ ณ ริมน้ำจนแตกกระเจิง

ลักษณะที่ ๓ การรบกันทางเรือในแม่น้ำลำคลอง คือเมื่อแต่ละฝ่ายยกกำลังมาโดยทางเรือ เมื่อปะทะกันก็เกิดการรบกันขึ้น ยิงกัน ฟันแทงกันแบบตะลุมบอนอย่างการรบบนบกโดยเทียบเรือเข้าหากัน ในระยะประชิด ฝ่ายใดมีกำลังมากกว่าหรือรบเก่งกว่า ก็เป็นฝ่ายชนะ อาวุธที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นดาบ และหอก

จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนทัพเรือไปหาข้าศึกทำได้หลายวิธีแล้วแต่ขนาดของเรือ เรือขนาดเล็กจะใช้พายซึ่งมีน้ำหนักไม่มาก ใช้มือจับยกพายน้ำให้เรือเคลื่อนที่ไป โดยคนพาย คนแจวจะหันหน้าไปทางหัวเรือ ซึ่งจะได้ประโยชน์ที่คนพาย คนแจวทำหน้าที่ถือท้ายเรือไปด้วย แต่หากเป็นเรือขนาดใหญ่ จะใช้แจวหรือกรรเชียงซึ่งมีความยาวและหนักกว่าพาย การจะใช้มือยกพายน้ำย่อมทำได้ไม่สะดวก และหนักแรงมาก จึงต้องพาดไว้ตามแคมเรือ ซึ่งมีหลักแจวหรือหลักการเชียงสำหรับรับน้ำหนัก โดยคนพายคนแจวจะหันหน้าไปทางท้ายเรือ โดยพายน้ำให้เรือแล่นไปแบบตีกรรเชียงซึ่งสะดวกและได้แรงพยุ้นามากกว่า แต่ด้วยวิธีนี้จะต้องเปลืองแรงคนไปคนหนึ่ง สำหรับถือท้ายเรือ เพราะคนตีกรรเชียงย่อมมองไม่เห็นหัวเรือจะแล่นไปทางใด

เรือรบที่ใช้ในลำนํ้าเรียกว่า เรือแซ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้างนาฎภาพ ทรงสันนิษฐานไว้ใน “ตำนานเรือรบไทย” ว่า คำว่า “แซ” นั้น เห็นจะมาจากคำว่า “เซ” (จะเป็นภาษาละว้าหรือภาษาอันใดยัง

ไม่ทราบแน่) หมายความว่า แม่น้ำ เช่นเรียกชื่อลำน้ำว่า เซล้าเกา เซมุน และเซบงเทียน เป็นต้นเรือแซ จึงหมายความว่า เรือสำหรับใช้ในลำแม่น้ำนั่นเอง แต่ที่เป็นหลักฐานแน่นอนนั้นคือ เรือแซเป็นเรือรบ สำหรับใช้ในแม่น้ำ มีมาในเมืองไทยก่อนเรืออย่างอื่น เรือแซเป็นเรือยาว ใช้ตีกรรเชียงประมาณลำละ ๒๐ กรรเชียง เรือแซ เดิมคงจะใช้ทั้งบรรทุกคนและบรรทุกของ คนลงประจำลำได้น้อยและแล่นช้า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงทรงคิดแบบเรือรบขึ้นอีก ๒ อย่าง เป็นเรือยาว ทำด้วยผืนไม้ไผ่อย่างเดียวกับเรือแซ แต่เปลี่ยนเป็นใช้พายให้ทหารลงประจำลำได้มากถึงลำละ ๖๐-๗๐ คน ทำให้พายไปได้รวดเร็ว เรียกว่า เรือไชย ๑ อีกอย่างหนึ่งทำรูปเรือเช่นเดียวกัน แต่ให้หัวเรือกว้างสำหรับตั้งปืนใหญ่ ซึ่งไทยเริ่มใช้ในการสงครามเป็นสำคัญแต่ครั้งนั้น เรียกว่า เรือศิระสัตว์ ๒ เพราะเหนือช่องป็นขึ้นไปทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ มีครุฑและกระบี่เป็นต้น ส่วนเรือแซ ก็คงใช้ แต่ใช้สำหรับลำเลียงเสบียงอาหารและเครื่องคัตราวุธสำหรับกองทัพ ต่อมาจะเป็นในรัชกาลไหนไม่ปรากฏชัด คิดทำเรือรบขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้เช่นเดียวกับเรือไชยแต่แล่นรวดเร็วกว่าเรือไชยเรือทั้ง ๔ อย่างที่กล่าวมาคือเรือแซ เรือไชย เรือศิระสัตว์ และเรือกราบ ใช้เป็นเรือรบสำหรับทางแม่น้ำ ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีตลอดมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์

การรบในลำน้ำของสมเด็จพระนเรศวรฯ

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสกล่าวไว้ว่า สมเด็จพระนเรศวรฯ จะทรงยกทัพไปรบในลำน้ำหลายครั้งเพื่อป้องกัน มิให้ข้าศึกเข้ามารุกรานถึงกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา ซึ่งเป็นพระราชบิดาแต่ในสมัยที่ พระองค์ขึ้นครองราชย์แล้ว การศึกกลับเป็นว่าพระองค์ ยกทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา ไปรบกับประเทศข้างเคียง คือ เขมร กัมพูชา เพื่อตอบแทนที่ประเทศเหล่านั้นได้เคยยกทัพมารุกรานกรุงศรีอยุธยา รูปแบบการรบทางเรือใน

ลำน้ำของสมเด็จพระนเรศวรฯ จะปรากฏเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. ยกทัพเรือไปรบแต่โดยลำพัง

ในปี ๒๑๑๖ สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถ อนุชา ได้ยกทัพเรือแต่เพียงอย่างเดียว โดยทรงเรือกราบไล่ตามเรือสำเภาของพระยาจันจันตุ ซึ่งกำลังจะหลบหนีออกจากกรุงศรีอยุธยา ทรงพระแสงปืนตันยิงพระยาจันจันตุ ดังที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสว่า

“ลุดักราช ๙๒๒ ปีวอกโทศก พระยาละแวก แต่งพระยาอุเพษราชและพระยาจันจันตุยกทัพเรือมาพลประมาณสามหมื่นจะเอาเมืองเพชรบุรี พระศรีสุรินทราบาไชยเจ้าเมืองเพชรบุรี และกรมการทั้งหลายแต่งการรบพุ่งป้องกันเป็นสามารภ และข้าศึกยกเข้าปล้นเมืองเป็นสามวัน รัพลข้าศึกต้องสาตราวุธเจ็บป่วยเป็นอันมาก จะปล้นเอาเมืองเพชรบุรีมิได้ พระยาอุเพษราช และพระยาจันจันตุก็เลิกทัพคืนไปเมืองละแวก ขณะนั้นพระยาจันจันตุให้ทนายบนแก่พระยาละแวกว่า จะเอาเมืองเพชรบุรีให้ได้ ครั้นมิได้เมืองเพชรบุรีพระยาจันจันตุก็กลัวว่า พระยาละแวกจะเอาโทษ พระยาจันจันตุก็พาครอบครัวอพยพทั้งปวงหนีเข้ามายังพระมหานครศรีอยุธยา สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาแก่พระยาจันจันตุ ตรัสให้พระราชทานเป็นอันมาก ครั้นอยู่มาพระยาจันจันตุก็มีได้สวามีภักดี ลอบคบแต่งสำเภาที่จะหนีจากพระนคร

ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนยี่ขึ้นสี่ค่ำปีระกาศตรีศก เพลาค่าประมาณสองนาฬิกาพระยาจันจันตุก็พาครัวลงสำเภาหนีล่องลงไป ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เสด็จลงมาแต่เมืองพระพิษณุโลกเสด็จอยู่ในวังใหม่ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็เสด็จยกเรือตามพระยาจันจันตุ ลงไปในเพลากลางคิณนั้น แล้วตรัสให้เรือประตู่เรือกัน และเรือท้าวพระยาทั้งหลายเข้าล้อมสำเภาพระยาจันจันตุและได้รบพุ่งกันเป็นสามารภ พระยาจันจันตุก็ให้ไล่สำเภาลงน้ำรบด้านทวนรอลงไป สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็ตรัสให้เอาเรือ

คูเรือกันเข้าจับจนท้ายลำเภพระยาจีนจันตุ ให้พลทหารปืนลำเภขึ้นไป แล้วเอาเรือพระที่นั่งหนุนเข้าไปให้ชิดลำเภ แล้วทรงปืนกลับยิงถูกจีนผู้ใหญ่ตายสามคน พระยาจีนจันตุก็ยิงปืนกลับมา ต้องรางปืนต้นอันทรงนั้นแตก พระยาจีนจันตุก็รบพุ่งป้องกันเป็นสามารภ พลทหารข้าหลวงจะปืนขึ้นลำเภมิได้ พระยาจีนจันตุก็ให้ไล่ลำเภรุดหนีลงไป สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็เสด็จตามรบพุ่งลงไปถึงเมืองธนบุรี พระยาจีนจันตุก็ให้เร่งไล่ลำเภออกไปพ้นปากน้ำตกลึก ฝ่ายสมเด็จพระราชบิดาเสด็จหนุนทัพสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ลงไปถึงเมืองพระประแดง พอสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ายกกลับขึ้นมาพบสมเด็จพระราชบิดาทูลการทั้งปวงให้ทราบ สมเด็จพระราชบิดากับสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็เสด็จคืนมายังพระนคร"

๒. ยกกองทัพไปรบทั้งทัพบก ทัพเรือ

การยกทัพไปรบทั้งทัพบก ทัพเรือ คือการทำศึกสงครามที่ได้มีการช่วยกันรบทั้งทางบกและทางเรือซึ่งจะมีอยู่บ่อยครั้งกว่าการรบตามลำพัง กองทัพเรือ มีตัวอย่างครั้งพระเจ้าหงสาวดีให้กองทัพยกมาตีเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๑๒๗ เมื่อแรกสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพไม่ยอมขึ้นต่อพระเจ้าหงสาวดี ครั้งนั้นพระเจ้าหงสาวดีให้พระยาพลิมคุมกองทัพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ทัพ ๑ ประสงค์จะให้ลงมาสมทบกันระดมตีกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวร เมื่อยังเป็นรัชทายาทเตรียมกองทัพจะต่อสู้ข้าศึกยังไม่ทันพร้อมเสร็จ ได้ข่าวว่ากองทัพพระยาพลิมยกล่วงเขตเมืองกาญจนบุรีเข้ามาก่อน จึงทรงแต่งกองทัพเรือให้รีบยกไปสกัดอยู่ที่แม่น้ำสุพรรณบุรี คอยเอาปืนใหญ่ยิงข้าศึกมิให้ยกข้ามแม่น้ำมาได้ ถ่วงเวลาไว้จนทรงจัดกองทัพบกพร้อมแล้ว ก็ให้ยกไปตีกองทัพพระยาพลิมแตกพ่ายไปก่อนกองทัพเมืองเชียงใหม่ยกลงมาถึง ดังข้อความในพงศาวดารกล่าวไว้ว่า

"พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตรัสทราบข่าวศึกอันยกมาตั้งสองทางนั้น ก็ตรัสให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระนเรศวรเป็นเจ้าและสมเด็จพระเอกาทศรถ เตรียมช้างม้าไว้พลทัพบก ทัพเรือไว้สรรพ จึงตรัสให้พระยาจักรีศรีอครักษ์สมุหนายกเป็นกองทัพเรือตรัสให้พระยาพระคลังเป็นยกกระบัตรให้ยกทัพเรือนั้นไปเมืองสุพรรณบุรี ครั้นทัพเรือไปถึงเมืองสุพรรณบุรี พระยาพลิมก็ยกทัพออกมารบด้วยกองทัพกรุง ๆ ก็วางปืนใหญ่ขึ้นไปแต่เรือรบต้องพลข้าศึกตายมากนัก และทัพพระยาพลิมจะตั้งอยู่มิได้ ก็เลิกออกไปโดยทางราชสิงห์ และไปตั้งทัพมั่นในตำบลเขาพระยาแมนถึง ณ วันพุธ เดือนยี่ ขึ้นสองค่ำ เพลาสองยามกับสองนาฬิกาเก้บาทา จึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทั้งสองพระองค์ เสด็จพยุหายตราจากพระนครศรีอยุธยาไปโดยชลมารคเสด็จขึ้นเหยียบเชิงชัยภูมิตำบลลุมพลี และให้พระพิชัยสงครามฟันไม้ข่มนามแล้วเสด็จจากลุมพลีประทับเรือพระที่นั่ง ณ เมืองวิเศษไชยชาญ จึงเสด็จพยุห

ยาดราชั้นโดยสถลมารค ไปตั้งทัพหลวง ณ ตำบลสามชนอน

และใน พ.ศ. ๒๑๒๘ พระเจ้าหงสาวดีเตรียมการจะยกกองทัพใหญ่มาตีกรุงศรีอยุธยาเอง และในเวลานั้นสมเด็จพระนเรศวรอพยพผู้คนหัวเมืองเหนือลงมารวบรวมตั้งต่อสู้อยู่ที่กรุงศรีอยุธยาแห่งเดียว ทั้งหัวเมืองเหนือว่างอยู่พระเจ้าหงสาวดีจึงให้พระมหาอุปราชาเข้ามาตั้ง รวบรวม เสบียง อาหาร เตรียมสำหรับ กองทัพอยู่ที่เมืองกำแพงเพชร แล้วให้พระเจ้าเชียงใหม่ลงมาถึงป่าโมก แขวงเมืองวิเศษไชยชาญ (ปัจจุบันคือจังหวัดอ่างทอง) สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบก็เสด็จเรียกกองทัพเรือขึ้นไปกับสมเด็จพระเอกาทศรถราชอนุชาและให้กองทัพบกยกตามขึ้นไป กองทัพเรือขึ้นไปถึงก่อน ได้รับพุงกับข้าศึกเป็นสามารภ ฝ่ายข้าศึกอยู่บนบก ฝ่ายไทยยิงปืนใหญ่น้อยขึ้นไปจากเรือ รบกันอยู่จนกองทัพยกตามไปถึงก็ช่วยกันตีข้าศึกแตกพ่ายไป"

มีการกล่าวถึงการทำศึกครั้งนี้ไว้ในพงศาวดารฯ ว่าสมเด็จพระนเรศวรฯ ได้ทำศึกกับทัพเชียงใหม่ถึง ๓ ครั้ง ครั้งแรก กล่าวไว้ว่า

"ครั้น ณ วันพฤหัสบดีเดือนอ้ายแรมสองค่ำ พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพบกทัพเรือล่องลงมาตั้งค่ายมั่นตำบลสระเกษ แล้วแต่งให้เจ้าเมืองพะเยาคุมทัพม้าพันหนึ่งไปลาดจับคนดูกองทัพกรุงจะออกมาตั้งอยู่ตำบลใดบ้าง เจ้าเมืองพะเยายกทัพม้ามาถึงสะพานขายข้าว ก็เที่ยวเผาบ้านเรือน ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับพระอนุชาทราบ ดังนั้นก็เสด็จโดยชลมารคถึงสะพานขายข้าวให้ทหารยกขึ้นไปได้รับพุงกันถึงดลุมบอน ยิ่งแพถูกเจ้าเมืองพะเยากับทหารม้าตายยี่สิบคนเจ็บป่วยก็มาก ม้าทั้งนั้นก็ถอยไป ได้ม้ายี่สิบม้า แล้วเสด็จคืนเข้าพระนคร"

ครั้งที่ ๒ เมื่อพระมหาธรรมราชาทรงปรารภว่าทัพพระเจ้าเชียงใหม่มาตั้งมั่นอยู่ที่ตำบลสระเกษ ปลุกยั้งฉาง ถ้ายเสบียงอาหารมาไว้ รอทัพพระเจ้าหงสาวดี เกรงว่าต่อไปจะเป็นศึกใหญ่ สมเด็จพระนเรศวร และพระเอกาทศรถจึงอาสาทำศึกครั้งนี้ มีข้อความปรากฏในพงศาวดาร ว่า

"ชีวิตข้าพเจ้าทั้งสองอยู่ใต้เบื้องบาท อย่าทรง

วิตกเลย จะตีเสียให้เลิกไปจงได้ สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงฟังพระราชโอรสทั้งสองทูลดังนั้น ก็แยมพระโอรส จึงสั่งให้ตรวจพลแปดหมื่น ข้างเครื่องห้าร้อย ม้าพันหนึ่ง เรือรบห้าร้อยลำ ทัพบกทัพเรือสรรพ

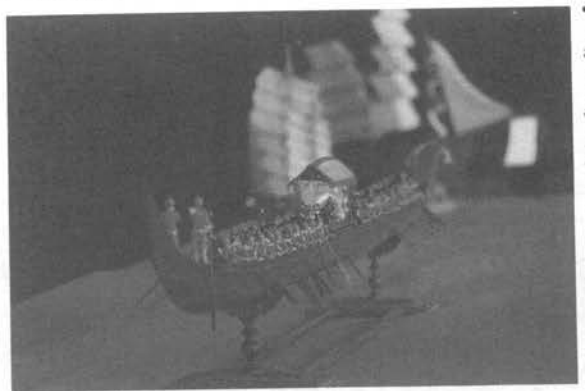
ครั้นถึง ณ วันอาทิตย์เดือนห้าขึ้นเจ็ดค่ำ เพลารุ่งแล้วส่งาฬิกาไปกับบาทหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กับพระอนุชาธิราชก็ยกไปตั้งทัพชัยตำบลลุมพลีถึง ณ วันเสาร์เดือนห้า ขึ้นสิบค่ำ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กับสมเด็จพระอนุชาธิราชก็ตรัสให้เทียบเรือรบเรือไล่ทั้งปวง แล้วเสด็จด้วยพระชลวิมานขึ้นไปถึงป่าโมกน้อยเพื่อจะดูกำลังข้าศึก ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่แจ้งว่า กองตระเวนได้รับพุงกับกองทัพกรุงเป็นหลายครั้งแตกขึ้นมา จึงแต่งให้สะเรนนทสุคุมทหารห้าพัน ข้างเครื่องสามสิบ ม้าห้าร้อยยกเข้ามาป่าโมกน้อย แล้วให้พระยาเชียงแสนเป็นนายกองทัพหน้า คุมพลทหารหมื่นหนึ่ง ข้างเครื่องร้อยหนึ่ง ม้าห้าร้อยยกตามลงมาอีกทัพหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กับสมเด็จพระอนุชาธิราชแจ้งว่าข้าศึกยกเข้ามาก็ให้เทียบเรือรบเรือไล่ทั้งปวง เข้าฝั่งให้พลทหารอาสาขึ้นบกยกเข้าไปตั้งต่อข้าศึก แล้วก็เสด็จขึ้นจากพระชลวิมานทั้งสองพระองค์ ทรงสุพรรณรัตนปาฎกา จึงตรัสให้พลทหารทั้งปวง ขึ้นยั่วข้าศึก สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงพระแสงปืนนกลับ ยิ่งถูกนายม้าผู้ตีหม่เสื้อลัทธิลาดแดง ขัดดาบบังทองตกม้าตาย ฝ่ายข้าศึกอันยกมานั้นก็พ่ายไป ทหารอาสาที่ไล่ฟันแทงขึ้นไปปะทะทัพพระยา เชียงแสน ๆ เห็นดังนั้น ก็ให้แยกพลออกรับตี ประดา ลงไป ทหารกรุงเห็นเหลือกำลังก็ถอยรอลงมา สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กับพระอนุชาธิราชเห็นข้าศึกยกใหญ่ออกมาตี ทหารเสียที่จะลงเรือมีทัน จึงเสด็จด้วยเรือพระที่นั่งขึ้นไปเหนือคลองป่าโมกน้อย และขนานเรือพระที่นั่งทั้งสองลำ เสด็จอยู่กับพลเรือรบและทหารอันอยู่ริมหน้านั้น ข้าศึกก็วางข้างม้า รั้วผลมาถึงริมหน้านั้น และได้รับพุงกันเป็นสามารภ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กับสมเด็จพระอนุชาธิราชทรงพระแสงปืนนกลับยิ่งต้องข้าศึกตายเป็นอันมาก ข้าศึกพุงสาตราวุธตกเรือพระที่นั่ง จึงพระบาทสมเด็จพระ

พระอนุชา ก็ให้สวดเรือพระที่นั่งเสด็จเข้าไปข้างฝั่ง
กันเรือพระที่นั่งสมเด็จพระเชษฐาธิราชแล้วดำรัสสั่ง
ให้ยิงปืนใหญ่ในเรือรบเรือไล่ทั้งปวงขึ้นไป ต้องช้าง
ม้าข้าศึกและร้พลตายมาก ข้าศึกทั้งปวงก็พ่ายไป”

ครั้งที่ ๓ เมื่อพระเจ้าเชียงใหม่พ่ายทัพสมเด็จพระ
พระนเรศวรฯ แล้วเกรงว่า ทัพไทยจะยกขึ้นไปตีถึง
ค่ายวัดสระเกษ จึงยกทัพลงมาจะไปเข้าตีทัพเสียก่อน
ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่สมเด็จพระนเรศวรฯ ได้ยกทัพ
ขึ้นไปหมายจะยั่วทัพพม่า จึงได้ทำการรบกัน โดย
สมเด็จพระนเรศวรฯทรงพระแสงปืน พงศาวดารได้
กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนีไว่ว่า

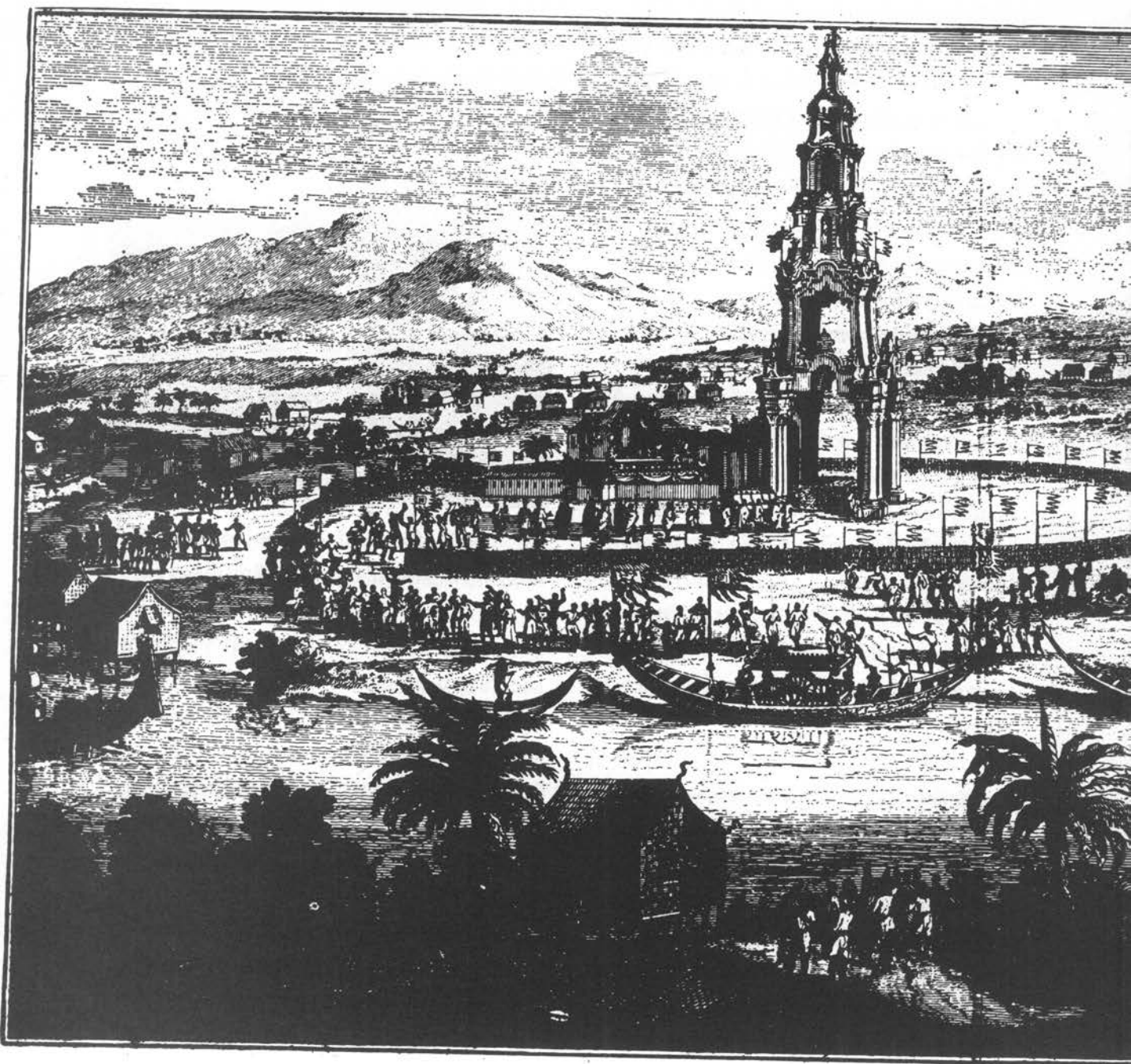
“ครั้นถึง ณ วันพฤหัสบดีเดือนห้าแรมสองค่ำ
เพลาตีสิบเอ็ดทุ่มห้าบาทก็ยกลงมา ขณะเมื่อพระเจ้า
เชียงใหม่คิดเตรียมทัพจะลงมาตีนั้น ฝ่ายสมเด็จพระ
พระนเรศวรเป็นเจ้า ตรัสแก่ท้าวพระยามุขมนตรีว่า
เราตีทัพเชียงใหม่แตกขึ้นไป เห็นประหนึ่งว่าจะยก
เพิ่มเติมกันมาอีกถึงสองวันสามวันแล้วก็มีได้ยกลงมา
ณ วันพฤหัสบดีเดือนห้าแรมสองค่ำ เราจะยกขึ้นไป
ให้ทหารยั่วดูสักเพลงหนึ่ง ท้าวพระยานายทัพนาย
กองทั้งปวง ก็เห็นพร้อมกันโดยพระราชบริหารจึงสั่ง
ให้พระราชมานูถือพลหมื่นหนึ่ง ชีข้างตัน
พลายภักทกลีป ข้างนายทัพนายกองชียี่สิบข้าง มีอง
สามชายสำหรับทุกตัวข้างเป็นทัพหน้าชั้นหนึ่ง
ให้พระยาสุโขทัยชีข้างตันพลายสังหารคชสีห์
ข้างนายทัพ นายกองชียี่สิบข้าง มีองสามชายสำหรับ
ทุกตัวข้างเป็นทัพหน้าชั้นสอง ให้ยกในเดือนห้าแรม
สองค่ำเพลาบ่ายให้ตั้งอยู่ต้นทาง ครั้นเพลาตีสิบเอ็ด
พระนเรศวรเป็นเจ้า กับสมเด็จพระอนุชาธิราชทรง
เครื่องศิริราชบิลันธยาหลังการยุทธ์ สมเด็จพระ
พระนเรศวรเป็นเจ้า ทรงช้างและปืนจ่ารงมณฑก
นกลับขึ้นไปแต่เรือรบ ต้องพม่ามอดูและช้างม้าตาย
เป็นอันมาก และพลข้าศึกนั้นยังด้อมอยู่ ขณะนั้น
สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กับสมเด็จพระอนุชาธิราช
เสด็จออกยืนหน้าพระที่นั่งทั้งสองพระองค์ ทรงปืน
นกลับยังต้องข้าศึกช้างม้าและ พลตายมาก ทหาร
ชาวกรุงยิงปืนระดมไป ฝ่ายข้าศึกก็ลงมาสกัดข้างหลัง
พระที่นั่ง และยังปืนไฟตอบมาเป็นสามารบ และ
เรือรบทั้งหลายทั้งปวงทานมิได้ก็พ่ายมาสิ้น ยิ่งแต่

เรือพระที่นั่งและเรือรบห้าลำอยู่ ยิ่งตอบกันไปมา
ฝ่ายข้าศึกยิงปืนไฟมาต้องฉลองพระองค์สมเด็จพระ
พระเอกาทศรวุธศวรบรมบพิตรอันทรงนั้น แต่
ปลายพระหัตถ์ขาดขึ้นไปถึงพระพาหุ อนึ่งข้าศึกยิง
ปืนไฟมาต้องคนในเรือกันนั้น เจ็บป่วยลำบากมาก
แต่ปืนกลับข้าศึกยิงมาตกอยู่หน้าเรือพระที่นั่งนั้น
ประมาณสามสิบกระสุน พอเพลาค่ำ เสด็จคืน
เข้าพระนคร”

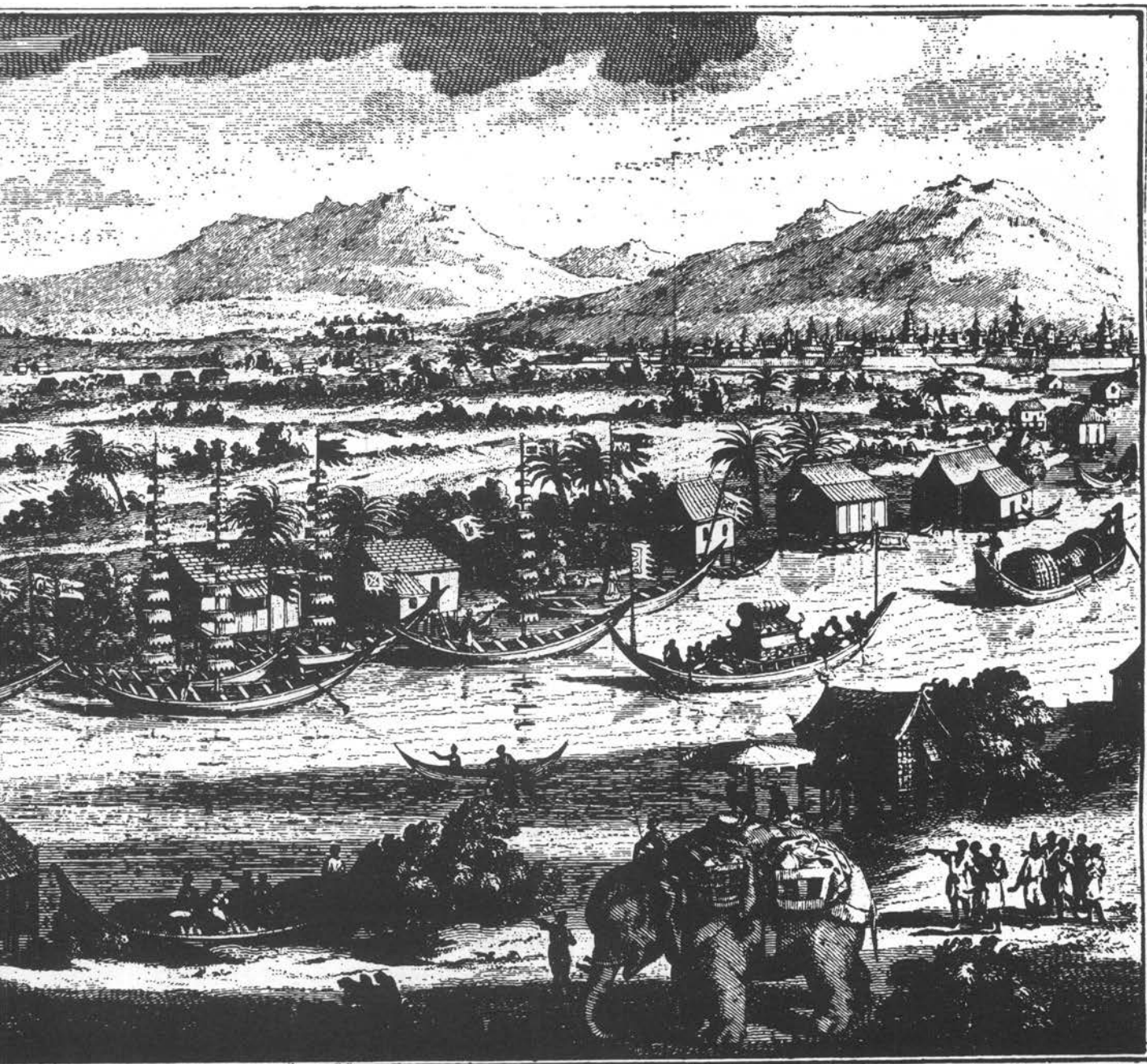

ผลงานประดิษฐ์เรือจำลองของผู้เขียนด้วยแรงบันดาลใจ
จากภาพจิตรกรรมแผ่นหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าการรบในประเทศและในลำนน้ำเรือ
จะมีบทบาทสำคัญมาก แต่การศึกษาในครั้งกรุงศรี
อยุธยาบางครั้งยากไปรบถึงที่ซึ่งเรือไปไม่ได้ เช่น
ยกไปตีเมืองเชียงใหม่ ในการศึกษาเช่นนี้ ทัพเรือเป็น
แต่กระบวนเสด็จและเป็นพาหนะขนส่งถึงที่ตั้ง
ประชุมทัพ เช่น ที่เมืองตากหรือเมืองอุดรดิตถ์
ต่อจากนั้นก็ยกเป็นทัพบกต่อไปอย่างเดียว และ
ในยามที่บ้านเมืองปราศจากศึกสงคราม ก็จะใช้เรือรบ
ฝึกซ้อมกระบวนยุทธ์ ดังนั้นเมื่อถึงฤดูน้ำเป็นเวลาที่
ราษฎรว่างจากการทำไร่นา จะเรียกระดมพลมาฝึก
ซ้อมกระบวนทัพเรือตามฤดูกาล ประจวบกับมี
ประเพณีการทอดกฐิน พระเจ้าแผ่นดินจึงเสด็จ
พระราชดำเนินไปถวายพระกฐินโดยกระบวนเรือรบ
แทนให้ไพร่พลรื่นเริงในการกุศล เป็นต้นคำ
ของประเพณีที่แท้เสด็จกฐินโดยกระบวนเรือยาวสิบ
มาจนทุกวันนี้ ในฤดูอื่น เวลามีการเสด็จไปทางเรือก็
ใช้เรือรบลำที่เป็นเรือพระที่นั่ง และมีเรือรบพวก
ทหารรักษาพระองค์แต่เสด็จ แต่เป็นกระบวนเล็ก ๆ
ไม่เรียกว่ากระบวนพยุหยาตราเหมือนเสด็จเนื่องด้วย
การซ้อมกระบวนรบ เช่น เสด็จกฐิน และเสด็จขึ้น
พระพุทธรูป

ภาพพิธีทางชลมารคหน้าพระนครศรี
วัดโดยศิลปินชาวฝรั่งเศส กริสตวรรร

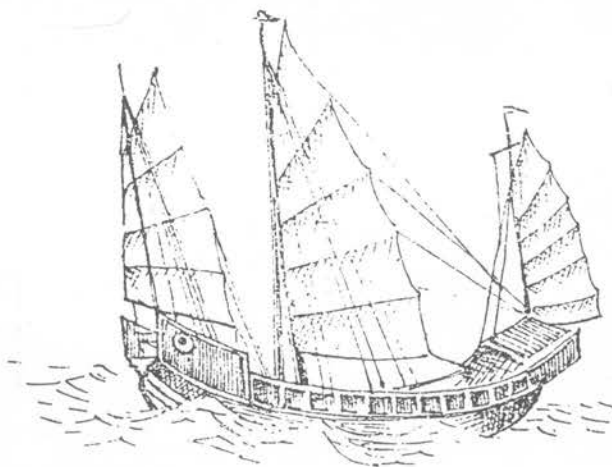
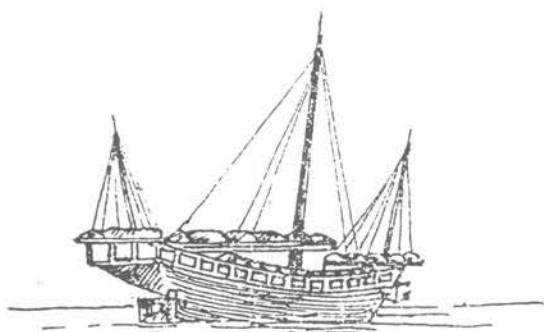
Impression of the Royal Barge Procession during the reign of King
Narai of the Ayutthaya Period by a French artist in the 17th Century.

เรือรบในทะเล

ตามหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารเรือที่ใช้รบทางทะเลจะแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ เรือแบบตะวันออกคือเรือสำเภา เป็นชื่อที่ใช้เรียกเรือค้าขายที่มาจากประเทศจีน เป็นเรือขนาดใหญ่ แบบจีน แล่นออกทะเลเล็กได้ และเรือแบบตะวันตก คือเรือกำปั่นเป็นเรือเดินทะเลแบบฝรั่ง

เรือทั้ง ๒ ประเภทในยามปกติจะใช้ในการค้าขาย เมื่อเกิดศึกสงครามจะนำมาใช้ในการรบด้วย

ลักษณะการรบโดยเรือเดินทะเล

เรือใบจะใช้ใบช่วยทำให้เรือแล่นไปได้ด้วยกำลังลม ซึ่งเป็นกำลังตามธรรมชาติ การใช้เรือรบทำศึกสงครามในสมัยโบราณนั้น บางโอกาสจะต้องเข้าทำการรบกับข้าศึกโดยจับพลัน หากไม่มีลมหรือจะต้องแล่นเข้าหาข้าศึกในทิศทวนลม จะใช้กำลังคนตีกรรเชียงเพื่อให้เรือแล่นไปตามความประสงค์ ซึ่งคล่องตัวมากกว่า เมื่อถึงระยะยิงก็ใช้ปืนระดมยิงออกไป เมื่อถึงเรือข้าศึกก็เข้าเทียบเรือ แล้วพลรบประจำเรือก็รุกเข้าไปบนเรือข้าศึก สู้รบกันแบบตะลุมบอนด้วยอาวุธสั้น ฟันกันแทงกันจนฝ่ายปราชัยหมดกำลังต่อสู้ต้องยอมแพ้

จะเห็นได้ว่า การเดินเรือใบในสมัยโบราณต้องอาศัยกำลังคน กำลังลม และกระแสน้ำ ประกอบจะช่วยให้เรือแล่นไปได้ตามแนวทางที่ประสงค์จะไปการใช้ใบโดยอาศัยลมเป็นกำลังขับเคลื่อนเรือ นั้น หากใช้ใบจำนวนมาก หรือมีเนื้อที่เอาใบรับลมได้มาก เรือนั้นก็แล่นได้เร็วขึ้น ฉะนั้นการต่อเรือใบจึงต้องคำนึงถึงเสาเพลใบเป็นสำคัญ ในอันที่จะให้เรือแล่นได้เร็วที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

เรือรบที่ใช้ในการศึกสงครามจะมีการตกแต่งให้สวยงาม มีข้อความปรากฏในพงศาวดารสมัยกรุงธนบุรี (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๖) ว่า

“เรือรบเขียนเป็นรูปตราตามตำแหน่งตรงข้างเรือเขียนเป็นลายรดน้ำ เรือพระที่นั่งทรงเขียนหน้าเรือเป็นรูปครุฑ ข้างเป็นลายรดน้ำ พนักท้ายเขียนน้ำทองพะอวดทอง หลังคาสีสักหลาด ตะกูดแจว เสากะโดง ทาสีเหลือง พลแจวใส่หมวกใส่เสื้อสีดอกดำ เรือรบเจ้าราชินิกุลเขียนลายรดน้ำ หลังคาห่มผ้าแดง พลแจวใส่เสื้อเขียว มีธงแลโคม”

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่าเรือพระที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดินนี้ มีลายรดน้ำทอง ทาสีทอง และสีเหลือง โดยทั่วไป แม้แต่แจว เสากะโดง และหางเสือของเรือก็ทาสีเหลือง ดูเหลืองอร่ามตระการตา แพรพราวไปด้วยสีทองโดยตลอด หลังคาเรือสีแดง และพลประจำเรือก็ใส่เสื้อใส่หมวกสีแดง ติดกับสีทองโดยเด่นชัด สมกับเรียกเรือพระที่นั่งว่า “เรือลำภาทอง” ส่วนเรือของเจ้าราชินิกุล ก็ลดหลั่นความสวยงามลงมา พลประจำเรือใส่เสื้อ ใส่หมวกสีเขียว ตามแบบธรรมเนียมโบราณราชประเพณี ส่วนเรือสำหรับแม่ทัพนายกองนั้น ก็เป็นเรือที่ตกแต่งอย่างสวยงามเหมือนกัน มีตราประจำตำแหน่งเป็นเครื่องหมายข้างเรือก็มีลายรดน้ำประกอบเรือพระที่นั่งและเรือของแม่ทัพนายกองเหล่านี้มีธงสีต่าง ๆ เป็นเครื่องหมาย เวลากลางคืนก็มีโคมแสดงไว้ให้เป็นที่สังเกตเวลายุทธาทิไฟปะจะได้ไม่สับสนกัน เดินทางออกไปเป็นหมวดเป็นกองตามลำดับ ทั้งนี้คงจัดเรือที่มีความเร็วใกล้เคียงกันเป็นหมวดเป็นกองเดียวกัน จะได้เดินทางเป็นกลุ่ม ๆ ไปโดยสะดวก

คนประจำเรือรบในทะเลต้องเป็นผู้มีความชำนาญในการเดินเรือมาก่อน ได้แก่ คนจีน แขก มีคนไทยเป็นทหาร รวมทั้ง มีคนต่างชาติเป็นทหารด้วย เรียกว่า พวกอาสา ได้แก่ อาสาจาก อาสามอญ อาสาลาว อาสาญวน อาสาญี่ปุ่น และอาสาฝรั่ง ในสมัยกรุงศรีอยุธยา อาสาฝรั่งมักเป็นคนเชื้อชาติโปรตุเกส ดังปรากฏในประวัติศาสตร์ของเมืองไทยว่า สมัยสมเด็จพระนเรศวรในคราวยกกองทัพไปตีเมืองตะนาวศรีและเมืองทวายก็ได้อาสา

โปรตุเกสอยู่ในกองทัพเรือฝ่ายไทยทำการรบกับกองทัพเรือพม่าจนได้ชัยชนะ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน เมื่อมีการยกกองทัพไปปราบอริราชศัตรูก็มีคำกล่าวไว้ในกองทัพของพระองค์ประกอบด้วยทหารไทยจีนและฝรั่ง และในรัชกาลที่ ๑ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ยังใช้ฝรั่งเชื้อชาติโปรตุเกสเป็นทหารปืนใหญ่ในเรือพระที่นั่งของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท และในเรืออื่น ๆ ที่ได้ยกกองทัพออกไป สรุปได้ว่าในกองทัพเรือของไทยก็ได้เคยใช้พวกที่มีเชื้อชาติฝรั่งมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

ต่อมาเมื่อมีการใช้เรือกำปั่นใบเป็นเรือหลวงก็ได้เริ่มมีฝรั่งมาเป็นนายเรือของไทยมากยิ่งขึ้น แต่ในขณะนี้ฝรั่งชาติอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ และการบรรจุคนลงประจำในเรือกำปั่นหลวงคงจะใช้คนในเมืองไทย ที่มีเชื้อชาติจีนบ้างแขกบ้างลงในเรืออื่น ๆ กัน เพราะมีฝรั่งเป็นนายเรือคงจะปกครองหรือตัดสินเรื่องที่จะวิวาทกันได้อย่างคนกลาง ครั้นเมื่อได้ยุติการส่งเรือหลวงออกไปทำการค้ายังต่างประเทศแล้ว บรรดาเรือหลวงทั้งหลายก็คงจะใช้แต่ในทางราชการทหารเท่านั้น ทหารที่ใช้ลงประจำเรือหลวงในขณะนี้ ส่วนใหญ่คงใช้พวกแขกอาสามา ซึ่งจัดเป็นพวกทหารที่มีความชำนาญการทะเล ชื่อเรือเดินทะเลสมัยกรุงศรีอยุธยา มีปรากฏเพียงชื่อเรือพระที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น เช่น “เรือพระที่นั่งสุพรรณหิมพานา” เป็นชื่อเรือพระที่นั่งของสมเด็จพระนเรศวร ที่เคยใช้เสด็จไปเมืองเพชรบุรีและสามร้อยยอด

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับการบินทะเล

ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การทำศึกสงครามจะใช้กองทัพบก และจะใช้เรือเดินทะเลในการยกทัพเรือไปตีเมืองเขมรและเลยไปถึงเมืองญวน ด้วยเหตุจากเขมรแปรพักตร์ไปขึ้นกับญวนหรือโปรบทางปักชไตในอ่าวไทย รบกับพม่า และรบกับแขกมลายูบ้างเมื่อเจ้าเมืองเหล่านั้นก่อการจลาจลหรือไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อเมืองไทย เรือที่ใช้ทำสงคราม ในทะเลจะเป็นเรือเดินทะเล เป็นเรือประเภทใบ ในพงศาวดารมีการกล่าวถึงราชการ

ทัพที่ใช้เรือแจวเป็นส่วนใหญ่ ราชการทัพที่ใช้เรือรบประเภทเรือเดินทะเลมีไม่มากนัก มีหลักฐานปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสว่า ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มีการยกทัพเรือออกไปทำสงครามต่างเมืองที่สำคัญ ๆ ๒ ครั้ง ได้แก่

ครั้งที่ ๑ ยกทัพเรือไปเมืองทวาย พ.ศ. ๒๑๓๕
เมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงทำยุทธหัตถีจนมีชัยชนะต่อพระมหาอุปราชา ทรงพระพิโรธว่า แม่ทัพนายกองไม่โดยเสด็จให้ทันพระองค์ คงจะเกรงกลัวข้าศึก จะต้องถูกประหารชีวิตตามบทพระอัยการศึก แต่หากสมเด็จพระพนรัตน์หลวงอรังจึงได้ทรงยับยั้งไว้แล้วให้ไปทำศึกแก้ตัวใหม่ โดยให้พระยาจักรี ถือพล ๕๐,๐๐๐ ไปตีเมืองตะนาวศรี ให้พระยาพระคลังถือพล ๕๐,๐๐๐ ไปตีเมืองทวาย ซึ่งในเวลานั้นทั้ง ๒ เมืองนี้อยู่ในอำนาจของฝ่ายพม่า จะได้ตัดกำลังฝ่ายพม่ามิได้ยกเอากำลังกองทัพมอญมาสู้รบกับไทยอีกต่อไป ได้ยกทัพออกไปเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๑๓๕

พระยาจักรียกมาถึงแดนเมืองตะนาวศรี แล้วก็ล้อมเมืองตะนาวศรีอยู่เป็นเวลา ๑๕ วัน ก็เข้าตีเมืองตะนาวศรีได้ ฝ่ายพระยาพระคลังเข้าล้อมเมืองทวายอยู่เป็นเวลา ๒๐ วัน เจ้าเมืองทวายเห็นเหลือกำลังที่จะรักษาเมืองไว้ได้ ก็ยอมอ่อนน้อมในที่สุด กองทัพไทยที่ได้เมืองตะนาวศรี เมืองมะริด และเมืองทวาย

การที่กองทัพไทยยกมาตีเมืองตะนาวศรีและเมืองทวายในครั้งนี้ พระเจ้ากรุงหงสาวดีก็ได้เตรียมกำลังทหารจากเมืองเมาะตะมะยกมาช่วยรักษาเมืองทวาย เมืองมะริด และเมืองตะนาวศรีด้วยเหมือนกัน

มีข้อความที่เกี่ยวกับกองทัพเรือ และการรบทางเรือว่าไว้ดังนี้

“เมื่อพระยาจักรีตีได้เมืองตะนาวศรีแล้ว คิดว่าทัพเมืองหงสาวดี เมืองเมาะตะมะจะยกทัพมาช่วยเมืองทวาย จึงจัดได้สลูบลูกค้าฝรั่งลำหนึ่ง แยก ๒ ลำ เรือรบ ๑๕๐ ลำ ให้หลวงเทพวรชุนเป็นแม่ทัพเรือ ถือพล ๑๐,๐๐๐ ยกขึ้นไป เมืองทวาย โดยทางทะเล ให้พระยาศรีไสยณรงค์คุมไพร่ ๑๐,๐๐๐

อยู่รักษาเมืองตะนาวศรี แล้วพระยาจักรีก็ยกพล ๓๐,๐๐๐ ขึ้นไปเมืองทวายโดยทางบก

ฝ่ายหลวงเทพวรชุนซึ่งเป็นแม่ทัพเรือนั้น ยกขึ้นมาถึงตำบลบ้านการบอแดนเมืองทวาย พอพบทัพเรือสมิงอุบากอง สมิงพะตะบะยกมาแต่เมืองเมาะตะมะ เรือรบเรือบรรทุกสองร้อยลำ พลประมาณหมื่นหนึ่ง จะลงไปช่วยเมืองตะนาวศรีได้รับกันแต่เพลาเข้าจนเที่ยง พอคลื่นหนักก็ทอดรอ ยิงกันอยู่ ฝ่ายพระยาพระคลังได้เมืองทวายแล้ว คิดว่าพระยาจักรีตีเมืองตะนาวศรี เมืองมะริดจะได้ หรือมิได้ก็ไม่รู้ จึงแต่งให้พระพิไชยสงคราม พระรามกำแหงคุมไพร่ห้าพันบรรจุเรือรบร้อยลำ ยกไปช่วยพระยาจักรี ขณะเมื่อพระพิไชยสงคราม พระรามกำแหงยกออกมาพ้นปากน้ำเมืองทวายไปแล้ว ก็ได้ยินเสียงปืนรบกันจึงให้ขุนโจมจัตรงค์กับเรือรบกองหน้าสามลำลงไปสืบขุนโจมจัตรงค์ก็ลงไปถึงหลวงเทพวรชุน แล้วกลับขึ้นมาแจ้งข้อราชการทุกประการ พระพิไชยสงคราม พระรามกำแหงแจ้งดังนั้นก็ตีกระหนาบเข้าไป ฝ่ายหลวงเทพวรชุนก็ตีกระหนาบขึ้นมา วางปืนกำปั่นไปตอมสมิงอุบากองตาย เรือสมิงพะตะบะแตก จมน้ำตายทั้งนายไพร่ กองทัพมอญทั้งนั้นแตก กระจัดกระจายบ้างหนีเข้าฝั่งชักใบกลับไป ตายในน้ำ และต้องปืนตายเป็นอันมาก ได้เรือรบเรือบรรทุกปืนใหญ่และเครื่องสาตราวุธต่าง ๆ จับได้เป็นประมาณห้าร้อยเศษ ก็แจ้งว่ากองทัพพม่าช่วยเมืองทวายด้วย พระพิไชยสงคราม พระรามกำแหงหลวงเทพวรชุน ก็พากันเข้าไป ณ เมืองทวาย พอพระยาจักรียกมาถึงนายกองทัพเรือทั้งสามคนก็เอามอญเชลย และเรือรบปืนใหญ่ปืนน้อยเครื่องสาตราวุธนั้น เข้าไปให้พระยาจักรี

ครั้งที่ ๒ ยกทัพเรือไปตีกรุงกัมพูชา พ.ศ. ๒๑๓๖
สมเด็จพระนเรศวรทรงแค้นพระทัยที่พระยาละแวก ผู้ครองกรุงกัมพูชา ยกทัพมาตีเมืองไทยแทบทุกคราวที่ไทยกำลังรบติดพันอยู่กับพม่า พระองค์ได้เคยเสด็จยกทัพไปตีกรุงกัมพูชาครั้งหนึ่งแล้วโดยทางสถลมารค แต่ไม่สำเร็จเพราะขาดเสบียงในปี พ.ศ. ๒๑๓๖ จึงได้จัดเตรียมทัพยกไปตีกรุงกัมพูชาอีกเป็นครั้งที่สอง คราวนี้ได้ยกกองทัพเรือไปด้วยเตรียมเรือ

การเสียบึงของกองทัพให้เรียบร้อยกว่าครั้งก่อน กองทัพหลวงมีพลสกรรจ์ลำเครื่อง ๑๐๐,๐๐๐ ช้างเครื่อง ๘๐๐ ม้า ๑,๕๐๐ และให้เกณฑ์ทัพเมือง นครราชสีมา ๑๐,๐๐๐ ยกไปตีเมืองเสียมราบ และ กะพงสวาย

การทัพครั้งที่ ๒ นี้ได้เกณฑ์ทัพเรือเมือง ปักษ์ใต้ ๒๕๐ ลำ ให้พระยาเพชรบุรี เป็นแม่ทัพ และได้เกณฑ์เรือลำเลียงเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง เมืองสงขลา เมืองไชยา ๒๐๐ ลำ บรรทุกข้าวลำเลียง ให้ได้ ๒,๐๐๐ เกวียน ทั้งทัพ เรือทัพลำเลียงเป็นชน ๑๐,๐๐๐ สรรพไปด้วยเครื่อง ศาสตราวุธปืนใหญ่น้อยกระสุนดินประสิว ไปตีเอา เมืองปาลักทัพหนึ่ง ให้กองทัพอาสาจามและกองทัพ เมืองจันทบุรีคุมเรือรบ ๑๕๐ ลำ พลรบพลแจว ๑๐,๐๐๐ สรรพไปด้วยเครื่องศาสตราวุธ ปืนใหญ่น้อย กระสุนดินประสิว ให้พระยาราชวังสันเป็นแม่ทัพตี ไปทางปากน้ำพุทไธมาศทัพยกทัพเรือหัวเมือง ทั้งนี้ กำหนดเดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ให้ยกไปพร้อมกับวัน ทัพหลวงเสด็จ ท้าวพระยาพระหลวงหัวเมืองจัดแจง ทัพบกทัพเรือไว้โดยพระราชกำหนด

วันอังคาร เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยตราทัพหลวงออกจากพระนครศรีอยุธยาโดยทางสถลมารค ผ่านนครนายก ปราจีนบุรี มุ่งไปยังพระตะบอง ให้พระราชมนูเป็นกองทัพหน้า คุมพล ๒๕,๐๐๐ เข้าตีเมืองพระตะบองเป็นเมืองแรก มีข้อความปรากฏในพงศาวดารว่า

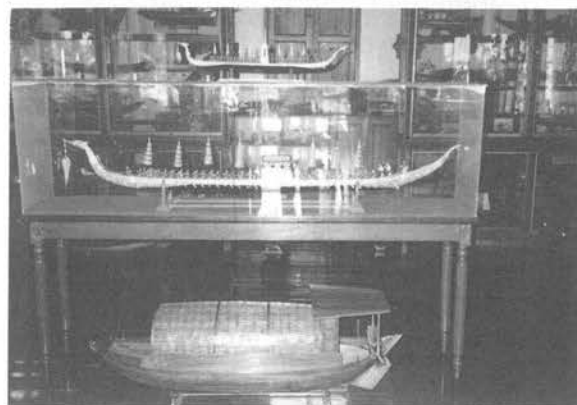
“ขณะเมื่อทัพหลวงตีค่ายรายทาง เข้ามาถึง เมืองโพธิ์สัตว์นั้น กองทัพพระยาราชวังสันเข้าตีเมือง พุทไธมาศ พระยาจันจันตุแม่ทัพเขมรตายในที่รบ แล้วยกเข้ามาณปากกะสัง ได้รับกับกองทัพ พระยา ภิมุขวงศาฝ่ายกองทัพพระยาเพชรบุรีเข้าตีเมืองปาลัก ได้รับกับกองทัพเรือพระยาวงศาอิราช กองทัพ เขมรแตก พลเขมรจมน้ำตายเป็นอันมาก พระยา วงศาอิราชก็ต้องปืนใหญ่ตาย กองทัพไทยได้เมือง ปาลัก ลำเภพระยาจันจันตุกับลำเภลูกคำสิบห้า ลำสลุฝรั่งเศสสองลำ เรือรบเรือไล่ปืนใหญ่น้อย เครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก การทำศึกครั้งนี้มีการรบ ที่รุนแรง ฝ่ายข้าศึกได้รับความเสียหายเป็นอันมาก

พระยาราชวังสันกับเขมรยังรบกันอยู่ พระยา เพชรบุรีก็ยกตีกระหนาบเข้าไป กองทัพเขมรทานมิ ได้ก็แตก พระยาราชวังสันกับพระยาเพชรบุรี สองทัพนั้น บรรจบกันเข้าก็ยกเข้ามามีได้เมือง จัตุमुख แล้วยกขึ้นไปบรรจบกองทัพหลวง ณ เมือง ละแวก กราบทูลซึ่งได้รับรายทางและได้สำเภา สลุบฝรั่งเศสเครื่องศาสตราวุธ ปืนใหญ่น้อยเสร็จสิ้น ทุกประการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรง พระโสมนัส จึงดำริการที่จะเข้าหักเมือง แล้วมี พระราชโองการสั่งนายทัพนายกองค่ายล้อมทั้งปวง ให้เร่งเดินค่ายประชิดเข้าไปให้ใกล้หังเมืองเส้นหนึ่ง และสามสิบวา ให้ตั้งป้อมพุนดินทั้งสี่มุม มุมละ สองด้าน เอาปืนใหญ่ทัพเรือขึ้นจังกา ยิ่งกวาดตาม เชนเทิน บรรดาประตูเมืองนั้น ก็ให้ตั้งป้อมเอาปืน ใหญ่ขึ้นยิ่งด้วย หน้าที่ใดทหารบาง อยู่ให้นายทัพ เรือกองทัพเมืองนครราชสีมายกบรรจบเร่งทำการให้ พร้อมแต่ในสามวัน ถ้าผู้ใดมิแล้ว ตามกำหนดจะตัด ศีรษะเสียฝ่ายนายทัพนา ยกกองทัพไปทั่วกล้ว พระราชอาญากราบถวายบังคมแล้ว ก็เร่งทำตาม พระราชอาญาทั้งกลางวันกลางคืน”

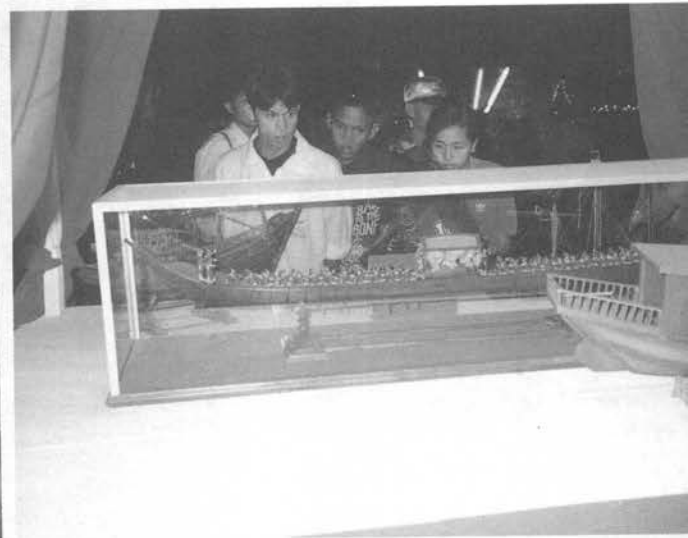
บทสรุป

จากหลักฐานที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ชาวไทย
ทั้งมวลย่อมจะประจักษ์แล้วว่า สมเด็จพระนเรศวร
มหาราช ทรงเป็นวีรกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงพระปรีชา
สามารถในการศึกสงครามอย่างยิ่ง พระองค์นอกจาก
จะทรงพระปรีชาสามารถในการรบทางบกแล้ว ยังทรง
มีพระปรีชาสามารถในการรบทางเรืออีกด้วยดังปรากฏ
ในประวัติศาสตร์ของชาติไทยว่า พระองค์ทรงสามารถ
ป้องกันประเทศได้โดยใช้ทัพเรือ ขับไล่อริราชศัตรู
จนแพ้พ่าย หนีไปหลายครั้ง นับว่าคนไทยโชคดี
อย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสได้อยู่ภายใต้ร่มบรมโพธิสมภาร
ของ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

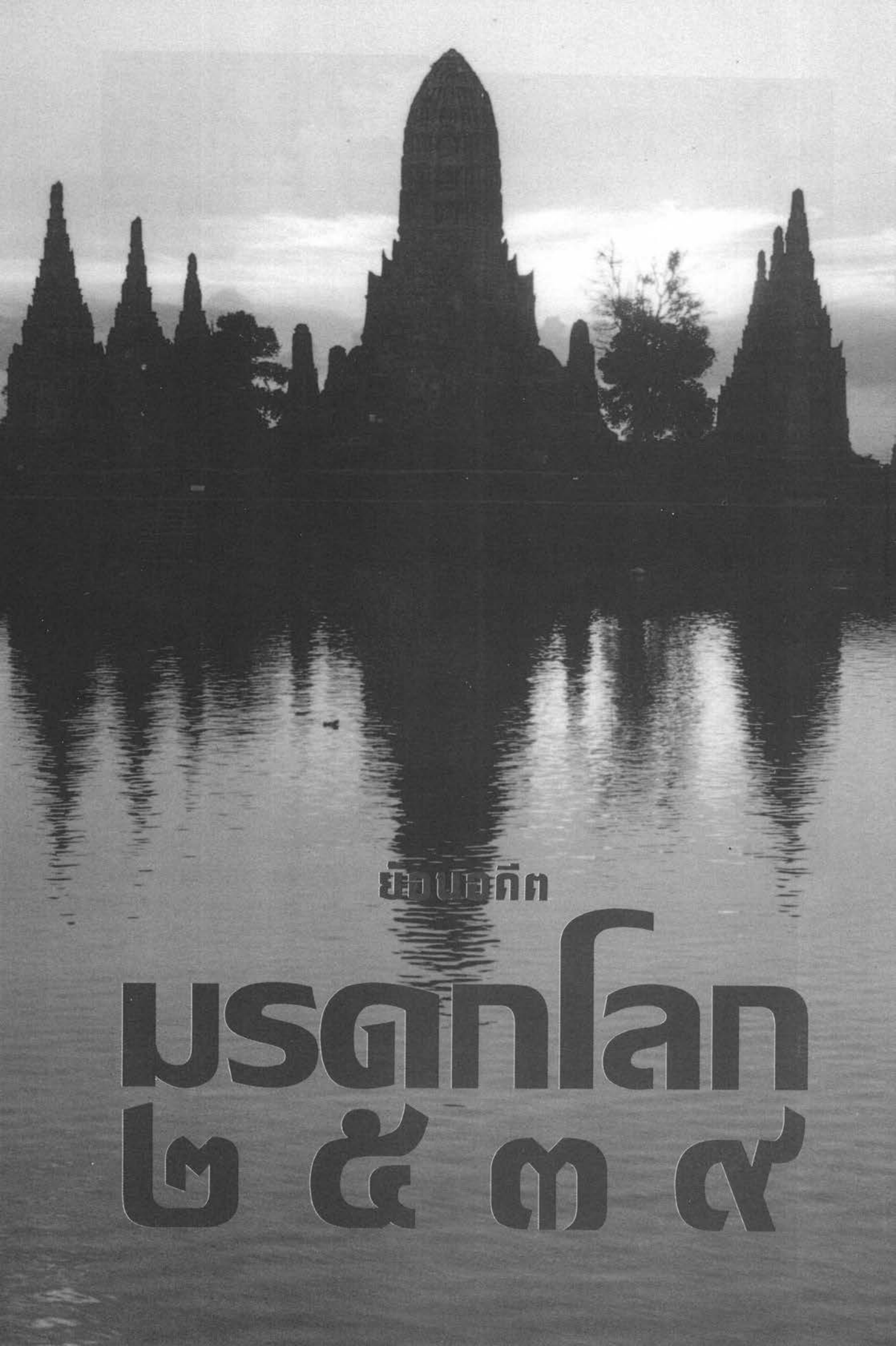
หนังสืออ้างอิง

- คุรุสภา พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ
อักษรนิติ์, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรม
านุชิตชิโนรส และพงศาวดารเหนือพระวิเชียรปรีชา
(น้อย) เล่ม ๑ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๔, ๓๘๒ หน้า
- แซน ปิจจุสานนท์ พลเรือตรี ประวัติการทหารเรือไทย
เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๐๘.
- พระนครศรีอยุธยา, จังหวัด. อยุธยาามรดกโลก ๒๕๓๗.
พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์เทียนวัฒนา, ๒๕๓๗.
- ไพฑูริย์ ขาวมาลา, เรือไทย : เรือพื้นบ้านและการทำเรือจำลอง.
เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๓๗.

ผลงานประดิษฐ์เรือจำลอง ของผู้เขียนที่พิพิธภัณฑ์ "เรือไทยในอดีตและเรือไทยโบราณ"

ที่บ้านขามลาเลขที่ ๑๒ หมู่ที่ ๑ ซอยขามลาเลข อ.บางเอียน ต.ประจักษ์ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

ຍົບຍົກ

ມຮດກລາ ໒ ໕ ໓ ໙

แสดงข่าวงานอุยธยามรดกโลก
ณ ห้องประชุม ธนาคารกรุงไทย (มหาชน)
สำนักงานใหญ่ กรุงเทพฯ (28 พฤศจิกายน 2539)

พิธีเปิดงาน ณ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ โดยมิฯ พหลเอกเปรม ดิณสุลานนท์
 องคมนตรี และรัฐบาล มาเป็นประธาน (13 ธันวาคม 2539)
 ประธานและผู้ร่วมงาน ชมสื่อผสม (MULTI MEDIA) เรื่องในหลวงกับอยุธยา

ประชานชนนิทรรศการวิชาการ 2 ชุด
 “ในหลวงกับอยุธยา”
 และความสัมพันธ์ของสถานทูตต่าง ๆ
 ที่มีต่ออยุธยาสมัยเป็นราชธานี
 มีสถานทูตเข้าร่วม 15 ชาติ

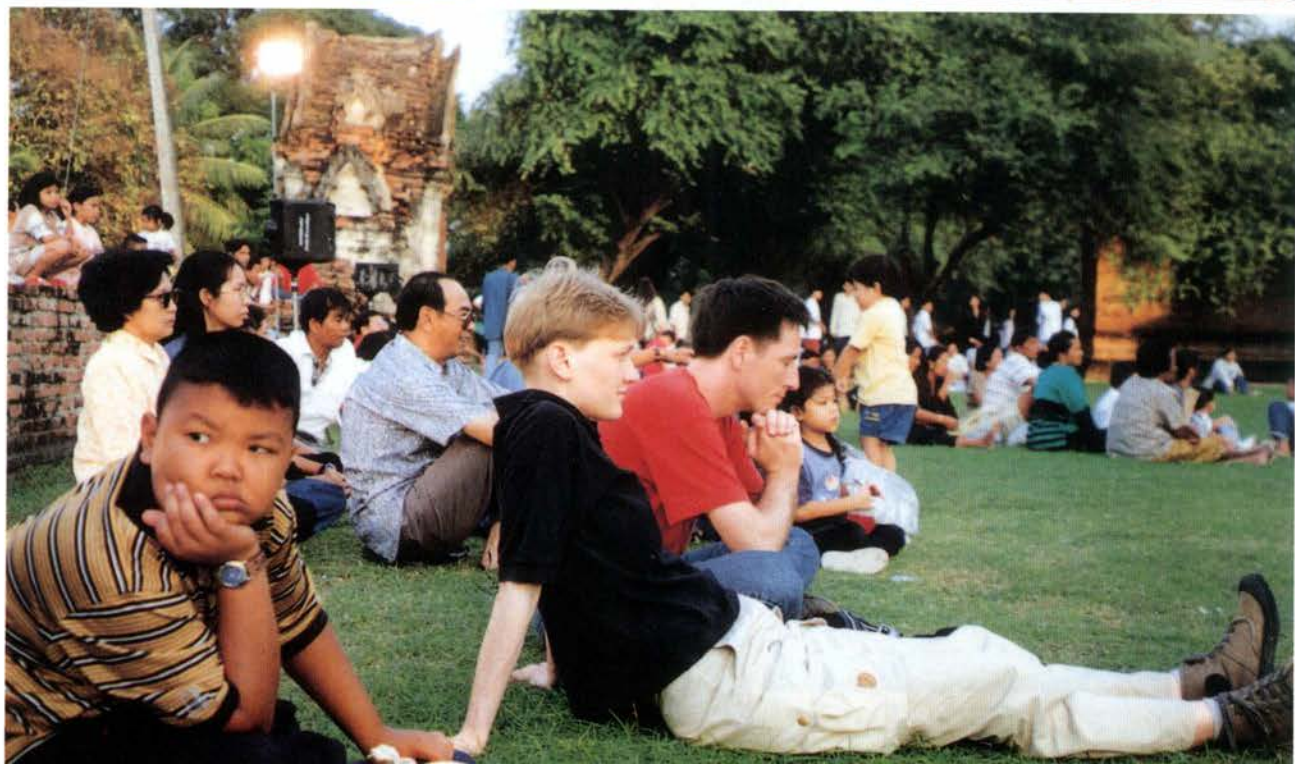

การแสดงนาฏศิลป์ ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ
ณ กลางบึงพระราม
ทุกคืนระหว่าง 14-18 ธันวาคม 2539

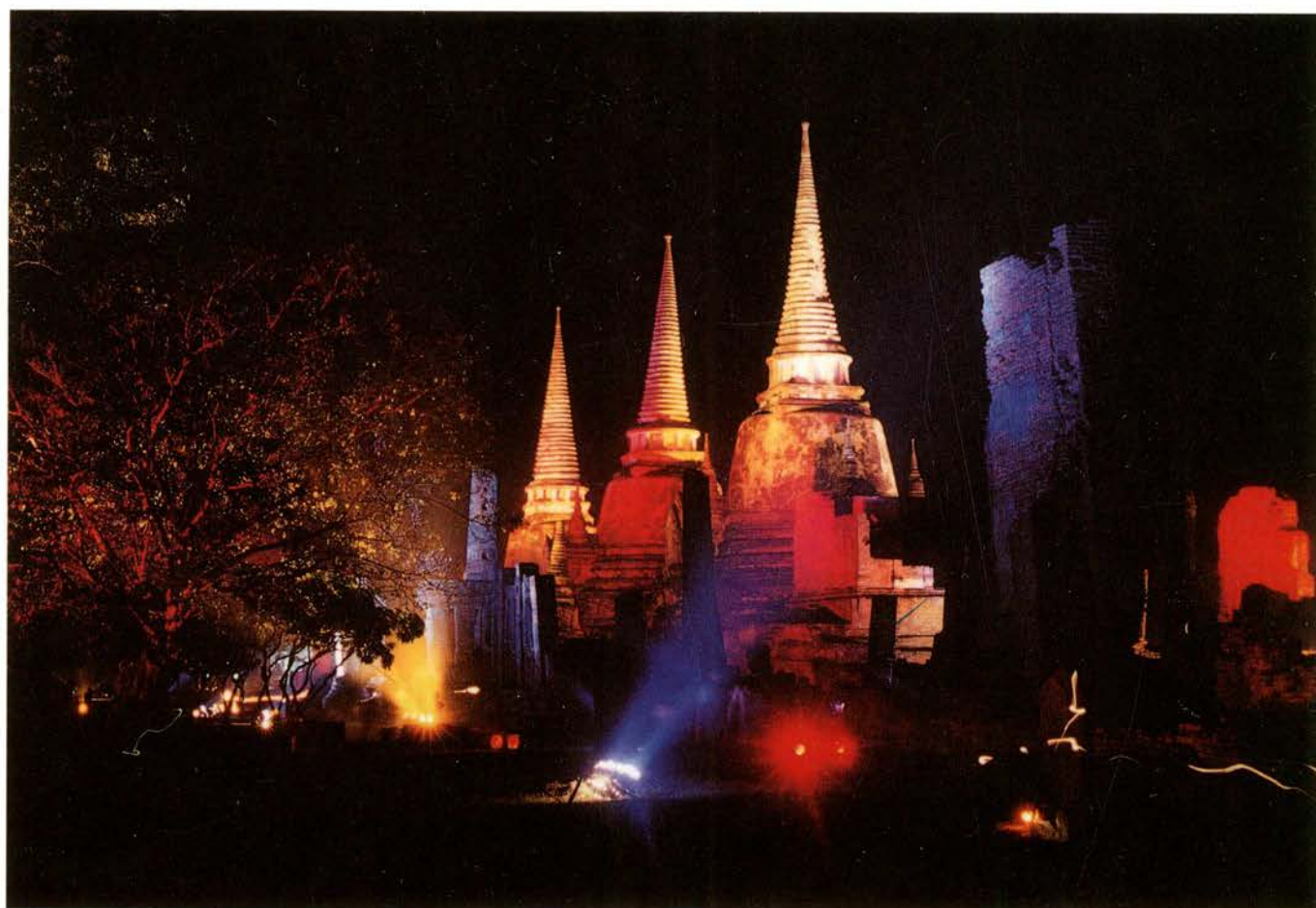
กิจกรรมวงหน้า
ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
จันทระเกษม

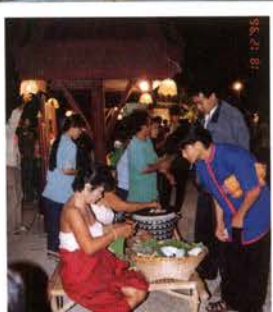
การแสดงบนเวทีหน้าวัดพระรามทุกเย็น

การแสดงแสง-เสียง และการจัด
บรรยากาศย้อนยุค ณ บริเวณ
วัดพระศรีสรรเพชญ์

พิธีบวงสรวงบูรพมหากษัตริย์
บริเวณพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าอู่ทอง
เช้าวันที่ 13 ธันวาคม 2539

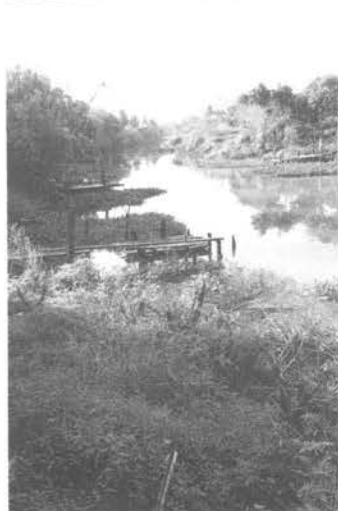

นิทรรศการ

ที่คุ้มขุนแผน

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จเปิดวัดขุนแสนและ
วัดใหม่ไชยวิจิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2539

ชีวิตชาวกรุงเก่า
๒๕๔๐

ศส. โสภณ ศรีตะอาด ถ่ายภาพ

ห้อง

“พระยาโบราณราชธานินทร์”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นับตั้งแต่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องและขึ้นบัญชีให้ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา เป็นมรดกโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้จัดงานเฉลิมฉลอง โดยใช้ชื่อว่า อยุธยา “มรดกโลก” มาแล้วถึง ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ ระหว่างวันที่ ๒๒-๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๖ ครั้งที่ ๒ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๙ ธันวาคม ๒๕๓๗ ครั้งที่ ๓ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๙ ธันวาคม ๒๕๓๙ และจะจัดครั้งที่ ๔ ในระหว่างวันที่ ๑๒-๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ ผลพวงหรือจะถือเป็นอนุสรณ์จากการจัดงานอยุธยา “มรดกโลก” ๓๙ ที่จะอยู่คู่ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตลอดไปคือ “ห้องพระยาโบราณราชธานินทร์”

ห้องพระยาโบราณราชธานินทร์เกิดจากแรงบันดาลใจของนายบรรจง กันตวิรุฒ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดทำขึ้น ณ ชั้น ๓ ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยท่านเป็นผู้วางแนวคิดในการจัดทำ ตลอดจนจัดสรรเงินรายได้จากการจัดงานอยุธยามรดกโลกประจำปี ๒๕๓๙ จำนวน ๑ ล้านบาทให้เป็นทุนประเดิม

ห้องพระยาโบราณราชธานินทร์จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) อดีตสมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ผู้มีคุณูปการต่อจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในด้านการปกครอง ด้านสาธารณสุข ด้านสาธาณสุข ตลอดจนด้านการอนุรักษ์โบราณวัตถุ และโบราณสถาน

การจัดห้องพระยาโบราณราชธานินทร์แบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกคือ ส่วนที่อยู่ด้านหน้าของห้อง ซึ่งตกแต่งไว้อย่างสง่างาม สะอาดตา และน่าสนใจมาก คือ

ชื่อ “ห้องพระยาโบราณราชธานินทร์” ซึ่งจารึกไว้บนแผ่นไม้สักที่แกะสลักอย่างงดงาม และภาพพระยาโบราณราชธานินทร์ขนาดใหญ่ในอิริยาบถที่สง่างาม น่าเกรงขาม และมีคำบรรยายที่ทำให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจ และเกิดจินตนาการย้อนอดีตได้เป็นลำดับ เหตุที่แสดงไว้หน้าห้องฯ ก็เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถชม และรับทราบถึงประวัติ และผลงานของพระยาโบราณราชธานินทร์ได้โดยไม่ต้องเข้าไปชมภายในห้อง โดยนำเสนอสาระความรู้เป็น ๔ หัวข้อ คือ

- พระยาโบราณราชธานินทร์ สยามินทร์ภักดี พริยะพาหะ
- จากพันพุมอนนุราช สู่มหานคราภิบาล
- ผู้ทรงคุณต่อมณฑลกรุงเก่า
- มิวเซียมที่เหมือนมิวเซียมที่กรุงเก่า

มีรายละเอียดดังนี้

พระยาโบราณราชธานินทร์ สยามินทร์ภักดี พริยะพาหะ

พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่บ้านเหนือ วัดศรีสุธารามวรวิหาร ริมคลองบางกอกน้อย ธนบุรี (ปัจจุบัน คือ แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย) เป็นบุตรคนที่ ๔ ในจำนวน ๖ คน ของขุนฤทธิ์ดรุณเสริฐ (เดช เดชะคุปต์) สารวัตรใหญ่ มหาดเล็ก กับ นางไผ่ฤทธิ์ดรุณเสริฐ

เมื่อวัยเยาว์เริ่มการศึกษาครั้งแรกที่สำนักสงฆ์วัดยี่ส่าย ขณะเดียวกันบิดาได้นำมาถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ในสมัยพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ต่อจากนั้นจึงได้ย้ายไปอยู่กระทรวงธรรมการ กระทรวงการคลัง และกระทรวงมหาดไทย ซึ่งที่กระทรวงมหาดไทยนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตราชการ

ในการปกครองหัวเมือง ณ มณฑลกรุงเก่า ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่จนเกษียณอายุราชการในตำแหน่งสูงสุดคือ สมุหเทศาภิบาล มณฑลกรุงเก่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒

พระยาโบราณราชธานินทร์ฯ นับเป็นปูชนียบุคคลท่านหนึ่ง ที่มีบทบาทและความสำคัญต่อจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะการวางรากฐานในการพัฒนามณฑลกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) การศึกษางานเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพระนครศรีอยุธยา ตลอดจนการดำเนินงาน และวางรากฐานของกิจการพิพิธภัณฑ์สถานในเวลานั้น และด้วยความรอบรู้และความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ราชการของท่านนี้เอง จึงทำให้ท่านได้ใช้ชีวิตราชการอยู่ ณ มณฑลกรุงเก่า นานถึง ๓๓ ปี ภายหลังเมื่อเกษียณอายุราชการ พระยาโบราณราชธานินทร์ฯ ท่านยังได้ช่วยงานของราชบัณฑิตยสภา จนในที่สุดเมื่อท่านมีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคหัวใจ และโรคเบาหวาน ท่านจึงถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๗๙ รวมอายุได้ ๖๔ ปี

จากพันพูนอนุราช สู่ สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า

การทำงานและชีวิตราชการของพระยาโบราณฯ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องและผูกพันกับมณฑลกรุงเก่า นั้น เริ่มตั้งแต่เมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ตรัสชวนให้ท่านไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทย ในปี ๒๔๓๖ จากตำแหน่งเสมียนเอก มีหน้าที่เป็นครูฝึกหัด หัดนักเรียนไปรับราชการตามหัวเมืองต่าง ๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ จึงได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพันพูนอนุราช ตำแหน่งผู้ช่วยกรมพลังกัง เมื่ออายุ ๒๕ ปี ในปีเดียวกันนั้นเอง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ สมุหเทศาภิบาล มณฑลกรุงเก่าในขณะนั้น ได้ตรัสขอพระยาโบราณฯ ไปรับราชการ ณ มณฑลกรุงเก่า ในตำแหน่งข้าหลวงมหาดไทย โดยได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนชั้นเป็นหลวงอนุรักษ์ภูเบศร ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ จึงได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาโบราณบุรานุรักษ์ ปลัดเทศาภิบาล มณฑลกรุงเก่าจนกระทั่งเมื่ออายุได้ ๓๕ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ จึงได้เลื่อนตำแหน่งเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑลกรุงเก่า มีบรรดาศักดิ์เทียบเท่ามหาอำมาตย์ในรัชกาลที่ ๖ จากนั้นมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเพิ่มเกียรติยศเป็นพระยาโบราณราชธานินทร์ สยามินทร์ภักดีพิริยะพาหะ และอีก ๑ ปี ต่อมาจึงได้เลื่อนเป็นมหาอำมาตย์โท ซึ่งนับเป็นบรรดาศักดิ์สูงสุดในชีวิตราชการของท่านในขณะนั้น ชีวิตราชการของท่านได้เจริญขึ้นมาเป็นลำดับ เมื่ออายุได้ ๓๘ ปี หลังจากนั้น ท่านจึงได้เข้ามาช่วยงาน

ในราชบัณฑิตยสภา ในตำแหน่งอุปนายกโบราณคดี
จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๖

สมุหเทศาภิบาล ผู้ทรงคุณต่อมณฑลกรุงเก่า

ความสามารถในการปกครองและหน้าที่ราชการของพระยาโบราณฯเป็นที่ทราบกันดีในบรรดาข้าราชการของมณฑลกรุงเก่าเพราะได้รับการถ่ายทอดตลอดจนเรียนรู้งานต่าง ๆ จากสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าพระองค์แรก แม้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพยังเคยตรัสชมไว้ว่า “มณฑลอื่นทำได้อย่างไร พระยาโบราณฯก็ทำได้เช่นนั้น บางเรื่องก็ดีกว่ามณฑลอื่น”

ตลอดชีวิตการทำงานของท่านเมื่อมารับราชการอยู่ ณ มณฑลกรุงเก่า ท่านได้สร้างสรรค์งานอันเป็นรากฐาน และประโยชน์ต่อการพัฒนาเมืองกรุงเก่าไว้ในหลาย ๆ ด้าน ดังพอจะยกตัวอย่าง อาทิ

– ด้านสาธารณสุข ท่านได้ดำริร่วมกับบรรดาข้าราชการ พ่อค้าและประชาชนในการร่วมบริจาคเงินเพื่อสร้างโรงพยาบาลที่บ้านหอรัตนชัยริมแม่น้ำป่าสักขนานนามว่าโรงพยาบาลปัญจมาธिरาชอุทิศ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ปัจจุบันคือ ศูนย์สาธารณสุขจังหวัด)

– ด้านคมนาคม ท่านได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องในการสร้างถนนรอบเกาะเมืองจนแล้วเสร็จ นอกจากนี้ยังได้ก่อสร้างสะพานข้ามคลองต่าง ๆ เช่น คลองจะโกร่น้อย คลองประตู่จีน เป็นต้น

– ด้านพุทธศาสนา ท่านได้ดำเนินการจัดระเบียบ เพื่อป้องกันผู้คนบุกรุกเข้าไปใช้พื้นที่วัดร้าง การบูรณะและปฏิสังขรณ์วัดสำคัญ ๆ เช่น วัดพุทธโสธรวรย์ วัดพนัญเชิง วัดสุวรรณดาราราม วัดมณฑป เป็นต้น

การบูรณะและอนุรักษ์เกาะเมือง พระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะอนุรักษ์เมืองกรุงเก่าไว้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาโบราณฯดูแลรักษาเมืองกรุงเก่า โดยมีให้ผู้ใดถือสิทธิครอบครองที่ดินภายในเขตพระราชวัง ขณะเดียวกันด้วยความรู้ และความสนใจในงานด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพระนครศรีอยุธยา ท่านยังได้ทำการศึกษา ขุดค้นและขุดแต่งโบราณสถานที่สำคัญ โดยเฉพาะในเขตพระราชวังโบราณอีกด้วย

มิวเซียมที่นี้ เหมือนมิวเซียมที่กรุงเก่า

พระยาโบราณราชธานินทร์ นับเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสามารถในงานประวัติศาสตร์โบราณคดี ทั้งนี้เพราะความสนใจใฝ่ศึกษาของท่าน นับตั้งแต่เมื่อแรกเริ่มขึ้นไปรับราชการ ณ เมืองกรุงเก่า ท่านได้เที่ยวตรวจตราดูโบราณสถานวัตถุต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในพระราชพงศาวดาร จนทำให้ท่านกลายเป็นผู้รู้เรื่องโบราณวัตถุสถานของพระนครศรีอยุธยาอย่างลึกซึ้ง และด้วยความสนใจในงานโบราณคดีนี้เองไม่ว่าพระยาโบราณฯจะไปตรวจราชการหรือไปเที่ยวดูโบราณสถานวัตถุครั้งใด เมื่อพบโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุอันควรจะ

รักษาถูกทิ้งร้างไว้อย่างไม่เหมาะสม ท่านก็จะรวบรวมมาเก็บรักษาไว้ที่พระราชวังจันทร์เกษมจนเมื่อมีจำนวนมากขึ้น จึงได้จัดตั้งเป็น **“อยุธยา พิพิธภัณฑสถาน”**

ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑสถานที่ได้รับความนิยมทั้งจากบรรดาแขกบ้าน แขกเมือง ตลอดจนผู้สนใจในงานประวัติศาสตร์ โบราณคดีของชาติในเวลานั้น แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ยังได้เคยตรัสชมเมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรป ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อเสด็จถึงเมืองฮอมเบิร์ก ได้เสด็จไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑฯ และได้ทรงมีโทรเลขถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพความว่า **“มิวเซียมที่นี้เหมือนมิวเซียมที่กรุงเก่า เห็นแล้วออกคิดถึงพระยาโบราณฯ”** ฉะนั้นจึงแต่งหนังสือเรื่องมิวเซียมที่นี้ (ปัจจุบันอยุธยาพิพิธภัณฑสถาน คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทร์เกษม)

ส่วนที่ ๒ คือ ส่วนที่อยู่ภายในห้อง ได้จัดแสดงประวัติและผลงานด้านต่าง ๆ ของพระยาโบราณราชธานินทร์ บนกรอบไม้ขนาดใหญ่ที่อยู่บนผนังห้อง โดยจัดแสดงเป็น ๖ จุด แต่ละจุดจะแสดงภาพโบราณที่หาดูได้ยาก ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติจัดแสดงไว้อย่างสวยงาม

น่าชม มีคำบรรยายภาพประกอบ เพื่อให้ผู้ชมได้รับความรู้ และเข้าใจประวัติชีวิตและผลงานของท่านไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

พระยาโบราณราชธานินทร์ นับเป็นบุคคลที่มีความสามารถและฉลาดในการเรียนรู้การศึกษามาตั้งแต่วัยรุ่นหนุ่ม ครั้งหนึ่งท่านได้มีโอกาสเข้ารับพระราชทานรางวัลของโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบต่อพระหัตถ์สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสถามว่า “นายพร คนนี้เป็นลูกใคร” พระราชดำรัสนี้นับเป็นสวัสดิมงคลแก่พระยาโบราณฯ ทั้งนี้เพราะพระเจ้าอยู่หัวทรงคาดการณ์ว่าเด็กหนุ่มผู้นี้ จะต้องเป็นผู้ที่ทำงานได้การผู้หนึ่งในอนาคต

(ในภาพพระยาโบราณ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งหลวงอนุรักษ์ภูเบศร)

พระยาโบราณราชธานินทร์ เป็นผู้มื่อปนิสัยชอบตรงรอบคอบ และเป็นระเบียบมีบุคลิกน่าเกรงขามจนดูเหมือนเป็นคนดู อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ โดยเฉพาะในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพระนครศรีอยุธยา ทั้งจากหนังสือภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ช่วงชีวิตของท่านเมื่อรับราชการ ณ มณฑลกรุงเก่า ท่านอาศัยอยู่ที่บ้านป้อมเพชรกับครอบครัว (ดังในภาพ)

พระยาโบราณราชธานินทร์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งหลวงอนุรักษ์ภูเบศร ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้สมัครกับธิดาของหลวงเทพนคร (ถนอม อินทสุต) มีบุตรธิดารวมกัน ๕ คน นอกจากนี้ยังมีบุตรธิดาต่างมารดาอื่นอีก ๑๑ คน ในภาพพระยาโบราณราชธานินทร์ฯ คุณหญิง และบุตรธิดา ถ่ายภาพรวมกัน

นางสาวเพ็ญ เดชะคุปต์ แกวที่ ๒ นายพูน อารยะกุล คุณหญิงจำเริญ โบราณราชธานินทร์ อัมมฉางสาวพัฒน์ เดชะคุปต์ นายพิช เดชะคุปต์ ล่างนางเทพอักษร (พันธ์ อินทสุต)

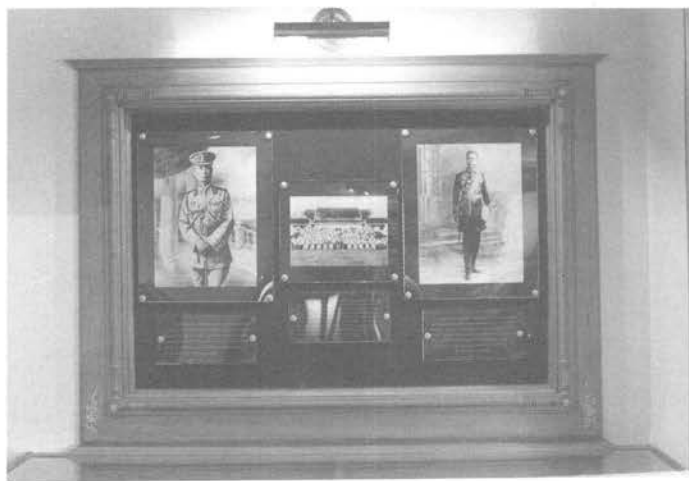
พระยาโบราณราชธานินทร์ นับเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทั้งนี้เนื่องจากความรู้ ความสามารถทั้งในงานราชการและงานประวัติศาสตร์ โบราณคดีของพระนครศรีอยุธยา ทำให้ท่านเป็นที่โปรดปรานและได้รับใช้เบื้องยุคลบาทอย่างใกล้ชิด ต่อเนื่องมาจนถึงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ในภาพเหตุการณ์เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๕ และพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใกล้ชิด อาทิ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ (พระองค์ที่ ๔ จากขวา) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาพิราลัย (พระองค์ที่ ๘) และพระยาโบราณราชธานินทร์ (คนที่ ๑๑) โดยมีพระองค์เจ้าอุรุพงษ์สมโภชน์ ทรงขี่คอ ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสต้นที่เมืองกำแพงเพชรในช่วงปีพุทธศักราช ๒๔๓๐-๒๔๕๐ (ภาพจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ)

เมื่อแรกสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบพระยาโบราณฯ ได้เริ่มต้นชีวิตราชการครั้งแรกโดยการเป็นครู ต่อมาจึงได้ย้ายเข้ามารับราชการในกระทรวงธรรมการและกระทรวงการคลังตามลำดับ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๓๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทยโดยเริ่มจากตำแหน่งเสมียนเอก จนกระทั่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนวิเศษรักษา นายเวรกรมพลङกั ในปี พ.ศ. ๒๔๓๘

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาโบราณเป็นสมุหเทศาภิบาล มณฑลกรุงเก่า จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ จึงได้พระราชทานสัญญาบัตรเปลี่ยนราชทินนามเป็น พระยาโบราณราชธานินทร์ สยามินทร์ภักดีพิริยพาหะ มีลำดับชั้นเทียบเท่ามหาอำมาตย์ พระยาโบราณได้รับราชการอยู่ที่มณฑลกรุงเก่าจนเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ รวมเวลาได้ ๓๓ ปี ที่ท่านได้รับราชการและมีความผูกพันอยู่กับมณฑลกรุงเก่า

ในภาพพระยาโบราณราชธานินทร์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ถ่ายภาพพร้อมกับข้าราชการมณฑล พระราชวังจันทร์เกษม

พระยาโบราณราชธานินทร์ นับเป็นบุคคลท่านหนึ่งที่ได้สร้างคุณประโยชน์เป็นคุณูปการไว้มากมายให้กับมณฑลกรุงเก่า และเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปกครองอย่างดียิ่ง เพราะท่านได้รับการถ่ายทอด และเรียนรู้งานต่าง ๆ จากพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์แม่สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพยังได้ทรงตรัสไว้ว่า **“มณฑลอื่นทำได้อย่างไร พระยาโบราณทำได้เท่านั้น บางเรื่องก็ดีกว่ามณฑลอื่น”**

ทางด้านสาธารณูปโภค พระยาโบราณได้ดำริให้มีการต้งถังน้ำประปาขึ้นที่บริเวณป้อมเพชร เพื่อเป็นการส่งเสริมทางด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน ปัจจุบันถึงน้ำประปาดังกล่าวคงอยู่ปรากฏอยู่ตรงข้ามโรงเรียนป้อมเพชร โดยได้รับพระราชทานทุนทรัพย์จากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนีพระพันปีหลวงในปี พ.ศ. ๒๔๕๘

สภาพบ้านเมือง และวิถีชีวิตของผู้คนในเมืองกรุงเก่าในอดีตนั้นยังคงอาศัยแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และการคมนาคม พระยาโบราณราชธานินทร์เมื่อครั้งเป็นหลวงอนุรักษภูเบศรในขณะนั้นได้ดำเนินการจัดสร้างถนนรอบเกาะเมือง ตลอดสะพานข้ามคลองต่าง ๆ อันเป็น

งานที่ต่อเนื่องมาเมื่อครั้งสมุหเทศาภิบาลมณฑล
พระองค์แรกได้ริเริ่มไว้จนแล้วเสร็จ ทำให้เกิดความ
คล่องตัวและสะดวกสบายต่อประชาชนในการติดต่อ
ค้าขายและคมนาคมเป็นอย่างมาก

พระยาโบราณราชธานินทร์ได้เริ่มต้นชีวิต
ราชการ ณ มณฑลกรุงเก่าเป็นครั้งแรก ภายหลังจาก
การจัดการระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล
โดยในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ พระยาโบราณได้ย้ายไปรับ
ราชการมณฑลกรุงเก่าในตำแหน่งข้าหลวงมหาดไทย
ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์
สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ต่อมาจึงได้รับ
พระราชทานสัญญาบัตรเป็นหลวงอนุรักษ์ภูเบศร
เมื่ออายุ ๒๕ ปี และพระโบราณบุรานุรักษ์
ปลัดเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าตามลำดับ การพัฒนา
และวางรากฐานทางด้านการสาธารณสุขที่ถูกต้อง
ตามหลักสากลในขณะนั้น พระยาโบราณราชธานินทร์ฯ
ได้เป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดสร้างโรงพยาบาลขึ้นที่บ้าน
หอรัตนชัย ริมแม่น้ำป่าสัก โดยการเรียกรายเงินบริจาค
จากพ่อค้าประชาชน และข้าราชการมาร่วมกันสมทบ
ทุนสร้างโรงพยาบาลปัญจมาธิราชอุทิศ ซึ่งนับเป็น
โรงพยาบาลแห่งแรกของเมืองกรุงเก่า (ปัจจุบันคือ
ศูนย์สาธารณสุขจังหวัด)

ในด้านการอนุรักษ์โบราณวัตถุและ
โบราณสถานต่าง ๆ ในเกาะเมืองนั้น พระยาโบราณฯ
ได้ดำริมาตั้งแต่เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งปลัดเทศาภิบาล
มณฑล ได้เสนอให้มีการดูแลรักษาไว้สร้าง โดยวิธี
การควบคุมประชากรที่เข้ามาอยู่อาศัย เช่น
ห้ามเรืออิฐบริเวณวัดร้างไปใช้ หรือเรียกเก็บค่าเช่า
จากผู้เข้าไปทำไร่ปลูกป่า หาฟืน หรือปลูกเรือนใน
วัดร้าง และนำเงินที่เก็บค่าเช่ามาได้เป็นค่าปฏิสังขรณ์
และบูรณะโบราณสถานต่าง ๆ ซึ่งเมื่อความทราบถึง
พระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงเห็นชอบและเป็นที่พอพระราช
หฤทัย
(ในภาพสะพานประตู่จีนในเกาะกลางเมือง ซึ่งได้รับ
การบูรณะ และขุดแต่ง)

พระยาโบราณเป็นผู้หนึ่งที่มีความสนใจในงาน
ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีของมณฑลกรุงเก่า

โบราณวัตถุและศิลปวัตถุประเภทต่าง ๆ ซึ่งถูกทิ้งร้าง
ไว้นามารวบรวมและเก็บรักษาไว้ในพระราชวัง
จันทร์เกษม โดยถ้าเป็นวัตถุขนาดใหญ่ประเภทศิลา
หรือปูนปั้น ก็จะนำมาเก็บไว้ในระเบียงริมกำแพง
พระราชวัง เป็นต้น ซึ่งต่อมาจึงได้กลายมาเป็น
พิพิธภัณฑ์สถานภายหลัง

ในภาพพระพุทธรูปศิลา สมัยลพบุรี พบที่
เจดีย์ศรีสุริโยทัย

เศียรพระพุทธรูปศิลาขนาดใหญ่จากวัด
มหาธาตุ ที่พระยาโบราณฯ ได้นำมารวบรวม และ
เก็บรักษาไว้ที่พระราชวังจันทร์เกษม บริเวณอาคาร
ระเบียงริมกำแพงพระราชวัง

พระราชวังจันทร์เกษม เป็นสถานที่ที่พระยา
โบราณราชธานินทร์ได้เริ่มจัดตั้งขึ้นเป็น
พิพิธภัณฑ์สถานตามคำแนะนำและชักชวนของสมเด็จพระ
ยาดำรงราชานุภาพโดยเริ่มจากอาคารโรงม้า
พระที่นั่งเป็นสถานที่เก็บรวบรวมวัตถุโบราณสถาน
ต่าง ๆ ที่ถูกทอดทิ้งไว้ตามซากโบราณสถานใน
บริเวณเมืองกรุงเก่าและโดยรอบ ต่อมาจึงได้เจริญ
ขึ้นเป็นอยุธยาพิพิธภัณฑ์สถานในปี พ.ศ. ๒๔๔๗)
โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ได้

ทรงพระราชทานพระที่นั่งพลับพลาจตุรมุขให้เป็นสถานที่จัดตั้งศิลปวัตถุโบราณวัตถุต่าง ๆ เพื่อแสดงให้กับประชาชนและผู้สนใจให้เข้าชม และได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากผู้สนใจงานประวัติศาสตร์ โบราณคดี และจากบรรดาแขกบ้านแขกเมืองที่เข้ามาในเวลานั้น (ภาพจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ)

การแสดงภายในอยุธยาพิพิธภัณฑสถานเวลานั้นนับว่าเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งโดยพระยาโบราณราชธานินทร์ให้จัดแสดงศิลปวัตถุต่าง ๆ แบ่งตามหมวดหมู่ และลักษณะของวัตถุ แม้เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ที่ประเทศเยอรมนี ปี พ.ศ. ๒๔๕๑ พระองค์ได้เสด็จไปทอดพระเนตรภายในพิพิธภัณฑสถานนี้ว่า“จัดได้ดีเห็นแล้วออกจะนึกถึงพระยาโบราณฯ” หลังจากนั้นได้ทรงส่งโทรเลขมายังสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวชื่นชมในความสามารถของพระยาโบราณฯ ในการจัดแสดงวัตถุต่าง ๆ ว่าเทียบเท่าานาอารยประเทศทางตะวันตกในภาพจัดแสดงของอยุธยาพิพิธภัณฑสถาน (พระราชวังจันทร์เกษม)

(ภาพจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ)

นอกจากการแสดงนิทรรศการโดยภาพและคำบรรยายแล้ว ยังมีการจัดแสดงโบราณวัตถุที่ได้ค้นพบในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชวังจันทร์เกษมได้มอบให้เพื่อจัดแสดงประกอบนิทรรศการโดยโบราณวัตถุส่วนหนึ่งเป็นผลงานจากการรวบรวมด้วยตนเองของพระยาโบราณราชธานินทร์ และจัดแสดงเครื่องใช้ส่วนตัวบางอย่างของท่านซึ่งได้รับการเอื้อเฟื้อจากบุตร หลาน มอบให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้ห้องพระยาโบราณราชธานินทร์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ห้องพระยาโบราณราชธานินทร์ เป็นสถานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับบุคคลที่มีความสำคัญในฐานะนักปกครองที่ทรงคุณค่า มีความสามารถ ปฏิบัติภารกิจที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นผู้มีความ

ยิ่งต่อจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นับเป็นสถานที่ที่น่าสนใจ น่าเข้าชมเพื่อศึกษาอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้สนใจเยี่ยมชมเป็นหมู่คณะในเวลาราชการติดต่อได้ที่สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชั้น ๒ ห้องสำนักงานจังหวัด หมายเลขโทรศัพท์ ๐๓๕-๓๓๐๕๕๗

พิธีกวน “ข้าวทิพย์”

สุชิน ศิลธรรบ วณิกา อินทรลักษณ์ ลำยอง ปลั่งกลาง

ความเป็นมา

พิธีกวนข้าวทิพย์มณฑปายาส เป็นพิธีกรรมที่มีมานานหลายพันปีแล้ว กล่าวกันว่าเป็นพิธีที่พราหมณ์จัดทำมาก่อนหรือก่อนศาสนาพราหมณ์ ดังปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์ว่า ท้าวทศรถพระราชบิดาของพระราม พระลักษมณ์ได้กระทำพิธีอัสวเมธเพื่อขอลูก เป็นผลให้ข้าวทิพย์อุบัติขึ้น ดังความละเอียดในเรื่องบ่อเกิดรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ว่า “ยังมีพระมหานครอันหนึ่งซึ่งเรียกว่าอโยธยา ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสรยุ ในแคว้นโกศล พระนครนี้บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติแสนศฤงคาร พระมณเฑียรวัดผู้เป็นโอรสพระสุริยาหิตย์ ได้สร้างขึ้นไว้เป็นที่สถิตแห่งกษัตริย์สุริยวงศ์ มีท้าวอิกษวกุณเฒ่าเป็นปฐมราชาในสุริยวงศ์ เป็นอาทิ พระนครนี้กว้าง ๑๐ โยชน์ ยาว ๑๒ โยชน์ เป็นที่สถิตแห่งท้าวทศรถและกษัตริย์มหาราชนับด้วยพัน ท้าวทศรถเองเป็นกษัตริย์อติรถ มีอำมาตย์มนตรีผู้ปรึกษาฉลาดรอบรู้ในสรรพกิจน้อยใหญ่ ทั้งมีมหาฤาษีและชนทั้ง ๔ ตระกูล.....

.....แต่มีข้อบกพร่องสำคัญอันหนึ่ง คือ ท้าวทศรถหาไม้โอรสเพื่อสืบสันตติวงศ์ไม่ ท้าวทศรถคิดจะใคร่ทำพิธีอัสวเมธ (บูชาด้วยม้า) เพื่อขอลูก จึงตรัสให้เชิญพระวสิษฐมุนี (ผู้เป็นบุโรหิต) พระรามเทพมุนี (ผู้ช่วยบุโรหิต) กับพระสุยัญมุนี พระชาลิมุนี พระกาศยปมุนี และฤาษีชีพรามณ์อื่น ๆ มาทรงหารือ เห็นชอบพร้อมกันแล้ว จึงให้เตรียมการพิธีอัสวเมธที่ฝั่งเหนือแห่งแม่น้ำสรยุ ประกาศขอลูกให้ท้าวทศรถ บรรดาเทวดาและลี้ท้าววิชาธรจึงพร้อมกันทูลพระพรหมว่า ถึงสมัยกาลอันควรแล้วที่จะทรงสังหารทศกัณฐ์ ผู้มีความกำเริบ เที้ยรวรบกวนฤาษีชีพรามณ์มากนัก พระพรหมตรัสตอบว่า พระองค์ได้ประทานพรแก่ทศกัณฐ์ว่า ไม่ให้ตายด้วยมือคนธรรพหรือยักษ์หรือรากษส แต่ทศกัณฐ์ดูถูกมนุษย์ จึงมิได้ขอไว้ให้รอดจากมือมนุษย์ ขณะนั้นเมื่อพระนารายณ์เสด็จมายังที่ชุมนุม พระพรหมจึงอยู่เชิญให้อวดารเป็นมนุษย์ เพื่อสังหารทศกัณฐ์ ขอให้ทรงกำเนิด

เป็นโอรสท้าวทศรถ พระนารายณ์ก็ทรงยอมรับ
คำเชิญ " จึงมีอมมนุษย์ตนหนึ่ง มีสีกายดำ รูปร่าง
ล่ำสัน แต่งสีแดงหน้าแดง ตัวเต็มไปด้วยขนคล้าย
ราชสีห์ มีเคราและผมอันงามแต่งเครื่องทิพอาภรณ์
พร้อมถือโกททองฝ่าเงินบรรจุทิพปายาส ผุดขึ้นมา
จากกองไฟกลางมณฑลพิธีแสดงตนว่าเป็นทูต
พระประชาบดี นำปายาสสำคัญนี้มาเพื่อให้
พระมหาลีเสวย คงจะได้โอรสสมปรารถนา"
ท้าวทศรถรับโกปายาสขึ้นจบบเหนื่อพระเศียรเทวทูต
ก็อันตรธานไป ท้าวทศรถจึงเสด็จเข้าสู่วังใน
แบ่งปายาสเป็น ๔ ส่วน ประทานให้นางเกาศัลยา
กับนางโกเกเชียงคัลละส่วน แต่นางสุมิตราได้ ๒ ส่วน
ต่างก็ทรงคร่ำครวสปรารถนา.....

"ครั้นถึงวันที่ ๙ ๑๒ ปุนรวสุนักษัตร
พระอาทิตย์สถิตราศีเมษ พระจันทร์อยู่มังกร
พระเสาร์อยู่ตุล พระพฤหัสบดีอยู่กรกฎ พระศุกร์
อยู่มิน และเมื่อพระพฤหัสบดีขึ้นสู่ราศีกรกฎ
พร้อมด้วยพระจันทร์" นางเกาศัลยาประสูติพระราม
นางโกเกเชียงประสูติพระภรดในยามบุษยานักษัตร
พระอาทิตย์อยู่ราศีมีน นางสุมิตราประสูติ
พระลักษมณ์กับพระศัตรุมน์ เมื่อพระอาทิตย์อยู่
ราศีกรกฎ อัสเลขานักษัตร *

นอกจากนั้นยังมีข้อสันนิษฐานอีกแนวหนึ่ง
ว่าการกวนข้าวทิพย์มธูปายาสมีมาก่อนพุทธกาล
คือก่อนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระนุตตรสัมมา
สัมโพธิญาณนางสุชาดาธิดาเสนกภูมิเป็นผู้กวน
ถวายพระพุทธองค์ และถือปฏิบัติสืบต่อกันมา
เป็นประเพณีจนถึงปัจจุบัน

ข้าวทิพย์มธูปายาสแต่เดิมมีปรากฏเพียงคำว่า
"มธูปายาส" เท่านั้น คำว่า"ทิพย์"มีขึ้นในภายหลัง
โดยลักษณะการของพิธีกรรมในครั้งนั้น

คำว่า มธูปายาส แยกเป็น ๒ คำ คือคำว่ามธู
และปายาส คำว่า มธู ได้แก่ น้ำผึ้งหรือน้ำหวาน
คำว่าปายาส ได้แก่ เครื่องกระยาน้ำนมหรือข้าว
ที่ระคนด้วยน้ำนม เมื่อรวมคำทั้งสอง มธูปายาส
เข้าด้วยกันจึงได้ความว่า ข้าวที่ระคน (ผสม)
ด้วยน้ำผึ้งและน้ำนม ที่มีคำว่า "ทิพย์" เพิ่มขึ้น
ด้วยนั้น โดยตำนานอ้างว่า สมเด็จพระอมรินทราบิราช

และเทพยดามาประชุมกันใส่ทิพย์โอชาอันเป็นของ
เทพเจ้าในคราวเมื่อนางสุชาดากวนในครั้งนั้นจึงเรียกว่า
"ข้าวทิพย์" โดยชื่อย่อ ถ้าจะเรียกให้เต็มแล้วคงเป็น
"ข้าวทิพย์มธูปายาส" หมายความว่า เครื่องกระยา
น้ำนมผสมน้ำผึ้งอันเจือของทิพย์

พิธีกวนข้าวทิพย์ : ความเชื่อ

พิธีกวนข้าวทิพย์ได้ยึดถือปฏิบัติเป็น
ประเพณีสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในหมู่
ของชาวพุทธทั่วไป เพื่อระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัม
พุทธเจ้าและเหตุการณ์ที่นางสุชาดาได้กวนข้าวทิพย์
ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำแล้วนำไปถวายพระพุทธเจ้าก่อนที่
จะตรัสรู้ ๑ วัน โดยถือว่ามีความสำคัญยิ่ง ด้วยเหตุนี้
ชาวพุทธจึงพร้อมใจกันกวนข้าวทิพย์ เพื่อถวายเป็น
พุทธบูชา เทิดทูนพระเกียรติคุณด้วยความกตัญญู
กตเวทิตาธรรม

ดังนั้นจึงได้จัดทำพิธีกวนในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ
เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันที่นางสุชาดากวน
ในสมัยก่อนพุทธกาล แม้การกวนข้าวทิพย์จะเป็น
เรื่องของชาวบ้าน แต่พระสงฆ์และพราหมณ์จะมี
ส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย

ข้าวทิพย์มธูปายาสนี้เชื่อกันว่าเมื่อทำครบถ้วน
ตามพิธีแล้วจะเป็นสิริมงคลแก่ผู้ทำและผู้บริโภค
สมควรจะเช่นสรวงเทพารักษ์ ผู้ที่ได้บริโภค
ข้าวทิพย์แล้ว จะประสบโชคกลางต่าง ๆ นานา
ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ประสบสิ่งที่เป็น
มงคล ลาภผลตลอดกาล ดังนั้นเมื่อกวนข้าวทิพย์
เสร็จแล้วจะจัดแบ่งออกเป็นส่วน ๆ คือ ถวายเป็น
พุทธบูชาส่วนหนึ่ง ถวายพระสงฆ์สามเณรส่วนหนึ่ง
ส่วนที่เหลือจากนั้นก็แบ่งแจกกัน ผู้ที่ได้รับแจก
มักนำไปเช่นสรวงพระภูมิเจ้าที่ เจ้าสวนไร่นา ฯลฯ
และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือเพื่อเป็นเหตุบันดาล
สิ่งที่ตนปรารถนา และบริโภคเอง โดยถือว่าได้
บริโภคของที่เป็นสิริมงคล เพราะข้าวทิพย์สำเร็จ
ด้วยวัตถุที่บริโภคได้ทุกชนิด และประกอบเป็น
พิธีกรรมใหญ่ ทั้งในทางพุทธศาสนาและไสยศาสตร์

การกวนข้าวทิพย์ : สมัยโบราณ

การกวนข้าวทิพย์ที่จะกล่าวถึงนี้ เนื่องจาก

ข้อมูลที่ค้นคว้าส่วนหนึ่งเป็นพระราชพิธี และส่วนหนึ่งเป็นพิธีราษฎร แต่มีความคาบเกี่ยวกันมาก ดังนั้นจึงนำความรวมกันไป โดยจะกล่าวถึงเป็นขั้นตอน คือ โรงพิธี ผู้ทำพิธีกวน ส่วนผสม พิธีกวน และพิธีถวายพระหลังจากกวนเสร็จเป็นลำดับดังนี้

โรงพิธี

จากตำรับนางนพมาศได้กล่าวถึงการพิธีไว้ว่า “ราชบุรุษพนักงาน ตกแต่งโรงพิธีในพระราชนิเวศน์ตั้งก่อนเส้า(หมายถึงอิฐหรือหินที่นำมาเป็นหลักต่างเตา)เตาเพลิงและสัณการะเครื่องใช้เบ็ดเสร็จ นายนักการระหารหลวงก็เก็บเกี่ยวพรรณาสี(ข้าวตั้งทอง : ผู้เขียน)และรวงข้าวมาตากด้าเป็นข้าวเม่า ข้าวตอก ส่งต่อมา ณ เทียรวังเวรเครื่องนายพระโคกัรติชราสมาส่งดุจดุจดเดียวกัน ครั้นได้ฤกษ์รับส่งให้เจ้าชาวเวรเครื่องทั้งมวลตกแต่งปรุงมธุปายาสปรุงปนระดมเจือล้วนโอชารส มีขัณฑกร น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาล นมสด เป็นต้น ใส่ลงภาชนะซึ่งตั้งบนเตาเพลิง จึงให้สาวส้าอากวนมธุปายาสโดยสังเขป ชาวดุริยางค์ดนตรีก็ประโคมพิณพาทย์ ม้อง กลอง เล่นการมหรสพ ระเบงระบำ ล้วนแต่นารี แล้วพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยราชบริพาร ไปถวายมหาเถรานุเถระ”

การตกแต่งโรงพิธี คือ ก่อเตาเป็นก้อนเส้าเตาเพลิง ๑๐ เตา เรียงตามยาว เป็นแถว ๘ เตา สำหรับกวนข้าวทิพย์ อยู่ด้านสะกิด ๒ เตา สำหรับกวนกระยาสารหน้าเตาทั้ง ๓ นั้น ตั้งม้าวางโต๊ะเตลุ่มถุงเครื่องที่จะกวน ข้างหลังเตายกพื้นต่ำกว่าปากกะทะ สำหรับสาวพรหมจารีนั่งกวนกะทะละคู่ ตามเส้าแขวนหิ้งตั้งเทวรูปมีรูปเทียน ดอกไม้บูชาตามทิศที่ด้านแถวตั้งเครื่องบูชาทานถมด้วยแก้วอย่างเครื่องทองน้อย บูชาครูปิตุยาจะมีขวดน้ำสัมนมเนยตั้งอยู่ด้วย พื้นที่ใช้ติดไฟเคียวกะทะและกวนใช้ไม้ชัยพฤกษ์และไม้พุทราเรียงตามยาวในเตา

ผู้ทำพิธีกวน

ตามความเชื่อและปฏิบัติกัน ผู้ทำหน้าที่กวนข้าวทิพย์ต้องเป็นสาวพรหมจารี คือที่ยังไม่มีสามีประการหนึ่ง อีกนัยหนึ่งคือหญิงซึ่งผ้าไม่มีระดุกกล่าวว่าเป็นพรหมจารีแท้ คำว่า พรหมจารี คือผู้ที่

ประพฤติอย่างพรหมไม่บริโภคมกคุณ ในคัมภีร์พรหมณ์กล่าวถึงมหาภารตะ ซึ่งต่างกับพรหมจารีในพระพุทธศาสนา ที่กล่าวว่า พรหมจารีนั้นจำจะต้องประพฤติด้วยคำสั่งสอนของอาจารย์ ทำตามซึ่งอาจารย์จะบังคับให้ทำ รับการงานของอาจารย์ ไม่ต้องรอคำสั่งอาจารย์ก่อน ต้องตื่นก่อนนอนหลังอาจารย์ เป็นผู้อ่อนน้อม ต้องอดกลั้นความปรารถนาทั้งปวง ตั้งอยู่ในขันติ มีความเพียรที่จะเล่าเรียน จึงควรได้ชื่อว่าเป็นพรหมจารี แต่การที่พรหมจารีเรียนเวทซึ่งเป็นวิชาประกอบกับวิชาพวกโหรหรือมนูศาตร์ศาสตร์และมนตร์นั้น นับว่าเป็นสิ่งเพิ่มเติมที่อาจารย์บางท่านจะประสาทให้

พรหมจารีที่ใช้กวนข้าวทิพย์นี้ จึงไม่แน่ชัดว่าจะเอาพรหมจารีพวกใด เป็นที่น่าสงสัยอีกคำหนึ่ง คือพรหมณี เพราะคนที่เป็นพรหมจารีที่กล่าวว่ายังไม่มีระดูนั้น หากพรหมจารีเป็นพรหมณีแล้วก็คงจะเคยใช้นางพรหมณีที่ยังไม่มีสามี ธรรมดาพรหมณีที่มีระดูแล้วก็มีสามีทั้งสิ้น ถ้าไม่มีสามีก็คงเป็นคนเสียคนแล้วจะมาใช้ในการมกคลคงไม่ควร จึงต้องเป็นการเลือกเฟ้นเอานางพรหมณีซึ่งยังไม่มีระดูที่เป็นคนบริสุทธิ์มากวน

ตอนหลังเมื่อไม่มีพรหมณี ก็ใช้ธิดาพรหมณ์แทน และหากไม่มีธิดาพรหมณ์ ก็เอาลูกเจ้านายที่ตระกูลสูงกว่าพรหมณ์มากวน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ให้หม่อมเจ้าลูกเจ้านายตั้งแต่องค์รองพระเยาว์มากวน หรือพระเจ้าน้อยยาเธอ พระเจ้าลูกเธอเป็นผู้กวน และครั้นนานมาเจ้านายชั้นหลังยังไม่ทรงพระเจริญ ก็มีหม่อมราชวงศ์หม่อมหลวง จนถึงชั้นสามัญ ในพิธีกวนข้าวทิพย์เรื่อยมาจนปัจจุบัน

การแต่งตัว แต่ก่อนมาจะนุ่งขาวทั้ง ๓ วัน ต่อมาเมื่อมีแต่สี ๒ วัน แต่สีนั้นนุ่งจีบ แต่วันกวนข้าวทิพย์นุ่งขาวเดิมนุ่งจีบ แต่เนื่องจากเจ้านายที่กวนข้าวทิพย์มักเป็นเด็กๆ ไม่รักษากิริยาให้เรียบร้อยเดินแข็ง ผ้าปลิวกระจุยกระจาย จึงโปรดให้นุ่งโจงกระเบน ซึ่งควรนุ่งขาวทั้ง ๓ วัน ตามธรรมเนียม อาจจะมีสวมสังวาล สายสร้อย ผูกข้อพระหัตถ์พระบาท ทรงผ้าเยียรบับ ทรงสะพักคาดปัก ก็มี

ส่วนผสม

มิได้มีข้อจำกัดเฉพาะว่าควรประกอบด้วยอะไรบ้าง หลักๆก็มีดังที่ชาวดี จากนิตยสารกุลสตรีกล่าวไว้ว่า“ อันข้าวมธุปายาสนั้น ประพนระตมเจือล้วนแต่โอชารส มี ถั่ว งา ผลไม้ต่างๆพร้อมจนเรียกว่าอเนกรสปายาส เป็นต้นว่า ถั่วดำ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วเขียว ถั่วทอง เมล็ดงา ผลเดือย สาคุ เมล็ดแดง ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวเม่า เผือก มันเทศ กระจับ แห้ว ข้าวสาร ผลบัว ผลไม้แดง ทับทิม น้อยหน่า เงาะ ลางสาด ละมุด พลับ สาลี่ กล้วยหอม กล้วยไข่ ส้มต่างๆ ลิ้นจี่ ลำไย พุทรา อินทผลัม ผลชิด พุเรียนกวน สับปะรดกวน ชะเอมสม อ้อยแดง ข้าวอ่อนที่เป็นน้ำมัน น้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาลหม้อ มะพร้าวอ่อน มะพร้าวแก่ น้ำผึ้ง น้ำอ้อย นม เนยเล็กน้อย แล้วประพรมด้วยน้ำมัน”

ที่แปลกไปจากนี้ก็มีอีก เช่น ถั่วขาว ถั่วแม้นตาย ถั่วราษมาษ ถั่วทอง สาคุวิลาต ทำจากแป้งมัน ลำปะหลัง แต่มาจากต่างประเทศ เติมน้ำมัน ลำปะหลัง เราเรียกแป้งลิงคโปร์ เพราะส่งมาจากลิงคโปร์ เมล็ดแดงอุลิต ผลมะกล่ำใหญ่ น้ำผึ้ง ส้มตรังกานู ขนมะปราง จิต สาคุลาน และอื่นตามที่มีศรัทธาจะนำมารวมกวนก็ได้ทั้งสิ้น

พิธีกวน

เนื่องจากแต่เดิมเป็นพิธีหลวง จะเริ่มโดยพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงรินน้ำในพระมหาสังข์ลงในกะทะ แล้วทรงเจิมพายที่พาดอยู่ปากกะทะ กะทะจะสองพายด้วยยันต์มหาอุณาโลมทุกเล่ม แล้วทรงรินน้ำในพระเศาศิลาจารึกอักษร และพระเศาศิลาจารึกต่อในทุกกะทะ โปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอทรงรินน้ำส้ม และเติมเนยตามไปจดตลอดทั้ง ๘ กะทะ เสร็จแล้วพายที่ประจำกะทะ ซึ่งมีกะทะและน้ำตาลเคี่ยวได้ที่แล้ว สาวพรหมจรรย์จับพายเริ่มกวน

ระหว่างกวนประโคมดนตรีสังข์ฆ้องชัย พิณพาทย์ มโหรี พระมหาราชครูทำพิธีรดน้ำสังข์ทุกกะทะแล้วก็เสด็จขึ้น พอเสด็จขึ้นสาวพรหมจรรย์ก็เลิกกวน ต่อแต่นั้นให้พวกผีพายมากวนต่อไปจนสุก เมื่อเสร็จการกวนแล้วก็พระราชทานแก่พวกผีพายก่อน

คือให้ผีพายควักไปได้ คนหนึ่งเต็มในพายที่จะคอนไปได้ รุ่งเช้าเสด็จออกเลี้ยงพระสงฆ์ แล้วแจกจ่ายข้าวทิพย์แก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าในมาน้อยตามศักดิ์

การกวนข้าวทิพย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นทำกันเป็นการใหญ่โต ถือเป็นพระราชพิธีที่สำคัญ โดยทรงทำในเดือนสิบ เริ่มตั้งแต่แรม 13 ค่ำ เวลาบ่าย นิมนต์พระสงฆ์มาสดในโรงพิธี สาวพรหมจรรย์หนุ่มสาวที่นั่งในฉากมีสายสิญจน์โยงมณฑลเหมือนเจ้านายโสกันต์ (โกนจุก) ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้ว อาลักษณ์อ่านคำประกาศต่อหน้าพระสงฆ์ คำประกาศมีใจความว่า

“การกวนข้าวทิพย์นี้เป็นพระราชพิธีเคยทำมาแต่โบราณ ขอประกาศแก่พระสงฆ์ซึ่งจะสดพระพุทธรูปในพระราชพิธีนี้ ขอให้จงจิตมั่นด้วยเมตตาและยึดเอาคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง และด้วยอำนาจพระรัตนตรัยขอให้เกิดสวัสดิมงคลและระบับโรครภัยแก่ผู้ที่ได้รับพระราชทานข้าวทิพย์”

และต่อด้วยคำอธิษฐาน ว่า

“ขออำนาจพระราชาทุกองค์ได้ทรงบำเพ็ญในเวลานี้จงให้มีพระชนมียืนนาน ปราศจากโรคให้ศัตรูเกรงขาม ขอให้ฝนตกเต็มเพียงพองามในเวลาที่ข้าวออกรวง และผลไม้ต่างๆเมื่อถึงฤดูขอให้ออกบริบูรณ์ทั่วทุกสิ่งทุกอย่าง”

หลังจากนั้น พระสงฆ์สดมนต์ สามวัน คือวันแรก สวดเจ็ดตำนาน วันที่สอง สวดสิบสองตำนาน วันที่สาม สวดธรรมจักรและมหาสมัย พระที่นิมนต์มาสดนั้น วันแรกเป็นพระคณะได้ วันที่สองคณะเหนือวันที่สามคณะกลาง เมื่อสวดจบในวันที่สามซึ่งตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ พระสงฆ์ถวายอดิเรก (ถวายพระพร) ต่อจากนั้นพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานน้ำมหาสังข์ไปเบะตุม และทรงเจิมสาวพรหมจรรย์ทั้งหมด เสร็จแล้วท้าวนางก็นำสาวพรหมจรรย์ไปที่โรงพิธีซึ่งทำไว้อีกแห่งหนึ่งสำหรับกวนข้าวทิพย์ แต่ก็อยู่ในพระบรมมหาราชวังนั่นเอง

เมื่อสวดมนต์วันที่สาม ถึงวันกวนข้าวทิพย์มี
อ่านคำประกาศ พระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว
ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา(พิธีนี้ทำกลางคืน)
แล้วพระราชทานน้ำพระมหาสังข์ ใบมะตูม ทรงเจิม
สาวพรหมจารีที่ไม่ใช่หม่อมเจ้าพระราชทานด้วย
พระเต้า เสร็จแล้วท้าวางนำไปยังโรงพิธี เข้า
ประจำที่แล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปทรงรินน้ำ
ในพระมหาสังข์ลงในกะทะเริ่มพิธีกวนต่อไป

พิธีถวายพระ

เมื่อกวนข้าวทิพย์แล้วจะมีพิธีถวายพระ เช่น
เดียวกับกระยาสารท ถือเป็นการทำบุญ โดยถวาย
ข้าวทิพย์และของอีก ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น
น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ซึ่งของทั้ง ๕ อย่างนี้ปรากฏ
ว่าในพระพุทธศาสนาอย่างเมืองไทยทำไมสำเร็จ
(อาจเป็นเพราะเป็นของออกไปทางอินเดียหรือ
พราหมณ์มากไปหน่อย คนไทยไม่นิยมทั้งรสและกลิ่น
: ผู้เขียน) คงเหลือแต่น้ำผึ้งอย่างเดียว จนมีพิธี
ตักบาตรน้ำผึ้งขึ้น และปัจจุบันคือตักบาตรข้าวสาร

พิธีถวายข้าวทิพย์แต่พระสงฆ์มีคำถวายดังนี้

“ ด้วยอำนาจพระรัตนตรัยอันเป็นนิรัตคัย
บุญเขต ขอให้เกิดสวัสดิมงคลและระงับโรครภัยแก่
ผู้ที่ได้รับพระราชทานข้าวปายาสนี้ และขอให้
เทพยดาจตุรรมฤตย์ มาเจือโปรยปรายในอเนก
ขสพายาส ให้คุ้มสภาพอันตรายทุกประการ ”

ต่อไปจึงมีคำอธิษฐานว่า “ ด้วยอำนาจพระ
มหากุณาของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งมีแก่ประชาชนทั้ง
ปวงและอำนาจพระราชกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญในเวลานี้
จงให้มีพระชนมียืนนาน ปราศจากพระโรคให้ศัตรู
เป็นที่เกรงขาม และขอให้ผ่านตงเดิมเพียงพองาม
ในเวลาข้าวเป็นรวง และผลไม้ต่างๆเมื่อถึงฤดูก็ให้
ออกบริบูรณ์ทั่วทุกสิ่งทุกอย่าง ด้วยอำนาจบุญฤทธิ์
พระเจ้าแผ่นดิน ผู้บำรุงข้าราชการและประหาราชบุร
ถ้ำสัตย์ซึ่งได้กล่าวนี้ขอให้สำเร็จในสวัสดิเทอยุ

เมื่ออ่านประกาศแล้วพระสงฆ์จึงได้สวดมนต์
วันแรกสวดจุลราชปริตร วันกลางสวดมหाराชปริตร
วันหลังสวดธรรมจักรกัปวัตตนสูตรและมหาสมยสูตร
รุ่งขึ้นเลี้ยงพระ วันแรกเป็นโภชยาคุ ข้าราชการ วันที่ ๒
เป็นของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า วันที่ ๓ เป็น

ของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน

ประวัติการกวนข้าวทิพย์สมัยรัตนโกสินทร์
กล่าวว่า “ของที่จะกวนนั้นต้องจัดพระแท่นมณฑล
สำหรับสวดมนต์ของที่จะใช้กวน พระสงฆ์สวดมนต์
เปลี่ยนกันสามวัน คือ พระราชาคณะ พระครูเจ้าวัด
พระครูนิยภัตฯ ปันกันเป็นสามพวก วันแรกคณะได้
วันกลางคณะเหนือ วันหลังคณะกลาง”

การกวนข้าวทิพย์ : สมัยปัจจุบัน

ศึกษาเฉพาะกรณีวัดบันได

ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป แต่ยังมี
การประกอบพิธีนี้อยู่ เพียงแต่รูปแบบของพิธีกวน
ข้าวทิพย์จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับ
สภาพปัจจุบัน ดังตัวอย่าง พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัด
บันได ตำบลบางระกำ อำเภอนครหลวง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ในการประกอบพิธีดังกล่าว
จะมีรูปแบบดำเนินการแตกต่างจากเดิม ดังนี้

พิธีการและอุปกรณ์

๑. **วัตถุกวน** ได้แก่ น้ำมันโคสด(ปัจจุบันใช้
นมข้นหวานแทน) น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ชะเอมเทศ
น้ำตาลกรวด น้ำตาลหม้อ ข้าวดอก ข้าวเม่า ธัญพืช
ต่างๆที่คั่วสุก ถั่ว งา ลูกเดือย เมล็ดแดง เผือกมัน
เมล็ดบัว มะพร้าวแก่ มะพร้าวอ่อน ผลไม้สด
ผลไม้แห้ง เช่น มะม่วง กล้วย ทุเรียน ละมุด ลำไย ส้ม
ขนุน เป็นต้น ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสม เท่าที่จะ
หาได้ หรือปรับปรุงให้มีรสชาติ หอมหวาน อร่อย
ตามความต้องการของผู้กวนในแต่ละท้องถิ่น
บางท้องถิ่นอาจใช้ผลไม้ชนิดต่างๆเป็นส่วนใหญ่ ก็มี

๒. เครื่องใช้ในพิธี

พิธีกวนข้าวทิพย์นับว่าเป็นของทำได้โดยยาก มิใช่จะทำเมื่อไรก็ได้เมื่อนั้นเพราะเป็นพิธีใหญ่ จะต้องมีการจัดหาวัสดุสำหรับกวน มีการเตรียมการ สมมติบุคคลเป็นเทพเจ้า โดยมีส่วนประกอบดังนี้

๒.๑ ต้องปลุกโรงพิธีขึ้น ๑ หลัง ให้กว้างใหญ่พอสมควร เพื่อดังโต๊ะบูชาพระพุทธรูป อาสนะสงฆ์ โต๊ะบูชาเทวรูป และที่ซึ่งผู้เข้าร่วมพิธี คือ พราหมณ์ ไหฺร (ผู้ที่มีความรู้ในพิธีกรรมอย่างดี) เทพยดา นางฟ้า นางสุชาดา สาวพรหมจารี และ ทายกทายิกาละ นั้่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และก่อเตาตั้งกะทะกวนภายในโรงพิธี จัดหาพายเป็น สำหรับกวนกะทะละ ๓ เล่ม จัดหาฟืนให้เพียงพอ และตากให้แห้งสนิท โรงพิธีทาสีขาว เครื่องประดับ ตกแต่งควรใช้เครื่องขาว ตั้งราชวัฏ จันทร ธง ผูกต้นกล้วย อ้อย ทั้ง ๔ มุม หรือครบ ๘ ทิศยิ่งดี แล้ว ยกศาลเพียงดาขึ้นไว้ในทิศที่เป็นศรีของวัน คือทิศที่ เทวดาสถิตในวันกวน ตั้งเครื่องสังเวยคือหัวหมูบายศรี เปิด ไก่ ขนมห่มแดง ขนมห่มขาว มะพร้าวอ่อน กล้วย

๒.๒ จัดเตรียมตะลอมพอก หรือ ยอดเทวดา ๖ ยอด ที่สมมติว่าเป็นท้าวมหาพรหม พระอินทร์ (ท้าวสักกะ) ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวเวสวัณ

มงกุฎนางฟ้า ๔ และมงคลสรวม ศีรษะสาวพรหมจารี ใช้มงคลด้ายแบบมงคลดัดจุก หรือใช้ดอกมะลิร้อยให้เป็นวงกลม เรียก มงคลดอกไม้ ให้ครบจำนวนเตาละ ๒ คน สมมติว่าเป็น บริวารของนางสุชาดา

๓. ศาสนพิธี

จัดที่บูชา ๒ ที่ คือ

๓.๑ โต๊ะบูชาพระพุทธรูปผืนพระพักตร์

ไปทางทิศตะวันออก หรือทิศเหนือ ถ้าสถานที่ ไม่อำนวย มิได้มหาโพธิ์ใส่กระถางตั้งไว้ด้านหลัง พระพุทธรูป ส่วนประกอบอื่นเหมือนการจัดตั้งโต๊ะ หมูบูชาทั่วไป ในการสวดพระพุทธมนต์

๓.๒ โต๊ะบูชาเทวรูป มีพระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ เป็นต้น สุดแต่จะหาได้ พระฤๅษี ๕ คน ถ้าหายาก ก็ต้องให้ได้อย่างน้อย ๑ คน สมมติเป็นฤๅษีกุโหลยโกฏุมมีเครื่องบูชาเช่นเดียวกัน จัดตั้งอาสนะสงฆ์ด้านซ้ายของโต๊ะ หมูบูชาพระพุทธรูปให้สูงกว่าพื้นที่สัปบุรุษ ทายกทายิกาและผู้เข้าร่วมพิธีนั่ง

๔. การจัดสถานที่

จัดให้โหร นั้่ง ๑ ที่ และจัดให้เทวดา และนางฟ้านั่งเรียงแถวหน้ากระดานดังนี้

แถวที่ ๑ จัดให้ท้าวมหาพรหม กับพระอินทร์นั่งข้างหน้า

แถวที่ ๒ มหาราชทั้งสี่

แถวที่ ๓ นางฟ้า

แถวที่ ๔ นางสุชาดา นั้่ง

ข้างหน้าสาวพรหมจารี

๕. การแต่งกาย

โหรจารย์ นุ่งผ้าขาวโจงกระเบน สวมเสื้อ ชันในชั้นนอกสีขาว แขนยาว มีสไบเฉียง ๑ ผืน ถ้ามีเสื้อครุยให้สวมเสื้อครุยแทนสไบเฉียง

๑ ผีน ถ้ามีเสื้อครุยให้สวมเสื้อครุยแทนสไบเฉียง ส่วนเทวดาก็แต่งตัวเหมือนกับโหราจารย์

นางฟ้า ควรเลือกสตรีสาวรูปงาม นุ่งผ้า จีบ ห่มสไบเฉียง สวมมงกุฏ

นางสุชาดาและสาวพรหมจารี แต่งชุด ขาวทั้งชุด นุ่งผ้าจีบ ห่มสไบเฉียง โดย นางสุชาดา ควรเป็นหญิงที่มีสามีแล้ว แต่สาวพรหมจารีควรเป็น เด็กหญิงที่ยังไม่มีประจำเดือนหรือสตรีที่ยังไม่เคย ต้องประเวณี และต้องกราบพระเป็นและรับศีลได้

แต่จะพบว่าปัจจุบัน ความเคร่งครัดใน เรื่องการแต่งกายได้ลดน้อยลงเนื่องจากสภาพ เศรษฐกิจ ผู้เข้าร่วมพิธีจึงแต่งกายสวยงามตามสมัย นิยมแทนก็มี

๖. พระปริตรใช้สวดในพิธี ได้แก่

เจ็ดตำนาน

อัมมจักรกัปวัตตนสูตร

มหาสมยสูตร

เจ็ดตำนานกับอัมมจักรกัปวัตตนสูตร ใช้สวดก่อนทำพิธีกวน มหาสมยสูตร สวดเมื่อ กำลังกวน

๗. ปี่พาทย์และฆ้องชัย

ปี่พาทย์ บรรเลง เมื่อก่อนเจริญ พระพุทธรูปแล้ว เมื่อจบแล้ว เมื่อสวมตะลอมพอก หรือสวมยอดมงกุฎแลมลงคล เมื่อพระสงฆ์ประพรม น้ำพระพุทธมนต์ เมื่อออกเวียนทักษิณรอบโรงพิธี และเมื่อเท้านมหรือเครื่องกวนลงในกะทะ

ฆ้องชัย

ตีเมื่อประกาศเชิญเทวดา เมื่อ พระสงฆ์สวดมนต์จบทุก ๆ บท เมื่อสวมตะลอมพอก มงกุฎแลมลงคล และเมื่อนางสุชาดาเท้านมและ เครื่องกวนลงในกะทะ

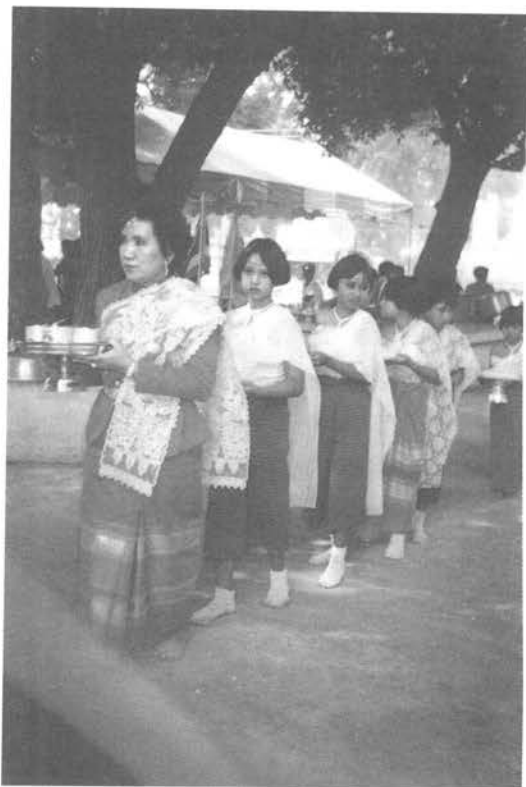
๘. กำหนดพิธี

ในสมัยโบราณ จะทำพิธี ๒ วัน คือ พิธีตอนเย็น มีการสวดพระพุทธมนต์ (สวดมนต์เย็น) ในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เจ็ดตำนานและอัมมจักรกั

พิธีตอนเช้า วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ เมื่อก่อนจะถึงเวลากวน จะมีพิธีพราหมณ์และ

พิธีสงฆ์รวมกัน และจะทำการกวนจนเสร็จ ในกรณี ที่มีการกวน จำนวนมากหลายกะทะ พอรุ่งเช้า วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ จัดถวายเป็นพุทธบูชาและ ถวายพระสงฆ์

ในปัจจุบันนิยมทำเสร็จภายในวันเดียว คือวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ตอนเช้าจะมีการเจริญ พระพุทธรูป และพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธี พราหมณ์และพุทธ หลังจากนั้นก็จะทำพิธีกวนไป จนเสร็จ ซึ่งอาจเสร็จสิ้นในเวลากลางวัน พอรุ่งเช้า วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก็จะทำพิธีถวายเป็น พุทธบูชา ถวายพระสงฆ์และแจกจ่ายแก่ผู้ร่วมพิธี หรือบุคคลทั่วไป

บทสรุป

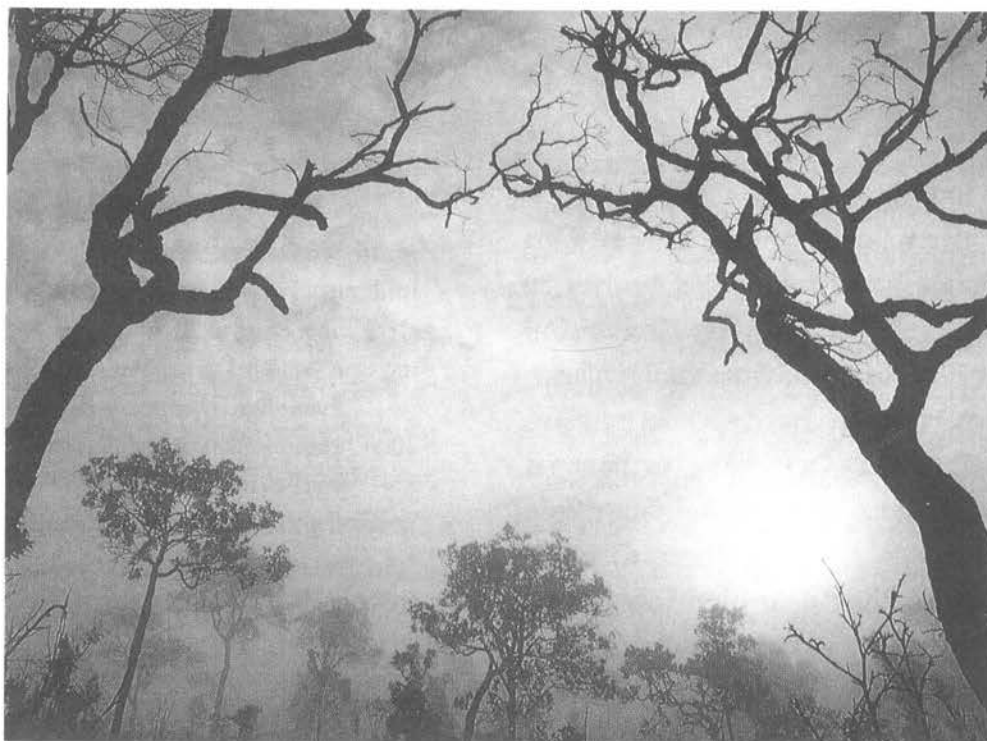
ประเพณีกวนข้าวทิพย์ จะสำเร็จได้ต้องอาศัยความศรัทธาความเชื่อที่ยังมีอยู่ ของประชาชนทั่วไป และผู้นำในชุมชนที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์ประเพณีนี้ไว้ เพราะต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจของประชาชนจำนวนมาก ในการเตรียมการ การจัดหาอุปกรณ์ในการกวน แรงงานในการกวนและการเตรียมการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินที่ใช้ในการจัดซื้อจัดหาสิ่งของต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุผลข้างต้นในปัจจุบันบางวัด บางท้องถิ่นจึงเลิกประเพณีกวนข้าวทิพย์นี้ไป เพราะขาดความพร้อมในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ซึ่งน่าเสียดายอย่างยิ่ง.....

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ สารยันต์ ร.ท. พิธีกวนข้าวทิพย์มรุตปายาส. มปป. เทพโสภณ เจ้าคุณพระ ตำราข้าวทิพย์มรุตปายาส. กรุงเทพฯ: วัดชนะสงคราม ป.ปพ.
- เบญจมาศ พลอินทร์ วรรณคดีชนบทประเพณี พระราชพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ: ๒๕๒๖ โอเดียนสโตร์
- แปลก สนธิรักษ์. พิธีกรรมและลัทธิประเพณี. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๐๔
- พวงผกา คุโรวาท. ศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น ๒๕๓๖
- พูนพิศมัย ดิศกุล. วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ ๒๕๒๒
- ลาวณีย์ โชติามระ. มรดกไทย. นิตยสารแม่บ้าน

ภาพประกอบเรื่องจากงานพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดบันได ตำบลบางระกำ อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙

เกล็ดพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ

เรื่อง ความเชื่อ

หากไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่

บศ.พงษ์จันทร์ กล้ายสุบรรณ

ชื่อเรื่อง “เกล็ดพงศาวดาร” ใช้คำว่า เกล็ด ไม่ใช่ เกร็ด ซึ่งหมายถึงส่วนย่อย เรื่องเบ็ดเตล็ด หรือเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่เป็นคำว่า “เกล็ด” ซึ่ง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๓ ให้ความหมายไว้ว่า

“เกล็ด (ก.) ขบเม็ดให้แตก แล้วคายเปลือกทิ้งกินแต่เนื้อใน เช่น นกเกล็ดขาว” (ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๑๖:๑๖๐) การเกล็ดพงศาวดาร จึงหมายถึง การวิเคราะห์พงศาวดารเพื่อเลือกเรื่องราวบางอย่างที่ต้องการนำมาเสนอท่านผู้อ่าน ในที่นี้คือเรื่องความเชื่อบางประการของคนไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐ

พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ หรือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ตามประวัติหนังสือกล่าวว่า

หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ซึ่งต่อมาเป็นพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) เป็นผู้พบต้นฉบับสมุดไทยจากบ้านราษฎรแห่งหนึ่งในจังหวัดเพชรบุรี และได้นำมามอบให้หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อ วันที่ ๑๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงประทานคำอธิบายว่าเป็นหนังสือเก่า ทั้งสำนวนโวหารและลายมือที่เขียนด้วยตัวรง เป็นฝีมือครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หรือกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต้นฉบับเดิมน่าจะมี ๒ เล่ม ฉบับที่ได้มาเป็นเล่มที่ ๑

จากข้อความในบานแผ่นกว่า

“ศุภมัศดุ ๑๐๔๒ ศกออกนัก (ษัตร ณ วัน ๕) ๗^๖ ๕ คำ (พ.ศ.๒๒๓๓) ทรงพระ (กรุณาโปรด) เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ให้เอากฎหมายเหตุ

ของพระโหราเขียน) ไว้แต่ก่อน แล กฎหมายเหตุ
ซึ่งหาได้แต่หอหนังสือ แลเหตุซึ่งมีในพระราช
พงศาวดารนั้น ให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียวให้
รดับศักราชกันมาคงเท่าบัดนี้” (ครุสภา.๒๕๐๔:๑)

จุลศักราช ๑๐๔๒ (พ.ศ.๒๒๒๓) ตรงกับ
สมัยสมเด็จพระนารายณ์ โปรดให้รวบรวม
จดหมายเหตุของพระโหราธิบดี และจดหมายเหตุ
ฉบับต่าง ๆ รวมทั้งพงศาวดารเป็นฉบับเดียวกัน
โดยลำดับตามศักราชจนถึงสมัยนั้น

เมื่อความในพงศาวดารเริ่มตั้งแต่
“จุลศักราช ๖๘๖ ขวตศก (พ.ศ.๑๘๖๗)
แรกสถาปนาพระพุทธเจ้า เจ้าพะเนงเชิง” (ครุสภา.
๒๕๐๔:๑)

สมัยกรุงอโยธยา พระเจ้าสายน้ำผึ้ง โปรดให้
สร้างวัดและพระพุทธรูป “พะเนงเชิง” องค์ใหญ่
ต่อมาพระเจ้าอู่ทอง หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑
ทรงย้ายเมืองหลวงจากกรุงอโยธยามาสร้างใหม่
ณ เกะหนองโสน เมื่อ

“ศักราช ๗๑๒ ขาลศก (พ.ศ. ๑๘๙๓)
วัน (๖๔๕) ค่ำเพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๙ บาท
แรกสถาปนากรุงพระนครศรีอยุธยา” (ครุสภา
๒๕๐๔:๑)

จนถึงจุลศักราช ๙๖๖ (พ.ศ.๒๑๔๗) สมเด็จพระ
พระนเรศวรทรงยกทัพไปรบพม่า เดินทางถึง
เมือง(ห้าง)หลวงตำบลทุ่งดอนแก้วก็ประชวรสวรรคต
หมดข้อความในพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ แต่
เพียงนี้ พงศาวดารฉบับที่ ๒ คงจะบันทึกเหตุการณ์
ต่อจากนี้จนถึง สมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ต้นฉบับ
สูญหายไป

ลักษณะการแต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรี
อยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ เป็นบันทึก
แบบปุมโหร คือบอกศักราช ปีนักษัตร วัน เดือน
ข้างขึ้น ข้างแรม แล้วบรรยายเหตุการณ์สำคัญย่อ ๆ
รวมทั้งเรื่องราวที่เป็นความเชื่อ นิमित อุบาทว์ต่าง ๆ
และโหราศาสตร์ บรรดาความเชื่อที่ปรากฏอยู่ใน
พงศาวดารฉบับนี้ อาจจำแนกได้เป็น ๕ ประเภท
ตามลักษณะของความเชื่อ ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่อง นิमित และลางดี

๒. ความเชื่อเรื่อง อุบาทว์ และลางร้าย

๓. ความเชื่อทางโหราศาสตร์ ได้แก่ ฤกษ์ยาม
พิธีกรรม และการทำนายทายทัก

๔. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

๕. ความเชื่อเรื่องคำสัจย์สาบาน

๑. ความเชื่อเรื่องนิमित และลางดี

นิमित และ ลางดี หมายถึงปรากฏการณ์
หรือเหตุการณ์แปลก ๆ ที่ไม่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ทั้งทำให้
รู้สึกสังหรณ์ หรือเชื่อว่าจะมีเหตุการณ์ที่ตามมา
ค่านิमितจะใช้สำหรับลางดี ที่มีลักษณะสูงส่ง หรือ
เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ดังในพงศาวดาร

“ศักราช ๘๙๑ ฉลูศก (พ.ศ.๒๐๗๒)
เห็นอากาศนิมิตรเป็นอินทรีบน แต่ทิศเหนือผ่านอากาศ
มาทิศพายัพมีพรหมขาว วัน ๑๔๑๒ ค่ำ สมเด็จพระ
พระรามาธิบดีเจ้าเสด็จพระที่นั่งหอพระ
ครั้นค่ำลงวัน (นั้น.) สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าธนฤพาน
จึงสมเด็จพระอาทิตย์เจ้าเสวยราชสมบัติพระนครศรี
อยุธยาทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร”
(ครุสภา. ๒๕๐๔:๑๒)

นิमितเป็นรูปอินทรีนูนสีขาว จากทิศตะวันตก
เฉียงใต้ ผ่านไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ค่ำวันนั้น
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ สวรรคต แต่ก็ได้กษัตริย์
พระองค์ใหม่ คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ หรือ
สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร
ศักราช ๘๙๖ วอกศก (พ.ศ. ๒๑๒๗)
สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพที่
เมืองแครงแล้ว พอถึงเดือน ๑๐ บังเกิดลางดีหลาย
ประการเป็นอัศจรรย์

ฝ่ายเมืองพิษณุโลกนั้นอยู่ในวัน ๔๔๑๐ ค่ำ
เกิดอัศจรรย์แม่น้ำสายหัวเมืองพิษณุโลกนั้น ป่วนขึ้น
สูงกว่าพื้นน้ำ ๓ ศอก อนึ่งเห็นลัทธิภาพผู้หนึ่งหน้า
ประดุจหน้าช้างและทรงลัญจนามประดุจวงช้างและหู
นั้นใหญ่ นั่งอยู่ ณ วัดประสาธน์หัวเมืองพิษณุโลก
อนึ่งช้างใหญ่ตัวหนึ่งยืนอยู่ ณ ท้องสนามนั้นอยู่ก็
ล้มตายลงกับที่บัดเดียนั้น อนึ่งเห็นดักแด่นบินมา
ณ อากาศเป็นอันมากแลบังแสงพระอาทิตย์บดมา
แล้วก็บินกระจัดกระจายสูญไป ในปีเดียวนั้นให้
เทครัวเมืองเหนือทั้งปวงลงมายังกรุงพระนครศรีอยุธยา

ในปีเดียวนั้นพระเจ้าหงษาให้พระเจ้าสาวถิ แล พระญาพลิมยกพลลงมายังกรุงพระนคร แล ณ วัน ๕^๕๒ คำ เพลาเที่ยงคืนแล้ว ๒ นาฬิกา ๕ บาท เสด็จพยุหบาตราไปตั้งทัพตำบลสามชนอน ครั้นนั้น เคิกหงษาแตกพ่ายหนีไป อนึ่งมีตัวหนึ่งตกกลุกลแล ศีรษะม้านั้นเป็นศีรษะเดียวกัน แต่ตัวม้านั้นเป็น ๒ ตัว แลเท้าม้านั้นตัวละสี่เท้า ประดุจขึงศีรษะ แก่กัน (ครุสกา. ๒๕๐๔:๒๓-๒๔)

ลางดีที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือน้ำใน แม่น้ำปวน เป็นคลื่นใหญ่สูงกวาระดับถึง ๓ ศอก น่าจะหมายถึงพระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งครองเมืองพิษณุโลกอยู่เดิม ส่วนการ เห็นผู้หญิงหน้าเหมือนช้างนั่งอยู่ในวัดกับ ๘ ช้างใหญ่ ล้ม(ตาย) กลางสนาม น่าจะหมายถึงหัวเมืองฝ่ายเหนือ และการที่ฝูงตึกแดนบินมามากมายจนบดบังแสง พระอาทิตย์แล้วบินไป ก็เหมือนกรุงศรีอยุธยาจะ ผ่านพ้นเรื่องร้าย ๆ ไปได้ และในปีนั้น สมเด็จพระนเรศวรโปรดให้ตรวจหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหลาย ลงมายังกรุงศรีอยุธยา

พอถึงเดือนยี่ พม่ายกทัพมารบ สมเด็จพระนเรศวรทรงตีทัพพม่าแตกพ่ายไป ครั้นนั้น บังเกิดลางคือมีตึกกลุกลมีหัวเดียว แต่ตัวมี ๒ ตัว ๘ ขา รวากับจะแย่งหัวกัน อันอาจเปรียบได้กับฝ่าย ไทยและฝ่ายพม่า

“ศักราช ๙๔๗ รกาศก (พ.ศ.๒๑๒๘) พระเจ้าสาวถิยกพลลงมาครั้งหนึ่งเล่าตั้งทัพตำบลสะเกษแลตั้ง อยู่แต่ ณ เดือนยี่ถึงเดือนสี่ ครั้นถึงวัน ๕^๕๕ คำ เพลารุ่งแล้ว ๕ นาฬิกาบาท เสด็จพยุหบาตราตั้ง ทัพไชยตำบลหล่มพลี แล ณ วัน ๗ ๕^๕๕ คำ เสด็จจากทัพไชยโดยทางชลมารคไปทางป่าโมก มินกกระทุงบินมาทั้งซ้ายขวาเป็นอันมาก นำหน้าเรือ พระที่นั่งไป ครั้นถึงวัน ๕^๕๕ คำ เสด็จทรงช้าง พระที่นั่งพลายมงคลหวิป ออกดาช้างม้าทั้งปวงอยู่ ณ ริมน้ำ แลพระอาทิตย์ทรงกลดแลรัศมีกลดนั้น ล่องลงมาต้องช้างพระที่นั่ง มีทรงลั่นฐานประดุงเงา กลดนั้นมากังช้างพระที่นั่ง ครั้นนั้นตีทัพพระเจ้าสาวถิ ซึ่งตั้งอยู่ตำบลสะเกษนั้นแตกพ่ายไป” (ครุสกา. ๒๕๐๔:๒๔)

ลางดีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อศักราช ๙๔๗ (พ.ศ.๒๑๒๘) สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกกองทัพไป รบข้าศึก มินกกระทุงจำนวนมากบินนำหน้าเรือ พระที่นั่งไปทั้งซ้ายซ้ายและขวา และเมื่อทรงช้าง พระที่นั่งอยู่ท่ามกลางกองทัพ พระอาทิตย์ทรงกลด ล่องต้องช้างพระที่นั่ง มีเงาคล้ายกลดกันเป็นนิมิตติ การรบครั้งนั้นทรงได้ชัยชนะ

เมื่อคราวสงครามยุทธหัตถี ศักราช ๙๕๔ (พ.ศ.๒๑๓๕) บังเกิดลางดีร้ายหลายประการ แต่ที่เป็นนิมิตดีสูงสุดคือ เห็นพระธาตุเสด็จไปทางที่จะ ยাত্রาทัพ ดังข้อความในพงศาวดาร

“ศักราช ๙๕๔ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๓๕) วัน ๖^๕๑๒ คำ อุปราชายกมาแต่หงษา ณ วันที่ ๗^๕๑ คำ เพดาลช้างต้นพระญาไชยานุภาพตกออกมาใหญ่ประมาณ ๕ องคุลี ครั้นถึงเดือนยี่มหาอุปราชายกมาถึงแดนเมืองสุพรรณบุรี แต่ตั้งทัพตำบล พังตรู วัน ๑๕^๕๒ คำ เพลารุ่งแล้ว ๔ นาฬิกา ๒ บาท เสด็จพยุหบาตราโดยทางชลมารคฟันไม้ข่มนาม ตำบลหล่มพลี ตั้งทัพไชยตำบลม่วงหวาน แล ณ วัน ๕^๕๒ คำ เพลารุ่งแล้ว ๒ นาฬิกา ๕ บาท เสด็จพยุหบาตราโดยทางสถลมารค อนึ่งเมื่อใกล้รุ่ง ขึ้นวัน ๑๒ คำนั้น เห็นพระสารีริกธาตุปาฏิหาริย์ไป โดยทางซึ่งจะเสด็จนั้น ถึงวัน ๒๕^๕๒ คำ เพลารุ่ง แล้ว ๕ นาฬิกา ๓ บาท เสด็จทรงช้างต้นพระญาไชยานุภาพ เสด็จออกรบมหาอุปราชาดำบลหนองสาหร่าย ครั้นนั้นมิได้ตามฤกษ์แลฝ่าย (ฝ่าย) ฤกษ์น้อยหนึ่งแล เมื่อได้ชนช้างด้วยมหาอุปราชานั้น สมเด็จพระนารายณ์ บพิตรเป็นเจ้าต้องปืน ณ พระหัตถ์ข้างขวาหน่อยหนึ่ง อนึ่งเมื่อมหาอุปราชาชี้ช้างออกมายืนอยู่นั้น หมวก มหาอุปราชาสไล่นั่นตกลงถึงดิน แลเอาคืบขึ้นใส่เล่า ครั้นนั้นมหาอุปราชาคอดช้างตายในที่นั้น แลช้างต้น พระญาไชยานุภาพ ซึ่งทรงแลได้ชนด้วย มหาอุปราชา แลมีไชยขานนั้นพระราชทานให้ชื่อ เจ้าพระญาปราบหงษา” (ครุสกา. ๒๕๐๔:๒๗)

การเห็นพระธาตุเสด็จนับเป็นมงคลสูงสุด สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีชนะ พระมหาอุปราชา แสดงพระบรมเดชานุภาพมา ตราบเท่าทุกวันนี้

๒. ความเชื่อเรื่องอุบาทว์ และลางร้าย

อุบาทว์และลางร้าย หมายถึงเหตุการณ์ที่ผิดปกติมีลักษณะไปในทางไม่ดี เป็นสิ่งแปลกประหลาดพิกล เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้เกิดความรู้สึกวิตกกังวล หวาดกลัวว่าจะเกิดเรื่องร้าย ๆ ตามมา ลางร้ายจะมีลักษณะไม่ร้ายแรงเท่าอุบาทว์ หรือมี ฉะนั้นก็เกี่ยวเนื่องด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือของสูง

ในพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ กล่าวถึง ลางร้ายในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ พ.ศ. ๑๙๘๑ แต่ไม่ได้เกิดเรื่องร้ายอะไรในปีนั้น

“ศักราช ๘๐๐ มะเมียศก (พ.ศ. ๑๙๘๑) ครั้งสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าสร้างวัดมะเหยงคณ์ เสวยราชสมบัติ แลสมเด็จพระราเมศวร (เจ้าผู้เป็น) พระราชกุมาร ท่านเสด็จไปเมืองพิษณุโลก ครั้งนั้น เห็นน้ำพระเนตรพระพุทธรูปเจ้าพระชินราชตกออกมา เป็นโลหิต” (ครุสกา. ๒๕๐๔:๕)

อาจเป็นเพราะว่าเหตุการณ์ที่เมืองพิษณุโลก ซึ่งอยู่ไกลจึงไม่มีผลอะไรหากไม่นับถึงว่าอีก ๒ และ ๓ ปีต่อมา เกิดเพลิงไหม้พระราชมนเทียร และ พระที่นั่งตรีมุข ตามลำดับ

พ.ศ. ๒๐๓๑ เมื่อจะเสียเมืองทวายเกิดอุบาทว์ หลายประการ ต่อมาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสด็จสวรรคตในปีเดียวกันนั้น

“ศักราช ๘๕๐ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๓๑) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเอาเมืองทวาย แลเมื่อจะเสียเมืองทวายนั้นเกิดอุบาทว์เป็นหลายประการ โคดกลูกตัวหนึ่งเปนแปดเท้า ไก่ฟักไข่ออกตัวหนึ่ง เปนสี่เท้า ไก่ฟักไข่ออกตัวหนึ่ง เปนหกตัว หนึ่งเข้าสานอกเปนใบ หนึ่งในปีเดียวกันนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกเสด็จนฤพาน ณ เมืองพิษณุโลก” (ครุสกา. ๒๕๐๔:๑๐)

พ.ศ. ๒๐๖๗ สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ข้างต้นแดงข้างขาวาวผิดปกติเป็นลางไม่ดี เกิดมี เรื่องวุ่นวายต้องประหารผู้คนเป็นอันมาก

“ศักราช ๘๘๖ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๖๗) (ครั้ง) นั้นเห็น(งา) ข้างต้นเจ้าพระยาปราบแดงข้างขาวาวไป หนึ่งในเดือน (นั้นมีผู้ทอดบตร) สนเทห์ (ครั้งนั้นให้) ม้าขุนนางเสียมาก” (ครุสกา. ๒๕๐๔:๑๒)

พงศาวดารบางตอน กล่าวแต่เพียงว่าเกิด อุบาทว์หลายประการ แต่ไม่ได้บอกรายละเอียดว่า อะไรบ้าง แต่ก็ก็เป็นลางร้ายในปีต่อมามันเมืองเกิด ขว้ายากหมากแพง

“ศักราช ๘๘๗ (รกาศก.....) (พ.ศ. ๒๐๖๘) ลิ่นทั้งปวงอึ่งแผ่นดินไหวทุกเมือง แลแลเกิด อุบาทว์เป็นหลายประการ ครั้นรุ่งขึ้นศักราช ๘๘๘ จอศก (พ.ศ. ๒๐๖๙) (ข้าวสารแพง) เป็น ๓ ทนาคต่อเฟื้องเบี้ยแปดร้อย เกียนหนึ่งเปนเงินซัง หกตำลึง ครั้นนั้นประดิษฐานสมเด็จพระนพท้าวท้าว เจ้าในที่อุปราช แลให้เสด็จขึ้นปกครองเมืองพิษณุโลก (ครุสกา. ๒๕๐๔:๑๒)

ครั้นศักราช ๙๐๗ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๐๘๘) สมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จไปรบเมืองเชียงใหม่ ได้เมืองลำพูน แต่เกิดอุบาทว์ขึ้น ต้องเสด็จยก กองทัพกลับกรุงศรีอยุธยา

“ถึง ณ วัน ๑๙^๓ ค่ำ จึงยกทัพหลวงเสด็จ ไปเมืองเชียงใหม่ แล ณ วัน ๓๙^๔ ค่ำ ได้เมืองลำพูนไชย วัน ๖๙^๕ ค่ำ มีอุบาทว์เห็นเลือดติดอยู่ ณ ประตู บ้านแลเรือนแลวัดทั้งปวง ในเมืองแลนอกเมืองทั่ว ทุกตำบล ถึง ณ วัน ๒๙^๕ ค่ำ ยกทัพหลวงเสด็จ จากเมืองเชียงใหม่ มายังพระนครศรีอยุธยา (ครุสกา. ๒๕๐๔:๑๔)

เหตุการณ์ร้ายเมื่อครั้งสูญเสียสมเด็จพระสุริโยทัย มีอุบาทว์เป็นลางร้าย ๓ ประการ เกิดเรื่องวุ่นวายในพระราชสำนัก การปลงพระชนม์ สมเด็จพระแก้วฟ้า หรือพระยอดฟ้า เรื่องราว ระหว่างท้าวศรีสุดาจันทร์กับ ขุนชินราช หรือ ขุนวรวงศาธิราช ต่อมาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิขึ้น ครองราชย์ ก็เกิดสงครามกับพม่า และสมเด็จพระสุริโยทัย ล้นพระชนม์บนคอช้าง

“ศักราช ๙๑๐ วอกศก (พ.ศ. ๒๐๙๑) วัน ๗๙^๕ ค่ำ เสด็จออกสนามให้ชนช้าง แลหาช้าง พระญาไฟนั้นหักเป็น ๓ ท่อน หนึ่งอยู่ ๒ วัน ข้างต้นพระฉัททันต์โล่ร้องเป็นเสียงสังข์ หนึ่งประตู่ โพงษนตร์ร้องเป็นอุบาทว์ ถึงวัน ๑๙^๘ ค่ำ สมเด็จพระเจ้ายอดฟ้าเปนเหตุ จึงขุนชินราชได้ราชสมบัติ ๔๒ วัน แลขุนชินราชแลแม่อยู่ศรีสุดาจันทร์เปนเหตุ

จึงเชิญสมเด็จพระเถียรราชาธิราชเสวยราชสมบัติ
ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แลครั้นเสวย
ราชสมบัติได้ ๗ เดือน พระยาหงษาปึงเสวกี ยกพล
มายังพระนครศรีอยุธยาในเดือน ๔ นั้น เมื่อสมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิเจ้า เสด็จออกไปรบศึกหงษานั้น
สมเด็จพระองค์มเหสี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
พระราชบุตร เสด็จทรงช้างออกไปโดยเสด็จด้วย
แลเมื่อได้รับศึกหงษานั้น ทัพหน้าแตกมาปะทัพ
หลวงเพนโกลาหฬใหญ่ แลสมเด็จพระองค์มเหสี
แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราชบุตรนั้น ได้รับด้วย
ข้าศึกถึงลิ้นชนม์กับคอช้างนั้น และเคิกหงษาครั้งนั้น
เสี้ยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า แลสมเด็จพระ
เจ้าลูกเธอพระราเมศวรไปแก่พระยาหงษา แลจึง
เอาพระยาปราบแลช้างต้นพระยานุภาพ ตามไปส่งให้
พระยาหงษาถึงเมืองกำแพงเพชรแลพระยาหงษาจึง
ส่งพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าสมเด็จพระราเมศวรเจ้า
มายังพระนครศรีอยุธยา" (ครุสภ. ๒๕๐๔:๑๔-๑๕)

มีलगไม่ตีเกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนเรศวร
พ.ศ. ๒๑๓๕ เมื่อพระมหาอุปราช ยกทัพมารุกราน
มีलगร้ายคือ เพดานช้างต้นพระยาไชยานุภาพ ตก
ออกมาใหญ่ประมาณ ๕ อดคลี และเมื่อจะกระทำ
ยุทธหัตถีก็บังเกิดलगร้ายขึ้นทางฝ่ายพระมหาอุปราช
พระมาลาตกถึงพื้นดิน ต้องเอาคิ่นขึ้นใส่ใหม่
และพระมหาอุปราชขาดคอช้าง

อุบาทว์และलगร้าย เป็นเรื่องที่ยังเกิดขึ้นเอง
อาจจะเป็นเรื่องธรรมชาติที่แปลกประหลาดพิกล
ปรากฏการณ์ที่นาน ๆ จะเกิดขึ้นสักครั้ง หรือเป็น
อุบัติเหตุ แต่มีเรื่องหนึ่งที่ยังเกิดขึ้นจากการกระทำ
โดยเจตนา คือในสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช ยก
กองทัพไปรบเมืองเชียงใหม่ ตีได้เมืองลำพูนแล้วเกิด
มีอุบาทว์

"เห็นเลือดติดอยู่ ณ ประตูบ้าน แลเรือน แล
วัดทั้งปวง ในเมืองแลนอกเมืองทั่วทุกตำบล"
(ครุสภ. ๒๕๐๔:๑๔) อุบาทว์ครั้งนี้ ทำให้ต้องเสด็จ
ยกทัพหลวงกลับกรุงศรีอยุธยา

๓. ความเชื่อทางโหราศาสตร์

โหราศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยการพยากรณ์
หรือทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า โดยการสังเกตการ

โคจรของดวงดาว แลปรากฏการณ์ต่าง ๆ การ
ดูฤกษ์ยาม ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมอันเนื่อง
มาจากความเชื่อ เป็นต้น ในพระราชพงศาวดาร
กรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ กล่าวถึง
ความเชื่อทางโหราศาสตร์ไว้ดังนี้

๓.๑ ฤกษ์ยาม และพิธีกรรม

การดูฤกษ์ยามหรือดูเวลา เมื่อจะกระทำการ
สิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ก็เพื่อความเป็นศิริมงคลแก่งาน
สถานที่ หรือพิธีการใด ๆ เช่น ในพงศาวดาร กล่าวถึง
ฤกษ์ยามเมื่อแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยา

"ศักราช ๗๑๒ ขาลศก (พ.ศ. ๑๘๙๓)
วัน ๖๔๕) คำ เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๙ บาท
แรกสถาปนาพระนครศรีอยุธยา" (ครุสภ. ๒๕๐๔:๑)

ในยามศึกสงคราม เมื่อจะยกกองทัพออกไป
รบสู้กับศัตรูก็ต้องมีการดูฤกษ์ยาม ทั้งยังต้องทำพิธี
"พินไม้ข่มนาม" เพื่อขวัญและกำลังใจของทหารและ
ประชาชน ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร มีศึกสงคราม
หลายครั้ง ได้แก่วงครามยุทธหัตถี

"ศักราช ๙๕๔ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๓๕).....
.....วัน ๑๔๒ คำ เพลารุ่งแล้ว ๔ นาฬิกา ๒ บาท
เสด็จพยุหบาตราโดยทางชลมารคพินไม้ข่มนาม
ตำบลหล่มพลี ตั้งทัพไชยตำบลม่วงหวาน" (ครุสภ.
๒๕๐๔:๒๗)

ครั้งนั้น ในพงศาวดารกล่าวว่ามีการฝ่าฤกษ์
หน้อยหนึ่ง และเมืองทรงกระทำยุทธหัตถี สมเด็จพระ
นเรศวรทรงต้องปืนที่พระหัตถ์ขวาเล็กน้อย

ต่อมา สมเด็จพระนเรศวรทรงยกกองทัพไป
รบพม่าอีก ๒ ครั้ง ในปี พ.ศ.๒๑๓๘ และ พ.ศ.๒๑๔๒
ในพงศาวดาร กล่าวถึงกำหนดฤกษ์ยาม ยกกองทัพ
และพิธีพินไม้ข่มนาม ดังนี้

"ศักราช ๙๕๗ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๓๘)
วัน ๑๔๑ คำ เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๙ บาท เสด็จ
พยุหบาตราไปเมืองหงษาค้างก่อนพินไม้ข่มนาม
ตำบลหล่มพลี ตั้งทัพไชยตำบลม่วงหวาน ถึงวัน
๒๔๕ คำ เพลาเที่ยงแล้ว เข้าปล้นหงษามิได้ ทัพ
หลวงเสด็จกลับคืนมา

ศักราช ๙๖๑ ฤกษศก (พ.ศ.๒๑๔๒) วัน
๕๔๑๑๑ คำ เพลารุ่งแล้ว ๒ นาฬิกา ๘ บาท

เสด็จพยุหบาตราไปเมืองตองอู ฟันไม้ข่มนามตำบล
หล่มพลี ตั้งทัพไชยตำบลวัดตาล แลในเดือน ๑๑ นั้น
สงครามต์ พระเสาร์แต่(ราศีกันย์ไปราศี) ดุลย์
ครั้นถึงวัน ๔ ๖ ๕ คำ เสด็จพระราชดำเนินมาถึง
เมืองตองอู แลทัพหลวงเข้าตั้งใกล้เมืองตองอูประมาณ
๓๐ เส้น แลตั้งอยู่ที่นั่นสองเดือน ขาดอาหารพันกำลัง
ไพร่พลทั้งปวงตายด้วยอดอาหารเป็นอันมาก ครั้นวัน
๔ ๖ ๕ คำ ทัพหลวงเสด็จกลับคืนมายังพระนครศรี
อยุธยา" (ครุสกา. ๒๕๐๔:๒๘-๒๙)

จะเห็นได้ว่าแม้กองทัพจะออกเดินทางตาม
กำหนดฤกษ์ยามและได้ทำพิธี "ฟันไม้ข่มนาม"แล้ว
ก็ไม่ได้ชัยชนะกลับมา และเป็นที่น่าสังเกตว่า ก่อน
สมัยสมเด็จพระนเรศวร ในพงศาวดารไม่ได้กล่าวถึง
ฤกษ์ยามการเดินทาง และพิธีฟันไม้ข่มนามเลย

ในการยกทัพไปรบกับพม่าครั้งสุดท้าย โดย
เสด็จไปทางเมืองเหนือถึงเมือง(หาง)หลวง ตำบลทุ่ง
ดอนแก้ว ทรงประชวรสวรรคต ในพงศาวดารกล่าว
ถึงลักษณะวันนั้น ตามหลักวิชาโหราศาสตร์ว่า

"ศักราช ๙๖๖ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๑๔๗)
วัน ๕ (๖ ๒) คำ.....
.....วันนั้นเป็นวันอุณ แลเป็นสงครามต์
พระเสาร์ไปราศีธนูเป็นองค์ษาหนึ่ง" (ครุสกา.
๒๕๐๔:๒๙)

แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องวันดี วันไม่ดี
อีกประการหนึ่ง

นอกจากพิธีฟันไม้ข่มนามเมื่อจะยกกองทัพ
ไปรบแล้ว ในพงศาวดารยังกล่าวถึงพระราชพิธีอื่นๆ
ได้แก่ พระราชพิธีอาภิยาภิเศก และพระราชพิธี
อินทราภิเศก และการบำเพ็ญสัตตกมหาทาน
ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

"ศักราช ๙๑๙ มะเสงศก (พ.ศ. ๒๑๐๐) วัน
๑ ๖ ๔ คำ เกิดเพลิงไหม้ในพระราชวังมาก อนึ่งใน
เดือน ๓ นั้นทำการพระราชพิธีอาภิยาภิเศก
แลทำการพระราชพิธีอินทราภิเศกในวังใหม่ อนึ่ง
เดือน ๔ นั้น พระราชทานสัตตกมหาทาน แลให้
ช้างเผือกพระราชทานมิกองเชิงเงิน ๔ เท้าข้างนั้น
เป็นเงิน ๑๖๐๐ บาท แลพระราชทานรถ ๗ รถเทียม
ด้วยม้า แลมีนางสำหรับรถนั้นเสมอรถ ๗ นาง อนึ่งใน

เดือน ๗ นั้น เสด็จไปวังช้างตำบลโตรกพระ ได้ช้าง
พลายพัง ๖๐ ช้าง" (ครุสกา. ๒๕๑๔ : ๑๗)

และพระราชพิธีรับพระอิศวรและพระนารายณ์
หรือพระราชพิธีตรียัมปวาย และตรีปวายในสมัย
สมเด็จพระนเรศวร

"ศักราช ๙๖๓ ฉลูศก (พ.ศ. ๒๑๔๔)
เดือน ๗ เดือนเดียวนั้นมีสุริยุปราคา ในปีนั้น
รับพระอิศวรแลพระนารายณ์เป็นเจ้า ไปถวายพระ
พรพร้อมกันวันเดียวทั้ง ๔ คานหาม." (ครุสกา.
๒๕๑๔ : ๒๙)

พระราชพิธี ที่กล่าวมานี้ เป็นพิธีกรรมอัน
เนื่องมาจากความเชื่อเรื่องเทพเจ้า และความเชื่อ
ทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์

๓.๒ การพยากรณ์ หรือการทำนาย

โหร หรือ หมอดู เป็นผู้ที่มีความ
สามารถในการพยากรณ์ หรือการทำนาย โดยการ
คำนวณดูฤกษ์ยาม หรือการจับยาม การสังเกต
ปรากฏการณ์ และดวงดาว เป็นต้น ในพงศาวดาร
ฉบับหลวงประเสริฐ กล่าวถึงการทำนายของโหรไว้
ครั้งเดียวในสมัยสมเด็จพระนเรศวร ว่า

"ศักราช ๙๔๖ วอกศก (พ.ศ.๒๑๒๗) ครั้งนั้น
สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า เสวยราชสมบัติ ณ
เมืองพิษณุโลก รู้ข่าวมาว่าพระเจ้าหงษากับพระเจ้า
อากะผิดกัน ครั้งนั้นเสด็จไปช่วยการศึกพระเจ้า
หงษาแลอยู่ในวัน ๕ ๖ ๕ คำ ช้างต้นพลายสวัสดิ
มงคล แลช้างต้นพลายแก้วจักรรัตนชนกันและงาช้าง
ต้นพลายสวัสดิมงคลลุ่ยช้างซ้าย แลโหรทำนายว่า
ห้ามยาตรา แลมีพระราชโองการตรัสว่า ได้ตกแต่ง
การนั้นสรรพแล้ว จึงเสด็จพยุหบาตราไป ครั้นถึง ณ
วัน ๔ ๖ ๕ คำ เสด็จออกตั้งทัพไชยตำบลวัดยม
ท้ายเมืองกำแพงเพชร ในวันนั้นแผ่นดินไหว แลจึง
ยกทัพหลวงเสด็จไปถึงเมืองแครง แลจึงทัพหลวง
เสด็จกลับคืนมาพระนครศรีอยุธยา" (ครุสกา.
๒๕๐๔ : ๒๓)

ครั้งนั้น เกิดเหตุการณ์ช้างต้นชนกัน จนงาลุ่ย
ไปข้างหนึ่ง โหรทายว่า ห้ามยาตรา แต่สมเด็จพระ
นเรศวรเสด็จไป และการณ์กลับเป็นผลดีกับ
ทางฝ่ายไทย ทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง

เพราะพม่าคิดไม่ซื่อ การทำนายของโหรจึงไม่ผิด

๔. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ในหนังสือพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ มีกล่าวถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้แก่ แผ่นดินไหว ลมพายุพัด พระอาทิตย์ทรงกลด และสุริยุปราคา ในลักษณะที่เป็นความเชื่อเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามมา ดังในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

“ศักราช ๘๘๗ (รกาศก....) (พ.ศ. ๒๐๖๘) ลั่นทั้งปวง อนึ่งแผ่นดินไหวทุกเมือง แล้วแลเกิดอุบาทว์เป็นหลายประการ” (ครุสกา. ๒๕๐๔ : ๑๒)

ในปีต่อมาเกิดข้าวยากหมากแพง แต่เมื่อเกิดแผ่นดินไหวในสมัยสมเด็จพระนเรศวร พ.ศ. ๒๑๒๗ กลับเป็นนิมิตที่ดี วันนั้นทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ดังกล่าวแล้ว

สมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช เกิดพายุพัดคอเรือสำคัญหัก ต่อมาเกิดกบฏเมืองกำแพงเพชร แต่ทรงปราบได้

“ศักราช ๙๐๐ จอศก (พ.ศ. ๒๐๘๑) แรกให้พุนดิน ณ วัดชีเชียงในเดือนหกนั้น แรกสถาปนาพระพุทเจ้าแลพระเจดีย์ ถึงเดือน ๑๑ เสด็จไปเชียงไกรเชียงกราน ถึงเดือน ๔ ขึ้น ๙ ค่ำ เพลาค่ำประมาณยามหนึ่งเกิดลมพายุพัดหนักหนา แลคอเรืออ้อมแก้วแสนเมืองมานั้นหัก แลเรือไกรแก้วนั้นหลายอนึ่งเมื่อเสด็จมาแต่เมื่อกำแพงเพชรนั้น ว่าพระญานารายณ์คิดเปนขบถ แลให้กุมเอาพระญานารายณ์นั้นมาเสียในเมืองกำแพงเพชร” (ครุสกา. ๒๕๑๔ : ๑๓)

ส่วนปรากฏการณ์พระอาทิตย์ทรงกลด มีในสมัยสมเด็จพระนเรศวร พ.ศ. ๒๑๒๘ ขณะทรงยกทัพไปรบข้าศึก พระอาทิตย์ทรงกลดต้องช้างพระที่นั่ง

“แลพระอาทิตย์ทรงกลด แลรัศมีกลดนั้นส่องลงมาต้องช้างพระที่นั่ง มีทรงสัณฐานประดุจเงากลดนั้นมากันช้างพระที่นั่ง” (ครุสกา. ๒๕๐๔ : ๒๔)

การรบครั้งนั้น ทรงได้ชัยชนะตีทัพข้าศึกแตกพ่ายไป

ในพงศาวดารยังกล่าวถึง ปรากฏการณ์สุริยุปราคา เป็นลักษณะการบันทึกไว้ว่า

“ศักราช ๙๖๓ ฉลุศก (พ.ศ. ๒๑๔๔)

เดือนเจ็ดเดือนเดียวนั้น มีสุริยุปราคา” (ครุสกา. ๒๕๐๔ : ๒๙) จะเห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์บ้านเมืองแต่อย่างใด

๕. ความเชื่อเรื่องคำสัตย์สาบาน

คนโบราณถือเรื่องคำพูดเป็นสำคัญ เมื่อพูด หรือสัญญาว่าอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติตาม คำพูดนั้นยังเป็นการให้สัตย์ปฏิญาณหรือสาบานยังต้องรักษาคำพูด มิฉะนั้นจะมัวเป็นไป ในพงศาวดารกล่าวถึงการทำสัตยาธิษฐาน เป็นไมตรีกันระหว่างไทยและพม่าในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ดังนี้

“ศักราช ๙๒๕ ญยศก (พ.ศ. ๒๑๐๖) พระเจ้าหงษานิพัตรยกพลลงมาในเดือน ๑๒ นั้น ครั้นถึงวัน ๑ ๔ ๒ ค่ำ พระเจ้าหงษาได้เมืองพิษณุโลก ครั้นนั้นเมืองพิษณุโลกข้าวง ๓ สัต ต่อบาทหนึ่งคนทั้งปวงเกิดทรพิษตายมาก แล้วพระเจ้าหงษาจึงได้เมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง แล้วจึงยกพลลงมายังกรุงพระนครศรีอยุธยา ครั้นนั้นฝ่ายกรุงพระมหานครศรีอยุธยา ออกเป็นพระราชไมตรีแลสมเด็จพระมหากระษัตริเจ้าทั้งสองฝ่าย เสด็จมาทำสัตยาธิษฐานหลังน้ำลิ้นทกตำบลวัดพระเมรุ แล้วจึงพระเจ้าหงษาขอเอาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระรามศวรเจ้า แลช้างเผือก ๔ ช้างไปเมืองหงษา (ครุสกา. ๒๕๐๔ : ๑๘-๑๙) การทำสัตยาธิษฐานหรือสาบานว่าจะเป็นไมตรีกัน ครั้นนั้น ไทยเราเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะบ้านเมืองภายในอ่อนแอ

การเกลี้ยพมวาทฉบับหลวงประเสริฐเรื่องความเชื่อพบว่า มีความเชื่อประเภทลางสังหรณ์ นิมิตอุบาทว์ ลางดี ลางร้าย มากที่สุด รองลงมาเป็นความเชื่อทางโหราศาสตร์ ฤกษ์ยาม พิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตามลำดับ

นิมิตดีสูงสุด เมื่อศักราช ๙๕๔ (พ.ศ. ๒๑๓๕) ตอนใกล้รุ่ง “เห็นพระสารีริกธาตุปฏิหารไปโดยทางซึ่งจะเสด็จนั้น” (ครุสกา. ๒๕๐๔ : ๒๗) สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา

ส่วนอุบาทว์ที่ร้ายแรง เมื่อศักราช ๙๑๐ (พ.ศ. ๒๐๙๑) “เสด็จออกสนามให้ชนช้าง แลเงาช้างพญาไพนัน หักเป็น ๓ ท่อน อนึ่ง อยู่ ๒ วัน ช้างต้นพระฉัททันต์ไล่ร้องเป็นเสียงสังข์ อนึ่ง ประดู

โพชนันต์ ร่องเป็นอุบาทว์” (ครุสกา. ๒๕๐๔ : ๑๔-๑๕) ครั้งนั้นเกิดเรื่องวุ่นวายในพระราชสำนัก และเกิดศึกพม่าจนต้องสูญเสียสมเด็จพระสุริโยทัย

ความเชื่อทางโหราศาสตร์ เรื่องฤกษ์ยาม กำหนดเวลาyaratทัพ ฟันไม้ข่มนาม มีกล่าวถึงในสมัยสมเด็จพระนเรศวร ทำสงครามยุทธหัตถี ทรงฝ่าฤกษ์หน้อยหนึ่ง ทำให้ทรงต้องปิ่นที่พระหัตถ์ข้างขวาเล็กน้อย แต่ก็ทรงได้ชัยชนะ แต่บางครั้งแม้จะเคลื่อนทัพตามกำหนดฤกษ์ยาม และทำพิธีฟันไม้ข่มนามถูกต้อง การสงครามไม่ได้ชัยชนะก็มี เช่น เมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวร ทรงยกทัพไปตีเมืองหงสาวดี เมื่อศักราช ๙๕๗ (พ.ศ. ๒๑๓๘) และไปตีเมืองตองอู เมื่อศักราช ๙๖๑ (พ.ศ. ๒๑๔๒)

ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติบางทีก็ไม่ว่าทำนายได้แน่นอนว่าเป็นลางดีหรือร้าย ต้องดูจากสภาพการณ์แวดล้อมประกอบด้วย อย่างเช่นปรากฏการณ์แผ่นดินไหวในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ มีอุบาทว์เกิดขึ้นหลายประการ เป็นลางร้ายต่อบ้านเมืองเกิดข้าวยากหมากแพง แต่ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร แผ่นดินไหว เมื่อเสด็จยกทัพถึงเมืองแครง ทรงประกาศอิสรภาพ นับว่าเป็นลางดีส่วนปรากฏการณ์พระอาทิตย์ทรงกลดถือว่าเป็นนิมิตดี

เป็นที่น่าสังเกตว่า ช้างเป็นสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเชื่อมากที่สุด ทั้งที่เป็นลางดีและอุบาทว์ ลางร้าย ได้แก่ ช้างต้นชนกันจนงาหัก ๓ ท่อน ช้างต้นชนกันจนงาลูยข้างหนึ่ง งาข้างต้นแตกปลายข้างหนึ่งยาวไป หรือช้างต้นโล่ร้องเป็นเสียงสังข์ล้วนเป็นอุบาทว์ ลางร้าย ส่วนช้างใหญ่ล้มกลางสนาม และการเห็นผู้หญิงหน้าคล้ายช้างนั่งอยู่ในวัดเป็นลางดีของฝ่ายไทย แต่เป็นลางร้ายของหัวเมืองฝ่ายเหนือ

สัตว์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเชื่อ เช่น ตั๊กแตนบินมามากมาย บดบังแสงอาทิตย์ แล้วบินไปนกกะทุหลายตัว บินนำหน้าเรือพระที่นั่งทั้งซ้ายและขวาเป็นลางดี แต่ถ้าสัตว์ตกหลุมมา มีลักษณะพิกลผิดแปลกไปจากปกติธรรมดา เช่น ลูกโคมีแปดเท้า ไก่ฟักไขมีสี่เท้า เป็นอุบาทว์ หรือลางร้าย รวมทั้งสิ่งที่ผิดธรรมชาติ เช่น ข้าวสารงอกเป็นใบ

บางครั้งความเชื่ออาจทำให้เกิดผลเสียได้

อย่างลางร้ายทำให้เสียขวัญ เสียกำลังใจ เช่น ในสมัยพระไชยราชาธิราชเสด็จยกกองทัพไปรบเมืองเชียงใหม่ได้เมืองลำพูนแล้ว “มีอุบาทว์เห็นเลือดติดอยู่ ณ ประตูบ้านแลเรือน แล้วตึงปวง ในเมืองแลนอกเมืองทั่วทุกตำบล” (ครุสกา. ๒๕๐๔ : ๑๔) จึงโปรดให้ยกทัพหลวงจากเมืองเชียงใหม่กลับกรุงศรีอยุธยา “อุบาทว์” ครั้งนี้ อาจจะมีได้เกิดขึ้นเอง แต่เป็น “อุบาย” ของฝ่ายศัตรูก็ได้ แต่ก็ทำให้ทหารเสียขวัญ ทั้ง ๆ ที่รบชนะ

ลางร้ายอาจกลายเป็นดีได้ หากบุคคลมีจิตใจมั่นคง กล่าวหาญดังเช่น สมัยสมเด็จพระนเรศวร บังเกิดลางร้ายข้างต้นชนกันจนงาลูยไปข้างหนึ่ง ไหร่ทำนายว่าห้ามยาดราทัพ แต่ตรัสว่า ได้เตรียมการไว้พร้อมสรรพแล้ว และเมื่อเสด็จถึงเมืองแครง หรือเมืองแครง ได้ทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองนั้น แล้วยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา

ความเชื่อต่าง ๆ ที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏอยู่ในหนังสือพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐนั่น ความเชื่อบางอย่างยังคงปรากฏต่อมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ความเชื่อเรื่อง เห็นพระธาตุเสด็จเป็นมงคลสูงสุดของชาวพุทธ พระอาทิตย์หรือพระจันทร์ทรงกลด เป็นนิมิตดี การถือฤกษ์ยามก็ยังคงเชื่อกันอยู่ ความเชื่อบางอย่างสูญหายไป เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับช้างต้นชนกัน งาข้างแตกปลายหรือข้างร้องเป็นเสียงประหลาด เป็นต้น อาจจะเป็นเพราะสมัยนี้ ช้างไม่ใช่สัตว์สำคัญและมีมากอย่างแต่ก่อน ถ้าไม่นับเรื่อง การบูชาช้างเอราวัณ กับการอุ้มช้างผ้าไปไหนมาไหนของบางคน ความเชื่อเกี่ยวกับช้างก็แทบไม่มีเหลืออยู่ มีความเชื่อบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น สัตว์ตกหลุมออกมารูปร่างแปลกพิกล โบราณว่าเป็นอุบาทว์ เป็นลางร้าย ก็กลายเป็นนับถือบูชากันว่าให้โชคลาภ

แม้ว่าปัจจุบันคนเราจะมีการศึกษามากขึ้น ควรจะเชื่อในสิ่งที่มีเหตุผล อธิบายได้ แต่ความเชื่อชนิดที่ไม่ต้องการเหตุผล หรือคำอธิบายใด ๆ ก็ยังคงมีอยู่มากเป็นร้อยเท่าพันทวี ความเชื่อบางอย่างก็พิสดารพันลึกจนเหลือที่จะกล่าว ยิ่งในยุคของสังคม

ข่าวสาร ประกอบกับการขาดความเชื่อมั่น ขาดที่พึ่ง
ที่ยึดเหนี่ยวทางใจด้วยแล้ว ยิ่งทำให้ความเชื่อแพร่
หลายอย่างกว้างขวาง รวดเร็ว ความเชื่อบางอย่าง
ก่อให้เกิดผลเสียหายร้ายแรงถึงชีวิตเช่นในต่างประเทศ
มีผู้คนจำนวนมากพร้อมใจกันฆ่าตัวตายด้วยความเชื่อ
ต่าง ๆ กัน หลายครั้ง หลายครา ส่วนประเทศไทย
เรามีผลเสียเพียงแค่เสียเงินเสียทอง รวม ๆ กันแล้ว
ก็เป็นจำนวนมากมายมหาศาลเหมือนกันจน
เป็นช่องทางทำมาหากินของคนบางกลุ่ม เพราะฉะนั้น
แม้หากใครไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่เสียวนา

บรรณานุกรม

คุรุสภา พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ
อักษรนิติ์, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมมา
นุชิตชิโนรส และ พงศาวดารเหนือ พระวิเชียรปรีชา
(น้อย) เล่ม ๑ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๔, ๓๘๒ หน้า
ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.
๒๕๕๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๑๖,
๑๐๕๓ หน้า

**ประกาศจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานอยุธยามรดกโลก ๒๕๕๐**

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

๑. อธิการบดีสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา	ประธานอนุกรรมการ
๒. รองอธิการบดีฝ่ายทรัพย์สิน สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา	รองประธานอนุกรรมการ
๓. นายธงชัย รักซ้อน	อนุกรรมการ
๔. ผศ.อนันต์ รัตนภาณุศร	อนุกรรมการ
๕. ผศ.พัทธนา ฉายศรีศิริ	อนุกรรมการ
๖. ผศ.ปิยะวรรณ สุธารัตน์	อนุกรรมการ
๗. ผศ.พงษ์จันทร์ คล้ายสุบรรณ	อนุกรรมการ
๘. ผศ.สุธรรม ชาตะสิงห์	อนุกรรมการ
๙. ผศ.ดร.วิชา ทรวงแสง	อนุกรรมการ
๑๐. ผศ.นิพนธ์ ทวีกาญจน์	อนุกรรมการ
๑๑. นางสาวรัตนา รักสกุลพานิชย์	อนุกรรมการ
๑๒. นางสาวนงลักษณ์ แซ่มโซติ	อนุกรรมการ
๑๓. ผศ.ระยัศรี กาญจนะวงศ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๔. ผศ.ศรีธันว์ อยู่สุขชี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี
(ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี)
ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แนะนำผู้เขียน

ศาสตราจารย์พิเศษ **ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี**

ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วนิช สุธารัตน์, คนรักช้าง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาจิตวิทยา สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ดร.บุหงา วัฒนะ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน

อธิการบดีสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ว่าที่ร้อยตรีภคิตี ศิริวิชญ์ไมตรี

โยธาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สุธรรม ชาคะสิงห์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยา

ผู้อำนวยการสำนักศิลปและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

อนันต์ รัตนพานุสร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาคณิตศาสตร์

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

สุมิตร เทพวงษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชานาฏศิลป์

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ระยัยศรี กาญจนวงษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บวรเวท รุ่งรุจี ผู้อำนวยการสำนักงานโครงการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ กวีซีไรต์

พงษ์จันทร์ คล้ายสุบรรณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ไพศาล วงษ์ศิริ รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

กมล พึ่งวงษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาศิลปะ

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บุญสืบ บุญเกิด อาจารย์ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ประทีป เพ็งตะโก หัวหน้าสำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่ ๓

พระนครศรีอยุธยา

วสันต์ จันทร์วงศา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา

ปิยะวรรณ สุธารัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ศิริพรรณ ภู่นวล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาคหกรรมศาสตร์

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ไพฑูรย์ ขาวมาลา ข้าราชการบำนาญ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมการต่อเรือ

เจ้าของพิพิธภัณฑสถานเรือไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระนาย สุวรรณรัฐ

รองผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สุชิน คีธธรรม อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ โรงเรียนอาชีวะ “สุนทรวิทยานุกูล”

อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ฉายอง ปลั่งกลาง รองคณบดีฝ่ายวางแผน คณะวิทยาการจัดการ

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

วนิดา อินทรลักษณ์ รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะวิทยาการจัดการ

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บมจ. **ธนาถาการกรุงไทย**

